

August Strindberg

Ola Östin (red.)

Samlade Verk 52. Ensam. Sagor

En e-bok från Litteraturbanken.se (The Swedish Literature Bank), baserad på följande tryckta utgåva: Norstedts, Stockholm 1994.

ENSAM

I.

Efter tio års vistelse i landsorten är jag åter i min födelsestad och sitter nu vid ett middagsbord bland de gamla vännerna. Vi äro mer eller mindre femtioåringar allesammans, och de yngre i sällskapet äro över fyrtio eller omkring. Vi förvånas över att vi icke ha åldrats sen sist. Det syns visserligen litet grått i skägg och vid tinningar här och där, men så finns det också de som blivit yngre sedan sist, och de erkänna att vid deras fyrtionde år skedde en märkvärdig förändring i deras liv. De kände sig gamla och trodde livet vara mot slutet; de upptäckte sjukdomar som icke funnos; överarmarne styvnade och de hade svårt att dra på överrocken. Allting föreföll dem gammalt och utslitet; allting upprepades, kom igen som evigt enahanda; det unga släktet trängde på hotande och tog ingen notis om de äldres bedrifter; ja, det förargligaste var att de unga gjorde samma upptäckter som vi hade gjort och vad värre var, de buro fram sina gamla nyheter som om de aldrig varit anade förut.

Emellertid under det vi talade om gamla minnen som voro vår ungdoms, sjönko vi tillbaka i tiden, levde bokstavligen om det flydda, befunno oss tjugo år tillbaka, så att någon började undra om tid fanns.

- Det har redan Kant utrett, upplyste en filosof: Tiden är endast vårt uppfattningssätt av det varande.

- Se där! Det har jag tänkt också, ty då jag minns småhändelser från fyrtiofem år tillbaka står det så klart som om det hänt i går; och det som skedde i min barndom är lika nära mig i minnet som det jag upplevde för ett år sen.

Och så undrades det om alla tyckt det samma i alla tider. En sjuttioåring, den enda i sällskapet som vi betraktade som gubbe, anmärkte att han ännu icke kände sig som gammal. (Han var nyss omgift och hade barn i vaggan.) Vid denna dyrbara upplysning fingo vi intrycket av att vara pojkar, och samtalets ton blev verkligen mycket ungdomlig.

Jag hade nog märkt vid första sammanträffandet att vännerna voro sig lika, och jag hade förvånats däröver; dock hade jag observerat att man icke log så snabbt som förr och att man iakttog en viss försiktighet i tal. Man hade upptäckt det talade ordets kraft och värde. Livet hade visserligen icke gjort omdömet mildare, men klokheten hade slutligen lärt en, att man fick igen alla sina ord; och man hade därjämte insett, att människorna icke gingo på hela toner utan att man även måste använda halvtonerna för att något så när kunna uttrycka sin mening om en människa. Nu däremot släpptes lös; ord skraddes icke, åsikter respekterades icke; man föll in i gamla travet och det blev

fullt sken, men det var roligt.

Så blev en paus; flera pauser; och så blev det obehagligt tyst. De som talat mest erforo en beklämning som om de talat huvudet av sig. De kände att under de förgångna tio åren nya band hade knutits i det tysta av var och en, att nya okända intressen rest sig emellan, och att de som språkat fritt hade törnat på undervattensrev, hade slitit i trådar, trampat i nyodlingar, vilket allt dessa också skulle ha märkt, om de sett de blickar som beväpnat sig till motstånd och försvar, dessa dragningar i mungipor då läpparne dolde ett undertryckt ord.

När man lämnade bordet var det som om de nyss spunna trådarna slitits. Stämningen var bruten och var och en befann sig i försvarstillstånd, knäppte igen om sig; men då det likafullt måste talas, sade man fraser, vilket syntes på ögonen som icke följde med ordet, och på leendena som icke stämde med blickarne.

Det blev en odrägligt lång kväll. Enstaka försök att i grupper och på tu man hand uppliva gamla minnen misslyckades. Man frågade, av pur okunnighet, om saker som man icke skulle frågat. Till exempel: - Hur står det till med din bror Herman, nu? (En slängfråga utan mening att få veta något som ej intresserade.) - (Förstämning i gruppen.) - Jo, tack - det är tämligen sig likt; någon bättring kan man icke spåra!

- Bättring? Har han varit sjuk då?

- Ja - - - vet du inte?

Någon kastar sig emellan och räddar den olycklige brodern från den smärtsamma bekännelsen att Herman var sinnessjuk.

Eller så här: - Nåå, din hustru får man icke se?

(Hon höll på att skiljas!)

Eller så här: - Din gosse är stor nu; har han tagit examen än?

(Det var familjens förlorade hopp.)

Med ett ord, man hade förlorat kontinuiteten i umgänget och det gick sönder. Men man hade även provat livets allvar och bitterhet, och man var icke pojke längre åtminstone.

När man skiljdes utanför porten slutligen, kände man ett behov att skiljas fort, och icke som förr att på ett kafé förlänga samvaron. Ungdomsminnena hade nämligen icke haft det uppfriskande inflytande man väntat. Allt det förgångna var ju det strö i vilket det närvarande växte, och ströet hade redan brunnit ihop, var utsuget och började mögla.

Och så märkte man att ingen längre talade om framtiden, utan bara om det förflutna, av den enkla grund att man redan befann sig i den drömda framtiden och icke kunde dikta någon sådan mera.

Fjorton dagar senare befann jag mig åter sittande vid samma bord, i nästan samma sällskap, och på samma plats. Nu hade man haft tid, att var och en i sin stad läsa över svaren på alla de påstående man förra gången av artighet lämnat obesvarade. Man kom beväpnad; och nu skar det sig som sur mjölk. De som voro trötta, lata, eller föredrogo god mat läto udda vara jämnt, föllo undan och lämnade en tystnad efter sig; men de stridslystna drabbade. Man hade jämkat på det hemliga programmet, som aldrig förkunnats riktigt tydligt, och man beskyllde varandra för avfall.

- Nej, jag har aldrig varit ateist! skrek en.

- Jaså? Inte det?

Och nu började en diskussion som borde ha hållits tjugo år förut. Nu försökte man göra medvetet vad som under den lyckliga växttiden drivit fram omedvetet. Minnet stod icke bi; man hade glömt vad man gjort och sagt; man citerade sig själv och andra orätt, och det blev tumult. Vid första tystnad tog någon om samma sak, och samtalet gick i ett tramphjul. Och så tystnade det, och så började det om igen!

Denna gång skiljdes man med den känslan att det var slut med det förgångna, och att man blivit myndig, ägde rättighet att lämna trädskolan och växa fritt för sig själv, utplanterad på fritt land, utan trädgårdsmästare, sax, och etikett.

Så gick det till, i huvudsak, att man blev ensam, och så har det väl alltid gått till. Men riktigt slut var det ändå inte, ty några som icke ville stanna i växten, utan gå framåt, göra upptäckter, erövra nya världar, slöto sig tillsammans i en liten grupp och begagnade kaféet till samtalsrum. Man hade nog försökt i familjerna förut, men där upptäcktes snart att vännen fått ett foder i rocken som kallades hustrun. Och detta stramade i sömmarne som oftast. I hennes närvaro måste man tala om »annat», och glömde man sig att tala om sitt, så inträffade två fall: antingen tog frun ordet och avgjorde alla frågorna diktatoriskt, och då måste man tiga för artighets skull, eller reste sig frun, sprang ut i barnkammarn och syntes icke förrän vid bordet där man kände sig som en tiggare och snyltgäst och blev behandlad som om man ville locka hennes man från hus och hem, från plikter och tro.

Så gick det icke; och för övrigt skiljdes vänner oftast genom sina fruars ömsesidiga antipati. De voro kinkiga på varann.

Det blev alltså vid kaféet. Men underligt var det, att man icke satt där så gärna som förr. Man ville nog intala sig att här var det neutrala samtalsrummet, där ingen var värd och ingen gäst; men det kändes en oro för de gifta, att någon satt ensam hemma, som, om hon verkligen varit ensam i livet, skulle sökt sig sällskap, men nu var dömd till ensamheten i hemmet. Och dessutom - kafégästerna voro mestadels ogifta, alltså ett slags fiender, och de tycktes såsom hemlösa, äga rättigheter här. De uppförde sig som de voro hemma här, stojade, skrattade i salvor, betraktade de gifta som intränglingar, med ett ord - de störde.

I min egenskap av änkling tyckte jag mig ha en viss rätt till kaféet, men jag måtte inte ha haft det, och när jag lockade ut de äkta männen dit, ådrog jag mig snart fruarnes hat, så att jag upphörde bli bjuden i hemmen. - Och kanske med rätta, ty äktenskapet är ett på-tu-man-hand.

Kommo herrarne verkligen, så voro de ofta så fulla av sina husliga angelägenheter, att jag först måste åhöra deras bekymmer, om pigor och barn, och skolgång och examina, att jag kände mig indragen i andras familjejolk så grundligt att jag ingen uträkning fann i att ha lösgjort mig från mitt eget dito.

Nalkades vi slutligen ämnet, och de stora frågorna, så hände oftast, att en talade i sänder, under det den andra med nedslagna ögon väntade på replik för att sedan få tala en stund om sitt, som icke var svar på tal utan ofta god-dag-yxskaf. Eller hände det att på ett fullkomligt demoniskt sätt alla talade på en gång, utan att någon tycktes förstå vad de andra menade. - En babylonisk förbistring som slutade med gräl och omöjligheten att förstå varann.

- Du förstår ju inte vad jag säger! - var det vanliga nödropet.

Och så var det! Var och en hade under årens lopp inskjutit nya betydelser i orden, givit nya valörer

åt gamla tankar, utom det att man icke ville fram med sin allra innersta mening, vilken utgjorde ens yrkeshemlighet eller en anad framtids blivande tankar som man var jalu om.

Varje natt jag gick hem från ett sådant kafé-möte kände jag det intiga i dessa utsvävningar, där man egentligen ville höra sin röst och påtruga andra sina meningar. Min hjärna var som sönderriven eller som uppbökad och besådd med ogräsfrön som behövde krattas bort innan de grodde. Och när jag kom hem i ensamheten och tystnaden, återfann jag mig själv, svepte mig i min egen andliga atmosfär, där jag trivdes som i välsittande kläder, och efter en timmes meditationer sjönk jag ner i sömnens förintelse, frigjord från önsknings, begär, viljor.

Så småningom inställde jag mina kafébesök; övade mig i att vara ensam; återföll i frestelsen, men drog mig med varje gång mera botad tillbaka, tills jag slutligen fann det stora behaget att höra tystnaden och lyssna till de nya röster man där får höra.

II.

På detta sätt blev jag så småningom ensam, endast hänvisad till det ytliga umgänge som mitt arbete nödgade mig till och som mest underhölls per telefon. Jag vill icke neka att början var svår, och att tomrummet som slöt sig omkring min person pockade på att utfyllas. Genom att avklippa kontakterna med andra människor tycktes jag först förlora i kraft, men samtidigt började mitt jag att liksom koagulera, förtätas omkring en kärna, där allt vad jag upplevat samlade sig, smältes och upptogs som näringsämnen av min själ. Därjämte vande jag mig att omsätta allt vad jag såg och hörde, allt i huset, på gatan, ute i naturen, och hänförande allt jag förnam till mitt pågående arbete, kände jag hur mitt kapital växte och de studier jag gjorde i ensamheten befunnos mera värdefulla än dem jag gjorde på människor ute i sällskapslivet.

Jag har i några omgångar haft eget hem, men nu hyr jag två möblerade rum av en änka. Det behövdes en tid innan jag liksom levat mig in med dessa främmande möbler, men blott en kort tid. Skrivbordet var det svåraste att införliva och göra till mitt, ty den avlidne rådmannen måste ha suttit där i en mansålder med sina protokoll. Han har lämnat märken efter sitt rysliga cyanblåa bläck som jag hatar; hans högra arm har slitit ut polityrn till höger, och till vänster har han limmat fast en rund skiva av vaxduk i fasliga grågula färger för lampan. Denna plågar mig mycket, men jag har beslutat att finna mig i allt och snart ser jag icke mera den fula lappen. Sängen - ja det hade varit min dröm att få sluta på egna sängkläder - men fastän jag har råd, vill jag icke börja köpa något, ty att icke äga något, det är en sida av friheten. Ingenting äga, ingenting önska, det är att göra sig oåtkomlig för ödets värsta slag. Men att samtidigt ha pengar tillräckligt och därigenom känna att man kan få, om man vill, det är lyckan, ty det är oberoendet och en sida av friheten.

Det hänger en brokig samling av dåliga tavlor på väggarna, även litografier och kromos. Jag hatade dem först såsom fula, men snart avann jag dem ett intresse som jag ej anat. När jag nämligen en gång under författeriet kände mig bankrutt, och en avgörande scen fattades mig, kastade jag en förtvivlad blick på väggen. Där stannade mitt öga på ett rysligt färgtryck som varit premie till någon illustrerad journal en gång i tiden. Den föreställde en bonde som stod på en brygga och höll en ko som med honom skulle över på en osynlig färja. Den ensamme mannen tecknad mot luften; hans enda ko; hans förtvivalde blickar ... jag hade min scen! Men det fanns också i dessa rum en mängd småting som endast samlas i ett hem, och som dofta av minnen, arbetade av vänliga händer, och ej köpta. Antimakassar, överkast, ateniennor med glas och porsliner. Bland dessa märker jag en stor pokal med inskription, av tacksamma etcetera. Det strålar vänlighet, tacksamhet, kanske kärlek av alla dessa småsaker; och verkligen efter några dagar blott känner jag mig välkommen i dessa rum. Detta allt som varit en annans har jag fått ärva efter en död som jag aldrig känt.

Min värdinna, som straxt såg att jag icke var språksam, hade takt och uppfostran, och hon lagade alltid att rummen voro i ordning tills jag kom hem från min morgonpromenad, och vi hälsade endast varandra med en vänlig nick som sade allt möjligt: Hur står det till? Tackar bra! Trivs ni? Utmärkt! Det fögnar mig!

Dock efter en vecka, kunde hon icke hålla sig, utan hon måste fråga mig om jag icke önskade något; jag skulle bara säga ett ord.

- Nej, min goda fru, jag önskar ingenting, allt är mig i lag.

- Hm! Jag tänkte, jag visste ju att herrar brukar vara kinkiga ...

- Det har jag vänt mig av med för länge sen!

Gumman betraktade mig med nyfikna blickar som om hon hört något annat om mig.

- Nå men hur är det med maten?

- Maten? Det har jag icke lagt märke till; alltså är den förträfflig.

Och det var den! Men även hela behandlingen var utmärkt. Det var mer än omvård; jag tyckte mig omhuldad, och det hade jag aldrig erfarit förut.

Livet flöt lugnt, stilla, mjukt och vänligt, och ehuru jag var frestad ibland att språka med värdinnan, i synnerhet då hon såg bekymrad ut, övervann jag frestelsen, ty jag fruktade dels att komma in i andras trassel, dels ville jag respektera hennes livs hemligheter. Jag ville ha förhållandet opersonligt och fann det mera i min stämning att sätta hennes förflutna i ett behagligt dunkel. Finge jag veta historien, skulle möblerna antaga en annan karaktär än jag befallt dem äga, och då skulle min väv gå sönder; stolar, bord, skänk, säng skulle börja spela rekvisita i hennes dramer som sedan kunde spöka. Nej, nu var detta blivit mitt; jag hade dragit min andes överdrag över detta, och dekorationen fick endast tjäna i mitt drama. I mitt!

Jag har nu även skaffat mig ett opersonligt umgänge, på ett ganska billigt sätt. Det är på min morgonpromenad jag stiftat dessa obekanta bekantskaper, som jag icke hälsar på, emedan jag icke känner dem personligen. Först möter jag majoren. Som han är majors-avsked har han pension och har följaktligen fyllt femtiofem år. Han är civil. Jag vet vad han heter och har hört några historier om honom som ung. Han är ogift, det vet jag också. Han är som sagt pensionerad och går följaktligen utan sysselsättning väntande livet ur sig. Men han går modigt sitt öde till mötes; hög och rak, med bred bringa, rocken mest uppknäppt, frimodigt käckt väsen. Mörkt är håret, svart mustaschen, spänstig gången, så spänstig att jag alltid sträcker på mig när jag möter honom; och jag känner mig yngre då jag tänker på hans fyllda femtifem. Jag har även fått ett intryck av hans ögon att han icke hatar mig, utan kanske tycker om mig. Och efter en tids förlopp, synes han mig som en gammal bekant den jag ville nicka åt. Men det finns en bestämd skillnad mellan oss: han har tjänat ut sin kapitulationstid, och jag står ännu mitt i striden och arbetet framåt. Så att det icke är värt han söker något medbrottslingsskaps sympatier hos mig. Det håller jag strängt ifrån mig. - Mina tinningar äro visserligen gråa, men jag vet att de i morgon kunna vara lika mörka som hans hår, om jag ville, men jag bryr mig inte om 'et, ty jag har ingen kvinna att kråma mig för. För övrigt tycker jag att hans hår ligger för slätt för att icke väcka misstankar, under det att mitt är höjt över allt tvivel.

Så har jag en annan som äger behaget att vara mig fullständigt obekant. Han är bestämt över sextio och är jämnt grå, i hår och helskägg. I början av vår bekantskap tyckte jag mig känna vissa drag i hans mjältsjuka ansikte, vissa linjer i hans figur, och jag nalkades honom med medlidande och sympati. Han föreföll mig ha smakat livets bitterhet i dess beskaste form; att ha kämpat mot

strömmen och blivit nedbruten, och att han nu levde i en ny tid som vuxit upp omärkligt och lämnat honom efter sig. Han kunde icke släppa sin ungdoms ideal emedan de voro honom kära, och han ansåg sig vara på rätta vägen ... arme man! Han vet, tror han, att han gått rätt, och samtiden gått vilse ... Det är tragedi!

Men när jag en dag såg honom i ögonen upptäckte jag att han hatade mig; kanske därför att han läste deltagande i mina blickar och det var det mest sårande. Ja, han fnös när han passerat mig. - Är det icke möjligt därjämte att jag utan att veta det, sårat honom eller hans anhöriga, ingripit i hans öde med ovarsam hand, eller har jag kanske rent av känt honom en gång? Han hatar mig, och underligt nog, jag tycker att jag förtjänar hans hat, men jag vill icke se i hans ögon mer, ty de stickas och göra mig ont samvete. Det är även möjligt att vi äro födda fiender, att klass, ras, börd, åsikter rest sig emellan oss och att vi känna det. Ty erfarenheten har lärt mig på gatan att skilja vän från fiende, ja det finns personer, okända, som stråla fientlighet så att jag går över till andra trottoaren för att icke komma dem nära. Och denna känslighet skärpes i ensamheten till en hög grad av fullkomlighet, så att till och med om jag hör en människas röst på gatan erfar jag antingen ett behag, ett obehag eller ingenting alls.

Så har jag en tredje. Han rider och jag nickar åt honom, har känt honom sedan universitetet, vet vad han heter ungefär, men kan ej stava hans namn. Jag har ej talat vid honom på trettio år, bara nickat på gatan, ibland med ett igenkännandets leende, och han har ett gott sådant under sin stora mustasch. Han bär uniform och med åren har ränderna på mössan blivit allt flera och tjockare. Nu sist när jag efter tio års paus mötte honom igen på hästen hade han så mycket ränder att jag icke ville riskera en obesvarad hälsning. Men han måste ha förstätt mig, ty han höll inne hästen och ropade an: God dag, känner du inte igen mig?

Jo, det gjorde jag, och så fortsatte vi, var och en åt sitt håll, och sedan dess pågå nickningarne. En morgon såg jag en underlig, halvt misstrogen min under mustaschen. Jag visste icke om jag skulle våga tolka den ens för mig själv, så orimlig föreföll den mig. Han såg ut - ja jag inbillade mig bara - han såg ut som om han dels trodde att jag trodde honom vara högfärdig, dels som om han undrade om jag var högfärdig. Jag? - Fallet är ju icke ovanligt, att människor underskatta sig själva, fastän de ha ryktet att bära döds synden högmodet i hjärtskölden.

Så har jag ett äldre fruntimmer som promeneras av sina två hundar. När dessa stanna, stannar hon; och de stanna vid varje lyktstolpe, varje trädstam, varje gathörn. Jag tänker alltid Swedenborgskt när jag möter henne: jag tänker på människohataren som blir så ensam att han måste sällskapa med djur; och jag tänker mig henne såsom straffad medelst inbillningen. Hon tror sig behärska dessa två orenliga djur, och det är djuren som tvinga henne att följa varje deras nyck. Jag kallar henne världsdrottningen eller universums beskyddarinna, emedan hon ser så ut, med nacken på ryggen och ögonlocken mot marken.

Slutligen har jag min tionde-gumma, vilken jag anser vara ockult. Hon uppträder sällan, men alltid när jag fått en större penningssumma eller när någon fara nalkas. Jag har aldrig trott på »möten» eller sådant skrock; har aldrig undvikit en gumma eller spottat för en katt; jag har aldrig sparkat efter en vän som gått till ett nytt företag med tivelaktig utgång, utan jag har alltid utbragt ett lycka till av gott hjärta med en klapp på axeln. Häromsistens gjorde jag det med en upplyst skådespelarvän. Fräsande vände han sig om med gnistrande blickar: Säg inte så, ty då går det illa. - Jag svarade: Nej, det att man följes av någons välönskningar kan icke bringa olycka, om ock det icke gagnar. - Han vidhöll sin mening, ty han var vidskeplig som alla otrogna. Ja, de otrogna, de tro allting men baklänges. Om de drömma vackert om natten så betyder det fult; drömma de om ohyra, så betyder det pengar till exempel. Jag däremot fäster mig icke vid obetydliga drömmar, men får jag någon dröm som av sig själv tränger sig på mig, så tolkar jag den direkt, framlänges; så att en skräckdröm blir mig en varning och en vacker dröm en uppmuntran eller tröst; och detta rent

logiskt, vetenskapligt; ty är jag ren invändigt så ser jag rent och tvärtom. I drömmarne speglas mitt inre, och därför kan jag begagna dem som jag begagnar rakspegeln: att se vad jag gör, och undvika skära mig. Samma är förhållandet med vissa »händelser» under vakna tillståndet; icke alla. Det ligger till exempel alltid papperslappar på gatan; men det är icke alla papperslappar som fästa min uppmärksamhet. Men gör någon det, då tar jag den i betraktande; och står det något skrivet eller tryckt på den, som kan ha rapport med det jag mest tänker på, så betraktar jag det som ett uttryck av min innersta ofödda tanke, och däri har jag ju rätt; ty förefanns icke denna tankens brygga mellan mitt inre och detta utvärtes ting, skulle aldrig en övergång kunna ske. Jag tror icke att någon människa går och lägger ut papperslappar för min skull; men det finns människor som tro det; och tanken ligger ju nära tillhands för den som endast tror på handgripligheter och människoverk.

Emellertid jag kallar min gumma för ockult, därför att jag icke kan förklara varför hon uppträder just då hon skall. Hon ser ut som en torgfru från min ungdom eller en sådan som satt i karamellstånd, ute i fria luften. Hennes kläder se ut som aska, men de äro hela och utan fläckar. Hon vet icke vem jag är, men kallar mig patron, troligen därför att jag var fet för tre år sen då vår bekantskap började. - - - Hennes tacksamhet och välönskningar följa mig ett stycke på vägen, och jag hör så gärna det gamla mjuka ordet välsignelse, vilket har en helt annan klang än den hårda förbannelsen; och jag tycker jag har gott av det hela dan.

När jag en gång efter första året gav henne en sedel, väntade jag mig detta fåniga nästan elaka uttryck som vissa fattiga få i sitt ansikte när man ger alldeles för mycket. De se nämligen ut som de trodde man inte var klok, eller som om man tagit vilse i penningpungen. En ligapojke springer alltid skrattande sin väg när han får en silverslant, som om han väntade man skulle springa efter och vilja utbyta silvret mot koppar. Men min gumma tog min hand så kraftigt att jag icke kom loss och med en ton av oändlig mänskokänedom frågade hon nästan jakande: - Herr patron, ni har bestämt varit fattig? - Ja, lika fattig som ni, och kan väl bli så en gång till! - Det förstod hon, och jag undrade om hon sett bättre dagar, men har aldrig velat fråga.

Detta ungefär blev mitt umgänge utomhus; och under tre års lopp följde jag dem.

Men jag hade även öppnat umgänge inomhus. Boende fyra trappor upp har jag med dem på nedra botten inräknade fyra familjer med deras öden lagrade under mig. Jag känner ingen av dem, vet icke hur de se ut, tror aldrig jag mött dem i trapporna. Jag ser bara deras namnplåtar och på deras morgontidningar i dörrlåsen vet jag ungefär vars andas barn de äro. Väg om vägg med mig i ett annat hus bor en sångerska som sjunger för mig mycket vackert och hon har en väninna som kommer och spelar Beethoven för mig; det är mina bästa grannar, och jag skulle ibland vara frestad söka deras bekantskap för att få tacka dem för alla ljusa stunder de skänkt mig, men jag övervinner frestelsen emedan jag tror mig veta att det vackraste i vårt förhållande vore förbi om vi skulle tvingas tala vid varandra banala ord. Ibland är det tyst flera dagar hos väninnorna; och då blir det mindre ljust hos mig. Men då har jag en munter granne, jag tror det är en granne i huset bredvid i en av de nedre våningarne. Och han spelar något operett-aktigt, som jag icke känner till, och som är så oemotståndligt lustigt och oskyldigt skurrilt att jag nödgas le mitt i de allvarligaste tankar.

Till motvikt och som skugga är min närmaste nabo i våningen under mig hundägare. Han har en stor röd rusande galning till hund, som kommer skällande i trappan. Ägaren synes betrakta huset som sitt och oss andra som inbrottstjuvar och låter därför bevaka trapporna av detta monster till gårdvar. Kommer jag någon gång sent hem och trevar i trappornas mörker och jag då med foten vidrör något mjukt ludet; då är nattens tystnad förbi och i mörkret ser jag två fosforpärlor gnistra och hela trappgångens snäckformiga rör uppfylles av ett larm - ett larm, som har till följd att en dörr öppnas och en herre stiger ut samt förkrossar mig, mig den förorättade, med sina ursinniga blickar. Jag ber visserligen icke om ursäkt, men känner mig alltid som den skyldige, ty gentemot hundägare är hela mänskligheten skyldig.

Jag har aldrig förstått hur en människa kan nedlägga sina tillgivenhets- och omsorgskänslor i en djursjäl, då det finns medmänniskor att offra på, och i ett så orent djurs som hunden, vilkens hela tillvaro går ut på att orena. Och min nabo inunder har hustru och en vuxen dotter, vilkas känslor möta herrens i det gemensamma umgänget med djuret. Familjen brukar ha hundsoaréer, då de samlade kring salsbordet – jag hör precis var de sitta utan att behöva lyssna – konversera monstret. Detta som icke kan tala, avger sina svaromål tjutande, då hela familjen skrattar av tillfredsställelse och stolthet.

Ibland väckes jag mitt i natten av hundskallet. Jag föreställer mig då familjens lycka att känna sig äga ett så påpassligt och vaket djur, som till och med genom murar och stängda fönster kan vädra nattmännens kärra. Att en tanke på olyckliga medmänniskors störda ro skulle grumla hundägarnes lycka, det vet jag är ogrundat. Den heliga sömnens oskattbara gåva som för somliga är så dyrköpt, den respekteras icke av dessa. Jag frågar mig ibland vad är det för slags hårdhudade människor som icke känna genom nattens tystnad hur de ur sin sömn uppväckta ligga och läsa bannor över deras huvuden! Erfara de icke hur det berättigade hatet strålar igenom deras tak och golv och väggar och manar ont över deras huvuden?

Jag vågade en gång för länge sen framställa klagomål över hundskall om natten ini en människoboning. Ägaren parerade med barnskriket i min bostad! – Han jämförde det orena skadedjuret med ett lidande människobarn. Sen dess klagar jag aldrig mer! Men för att åstadkomma en försoning inom mig själv och få frid i mitt förhållande till människorna, ty jag lider av att hata, har jag försökt förklara dessa slags böjelser för djur som övergå motsvarande affektationer gentemot människor, men jag kan icke komma till någon förklaring. Och som allt oförklarligt verkar det hemskt på mig. – Om jag skulle filosofera med Swedenborgs metod skulle jag stanna vid: tvångsföreställning som straff. – Låt gå för det ordet tillsvidare. Ty då äro de olycklige, och förtjäna medlidande som sådana.

Det finns en balkong till min bostad, och jag har vidsträckt utsikt över hed, sjö, och blånande skogar i fjärran ut emot havskusten. Men när jag ligger på min soffa, ser jag endast luften och skyarne. Då är det som om jag vore i en ballong, högt över jorden. Men så börjar örat trakasseras av en hel mängd små ljud. Min nabo inunder telefonerar och jag hör på hans brytning att han är västgöte. Ett sjukt barn gråter nere i någon våning. Och på gatan ha två personer stannat under min balkong och samtala; och nu lyssnar jag verkligen, med diktarens rätt att avlyssna åtminstone det som talas på öppen gata.

– Ja, sir du, det *kunde* ju inte gå!

– Har han stängt nu då? Ja, min sann. (Jag förstod straxt att det var den nya kryddboden i huset som stängt av brist på kunder.)

– Nej, det är för många om'et och så börja de i galen ända! ... Första dagen sålde de för trettio öre; andra dagen kom det en och läste adresskalendern och tredje dan såldes några frimärken! Ja! Det är för många om'et! Ajö med dig!

– Ajö! Ska du ner i banken?

– Nej jag ska till Skeppsbron och förtulla ...

Detta var sista replikerna i en tragedi som jag bevittnat under de senaste tre månaderna, och som avspelades i mitt hus på följande sätt.

Till vänster om min portgång började man inreda en specerihandel. Det målades och förgylldes, lackerades och fernissades, allt under det den unge herren då och då tog härligheten i betraktande

ifrån trottoarkanten. Han såg ut som duktig säljare, med något raskt och saftigt i sitt väsen, lite luftigt kanske. Men oförskräckt och förhoppningsfull såg han ut, i synnerhet när han kom med sin fästmö.

Jag såg hyllfack och lådfack resa sig mot väggarna; disken med vågen stod där snart och telefonen satt i väggen. Telefonen minns jag särskilt, ty den sjöng så sorgligt i min vägg, men jag ville inte klaga, emedan jag håller på att vänja mig av med att klaga. Men så byggdes någonting in i butiken, en pan-coupé med arkad, som påminde om teater, och som med ett falskt perspektiv sökte ge illusion av något storartat.

Och så började lådorna fyllas av denna oändliga mängd ting med kända namn och utan. Det drog en hel månad. Under tiden kom ett stort måleri på den kolossala rutan, och jag läste på tredje dagen i anglosachser: Östermalms Specerihandel.

Då tänkte jag med Sofokles:

Av gudarnes gåvor den yppersta är
Besinning; och därför sig vakte envar
Att förnärma de Evige. Övermod,
När med svidande sår för fräckhetens dåd
Det pliktat, sig lär
Med åren omsider besinning.

Vilket oförstånd av den unge mannen! Att då vår Malm har minst tvåhundra speceriaffärer, gå och basuna ut sig som ägande den enda och den verkliga! Detta är ett tilltag, ett tillgrepp och ett trampande på de andra, som skola stinga dig i hälen. Övermod, övergrepp, övertro!

Nåväl! Boden öppnades av den nygifte ägaren. Och utställningen i fönstret var lysande, men jag bävade för hans öde. Hade han börjat med besparingar, med arv eller bara med tre månaders växlar?

De första dagarna gingo som mina okända berättat under balkongen. På den sjätte dagen gick jag in att handla. Jag märkte att biträdet stod och hängde i dörren. Detta fann jag vara en taktisk blunder, ty dels vill man obehindrat glida in i en butik, dels angav det att inga kunder funnos innanför. Och därtill förstod jag att patron var borta, ute med unga frun förstås, kanske på lustresa.

Nåväl, jag trädde in och slogs med häpnad av den mise-en-scène som var påkostad och som gav mig anledning tro att ägaren varit vid teatern.

När dadlarna skulle vägas fattades de icke med blotta fingren utan med två silkespapper – det var de stora traditionerna och lovade gott. Varorna voro utmärkta och jag blev kund.

Efter några dagar var patronen hemkommen och stod själv vid disken. Han var en modern ande, insåg jag genast, ty han försökte icke prata med mig ... det var för gammalt! men han talade med ögonen; aktning, förtroende, redbarhet talade hans ögon. Men så kunde han inte låta bli att spela komedi. Han blev kallad till telefon, bad mig tusen gånger om förlåtelse och gick till telefon. Nu hade han den oturen att jag var komediförfattare och studerat både minspel och replikföring. Därför såg jag på hans ansikte att det icke talades i telefonen och jag hörde på hans svar till ett fingerat tal att det var komedi.

- Jaha! - Jaha - Jaha - Jo - joo! De skall bli! (Avringning.)

Det skulle föreställa en rekvisition. Men där fattades övergångar och avtoningar. Det var ju oskyldigt

egentligen men jag tyckte inte om att vara hans narr och inte heller att vänta, därför blev jag kritiskt stämd och började läsa på etiketter och firmornas märken i synnerhet. Utan att vara vinkännare har jag dock sedan långt tillbaka haft i minne att när det stod Cruse et fils på en butelj då var det äkta franskt vin. Nu får jag se namnet på en etikett och förvånad att finna Bordeauxvin i kryddbod slog jag mig lös och köpte en butelj för ett otroligt gott pris.

Hemkommen gjorde jag ett par upptäckter som visserligen icke fingo mig ond, men som föranledde mig att aldrig handla mer i den boden. Dadlarne som förra gången voro utmärkta hade han nu uppblandat med gamla träiga, och vinet var visserligen en Cruses, kanske Robinson Cruses men alls icke Cruse et fils.

Sedan den dagen såg jag ingen gå in i den butiken. Och nu börjar tragedien. En man i sin krafts dagar, full av begär att arbeta, dömd till överksamhet, och följaktligen undergång. Kampen mot olyckan som med varje stund på dagen kom närmare. Hans oförskräckthet gav vika och ett nervöst trots följde; jag såg hans ansikte genom fönstret spöklikt speja efter en kund; men efter en tid gömde han sig. Det var en hemsk scen att skåda honom bakom sin arkad, rädd, rädd för allt till och med en kunds ankomst, ty han fruktade en som ville läsa adresskalendern. Detta var det grymmaste ögonblicket, ty då måste han se leende ut och vänlig. Och biträdet hade han i början överraskat då denne med en avsnäsande åtbörd kastat fram kalendern på disken åt en fin äldre herre. Med sin något större människokänedom hade han tillrättaviserat gossen med den upplysningen att kunderna börja med frimärken och adresskalendern, men han hade ännu icke själv lärt sig att goda varor äro den bästa reklamen, och att med knep lurar man sig endast själv.

Upplösningen nalkades. Jag led igenom alla hans kval; tänkte på hans hustru, på det stundande kvartalet, hyran, växlarna. Slutligen förmådde jag icke gå förbi hans fönster, utan tog en annan väg. Men jag kom icke ifrån honom, ty hans telefonråd sjöng så sorgligt i min vägg, även om nätterna. Och då hörde jag sorgesånger, långa andlösa om ett liv brutet i början; förhoppningar, förtvivlan att icke kunna börja om ... och alltid hustrun med den ofödda väntade.

Att det var hans fel hjälpte icke opp saken, ty det var för övrigt tvivelaktigt om det var hans fel. Alla dessa små knep som höra till handeln hade han fått intrumfade av sina principaler och han såg intet orätt i dem. Oförstånd! det var orsaken, men icke skulden.

Ibland frågade jag mig vad jag hade med detta allt att göra. Man skall ha andras lidanden över sig kanske, och man får dem på sig just när man söker i ensamheten undgå dem.

Emellertid var handelsmannens öde fullbordat. Det var egentligen en lisa att se huru dörrarne stängdes, och det blev ett slut. Men när man öppnade igen och började tömma lådorna, röja hyllorna och fara iväg med alla dessa många saker som till stor del voro förstörda, då var det som att se en obduktion. Som jag kände en av karlarne steg jag på, gick in i bodkammaren bakom arkaden. Här hade han kämpat. För att fördriva tiden och undkomma den rena sysslolöshetens fördömelse hade han skrivit ut fingerade räkningar i massor. De lågo ännu kvar där och voro utställda på Furst Hohenlohe, Felix Faure, till och med Prinsen av Wales. Denne senare hade köpt 200 kilo Marmelade russe och en låda curry.

Det var för mig intressant att se hur mannens hjärna arbetat ihop Felix Faures Ryska Resa och Prinsen av Wales' Britto- Indiska kök.

Där låg även en packe utskrivna annonser om »prima» kaviar, prima kaffe, allting prima, men annonserna voro aldrig tryckta.

Jag förstod hur han vid pulpeten nödgats spela denna komedi för biträdet. Arme man! Men livet är

långt och växlingsrikt, och den mannen kommer nog opp igen!

III.

Detta är slutligen ensamheten: att spinna in sig i sin egen själs silke, förpuppas och vänta på metamorfosen, ty en sådan uteblir icke. Man lever under tiden på sina upplevelser, och telepatiskt lever man andras liv. Döden och uppståndelsen; en ny uppfostran till ett okänt nytt.

Man rå'r slutligen ensam om sin person. Ingens tankar kontrollera mina, ingens tycken, nycker trycka mig. Nu börjar själen växa i nyförvärvad frihet och man erfar en oerhörd inre frid och stilla glädje och en känsla av säkerhet och självansvar.

Tänker jag tillbaka på samlivet som skulle vara uppfostran, så finner jag nu att det endast var en samskola för laster. Att stundligen behöva se oskönt för den som äger skönhetsinne är tortyr, vilken narrar en att anse sig martyr. Att av hänsyn blunda för orättvisor uppfostrar en till hycklare. Att alltjämt, av dessa hänsyn, vänjas undertrycka sin mening gör en feg. Att slutligen för fridens skull ta på sig skuld för saker som man icke begått, förnedrar en omärkligt, så att man en vacker dag tror sig vara en usling; att aldrig höra ett uppmuntrans ord, berövar en modet och självkänslan; och att gå och bära följderna av andras fel gör en rasande mot människor och världsordning.

Och det värsta är att man icke rå'r sitt eget öde, för så vitt man har god vilja att handla rätt. Vad hjälper om jag i allt söker vara tadelfri, när min partner går och suddar ner sig. Jag får minst halva skammen, om icke hela, vilket är det vanliga. Det är detta i samlivet som gör att man alltid lever i osäkerhet, erbjuder en större träffyta, ligger ute med sin person genom en annans, är beroende av en annans nyckfulla uppförande. Och de som icke rådde sticka handen under min väst när jag stod ensam, de ha så lätt att komma med kniven åt mitt hjärta när jag låter en annan gå och bära det kring gator och torg.

Vad jag även vunnit i ensamheten är att jag kan bestämma om min andliga diet själv. Jag behöver icke i mitt hem se fiender vid mitt bord och tigande höra smädas det som jag aktar högt; jag är icke tvingad inom mina dörrar lyssna till den musik jag avskyr; jag slipper se tidningar ligga kringkastade med karikatyrer av mina vänner och mig själv; jag är befriad från att läsa böcker som jag försmår och gå på utställningar att beundra tavlor dem jag föraktar. Med ett ord jag rå'r över min själ i de fall nämligen där man någon rätt har att råda, och jag får välja mina sympatier och antipatier. Jag har aldrig varit tyrann, men har endast velat slippa tyranniseras, och det lider icke de tyranniska människorna. Däremot har jag alltid varit tyrannhatare, och det förlåter icke tyrannerna.

Jag har alltid velat framåt och uppåt, och därför haft den högre rätten mot dem som velat dra mig nedåt, och därför är jag vorden ensam.

Det första man i ensamheten kommer till är uppgörelsen med sig själv och det förflutna. Det är ett långt arbete, det, och är en hel uppfostran i självövertinnelse. Men det är ju det tacksammaste studium att känna sig själv, om detta är möjligt. Man får visserligen anlita spegeln ibland, isynnerhet nackspegeln, ty eljes kan man icke veta hur man ser ut på ryggen.

Uppgörelsen började jag för tio år sen, då jag gjorde bekantskap med Balzac. Under läsningen av hans femtio volymer, märkte jag icke vad som försiggick inom mig förrän jag var framme. Då hade jag funnit mig själv, och kunde göra syntesen av alla mitt livs hittills olösta antiteser. Men jag hade även genom att se människorna med hans binokel lärt mig skåda livet med båda ögonen, under det jag förut genom monokeln endast sett med ena ögat. Och han, den store trollkarlen hade givit mig icke allenast en viss resignation, en undergivenhet under ödet eller försynen som skonade mig från

smärtan av de värsta slagen, utan hade även smugit på mig ett slags religion som jag skulle vilja kalla konfessionslös kristendom. Under vandringen vid Balzacs ledande hand, genom hans mänskliga komedi, där jag gjorde bekantskap med fyra tusen människor (en tysk har räknat ihop dem!) tyckte jag mig leva ett annat liv, större och rikare än mitt eget, så att jag vid slutet föreföll mig ha levat två människoliv. Men ur hans värld fick jag en ny synpunkt på mitt eget; och efter återfall och kriser, stannade jag slutligen vid ett slags försoning med lidandet, då jag samtidigt upptäckte huru sorgen och smärtan liksom förbrände själens sopor, förfinade instinkter och känslor och även skänkte högre färdigheter åt den ur den utpinade kroppen lösgjorda själen. Sedan dess tog jag livets bittra kalkar som medicin, och jag ansåg vara min plikt att lida allt - utom förnedring och ofrihet!

Men ensamheten gör en ömtålig på samma gång, och när jag förut genom brutalitet väpnat mig mot lidandet, blev jag nu mera känslig för andras smärtor, ett rov rent av för inflytelser utifrån, dock icke de dåliga. De senare bara skrämde mig och fick mig att draga mig ändå längre tillbaka. Och då söker jag ensligare promenader, där jag endast råkar småfolk som icke känner mig. Jag har en särskild väg som jag kallar *via dolorosa*, vilken jag begagnar när stunderna äro mörkare än vanligt. Det är stadens sista gräns åt norr, och utgöres av en ensidig aveny med en husrad på ena sidan och skogen på den andra. Men för att komma dit måste jag ta en liten tvärgata, vilken har särskild tilldragning för mig utan att jag kan säga riktigt varför. Den smala gatan behärskas nere i fonden av en stor kyrka, som lyfter och beskuggar på samma gång, utan att locka likväl, ty jag går aldrig i kyrka, emedan ... ja, det vet jag inte. Därnere till höger är en pastorsexpedition, där jag tagit ut lysning en gång för länge sen. Men här uppe i norr står ett hus, just där gatan mynnar åt heden. Det är stort som ett slott; står på sista bergslutningen, och har en utsikt ut åt havsfjärdarne. I flera år ha mina tankar sysslats med detta hus. Jag har önskat få bo där, jag har inbillat mig att det bor någon där som haft inflytande på mitt öde, eller har det just nu. Jag ser det huset från min bostad och jag stirrar på det alla dagar, när solen lyser på det, eller när ljus äro tända ini det om aftonen. Emellertid, när jag går förbi det, är där något vänligt deltagande som meddelas mig, och jag liksom väntar att en dag få draga in där och få frid.

Så tågar jag ut på avenyen, där många tvärgator mynna ut; och varje gata väcker ett minne från mitt förflutna. Som jag befinner mig på en hög ås, gå gatorna nedåt, men flera av dem slå en bukt först, bilda en kort backe som liknar jordgloben. När jag står på avenyens trottoar och ser en människa komma från backens fransida, synes först ett huvud sticka upp ur marken, sedan skuldrorna och så hela kroppen. Detta sker på en halv minut och verkar mycket hemlighetsfullt.

Jag tittar ner i varje tvärgata i förbigåendet, och de visa alla i fjärran, antingen Södra landet, Slottet eller Staden mellan broarne. Och samtidigt besväras jag av de olika minnena. Därnere i botten av detta krokiga rör som kallas ***gatan ligger ett hus, där jag för en mansålder sedan gick ut och in under det mitt öde spann sitt nät ... Mitt emot ligger ett annat hus, där jag gick tjugo år senare under liknande förhållanden men dock omvända och nu dubbelt pinsamma. Därnere, i nästa gata genomlevde jag en tid, vilken i andra människors liv plägar vara den skönaste. Den var så för mig också, men på samma gång den allra fulaste; och årens fernissa kunna icke ta upp det vackra, utan det fula täcker det lilla av skönhet som fanns. Tavlor slå in med åren och färgerna förändras, icke till sin fördel dock; särskilt har det vita en benägenhet att bli smutsigt. Läsarne säger att det skall så vara, för att vi vid den stora skilsmässan ingenting må sakna, utan gå vår väg, nöjda att få vända ryggen åt alltsammans.

När jag gått avenyen framåt förbi de stora nya husen, börja dessa så småningom upphöra. Bergknallarne stiga upp i dagen; ett tobaksland breder ut sig; en hemslaktare har sina kåkar avskurna av en sväng på en gränd. Där står en tobakslada som jag minns från - 1859, ty jag har lekt i den. I en stuga som icke finns mer bodde nämligen en hjälphustru, som förr varit barnjungfru hos mina föräldrar ... och från den ladan föll hennes åttaåriga son ner på marken och slog sig mycket. Vi brukade gå hit för att tinga henne till de stora rengöringarne vid påsk och jul ... och jag gick för

övrigt gärna de här bakgatorna till skolan för att undvika Drottninggatan. Här syntes trån och blommande örter; kor betade och höns kacklade; det var landet då! – – – Och nu sjönk jag ner i tiden tillbaks i den rysliga barndomen, då det obekanta livet låg framför och skrämde, allting tryckte och klämde! – – – Jag behöver bara vända på klacken för att få allt detta bakom ryggen igen; och jag gör det, men hinner ännu se i fjärran kronorna av lindarne på min barndoms långa gata och den molniga tallkonturen ute vid stadens körgård.

Jag har vänt ryggen till det, och nu när jag ser nedåt avenyen, med morgonsolen i fjärran, över blånande berg, ute vid kusten, så glömmar jag i en sekund allt det där med barndomen, som är så intrasslat med andras, och som icke är mitt, då däremot mitt eget liv börjar där ute vid havet.

Det där hörnet borta vid tobaksladan är min fasa; men det lockar mig ibland så underbart som allt pinsamt. Det är som att gå och se på väl bundna vilddjur, som icke kunna komma åt en. Och det ögonblickets njutning när jag vänder på klacken med ryggen åt alltsammans, är så intensiv att jag ibland består mig den. På den sekunden tillryggalägger jag trettio tre år fram i tiden, och jag blir glad att stå där jag står. Det var för övrigt alltid min längtan som barn »att bli gammal». Och nu tror jag att jag då hade en förkänsla av det som förestod mig, vilket också nu synes mig ha varit oundvikligt och bestämt förut. Mitt liv kunde icke bli annorlunda! Då Minerva och Venus mötte mig vid ungdomens skiljoväg, så hjälpte icke välja, utan jag följde båda, hand i hand, som vi nog gjort alla, och som vi kanske skulle.

När jag emellertid nu går med solen i ansiktet, kommer jag snart till en granskog på vänster sida. Där, minns jag, att jag gick för tjugo år sen och såg staden nedanför mig. Då var jag biltog, varg i veum, emedan jag profanerat mysterierna som Alcibiades, och emedan jag slagit ikull avgudabilder. Jag minns hur ödsligt det kändes, ty jag visste mig icke ha en vän; men hela staden därnere låg som en armé emot mig ensam, och jag såg lägereldarne, hörde stormklockorna och visste man skulle ta mig med svält. Nu vet jag att jag hade rätt, men det att jag njöt med skadeglädje av eldsvådan jag påtönt, det var felet. Om jag bara haft en gnista medlidande med deras känslor jag sårat! Om! Men det var väl för mycket begärt av en ung man som aldrig erfarit något deltagande från de andra!

Nu erinrar jag min skogsgång som något stort och högtidligt; och att jag icke gick under då, vill jag icke tillskriva den egna kraften, ty den tror jag inte på.

På tre veckor har jag icke talat vid en människa, och därigenom hade min röst liksom lagts igen, blivit klanglös och ohörbar; ty när jag tilltalade jungfrun förstod hon icke vad jag sade, och jag måste upprepa det sagda flera gånger. Då blev jag orolig; erfor ensamheten som en bannlysning; kom på den tanken att människorna icke ville umgås med mig emedan jag ratat dem. Och så gick jag ut, på aftonen. Satte mig i en spårvagn, bara för att känna det som om jag var i samma rum som andra. Jag sökte läsa i deras blickar, om de hatade mig, men läste endast likgiltighet. Jag hörde på deras samtal, som om jag var på en bjudning och hade rättighet deltaga i konversationen, åtminstone som åhörare. När det blev trångt, var det mig ett välbehag att med armbågen känna beröringen med en mänsklig varelse.

Jag har aldrig hatat människorna, snarare tvärtom, men jag har varit rädd för dem, alltsedan jag föddes. Min sällskaplighet har varit så stor, att jag kunnat umgås med vem som helst, och jag har förr tagit ensamheten som ett straff vilket nog kan så vara. Ty jag har frågat vänner som sutit i fängelse varuti straffet egentligen bestod, och de ha alla svarat: ensamheten. Denna gång har jag visserligen sökt få vara ensam, men jag hade gjort ett tyst förbehåll: att jag skulle få lov själv söka upp mina bekanta när jag hade lust. Varför gör jag icke det? – Jag kan icke; ty jag känner mig som en tiggare, när jag stiger opp för trappan och vänder om vid klocksträngen. Och när jag kommer hem, är jag nöjd, i synnerhet när jag går igenom i föreställningen vad jag tror mig ha skolat få höra, om jag kommit in i rummen bara. Som mina tankar icke gå i spann med någon annans, blir jag sårad av

nästan allt vad man säger, och ett oskyldigt ord kan jag ofta känna som ett hån.

Jag tror det är mitt öde att jag skall vara ensam, och att det är till mitt bästa; jag önskar tro det, ty eljes vore det hela alltför oförsonligt. Men i ensamheten blir huvudet stundom överladdat och hotar explodera; därför måste man iakttaga sig. Jag söker alltså hålla balansen mellan utgående och ingående; måste varje dag få ett utlopp genom att skriva, och ett mottagande av nytt genom att läsa. Skriver jag hela dan, uppstår på aftonen ett förtvivlans tomrum; jag får intrycket att jag icke mer har något att säga och att jag är slut. Läser jag hela dagen blir jag så överfylld att jag vill sprängas.

Vidare måste jag avpassa tiderna för sömn och vaka. För mycket sömn tröttnar på ett sätt som blir tortyr; för litet sömn retar ända till hysteri.

Dagen, den går nog, men aftonen är svår; ty detta att man känner sin intelligens slockna, är så smärtsamt som att känna sig förfalla andligen och lekamligen.

Om morgonen, efter en nykter kväll och en utsövd natt, när jag stiger ur sängen, är livet självt en positiv njutning. Det är som att stiga upp från de döda. Alla själens förmågor äro nydanade, och den sammansovna kraften förefaller mångdubblad. Det är då som om jag tilltrorde mig att kunna ändra världsordningen, styra nationers öden, förklara krig och avsätta dynastier. När jag då läser tidningen, och i de utländska telegrammen ser vad som ändrat sig i den löpande världshistorien, känner jag mig precis ini nuet, där världen befinner sig just i detta ögonblick. Jag är »en samtida», och förnimmer det såsom om jag i min ringa mån varit med om att forma denna nutid genom samarbetet i det förflutna. Därpå läser jag om mitt land, sist om min stad.

Sedan i går har världshistorien gått framåt. Lagar ha ändrats, handelsvägar ha öppnats, tronföljder ha rubbats, statssystem förnyats. Människor ha dött, människor ha fötts, och människor ha gift sig.

Sedan i går har världen förändrat sig, och med en ny sol och en ny dag har det kommit nytt, och jag känner mig själv förnyad.

Jag brinner av trängtan att sätta mig i arbete, men jag måste ut först. När jag kommer ner i porten, vet jag numera straxt vilken väg jag skall taga. Icke allenast solen, molnen och temperaturen säger mig det, utan i min känsla har jag en barometer och termometer som angiva hur jag har det ställt med världen.

Tre vägar har jag att välja på. Den leende vägen ute på Djurgården, den folkrika Strandvägen och gatorna, samt den ensliga *via dolorosa* jag nyss skildrat. Jag märker straxt vart det bär. Har jag harmoni inom mig, då känner jag luften mjuk emot mig, och jag söker människor.

Då går jag på gatorna i folkvimlet och har en förnimmelse att jag är vän med dem allesammans. Men är det något på sned, då ser jag bara fiender med hånande blickar, och deras hat är ibland så starkt att jag måste vända om. Söker jag då landskapet vid Brunnsviken och ekbackarne kring Rosendal, kan det hända att naturen är instämd med mig, och då lever jag som i mitt eget skinn. Detta landskap har jag inmutat, vuxit samman med, och fått till att vara fond åt min person. Men det har humör det också, och det finns morgnar då vi icke äro ens. Då har allting ändrat sig; björkarnes äreportar ha blivit ris, hasselbuskarnes trolska lövsalar dölja icke de värtaliga hasselkäpparne; eken sträcker sina knotiga armar hotande över mitt huvud och jag känner det som ok eller lokträn över min hals. Denna oöverensstämmelse mellan mig och mitt landskap, spänner mig så att jag vill gå sönder och fly. Och när jag då vänder och får se Södra landet med hela den praktfulla stadskonturen känner jag mig som i främmande fiendeland, och jag själv är en turist som ser detta för första gången, är övergiven som främlingen vilken icke har en bekant innanför dessa murar.

När jag emellertid kommer hem och sitter vid skrivbordet då lever jag; och de krafter jag hämtat ute

vare sig av disharmoniernas strömväxlare eller av harmoniernas strömsslutare, tjäna mig nu till mina olika ändamål. Jag lever, och jag lever mångfaldigt alla de människors liv jag skildrar; är glad med de glada, ond med de onda, god med de goda; jag kryper ur min egen person, och talar ur barns mun, ur kvinnors, ur gubbars; jag är konung och tiggare, jag är den högt uppsatte, tyrannen och den aldra föraktadste, den förtryckte tyrannhataren; jag har alla åsikter, och bekänner alla religioner; jag lever i alla tidevarv och har själv upphört att vara. Detta är ett tillstånd som ger en obeskrivlig lycka.

Men när detta upphör vid middagstiden, och skrivat är slut för den dagen, blir min egen tillvaro så pinsam att jag känner det som om det lede mot döden alltefter som kvällen framskrider. Och kvällen är rysligt lång. Andra människor bruka efter dagens arbete få en förströelse i samtal, men jag får ingen. Tystnaden sluter sig omkring mig; jag försöker läsa, men orkar icke. Då går jag på golvet och ser åt klockan om hon skall bli tio. Och slutligen blir hon tio.

När jag då befriar kroppen från kläderna med alla dess knappar, spännen, band och knäppen, tyckes mig själen liksom hämta andan och känna sig friare. Och när jag efter mina österländska tvagningar kommit i sängen, då töjer sig hela tillvaron; viljan till livet, kampen, striden upphör; och sömnlustan liknar bra mycket längtan till döden.

Men jag mediterar först en halv timme, det vill säga jag läser i en andaktsbok som jag väljer efter sinnesstämningen. Ibland har jag en katolsk; den medför en fläkt av den apostoliska, traditionella kristendomen; det är som latin och grekiska; det är anorna; ty med katolska kristendomen börjar vår, min, kultur. Med romerska katolicismen känner jag mig som romersk medborgare, europeisk statsborgare; och de inflätade latinska verserna erinra mig att jag har bildning. Jag *är* icke katolik, har aldrig varit, ty jag kan icke binda mig vid en bekännelse. Därför tar jag ibland en luthersk gammal bok, med en stump för var dag i året; och den begagnar jag som gissel. Den är skriven på 1600-talet då människorna hade det ont på jorden. Därför är den rysligt sträng, predikar lidandet som en välgärning och en nådegåva. Högst sällan har han ett gott ord; kan bringa en till förtvivlan, men därför kämpar jag mot honom. »Det är icke så» säger jag mig, och detta är bara att fresta sina krafter på. Katoliken har nämligen lärt mig, att Frestaren uppträder i sin fulaste roll, då han vill bringa människan till förtvivlan, och beröva en hoppet; men hoppet är en dygd för katoliken, ty att tro Gud om gott är religionens kärna; att tilltro Gud ont är Satanism.

Ibland tar jag till en underlig bok från 1700-talets upplysningsperiod. Den är anonym, och jag kan icke säga om den är skriven av en katolik, lutheran eller kalvinist, ty den innehåller kristen levnadsvisdom av en man som känt världen och människorna och som även är en lärd och en diktare. Han brukar säga mig just vad jag behöver för dagen och stunden. Och när jag upprest mig ett ögonblick mot hans orättvisa och orimliga fordringar av en dödlig, kommer författaren straxt efter med mina invändningar. Han är vad jag kallar en resonabel karl, som ser med båda ögonen och som fördelar rätt och orätt på var sin sida. Erinrar något om Jakob Böhme som fann att allting innehåller ja och nej.

Vid stora tillfällen måste jag taga till Bibeln. Jag äger flera biblar från olika åldrar; och det synes mig som det icke stod det samma i dem; som om de ägde olika strömstyrka eller förmåga att göra intryck på mig. En, i svart karduan, tryckt med schwabach på 1600-talet har en oerhörd kraft. Den har tillhört en prästfamilj, vars stamtavla står skriven på insidan av pärmarna. Det är som om hat och vrede ackumulerats i denna bok; och den bara bannar och straffar; hur jag vänder bladen kommer jag alltid till Davids eller Jeremias förbannelser över fiender, men dem vill jag icke läsa, ty det synes mig okristligt. Till exempel när Jeremias beder: »Så straffa nu deras barn med hunger, och låt dem i svärd falla, att deras hustrur och änkor utan barn bliva, och deras män ihjälslagne etc.» Detta är icke för en kristen människa. Vål kan jag förstå att man ber Gud om skydd mot fienderna som vilja draga en neråt, när man strävar uppåt, mot fienderna, som av ondska beröva en brödet. Jag förstår

också att man kan tacka Gud när ens fiende är slagen, ty alla folk ha sjungit Te Deum efter vunnit seger, men att nerbedja specificerade straff över motståndare, det vågar jag icke; och jag kan nog säga mig att det som passade Jeremias eller David den gången icke passar mig nu.

Men så har jag en annan bibel, i kalvskinn med guldpresning från 1700-talet. Det står naturligtvis detsamma i den som den förra, men innehållet presenterar sig på ett annat sätt. Denna boken ser ut som en roman, och vänder mest den vackra sidan till; själva papperet är ljusare, typografien gladare, och han låter tala vid sig såsom Jehova när Moses vågar göra föreställningar som äro ganska vresiga. Till exempel: när folket knorrat ånyo, och Moses är trött på alltsammans, så vänder han sig till Herren nästan förebrående: »Haver jag nu allt detta folket avlat eller fött, att du må säga till mig: bär dem på dina armar såsom en amma bär ett barn ... Var skulle jag nu taga kött det jag allt detta folket giva skulle ... Jag förmår icke allt detta folket uppehålla allena, ty det är mig för svårt. Och vill du så göra emot mig, så slå mig hellre ihjäl ...» Jehova svarar, icke ovänligt, på anmärkningarne, och föreslår till Mose hjälp väljandet av de sjuttio äldsta. Detta är ju icke den obeveklige, hämndgirige guden från Gamla Testamentet. Och jag grubblar icke över det; jag vet bara att jag har tider, då Gamla Testamentet är mig närmare än nya. Och att Bibeln, för oss födda i Kristendomen, har en uppfostrande kraft, det är säkert, om därför att våra förfäder i den boken inlagt psykiska krafter på samma gång den hämtat, vore svårt att säga. Helgedomar, tempel och heliga böcker äga faktiskt denna kraft som ackumulatorer, men endast för de troende, ty tron är mitt lokalbatteri utan vilket jag icke får det stumma pergamentet att tala. Tron är min motström som väcker kraft genom influens; tron är rivtyget som elektriserar glasskivan; tron är recipienten, och måste vara ledare, eljes blir intet mottagande; tron är mediets uppgivande av motståndet, varigenom rapport kan inträda.

Därför äro alla heliga böcker stumma för den otroende. Ty den otroende är en steril; hans ande är så pastöriserad att intet växer i den; han är negationen, minus, en imaginär kvantitet, baksidan, saprofyten som icke lever av sig själv utan på rötterna av det växande; han saknar självständig tillvaro, ty för att kunna negera, måste han ha det positiva att negera emot.

Slutligen finns det ögonblick då endast något Buddhism hjälper. Det är ju så sällan man får vad man önskar; vad gagnar då att man önskar? Önska ingenting, begär ingenting av människorna och livet och du skall alltid tycka dig ha fått mer än du kunnat begära; och du vet av erfarenhet att när du fått vad du önskat, så var det mindre det önskade än själva uppfyllelsen som skänkte glädjen.

I bland frågar någon inom mig: tror du på detta? Jag nedtystar genast frågan, ty jag vet att tron endast är ett själens tillstånd och icke någon tankeakt, och jag vet att detta tillstånd är för mig hälsosamt och uppfostrande.

Det händer dock att jag reser mig mot de orimliga fordringarne, de alltför stränga kraven, de omänskliga straffen, och då lämnar jag för en tid mina andaktsböcker; men jag återkommer till dem snart, manad av en ropande röst från urtid: »Kom ihåg att du haver varit en träl i Egypten och Herren din Gud haver dig därifrån löst.» Då tystnar min opposition och jag känner mig som en otacksam feg lymmel om jag skulle förneka min Räddare inför människor.

IV.

Det våras igen för - gången. (Man nämner ogärna siffror när man nått en viss ålder.) Men det våras på ett annat sätt nu än för en hop år sedan. Förr började förvandlingen med att isgatan högs upp, vid påsktiden ungefär. Då såg man hela vinterns avlagringar såsom en geologisk formation med alla dess skikt. Nu får det icke bildas isgata; slädor och bjällror och slädnät äro sällsynta, varav man får

den föreställningen att klimatet ändrats till ett medeleuropeiskt sådant liksom tiden.

Förr då sjöfarten avstannade på hösten och inga järnvägar funnos, befann man sig i karantän; provianterade med saltvaror för vintern, och kände när våren kom ett uppvaknande till nytt färskt liv. Nu ha isbrytare och järnvägar utjämnat årstiderna och man har blommor, frukter och grönsaker lika hela året om.

Förr tog man ut innanfönsterna, och då hörde man straxt bullret från gatan ini rummen som om man återinträtt i förbindelse med yttervärlden. Det dova, mjuka lugnet inomhus upphörde och man väcktes till nytt liv icke minst genom det insläppta ljuset. Nu lämnas dubbelfönstren kvar hela året, men i ersättning öppnar man sina oklistrade fönster hela vintern vid förefallande behov.

Med dessa utjämnningar glider våren inpå en och kommer icke med sådan apparat som förr; hälsas därför också utan vidare entusiasm.

Jag tog emot denna vår som ett faktum och utan stora förhoppningar: - Det är vår; alltså är det snart höst igen! -

Jag satte mig på min balkong och såg på skyarne. Det syns på dem att det är vår. De samla sig i större massor, de äro tätare och mera avgjorda i linjerna; och när himlen syns i en vak eller vråk är den nästan svartblå. Men jag har ett skogsbyn i fjärran. Det är mest tall och gran; det är svartgrönt, taggigt och utgör för mig det mest egendomliga av svenska naturen, och jag pekar på det och säger: där är Sverige. Detta skogsbyn kan se ut som en stadskontur med dess oändliga mängd av skorstenar, spiror, tinnar, småtorn och gavlar. Men i dag ser jag det som skog. Som det blåser, är jag ju säker att hela denna hop av smärta träd måste röra på sig, men jag kan ej se det på en halv mils avstånd. Jag tog därför min kikare, och nu såg jag hela grankonturen röra sig som vågorna i en havshorison, vilket beredde mig ett stort nöje, i synnerhet som det föreföll mig vara en liten upptäckt också. Min längtan går nog ditåt, ty jag vet att havet ligger där bakom; jag vet att det växer blåsippor och vitsippor vid dessa trädens fötter, men jag har mera nöje av att se dem i föreställningen än i verkligheten, ty jag har för länge sedan vuxit ifrån den naturen som i stenriket, växtriket och djurvärlden tar sitt uttryck. Det som intresserar mig nu är människonaturen och människoödet.

Förr kunde jag försjunka i åskådandet av en blommande fruktträdgård; nu tycker jag också det är vackert, men icke så vackert. Och jag vill försöka förklara det med att hos mig uppstått en aning om att det finns fullkomligare urbilder till dessa bristfälliga avbilder. Någon längtan till landet har jag därför icke, ehuru väl en svag motvilja mot staden börjar yppa sig, mera dock som ett behov av förändring.

Jag vandrar därför mina gator; och när jag ser människors ansikten väcker detta minnen, ger mig tankar. Och går jag förbi bodfönstren ser jag så mycket föremål från alla jordens länder, frambragta eller förädlade av människohänder att de liksom sätta mig i förbindelse med hela mänskligheten och ge mig en rikedom av intryck, som färg, form och närliggande föreställningar.

På morgnarne när rummen på nedra botten städas står ett fönster öppet; jag går förbi, men stannar naturligtvis icke; dock i ett ögonblick har jag fått en översikt över ett mig främmande rum och därav ett stänk av ett människolivs historia. I dag på morgonen till exempel fick jag kasta en blick genom en dragruta in i ett äldre hus, förbi en aspidistra, denna fula liljeväxt från Japan vilken icke sätter blomman i ljuset utan lägger av den direkt från roten nere i jordbrynet lik några köttflisor klippta i stjärnform. Förbi denna kom jag över ett skrivbord med nyttiga och tråkiga tillbehör in i en kakelugnsvrå, där det stod en fyrkantig vit kakelugn; denna var från äldre tid och varje kakel var omgivet av en sorgkant som svarta naglar; den hade stora luckor för nischen och stod i en vrå som

var mörk av de obeskrivligt dunkla tapeterna. Jag fick först 1870-talet med dess mörker i rummen, men jag fick även en abstrakt vantrevnad från ett halvburget småborgerligt hem, från människor som hade det strängt och svårt och som plågade sig och varandra. Och så väcktes ett minne från ett gammalt hem, vilket jag aldrig skulle erinrat om icke denna draglucka stått öppen. Nu kom ett länge förgätet öde upp och jag såg det i en ny intressant dager; jag förstod nu först dessa människor när jag tänkte på dem, så långt efteråt, förstod deras sorgespel som jag förr höll ifrån mig, emedan det syntes mig pinsamt och smått. Hemkommen lade jag upp dramat. Och det hade jag fått genom en draglucka!

Går jag på aftnarne då mörkret fallit och ljus är tänt så blir mina bekantskaper rikare, ty då kan jag se in i de övre våningarne också. Jag studerar då möblemanng och inredningar, och får familjeinteriörer, scener ur livet. Folk som icke släppa ner gardinerna äro särskilt anlagda för att visa sig och jag behöver därför icke bry mig med någon grannlagenhet. För övrigt tar jag ögonblicksbilder och arbetar ut det sedda efteråt.

En afton gick jag sålunda förbi en vacker hörnvåning med stora fönster och såg ... Jag såg möbler och ting ifrån 60-talet, kroaserade med gardiner från 70, portiärer från 80 och ateniensaker från 90. I fönstret stod en urna av alabaster, gulnad som elfenben av människors andedräkter, suckar, vinångor, tobaksrök, en urna utan bruk och gagn och som någon slutligen destinerade till visitkortsamlare. En askurna att ställa i en gravhög med namn på vänner som kommit och gått, på släktingar som levde och voro döda, på förlovade och gifta, döpta och begravna. Där voro många porträtt på väggarne, från alla åldrar och tidevarv, hjältar i harnesk, vise i peruker, andlige i prästkragar. I ett hörn framför en divan stod ett spelbord; och kring detta sutto fyra underliga gestalter och spelade kort. De sade ingenting, ty läpparne rörde sig ej. Urgamla voro tre, men en man var halvung; det var nog mannen i huset. Men mitt i rummet satt en ung kvinna med ryggen vänd åt de spelande och hon var lutad över en virkning. Hon arbetade visserligen men utan intresse; tycktes ta upp tiden bara, maska för maska, mätande sekunderna med nålen. Så lyfter hon arbetet och betraktar det som om hon ville läsa av tiden på ett ur; men hon såg ut över tiden och arbetet och in i framtiden - och då löpte hennes blickar ut genom fönstret, förbi askurnan, och de mötte mina därute i mörkret men utan att kunna se dem. Jag tyckte att jag kände henne, att hon talade till mig med ögonen men det gjorde hon naturligtvis inte. En av mumierna vid bordet, sade då något. Kvinnan svarade med en gest av nacken dock utan att vända sig, och liksom störd i sina tankar eller röjd, lutade hon huvudet djupare än förut och lät sin sekundvisare gå. Aldrig har jag sett ledsnaden, ledan vid allt, tröttheten vid livet så kondenserad som i detta rum.

Mannen, vid spelbordet, vars ansikte ändrade uttryck oupphörligt, syntes vara orolig över något, vänta något, och mumierna kände samma oro. De kastade nämligen då och då en blick på vägguret, vars långa visare nalkades en heltimma. Det väntades sannolikt någon; någon som skulle förjaga ledsnaden, ändra ödena härinne, bringa nytt med sig. Kanske vända upp och ner på hela livet här. Liksom upphängda vid denna fruktan vågade man icke hängiva sig åt spelet, utan lade ut korten provisoriskt, såsom om man väntade bli avbruten när som helst, man dröjde icke vid en min eller åtbörd; därav kom sig detta mannekängartade i rörelserna.

Nåväl det som skulle ske skedde. - »Vilken tur!» tänkte jag då portiären rörde sig och en jungfru med vit mössa trädde in och anmälde någon. Det flög en livsgnista in i alla de innevarande, och den unga kvinnan vände sig ett halvt varv under det hon reste sig. I detsamma slog vägguret så att jag hörde det ut på gatan och jag såg hur minutvisarn skuttade fram mot heltimman.

Då fick jag en knuff av en förbigående; väcktes så häftigt att jag bokstavligen kände mig kastad ut på gatan, ut ur detta rum, där jag varit med min själ under långa två minuter, levat en bråkdel av dessa människors liv. Jag fortsatte skamsen min väg; ämnande först vända om för att se fortsättningen, men åtrande mig vid tanken: slutet vet jag förut, emedan jag varit med om detsamma själv, i flera

omgångar!

Våren kommer, på ett sätt som liknar det från fordom, men icke på samma sätt. Förr var det första lärkan på Gärdet, men nu finnas inga lärkor mer på lärkvägen, utan det är bofinken i Hummelgårn och stararne i Fågelbacken som äro avgörande. Men det som är sig likt är aprilflyttningen. Det har alltid förefallit mig hemskt att se möbler och husgeråd på trottoaren. Det är husvilla människor som nödgas visa sina inälvor, och de blygas för dem; därför ser man aldrig ägaren i närheten bevakande sina tillhörigheter. De låta hellre främmande folk taga hand om tillhörigheterna som utställa sina brister i dagsljuset. Denna soffa med ett bord framför gick an hemma i svag belysning, men mitt i solskenet synas fläckar och revor, och att det fjärde benet var löst gjorde ingenting därinne; men härute har det fallit ur.

Ser man ett ansikte bakom ett stående flyttlass, är det bekymrat, förtvivlat, upprivet. Men det skall väl flyttas och resas; ryckas upp, skakas om, förnyas, vändas ut och in. Jag som aldrig gjort annat än flyttat och rest, återfick nu då jag satt i lugn, mina intryck från mitt kringflackande liv, och dessa förtätade sig i en dikt som jag kallar Ahasverus.

*

Ahasverus.

Ahasverus, upp och vandra!
Tag din ränsel och din stav;
Ej ditt öde liknar andra,
Ty dig väntar ingen grav.
Vagga fick du och en början,
Men du får ej något slut,
Evigt skall du trampa sörjan,
Många skor få nöta ut. -

Me'n du väntat på Messias,
Tiden gått dig helt förbi;
Tror du än du skall befrias,
Hoppas du på amnesti?
Eller vill du som Elias
Levande förlossad bli?

Ut på stigar, ut på vägar
Ut ur dina varma rum;
Läggs för fädot dina tegar,
Störtat som Kapernaum
Är ditt hus, och hemmet härjat;
Maka barn sitt avsked sagt;
Intet efter branden bärgat,
Tomt och tilja öde lagt.

Spring upp på tåget med ränsel och stav
Men se dig icke tillbaka!
Välsigna honom som tog och gav

Och lärt dig konsten försaka! -
Där står ingen frände och ingen vän
Att vinka dig lycka på färden!
Vad gör det? Dess lättare se'n
Att göra språnget ut i den kalla världen!

Och tåget rycks loss från bangårdens kä,
En rullande länga med hus av trä,
En vandrande by med folk och fä. -
Där är post och värdshus och magasiner,
Och sovrum bakom de tjocka gardiner.
Nu rycker den fram som en stad på hjul,
Oemotståndligt! Den går genom väggar,
Den slinker igenom berg som ormen i skjul,
Den går på vattnet, och eldhästen gnäggjar;
Den tar ett landskap med sjumilasteg;
Ett konungarike är närsgårdsväg - - -
Men landet tar slut, man står vid havet -
Nu Ahasverus släpper du land,
Och allt som förr dig vid livet band
Det ligger bak synkretsen djupt begravet.

Se skyarne hur tunga de gå
Och sjöarne de svallande,
De stigande, de fallande,
Där foten intet fäste kan få
Och ingen vila mer du kan nå.

Ej dag, ej natt, ej sovande, ej vakande;
Än upp, än ner, än hit och än dit,
Allt under sus och gnissel och knakande,
I rep och timmer, bultar och nit -
Tortyr för kropp, tortyr för din själ.
Ett pinoredskap på vattnet flytande.
Bekänn din skuld och tänk på ditt väl,
När du hör bränningars rytande! -
Då är ej långt till räddande strand,
Du tror! Men skepparn fruktar för land,
Och lägger bogen rätt ut i sjöarne;
Han flyr den sökta frälsande hand
Och vänder rygg till de lugna öarne;
Ty falsk är sjö, men falskare kust!
När medvind blåser med liv och lust
Då har du att vänta den hårdaste dust - - -
Till havs! Lägg ut på det gröngråa fältet,
Där skeppet plöjer och regnmolnet sår,
Men intet växer i plogens spår
Och ingen bor under himlatältet -

I dag det liknar en presenning sydd
Till värn mot regnet som alltjämt ökar.
En ann skulle mena den är till skydd
För himlens blå emot ångarnes rökar
Mot jordens damm och flugornas prickar,
Eller som skärm mot de ondas blickar.

Ahasverus står i stäven,
Spanar mot den gråa vägg,
Ögat dävet, knuten näven,
Munnen vass i vitnat skägg -
Inga syner ser han hägra,
Minnena ha slocknat ut,
Hoppet självt det synes vägra,
Leva måste han i nu't,
Detta nu som är en plåga,
Utan mening, utan mål,
Svarslöst som en galen fråga,
Dött som flintan utan stål -

Ut i gråa intet stirrar
Vandrarn fängslad på ett däck
Mattslö ner i djupet stirrar
Känner sig som dränkt i säck.

V.

Efter många bakslag har våren äntligen kommit, och när lindarne på avenyen en morgon slagit ut, då är det högtidligt som en fest att vandra under det gröna ljuset som faller så gott i ögonen. Luften står still och är idel vänlighet, fötterna röra vid torr fin sand, som ger en känsla av renlighet. Det nya gräset döljer fjorårslöv, skräp och smuts alldeles som första snön gör om hösten. Trädskeletten fyllas ut, och slutligen står den höga lövskogsfonden som en grön molnvägg över vikens stränder. Förr jagad av köld och vind, kan jag nu gå steg för steg, till och med sitta på en bänk. Strandkanten under almarne är garnerad med bänkar, och där sitter numera den gule mannen min okände ovän och läser tidningen med uppknäppt rock. I dag såg jag, just på hans tidning, att vi äro ovänner. Och jag tyckte mig läsa i hans blick när den lyftes över bladet, att han läste något om mig som gjorde honom gott i själen, och att han trodde antingen att jag redan fått giftet i mig eller skulle få. Men han misstog sig, ty jag tar aldrig i det bladet.

Majoren har magrat och synes orolig för sommaren. Vart han skall fara, är honom nog likgiltigt, men han måste ut ur stan för att icke bli alldeles ensam och känna sig som proletär. Han stod i morse på en udde och tycktes räkna de små böljorna som pjollrade med stenarne; han slog med käppen i luften utan avsikt, bara för att göra något. Plötsligen hörs från andra sidan viken en trumpetsignal. Han rycker till och - nu ser han på gärdet en kavalleriskvadron dyka upp bakifrån en kulle med kaskar och hästöron först. Därpå rides en chock så att marken dånar, och under rop, hojt och skrammel vältrar den ordnade massan framåt. Majoren levde upp, och jag såg på hans svängda hjulben att han varit kavallerist; kanske var det hans regimente - från vilket han nu var en avsuten, ute ur leken. Ja, sådant är livet!

Min ockulta gumma är lika sommar och vinter, men denna vinter har tagit på henne och hon har anlagt en käpp; för övrigt uppenbarar hon sig endast en gång i månaden och hör till sällskapet, liksom världsdronningen med hundarne.

Men nu har med solen och våren nya vandrare inträngt i vår krets och jag känner dem som obehöriga. Så ledigt har egendomsbegreppet vuxit ut, att jag erfar det som om *min* morgonpromenad i detta landskap vore min tillhörighet. Jag ser verkligen snett på dem, om jag ens ser åt dem, ty i min inåtvända sinnesstämning vill jag icke träda i kontakt med människor genom att växla en blick. Denna slags intimitet fordra dock människorna och de tala med ovilja om »en som inte ser åt folk». De tycka sig ha rättighet att få se in i den de möta, men jag har aldrig förstått var de tagit denna rätt ifrån. Jag känner det som ett intrång, ett slags våld på min person, en närgångenhet åtminstone, och jag märkte som ung en bestämd skillnad på folk vilkas blickar man fick och vilkas man icke fick. Nu förefaller det mig som om växlandet av en blick på gatan med en okänd betydde: låt oss vara vänner och därmed nog! Men med somliga av utmanande miner kan jag icke förmå mig ingå detta tysta vänskapsförbund; jag vill ha det neutralt eller i nödfall fientligt, ty en vän får alltid något inflytande över mig, och det vill jag inte.

Detta intrång gäller lyckligtvis endast våren, ty med sommarn ha de främmande rest till landet och då äro vägarne lika ensliga som på vintern.

Och nu har den efterlängttade sommaren kommit. Den föreligger som ett fullbordat faktum och är mig vorden likgiltig, ty jag lever i mitt arbete och framom mig själv, ibland bakom mig, i minnena, och dessa kan jag behandla som bitarne i en bygglåda. Med dem kan jag sätta ihop alla slags; och samma minne kan tjäna till allt möjligt i en fantasibyggnad, vända olikfärgade sidor uppåt och som antalet sammanställningar är oändligt får jag under mina lekar ett intryck av oändligheten.

Någon längtan till landet har jag icke, men ibland kommer det över mig som en försummad plikt att jag icke går i skog eller badar i havet. Därtill en viss underlig skamkänsla att jag är i staden, ty sommarnöjet är ett prerogativ som anses höra till den samhällsklass andra hänför mig till – själv räknar jag mig utanför samhället. Det känns dessutom något ödsligt och övergivet, då jag vet att alla mina vänner lämnat staden. Jag sökte dem visserligen icke då de voro kvar, men jag kände att de funnos; jag kunde skicka mina tankar till dem på en viss gata, men nu har jag förlorat spåret.

Sittande vid mitt skrivbord ser jag mellan gardinerna en vik av Östersjön; på andra sidan en strand med gråsvarta klippor, rundslipade, och nere i vattengången den vita strandlinjen; ovanpå klipporna den svarta granskogen. Ibland gripes jag av längtan ditut. Men då tar jag bara min kikare, och utan att röra mig ur fläcken är jag där. Jag vandrar i strandstenarne, där ibland rentvättade gärsgårstörar, vasspipor och halm det växer gul lysing och rött fackelblomster under alarne. I en rämna i berget på svedlavar och kartlavar trycker ormbunken baggsöta lik murgrön; några enbuskar rekognoscera i kanten och så ser jag djupt in i granskogen, särskilt om aftonen då solen står lågt. Då är där ljusgröna salar med mjuka levermossor, lätt underskog av aspar och björkar.

Ibland sker det något levande därborta, men sällan dock. En kråka går och plockar, eller låtsas plocka något, ty hon ser tillgjord ut, men jag märker att hon tror sig osedd av människor. Att hon koketterar för någon av sitt släkte är däremot säkert.

En vit slup kommer sakta strykande; det sitter någon till rors bakom storseglet, men jag ser bara armbågen och knäna; bakom focken sitter ett fruntimmer; båten glider så vackert och när jag ser svallet om stäven tycker jag mig höra detta smärtstillande porl, något man oupphörligt lägger bakom sig, och som alltid förnyas, detta något som utgör hemligheten i seglingens njutning, fränsett den att regera vid rodret kämpande mot vind och våg.

En dag fick jag in i kikaren en hel liten scen. Stenstranden därborta i fjärran hade ännu aldrig (i kikarn) trampats av någon dödlig, och den var min tillhörighet, min ensamhet, mitt sommarställe. Då såg jag en afton en ökstock träda in från högra sidan om glaset. I båten satt en tioårsflicka, ljusklädd med röd tennishatt. Jag tyckte först jag sade: Vad har du där att göra, men det orimliga i situationen återhöll mig.

Flickan landade nätt, drog upp ökstocken, och så steg hon åter i båt, hämtade upp något som blänkte i ena ändan. Jag blev nyfiken, ty jag kunde icke bestämma föremålets natur. Skruvade lite på synröret och såg att det var en lätt handyxa. - - - En yxa i handen på ett barn? - Dessa två begrepp kunde jag icke straxt förena, och därför verkade det hemlighetsfullt, nästan hemskt. Flickan gick först i stranden och letade något, som man brukar när man går i stränder; letar något oväntat, som man hoppas den outgrundliga sjön skall ha lämnat ifrån sig. - Nu, sade jag mig, skall hon börja kasta sten, ty barn kunna aldrig se stenar och vatten utan att kasta stenar i vattnet. Varför? Ja, det har väl några hemliga orsaker det också. - Mycket riktigt! Hon kastade stenar! Därpå äntrade hon klippan! - Nu skall hon äta baggsöta naturligtvis, ty hon är stadsbarn och har gått i folkskolan. (Bondbarn äta aldrig baggsötan som stadsbarnen kalla stensöta eller lakrisrot.) - Nej, hon gick förbi ormbunkarne, och var alltså (?) ett landsbarn. - Hon nalkades enbuskarne. - Då gick det opp ett ljus för mig. - Hon skall hugga enris; och det stämmer, för det är lördag i dag. - Nej; hon gjorde visserligen ett utfall mot en enbuske, så att en gren blev hängande, men hon gick vidare. - Hon skall hugga kaffeved! Där ha vi det! - Nej, hon klättrade vidare och nådde skogsbrynet. Där stannade hon och syntes ta mått på de nedra grenarne, vilka voro särdeles lummiga och friskt gröna! - - - I detsamma gjorde hon en rörelse med huvudet och följde sedan något föremål i luften, som - jag såg det på rörelserna - måste vara en fågel som flög upp, ty hon böjde halsen i samma stackatoknyckar som sädesärlan brukar när hon flyger, och vars flykt liknar ett periodiskt fallande.

Så börjar hon då visa sina avsikter, ty hon fattar med vänstra handen en gren och hugger riset, smått, smått! - Men varför granris? Det hör ju endast till begravingar, och barnet är icke sorgklätt? - Invändes: Hon behöver ju icke vara i släkt med den döde! - Erkännes! - Riset är för smått till viskor eller till att ligga på förstugukvisten; och på stugugolvet har man hos oss endast enris! - Kanske hon är född i Dalarne, där man begagnar gran i stället för en? - - - Lika mycket! - Nu sker något nytt! Tre alnar ifrån flickan lyftas de nedre grenarne på en stor gran; en ko sticker fram sitt huvud och ger hals - det ser jag på den öppnade mulen och den bakåt lagda nacken. - Flickan stannar i gesten och hennes kropp blir styv av fasa. Men hennes förskräckelse är så stor att hon icke kan fly; kon skrider framåt; barnets fruktan framkallar en omkastning av strömmen och blir till mod; med lyftad yxa går hon emot djuret, som efter någon tvekan och med harm över en oförstådd vänlighet, vänder in i sina mörka gömslen.

Ett ögonblick hade jag verkligen uppskrämd gjort en åtbörd till barnets försvar; men nu var faran över, och jag lade bort kikaren med en betraktelse över svårigheten att få vara i fred. - Tänk! att i sitt lugna hem dras in i sådana här dramer i fjärran! Och sen förföljas av grubblerier över vad granriset skulle vara till!

Mina grannar i huset ha flyttat till landet och jag känner att det är tomt i våningarne; erfar det som om en spänning hört upp. Dessa koordinater av krafter som i varje familj finnes till under formen av man, hustru, barn och tjänare, dessa viljekomposanter äro icke mera kvar i rummen; och huset som alltid föreföll mig som ett elektricitetsverk varifrån jag hämtade ström, har upphört att ge mig kraft. Jag faller ihop som om kontakten med mänskligheten vore avbruten; alla dessa små ljud från de olika våningarne stimulerade mig, och jag saknar dem; själva hunden som väckte mig till nattens meditationer eller räck upp mig till en hälsosam vrede har lämnat ett tomrum efter sig. Sångerskan har tystnat och jag får icke höra Beethoven mer. Telefonen i väggen sjunger icke heller, och när jag går i trapporna hör jag mina steg giva eko i de tomma våningarne. Det är söndagstyst hela veckan och det börjar i dess ställe ringa i mina öron. Mina egna tankar förnimmas som talade ord; jag tycker

mig stå i telepatisk rapport med alla frånvarande vänner, fränder och fiender; jag håller långa ordnade samtal med dem, eller tar om gamla resonemang hållna i sällskap, på kaféer; jag bekämpar deras meningar, försvarar min ståndpunkt, är mera vältalig än inför åhörare. Jag finner livet rikare och lättare på detta sätt; det skrubbar mindre, sliter mindre, och förbittrar icke.

Ibland utvidgas detta tillstånd så att jag inträder i meningsstrid med hela nationen; jag känner hur man läser min sista bok som ännu ligger i manuskript; jag hör hur man diskuterar mig nära och fjärran, jag vet att jag har rätt, och förvånas bara över att de icke inse det. Jag meddelar ett nyupptäckt faktum, och man förnekar det, eller ratar källan, gör auktoriteten tvivelaktig, ehuru väl man eljes citerar samma auktoritet. Alltid erfar jag det som strid, angrepp, fientligt. Fiender äro vi nog alla, och vänner endast när det gäller att strida tillsammans. Det skall väl så vara!

Dock, detta invärtes liv, huru levande det än är, låter mig ibland sakna verkligheten, ty mina sinnen som ligga obegagnade längta efter bruk. Jag vill höra och se framför allt, eljes börja sinnena operera på egen hand, av gammal vana.

Och nu var icke min önskan uttalad förrän den uppfylldes. Gärdet nedanför mina fönster börjar fyllas med trupper. Först infanteri; det är människor med metallrör som innesluta gasbildande ämnen, vilka vid antändning kasta ut blybitar. De se ut som streckar kluvna nertill. Därpå uppträda rörliga kombinationer av människor och fyrfotadjur; det är kavallerit. När en ensam ryttare kommer sprängande, gör hästen samma rörelse som en båt på vågen och karlen sitter till rors men styr med skotet i vänster hand. Kommer skvadronen däremot i slutet kolonn, då är det en väldig kraftparallelogram som verkar på avstånd med flera hundra hästkrafter.

Starkaste intrycket gör dock artilleriet i synnerhet när det kör i kapp; då gungar marken så att min taklampa skallrar, och när man sedan bröstar av och lossar skotten, upphör min öronringning av sig själv. Innan jag blev van kände jag det som ett övervåld, men efter några dagars skjutning fann jag smållarne rätt hälsosamma, emedan de hindra mig att slumra in i den eviga tystnaden. Och på det vederbörliga avstånd jag har krigslekarne förefalla de som skådespel vilka uppföras för min räkning.

*

Aftnarne bli allt längre, men jag vet av erfarenhet att man icke kan gå ut, ty gator och parker äro befolkade av sorgsna människor som icke fått resa till landet. När nu de bättre lottade utrymt stadens finaste platser, kryper förstädernas fattiga befolkning fram och intar ledigheterna. Detta ger staden ett utseende av uppror, intrång, och som skönheten nog följer med rikedom, är skådespelet icke vackert.

En söndagsafton, kännande mig själv i jämnhöjd med de sämre lottade, beslöt jag rycka mig lös, och åka en promenad, för att se på folket.

Jag vinkade en droska vid Nybron och steg i. Kusken föreföll nykter men något ovanligt i hans ansikte lugnade mig åtminstone icke. Han körde Strandvägen framåt och jag märkte att en ström av människor flöt fram på vänstra sidan, under det jag stadigt såg ut över vattnet åt höger, över holmar och fjärdar och blånande berg.

Plötsligt händer något föröver som ådrar sig kuskens uppmärksamhet och min. En stor fattigmanshund, med tovig päls, liknande en fet varg som försöker se ut som ett får, låg panna, onda ögon och så smutsig att färgen icke kunde bestämmas, följer framhjulen och gör en ansats då och då för att kasta sig upp på kuskbocken. Ett tag lyckas han komma upp, men blir nersparkad av kusken.

- Vad är det för en? frågade jag förvånad både över monstrets vighet, och över det sällsamma i äventyret.

Kusken svarade något, varav jag förstod att det icke var hans hund, men när han lät piskan gå, skred hunden till anfall och ville in till mig i åkdonet, och detta under full gång. Samtidigt märker jag en rörelse i folkströmmen och när jag vänder mig ditåt upptäcker jag en procession av människoliknande väsen som följde hundens och kuskens strid med avgjort deltagande för hunden som hade orätt. När jag granskade dessa varelser, fann jag ett övervägande antal krymplingar; kryckor och käppar växlade om med krokiga ben och brutna ryggar; dvärgar med jätteryggar, och jättar med dvärgars underreden; ansikten som saknade näsor, och fötter utan tår slutande i klumpar. Det var en samling av allt elände som under vintern gömt sig och nu krupit fram i solen för att draga ut till landet. Jag har sett sådana människoliknande varelser återgivna i Ensors ockulta larv-scener och på teatern i Glucks Orfeus nere i underjorden, och trodde då det var fantasier eller överdrifter. De skrämde mig ju icke, ty jag kunde förklara deras närvaro och uppträdande just nu, men det verkade likafullt uppskakande att få se de vanlottade i en sådan revy defilera på stadens finaste gata. Jag kände även deras berättigade hat spruta gift över mig som åkte i droska, och deras hund gav uttryck åt deras samlade känslor. Jag var deras vän, men de voro mina fiender! Så sällsamt!

När vi åkte in på Djurgården, möttes denna ström av en motström; men de båda strömmarne runno igenom och förbi varandra, utan att se åt varandra, utan att granska varandras toaletter eller ansikten, ty de visste nog med sig att de voro alla lika, men på mig sågo de. Nu då jag hade två led att passera måste jag se åt ena eller andra sidan och jag blev beklämd, kände mig övergiven och greps av en längtan att få se ett bekant ansikte; jag tyckte det skulle vara lugnande få en igenkännandets eller vänskapens blick ur ett öga, men fann intet.

När vi passerade Hasselbacken, lät jag en tanke gå upp för trappan och göra en titt in i trädgårn, där jag nästan var säker att någon av de mina skulle sitta.

Men nu nalkades Slätten, och då kom det för mig att här måste jag just möta den personen, måste! Varför kunde jag ej säga, men det måtte ha stått i sammanhang med en mörk tragedi från min ungdom, vilken ödelade en familj och sträckte sina verkningar på barnens öde. Hur jag sammanband detta sorgespel med Djurgårdsslätten kan jag icke bestämt säga, men det måtte ha skett genom förmedling av ett positivt med »tavla på stång» föreställande ett mord under hemiska omständigheter, där den mördade var oskyldig men fick skuggan på sig, för att icke säga skulden.

Vad händer? Jo; mannen ifråga, det vill säga sonen, numera gråhårig, ogift, högt aktad, kommer gående med sin vithåriga mor under armen! Trettifem års oförtjänt inre lidande för en annan hade givit ansiktena denna särskilda blekhet som är dödens. Men varför gingo dessa rika och aktade människor här i denna omgivning? Kanske de lydte den allmänna attraktionskraften som drager lika till lika, kanske de funno en tröst i att se andra som lidit mera och lika oförskyllt.

Att jag väntade få se dem, har väl sina hemliga grunder förborgade i själens djup, men därför lika starka och bindande.

På slätten visade sig nya former av eländet. Där kommo barn på cyklar, barn om åtta, tio år, med elaka ansikten, lillgamla småflickor med spår av tillämnad skönhet som vanställts av ondska. Även där ett vackert ansikte fanns, syntes en felleckning, ett falskt avstånd, en för stor näsa, ett blottat tandkött, utkrupna ögon som inkräktade på pannan.

Längre fram förtunnades massorna och små grupper hade lägrat sig på gräset. Men här föll mig i ögonen att tre och tre sutto tillsammans, två karlar kring en kvinna: första akten i ett herdespel som slutar med knivens tragedi.

Här började kusken tilltala mig och dukade opp historier. Icke det att han var närgången stötte mig, ty han förstod icke bättre, men att han störde mig i mina tankar plågade mig; och när han med sina

upplysningar om vissa förbiåkande damer, ledde mina tankar åt håll dit jag icke ville, kände jag honom som en plågoande, och bad honom köra hem.

Mera ledsen än sårad av befallningen vände han vid en korsväg, men i samma ögonblick svängde en droska framför oss innehållande två berusade damer av högst äventyrligt utseende. Kusken gjorde ett försök att komma förbi dem, men lyckades ej för trängseln. Sålunda måste jag åka bakom detta parti; och när de stannades av hopen, måste jag stanna, så att det fick ett utseende av att jag förföljde dem, vilket roade damerna obeskrivligt och även folket på vägen.

På detta sätt fortfor gatloppet in till staden, tills jag slutligen stannade vid min port, då jag var befriad som ur en svår dröm.

- Hellre då ensamheten! sade jag mig, och det var sista gången jag gick ut en afton den sommaren. Ensam i sitt eget sällskap som man då måste vårda för att icke råka i dåligt.

Jag håller mig alltså inne och känner det lugnt; föreställer mig vara fri från livets stormar; önskar mig vara lite äldre för att icke känna livets lockelser och tror det värsta vara överståndet.

Så kommer en morgon vid kaffebordet husets jungfru och förtäljer: Herr X:s son var här, men jag sa' att Herrn icke var uppstigen.

- Min son?

- Ja, han sade så!

- Det är omöjligt! Men, hur såg han ut?

- Han var lång, och ... han sa att han hette X. och skulle komma igen!

- Hur gammal såg han ut?

- Det var en ung herre om sjutton, arton år!

Jag blev stum av fasa och flickan gick. Det var alltså icke slut! Det förflutna steg upp ur graven som var så väl igenskottad och bevuxen med redan gammalt gräs. Min son som rest till Amerika i vederbörligt sällskap vid nio års ålder; och som jag trodde vara ute i livet, placerad! Vad hade då hänt? Naturligtvis en olycka, eller flera.

Hur skulle återseendet bli? Det fasans igenkännandets ögonblick, då man förgäves söker de välbekanta dragen från barnets ansikte, dessa drag som man varit med om att från vaggan uppfostra till det mänskligaste. Man sökte ju inför sitt barn endast lägga till den vackra sidan, och därigenom tog man fram reflexer av sitt bästa i detta bildbara barnaanlete, som man därför älskade som en bättre upplaga av sitt eget. Nu skulle det återses vanställt, ty den uppväxande ynglingen är ful med sina missproportioner i dragen, med denna hemska blandning av barnets övermänniska och ynglingens vaknande djurliv, med antydningar om passioner och strider, skräck över det okända, ånger över det redan prövade; och detta ständiga ostyriga grin åt allt; hat mot allt som låg över och tryckte, hat mot de äldre följaktligen, mot de bättre lottade; misstro mot hela livet som nyss förvandlat ett harmlöst barn till en rovgirig människa. Jag kände ju detta av erfarenhet, och minns huru avskyvärd jag var som yngling, då alla tankar mot ens vilja bara spelade omkring mat och dryck och råa njutningar. - Icke behövde jag se detta igen, då jag visste det förut och var oskyldig till det sakförhållandet som låg i naturens ordning. Och klokare än mina föräldrar hade jag aldrig begärt något igen av min son; uppfostrat honom till fri människa och upplyst honom från början om hans rättigheter vid sidan av hans skyldigheter mot livet, sig själv och medmänniskorna. Men jag visste

han skulle komma med utsträckta rättigheter i det oändliga, fastän hans rättigheter gentmot mig upphört, då han var femton år. Och att han skulle grina när jag talade om hans skyldigheter, det visste jag också ... av egen erfarenhet.

Om det bara var hulpet med pengar, ginge väl an, men han skulle även fordra min person, fastän han föraktade mitt umgänge. Han skulle fordra det hem som jag icke ägde; mina vänner som jag saknade, mina relationer som han trodde mig äga, och begagna mitt namn till krediter.

Jag visste han skulle finna mig tråkig; att han skulle komma med åsikter från ett främmande land med en annan världsåskådning, ett annat sätt i umgänget; att han skulle behandla mig som en gammal förlegad kanalje som ingenting begrep, emedan jag icke var ingenjör och elektriker.

Och hur hade hans karaktärsanlag utvecklats under dessa år? Erfarenheten har visserligen lärt mig att sådan man är född förblir man tämligen oförändrad livet igenom. Alla dessa uppsättningar av människor jag sett från barndomen tåga fram genom livet voro i regeln sig lika vid femtio år, med mycket små förändringar. Många hade visserligen undertryckt en del bjärta egenskaper otjänliga för samlivet; en del hade dolt dem under en lätt polityr, men de voro i botten desamma. Hos undantagen hade vissa egenskaper eller karaktärsdrag vuxit ut, hos somliga uppåt till dygder, hos andra nedåt till laster. Jag minns sålunda en, vars fasthet växte ut till envishet, vars ordningssinne blev pedanteri, vars sparsamhet blev snålhet, vars kärlek till människorna blev hat till omänskorna. Men jag minns även en, vars bigotteri stannade som fromsinne, vars hat blev överseende, vars envishet blev fasthet. - - - - -

Sedan jag grubblat gick jag ut på min morgonvandring, icke för att slå bort det pinsamma, utan för att sätta mig in i det oundvikliga. Jag genomgick mötets alla tänkbara lägen. Men när jag kom till frågorna om vad som hänt efter vårt avsked tills nu, bävade jag och tänkte fly ur staden, ur landet. Dock, erfarenheten hade lärt mig att ryggen är den ömtåligaste sidan, och att bröstet blivit skyddat av stora bensköldar avsedda till försvar; därför beslöt jag stanna och ta emot stöten.

Sålunda härdande mina känslor, anläggande en praktisk världsmänniskas halvtorra betraktelsesätt, gjorde jag upp programmet. Jag skulle sätta honom i ett pensionat sedan jag klätt upp honom; utfråga vad han ville bli; genast få honom anställd och i arbete, men framför allt behandla honom som en främmande gentleman som hölles på avstånd genom frånvaro av förtrolighet. Och för att skydda mig för hans närgångenhet skulle jag icke låtsas om det förflutna, icke ge några råd, lämna fullkomlig frihet, då ju han säkert inga råd ville följa.

Avgjort alltså! och uppgjort!

Klar och samlad vände jag hemåt, dock i fullt medvetande att en förändring inträtt i mitt liv, och en så våldsam att vägarne, landskapet och staden antagit ett nytt utseende.

När jag så kommit mitt på bron och såg uppåt avenyen, mötte mina blickar en ynglings gestalt – jag skall aldrig glömma den stunden! Han var lång och mager; gick med dessa obeslutsamma steg som en väntande och sökande. Jag såg att när han forskat ut mitt utseende och just kände igen mig, en darrning först överföll honom, och att han straxt därpå tog sig tillsammans, sträckte upp sig och sneddade avenyen hållande kursen rakt på mig. Jag satte mig i försvarstillstånd, hörde mig anslå en lätt gladlynt ton när jag hälsade honom »god dag min gosse!»

Nu när vi nalkats varandra ett stenkast märkte jag detta deklasserade, nerstigna som jag fruktat mest av allt. Hatten var icke hans; den satt som passad efter en annans huvud; byxorna föllo illa och knät satt för långt ner; det hela såg avsigkommet ut ... inre och yttre förfall; typen: en kypare utan plats. Nu kunde jag urskilja ansiktet, som var magert på detta obehagliga sätt; nu ser jag ögonen,

dessa stora blåa med blåvitt omkring. Det var han!

Denna förfallna upprända yngling var en gång ett änglabarn, som kunde le så att jag slopade hela apteorin och arternas härledning; var en gång klädd som en prins och lekte med en verklig liten prinsessa nere i Tyskland ...

Hela livets rysliga cynism gick upp för mig, men utan en skymt av självanklagelse, ty jag hade icke övergivit honom!

- - -

Nu skiljas vi endast av några steg! - Ett tvivel stiger upp: det är icke han! Och i samma sekund har jag beslutat gå förbi, överlämnande åt honom att giva igenkänningstecknet.

Ett! Två! Tre! - - - - -

Han gick förbi!

Var det han, eller var det icke? frågade jag mig under det jag styrde hemåt, säker att han skulle infinna sig under alla förhållanden!

Hemkommen kallade jag in jungfrun för att utfråga henne ytterligare, men nu för att få veta om det var han, den jag nyss gått förbi; dock det var icke möjligt få visshet, utan jag hölls i en väntans spänning ända till middagen. Ibland önskade jag han komme genast för att få ett slut; ibland föreföll situationen så utnött, att jag trodde det var överståndet.

Middagen var förbi; eftermiddagen gick; och nu fick jag en ny synpunkt på saken, som förvärrade den. - Han hade trott att jag icke ville hälsa på honom, och hade skrämnd därav dragit sig undan; gick omkring i villande stad, främmande land, och kom i dåligt sällskap; kanske bragt till förtvivlan. Var skulle jag söka honom nu? I polisen!

Sålunda pinades jag, utan att veta varför då jag icke haft att bestämma över hans öde. Och jag kände det som en elak makt försatt mig i denna falska belägenhet för att få skuld på mig.

Så blev det slutligen kväll. Då kom jungfrun in med ett kort - - - på vilket stod tryckt - - - namnet på - - - min brorson! - - -

När jag så blev ensam igen, erfor jag ju en viss lättnad att den överständna faran upplöst sig i inbillningar, vilka dock för mig haft samma verkan som något upplevat. Men dessa fantasier hade trugat sig på mig med en nödvändighet som var oemotståndlig och som måste äga någon grundorsak. Kanske, sade jag mig, gick sonen långt borta i främmande land och var ett rov för liknande förnimmelser; kanske han var i nöd, längtade efter mig, »såg» mig på en gata, såsom jag »sett» honom, slets av samma ovisshet ...

Därmed avklippte jag alla grubblerier och lade händelsen till handlingarne bland andra upplevelser; men jag strök icke ut den som något gäckeri, utan behöll den som ett dyrbart minne.

Aftonen blev svårmodig, men lugn. Jag arbetade icke, utan vandrade med blickarne då och då på urets visare. Klockan blev slutligen nio; men jag såg med fasa mot den långa sista timma som återstod. Den föreföll mig så lång som oändligheten och jag visste intet sätt att förkorta den. Ensamheten hade jag icke valt; den hade påtvungits mig, och nu hatade jag den som ett tvång; jag ville ha ett utbrott, jag ville höra musik, något av de stora, av den största som lidit hela livet ... jag längtade efter Beethoven särskilt, och jag började väcka till liv i mitt öra den sista satsen i

månkenssonaten som för mig blivit det högsta uttrycket av mänsklighetens suckan efter befrielse, och som icke någon dikt i ord kunnat uppnå!

Skymningen hade fallit; fönstret stod öppet; blommorna på salsbordet ensamt erinrade mig om att det var sommar, där de stodo i ljusskenet tysta, orörliga, doftande.

Då hörde jag, tydligt, skarpt som om det skedde i rummet bredvid, det väldiga allegrot - av månstenssonaten rulla upp sig som en jätte-fresk; jag såg och hörde på en gång; men osäker om det var en villa, greps jag av denna rysning som fattar en inför det oförklarliga. Musiken kom nämligen från de okända välgörarinorna i huset bredvid, och de voro på landet! Men de kunde ju ha kommit in i något ärende! Lika gott: här speltes för mig; och jag mottog faktum med tacksamhet, kännande mig ha sällskap i ensamheten, och vara i förbund med likstämda mänskobarn.

Om jag nu bekänner, att samma allegro togs om tre gånger under den långa timmen, så förefaller ju saken ändå mera oförklarlig, men den skänkte mig just därför ändå större nöje; och att icke något annat stycke spelades fattade jag som en särskild nåd.

Slutligen slog klockan tio, och den goda barmhärtiga sömnen gjorde slut på en dag som jag länge skall minnas.

VI.

Sommaren har krupit fram till första augusti; lyktorna tändas och jag hälsar dem. Det är höst, alltså har det gått framåt, och det är huvudsaken; något är tillryggalagt, och något ligger framför. Staden ändrar utseende; man kan se ett bekant ansikte, och det lugnar, stöder och tryggar. Jag kan även få tala ett ord, och det är nytt för mig, så nytt att min stämning av brist på övning har lagts ner i registret och fått en dov beslöjad klang, vilken förefaller mig själv som en främmandes.

Skjutningen på gårdet har upphört; de från landet hemkomna grannarna flytta åter in; hunden skäller igen, natt och dag och familjens soaréer börja på nytt, varvid underhållningen består i att ett ben kastas utåt salsgolvet, då hunden med skarpt skällande springer efter benet och morrar när familjen vill beröva honom det.

Telefonen arbetar och pianospelet går sin gilla gång. Allt är sig likt, allt kommer igen, utom majoren, vars dödsannons jag läste i dag på morgonen. Jag saknar honom såsom hörande till min krets, men jag unnar honom väl hans öde, ty han hade tråkigt sedan han tjänat ut sin kapitulationstid.

Hösten raskar undan och livet ökar fart med den friskare luften som är lättare att andas. Jag går åter ut om aftnarne och sveper mig i mörkret som gör mig osynlig. Detta förkortar kvällen och gör nattsömnen tyngre och längre.

Vanan att omsätta det upplevade i dikt öppnar säkerhetsventilen för överskott av intryck och ersätter behovet att tala. Upplevelserna få uti ensamheten en anstrykning av avsiktlighet, och mycket av det som händer förefaller satt i scen enkom för mig. Sålunda blev jag en afton vittne till en eldsvåda i staden men samtidigt hörde jag vargarnes tjut från Skansen. Dessa två ändrar av olika trådar knötos ihop i min inbillning, sattes i sammanhang och vävde sig med tillbörlig ränning till en dikt.

Vargarne tjuta.

Vargarne tjuta på Skansen,

Isarne råma på sjön,
Furorna knaka i backen,
Tyngda av första snön.

Vargarne tjuta i kölden,
Hundarne svara från stan;
Solen gick ner efter middan,
Natten börjar på dan.

Vargarne tjuta i mörkret,
Gatornas lyktor sitt ljus
Sända som norrsken i höjden
Över de hopar av hus.

Vargarne tjuta i gropen,
Nu de fått blodad tand,
Längta till fjäll och urskog,
När de se norrskensbrand.

Vargarne tjuta på berget,
Tjuta sig hesa av hat,
Mänskorna gav dem för frihet
Tukthus och celibat.

Vinden vilar, stillhet råder, stadens tornur slagit tolv;
Tysta slädorna på föret glida som på bonat golv.
Sista spårvagnsklockan klingat, ingen hund på gatan
hörs,
Staden sover, lyktor släckas, ej en kvist på träden rörs;
Nattens himmel svart som sammet välver sig oändligt
djup
Högt Orion svärdet svänger, Karlavagnen står på stup.
Eldarne i spisen slocknat, blott i fjärran står en rök;
Ur en skorstensobelisk den stiger som utur ett jättekök
Det är bagarn som om natten reder oss ett dagligt
bröd - - -
Röken stiger, blåvit, lodrätt; men - just nu den färgas
röd.
Det är eld!
Det är eld! Det är eld! Det är eld!

Och ett rödglödgat klot stiger upp som en måne i fyl
let;
Och det glödande rött går i vitt och i gult och slår ut
som en solros ur hyllet.
Är det soln som går upp bland de kolsvarta moln utur
husmassors hav?
Där vart tak är en kam på en våg som är svart lik en
grav.
Nu står himlen i brand, varje torn och kupol uti stan,
Varje spira och stång, varje gränd, varje prång stå så
ljust som på dan!

Varje kabel och tråd utav koppar blir röd som på har
pan de lågstämnda basar,
På fasaderna ses varje ruta i eld, och de snötäckta skor
stenar lysa som kasar.
Varken sol eller måne det är! Ingen lusteld beställd!
Det är eld! Det är eld! Det är eld!

Men på berget som nyss uti nattmörker låg, där är ljust
där är liv.
Ifrån vargarnes gropar där stiger ett tjut som de stuck
its med kniv,
Utav hat, utav hämnd; det är mordbrännarlust, det är
mördarefröjd -
Då ett skallande skratt ifrån rävkulan går, man är glad,
man är hemsk, man är nöjd.
Och i björnarnes bur, där dansas på häl vid ett grymt
som av slaktade svin
Men i lodjurets gryt är det tyst och man ser blott ett
tandraders skinande grin.

Och sälarne ropa sitt ve! Ve över staden!
Rop som av drunknande på havet.
Och alla hundarne tjuta i kör;
Gläfsa, vinsla och skälla,
Rycka i kedjorna, kedjorna,
Sjunga, gråta och gnälla
Som osaliges andar!
De ha medlidande, endast de, hundarne,
Med sina vänner mänskorna
Vilken sympati!

Nu vakna älgarne, Nordanskogens furstar,
De samla och reda sina långa skänklar,
Sträcka ett trav i en begränsad volt
Inom kättens stängsel,
Törna mot gårdselstängerna
Som sparv mot ruta;
Böla oförståendes,
Undrande om det är dag igen. -
En ny dag, som alla de andra,
Lika dödande lång
Utan annat synligt ändamål
Än att följas av en natt. - - -

Då blir det liv i fågelvärlden:
Örnarne skrika och flaxa,
Fresta de nötta vingarne,
Pröva en lönlös höjdflykt,
Stöta huvet mot järnstänger,
Bita i galler, klösa, klänga,
Tills de fälla på mullen,
Och bli liggande lama,

Med släpande vingar som på knä -
Knäböjande, bönfallande
Om en nådestöt
Som återger dem åt luften
Och friheten.

Falkarne vissla och ila
Som fjädrade pilar - hit och dit;
Vråkarne jämra sig
Som sjuka barn - - -
De tama vildgässen vaknat
Och sätta an med spända halsar
Ett ackord av vallhjonslurar. -
Svanorna simma stumma
Snappa mellan isflaken
Efter de speglade eldflammorna
Som ila likt guldfiskar
På dammens yta;
Stanna stilla och sticka huvena
Ner i det svarta vattnet -
De vita svanorna -
Bita sig fast i botten
För att slippa se på
Hur himlen brinner opp.

Det mörknar åter, brandkårsluren
Har vigt in tystnad över stad och land;
Ett rökmoln sträckes över stadskonturen
Som bilden av en svart ofantlig hand.

Mitt umgänge inskränker sig numera till det opersonliga genom böckerna. Balzac, vars femtio volymer varit min läsning under de sista tio åren, har för mig blivit en personlig vän, som jag aldrig tröttnat vid. Han har visserligen aldrig gjort något man kallar konstverk, nu i synnerhet då man förväxlat konst med litteratur. Allt hos honom är konstlöst; man ser aldrig kompositionen och jag har aldrig märkt hans stil. Han leker icke med ord, figurerar aldrig med onödiga bilder, vilka för övrigt tillhöra poesien, men han har däremot en så säker formkänsla att innehållet alltid får det klara uttryck som jämnt täckes av ordet. All grannlåt försmår han, och verkar direkt omedelbart som en berättare i ett sällskap, vilken ibland refererar en händelse, ibland inför personerna talande, ibland kommenterar och förklarar. Och allt är för honom historia, hans nutidshistoria; varje liten person visar sig i sin samtids belysning, och har därjämte sin uppkomsthistoria och gör sin utveckling under den och den styrelseformen, vilket utvidgar synkretsen och sätter en fond bakom varje figur. När jag tänker på allt oförståndigt som skrivits om Balzac av hans samtida så häpnar jag. Denna troende, godtrogne, fördragsamme man kallades i min studietids läroböcker för en obarmhärtig fysiolog, materialist, och dylikt. Men mera paradoxalt ändå, är att fysiologen Zola hälsade Balzac som sin store lärare och mästare. Ho kan fatta det? Men samma förhållande äger rum med min andra litterära vän, Goethe, som i senare tider blivit begagnad till alla möjliga ändamål, mest till det fåniga uppgrävandet av hedendomen. Goethe har ju många stadier på livets väg; genom Rousseau, Kant, Schelling, Spinoza, når han fram till en egen ståndpunkt som kunde kallas upplysningsfilosofens. Han har löst alla frågor; allt är så enkelt och klart att ett barn kan fatta det. Men så kommer en tidpunkt då de panteistiska förklaringarne på det oförklarliga tryta. Allt förefaller sjuttioåringen så egendomligt märkvärdigt obegripligt. Det är då som mystiken träder

fram och själva Swedenborg anlitas. Men intet hjälper; utan andra delens Faust böjer sig för allmakten, försonar sig med livet, blir filantrop (och mossodlare), halv socialist, och apoteoseras med alla katolska kyrkans apparater från yttersta-tings-läran.

Första delens Faust som i brottningen med Gud framgått som en segrande Saulus, blir i andra delen en slagen Paulus. Detta är min Goethe! Men fastän var och en har sin, kan jag icke förstå var man finner hedningen, om icke i några okynniga versstumpar där han klatschar efter prästerna; eller om det skall vara i Prometheus, där den fjättrade gudasonen likaväl kan betyda den korsfäste vilken hånar den utdömde Zeus' vanmakt.

Nej, det är hela Goethes liv och därpå grundade diktning som tilltalar mig. Det var en äldre vän till skalden som i hans uppväxt gav honom nyckeln till hans författeri: »Din strävan, din räta riktning är att ge en poetisk bild av verkligheten; de andra sökte förverkliga det så kallade poetiska, det imaginativa, men det skapar bara dumheter.»

Så förtäljer Goethe i *Aus meinem Leben*, på ett ställe; på ett annat säger han själv: »Och så började jag denna riktning, ifrån vilken jag aldrig kunde avvika, nämligen att i en dikt eller bild förvandla allt som glädde eller smärtade mig eller eljes sysselsatte mig, och däröver med mig själv förhandla, för att både beriktiga mina begrepp om verkligheten och att bringa ordning och lugn i mitt inre. Att äga denna gåva behövde ingen bättre än jag, vars natur alltjämt kastade mig från den ena ytterligheten i den andra. Allt vad jag utgivit äro sålunda fragment av en enda stor Bikt, vars fullständigande är denna bok (*Aus meinem Leben*).»

Behaget av att läsa Goethe ligger för mig i den lätta hand varmed han tar på allt. Det är som om han icke kunde på fullt allvar fatta livet, antingen det saknade fast verklighet, eller icke förtjänade vår grämselse och våra tårar. Vidare hans oförskräckthet varmed han nalkas de gudomliga makterna, med vilka han känner sig befryddad; hans förakt för former och konvention; hans brist på färdiga åsikter; hans stadiga växande och förnygrande, varigenom han alltid är den yngsta, alltid i spetsen, före sin tid.

Man har alltjämt och ännu ställt Goethe som motsättning mot Schiller och av de två skapat ett antingen - eller liksom man gjort med Rousseau och Voltaire. Jag kan icke finna detta alternativ, utan har plats för båda, emedan de komplettera varandra; jag kan icke med ord angiva skillnaden mellan dem, icke ens formellt, ty Schiller har mera formkänsla särskilt i dramat, och han lyfter vingarne lika högt som Goethe. Bådas utveckling är ett samarbete, och de övade inflytande på varandra. Därför har den enda sockeln i Weimar plats för båda, och när de räcka varandra handen, kan jag icke finna någon anledning skilja dem.

*

Det är vinter igen; himlen är grå och ljuset kommer nerifrån, från markens vita snö. Ensamheten står bra i ton med naturens skendöd, men ibland blir det för tungt. Jag längtar efter människor, men jag har i ensamheten blivit så ömtålig som om min själ vore hudlös, och jag är så bortskämd med att få styra mina tankar och känslor att jag knappt kan uthärda beröringen med en annan person; ja varje främmande som nalkas mig verkar kvävande genom sin andliga atmosfär vilken liksom tränger in på min.

Emellertid, en kvällstund inträder flickan med ett visitkort, just då jag längtade efter sällskap, och var beredd att ta emot vem som helst, även den mest osympatiska. Jag blev glad vid åsynen av kortet, men när jag läste på det, mörknade jag, ty det var ett främmande namn. - Likagott, sade jag mig, det är en människa i alla fall! - Han får komma!

Efter en stund inträdde en ung man, mycket blek, mycket odeciderad så att jag icke kunde se till vilken samhällsklass han hörde, så mycket mindre som hans dräkt icke följde kroppens konturer. Men han var starkt avslutad och självmedveten; höll sig dock på försvarssidan, avvaktande.

Efter att ha sagt mig några artigheter som verkade avkylande på mig, gick han rakt på saken och bad om en hjälp. Jag svarade att jag ogärna hjälpte vilt främmande, emedan jag ofta hulpit orätt person. Här upptäckte jag ett rött ärr i pannan över hans vänstra öga, och som framträdde blodrött i detta ögonblick. I detsamma blev mig mannen hemsk; men i nästa ögonblick fattades jag av medlidande med hans djupa förtvivlan, och seende mig själv i en liknande situation, med vinternatten framför mig, ändrade jag beslut. För att icke förlänga hans lidanden överlämnade jag summan och bad honom sitta ner.

När han stoppade in pengarne såg han mera förvånad än tacksam ut, och han tycktes helst vilja gå då ärendet var uträttat. För att börja, frågade jag varifrån han kom. - Då betraktade han mig häpen och stammade fram: »Jag trodde att mitt namn var bekant.» Detta sade han med en viss stolthet som stötte mig, men då jag bekände min okunnighet, tog han till ordet, lugnt, värdigt.

- Jag kommer, sade han, från fängelset.

- Fängelset? (Nu blev han intressant, ty jag höll just på med en brottslingshistoria.)

- Ja; jag hade behållit tjugo kronor som icke voro mina. Principalen förlät mig, och allt var glömt. Men så gick jag och skrev i en annan tidning - jag är tidningsman nämligen - emot de frireligiösa; och så revs saken upp, så att jag kom in.

Fallet var kinkigt; jag kände mig liksom utmanad att yttra mig, och som jag icke ville det, parerade jag och föll ut ur linjen.

- Nåå, kan det »i våra upplysta tider» hindra en man att få arbete, därför att han är straff ...

Det sista ordet klipptes av en ond min han gjorde.

För att hjälpa upp saken föreslog jag honom att skriva i en mycket folklig tidning vars redaktör jag visste stå över den grymma fördomen att en straffad icke skulle vara försonad med samhället.

När han hörde namnet på tidningen fnyste han föraktligt, och invände:

- *Den* tidningen bekämpar jag.

Detta föreföll mig så bakvänt, då jag trodde att han i sin nuvarande belägenhet skulle söka det enda stöd han till sin upprättelse kunde finna. Men som läget var oklart och jag icke gärna spiller tid på utredningar, tog jag åter en sidoväg, fattad av det mycket mänskliga begäret att utfå en återtjänst. Men jag gjorde nu min fråga i en lätt fördomsfri umgängeston.

- Nåå, säg mig nu, är det så svårt att vara i fängelse? Vari består själva straffet?

Han såg ut som om han ansåg ämnet vara närgånget och att det sårade honom.

För att hjälpa honom, väntade jag icke på svaret, utan fullföljde:

- Det är väl ensamheten? (Här högg jag mig själv i benet, men det gör man ju så ofta när man nödgas tala.)

Han tog mödosamt upp min kastade boll och gav igen.

- Ja; jag är icke van vid ensamheten och har alltid betraktat den som ett straff åt onda människor. (Hallå! där fick jag för att jag räckte handen, och jag kände det som när en hund biter vid en smekning! Men han visste sannolikt icke att han bet mig.)

Här blev en paus och jag såg att han träffat sig själv och därför blev ond, ty på mig tänkte han inte när han uttalat domen över den i ensamhet försatte.

Vi hade fastnat på grund och måste komma flott. Som min ställning egentligen var den avundsvärdes, beslöt jag lösa honom ur bannet, stiga ner till honom så att han måtte skiljas från mig med en känsla av att han fått något annat än pengar. Men jag förstod icke mannen; misstänkte nog att han ansåg sig oskyldig och martyr, offret för en dålig handling från redaktörens sida.

Ja, han tycktes ha förlåtit sig och kvitterat redan vid första uppgörelsen, och brottet hade begåtts av den andre när han anlade processen; men den unge mannen måtte ha känt i luften att han intet medhåll hade att påräkna från min sida; och hela samvaron tycktes präglad av en svår missräkning. Han hade tänkt sig min person annorlunda; kanske också han märkt att han börjat i orätt ända och att det nu var för sent att ändra.

Jag öppnade alltså en ny väg och talade, som jag tyckte visdomens och den upplyste mannens ord, låtsande ha märkt hans modstulna sinne och människofruktan.

- Inte skall ni låta nedslå er av detta (jag undvek ordet!) ... Vår samtid har kommit så långt att den finner ett ... straffat brott (här grinade han igen ogillande) var försonat och utstruket. Det var inte länge sen jag satt med mina vänner på hotell Rydberg och tillsammans med en för detta kamrat som avtjänat två år på Långholmen. (Jag skrädde avsiktligt icke orden.) Och han hade gjort sig skyldig till stora falsarier likvisst.

Här gjorde jag en paus för att observera den ljusning som skulle försiggå i hans sinne och uttryckas i hans ansikte, men han såg endast stött ut, och ond därför att jag vågade sammanställa honom, den oskyldige och förfördelade, med en Långholmare. Men en viss nyfikenhet spelade ur hans ögon, och när jag med en tvär tystnad tvang honom att tala, frågade han korthugget:

- Vad hette han?

- Det vore orätt att säga, då ni icke gissar vem det var. Emellertid, han har skrivit ner och låtit trycka sina tankar om fängelset, utan att söka försvara sin oförsvarliga handling, och därför har han återvunnit både sin anställning och sina vänner.

Detta måtte ha träffat som ett hugg, ehuru det var menat som en klapp på axeln, ty mannen reste sig, och jag med, då intet var att tillägga. Han tog ett gentlemanlikt avsked; men när jag fick se honom på ryggen, och iakttog hans hängande axlar och släpande ben, blev jag nästan rädd för honom, ty han tillhörde den grupp människor som synas hopsplagna av två omaka stycken.

När han gått, tänkte jag: Han ljög kanske alltihop.

Och när jag tittade på hans kort där han skrivit sin adress, slog det ner i mig, att jag nyss sett den stilen i ett namnlöst brev. Jag drog fram min låda däri breven förvaras, och började leta. Det bör man nu aldrig göra, ty under det jag letade hans, defilerade alla de andra breven för mig; och jag fick lika många nålsting som brevskrivarne voro.

Då jag letat tre gånger, och visste att hans stil måste vara där, upphörde jag, under ett bestämt intryck: »Du får icke forska i hans öde! Men giva skall du, utan vidare. Varför vet du bäst själv!»

Mitt rum var icke mer likt sig; det hade med främlingen kommit något beklämmande i det och jag måste ut. Det var nog något starkt tyg i den anden, ty jag måste flytta bort stolen på vilken han suttit för att jag icke skulle se honom sitta där ännu efter hans bortgång.

Och så gick jag ut, sedan jag öppnat fönstret, icke för att släppa ut någon materiell lukt, utan för att få vädra ut ett intryck.

*

Det finns gamla stämninglösa gator, och gator med stämning fastän nya. Den yngsta delen av Riddargatan är full av romantik för att icke säga mystik. Ingen människa syns på den; inga butiker öppna väggarna; den är förnäm, igenstängd, öde, fastän de stora husen innesluta så många människoöden. Namnen på tvärgatorna efter trettioåriga krigets pampar öka det starka intrycket av historia där forntid blandar sig behagligt med nutid. När man kröker om hörnet av Banérgatan, ser man västerut en backe vid Grev Magnigatan som slingrar sig in åt höger och ger perspektivet en hemlighetsfull avslutning med en skugga in vilken man anar allt möjligt.

Kommer man västerifrån åter, den gamla Riddargatan, och ser neråt Grev Magnigatan, är kröken mycket skarp, och de slottsliknande husen i dunkla toner med portaler och hängtorn tala om öden med större mått; där bo magnater och statsmän som öva inflytande på nationer och dynastier. Men straxt ovanför, uppåt Grev Magnigatan ligger ett kvarblivet gammalt hus från början av förra seklet. Detta hus går jag gärna förbi, ty där bodde jag i min stormiga ungdom. Där uppgjordes planer till fälttåg som senare utfördes, och lyckades; där skrev jag min första betydande dikt. Ljust är icke minnet ty nöden, förödmjukelserna, slarvet och tvisterna lade sitt solk över det hela.

Denna afton fick jag en längtan att återse detta hus, utan att veta varför. Och när jag återfann det fattiga huset var det sig likt där det stod; men putsat numera och med nymålade fönsterbågar. Den trånga långa portgången lik en tunnel med sina två rännstenar kände jag igen; porten själv med sin järnstång som stödde ena halvan, portklappen, de små skyltarna om strykning, om handsktvätt, om skonätling ...

Som jag stod där i mina tankar, kom en herre med raska steg bakom mig; han lade sin hand på min nacke som endast en urgammal bekant kan göra, och så sade han: »ämna du dig upp till dig?»

Det var en ung man, kompositör, med vilken jag haft ett arbete tillsammans och som jag därför kände mycket väl.

Utan vidare följde jag honom upp i huset, trätrapporna uppåt, och se: vi stannade två trappor upp, utanför min dörr.

När vi trädde in och han tände ljus, sjönk jag trettio år tillbaka ner i tiderna, och jag återsåg verkligen min ungarbostad, med samma tapeter, men med nya möbler.

Och när vi slagit oss ner, tyckte jag att han var på besök hos mig och icke jag hos honom. Dock, där fanns en flygel, och jag kom därför genast att tala om musik. Nu var mannen i likhet med de flesta musici så uteslutande inne i sin musik att han knappt kunde eller ville tala om annat. Han var så löst insatt i sin samtid att han ingenting visste om den; nämnde man orden riksdag, statsråd, boerkrig, strejker eller rösträtt, så teg han, men utan att synas varken besvärad av sin okunnighet eller plågad av ämnet, ty det fanns icke till för honom. Och även när han talte om musik, yttrade han sig endast i allmänhet och utan att framhäva några åsikter. Allt var blivit till toner, mått och rytm hos honom, och ordet brukade han endast för att uttrycka det aldru nödvändigaste i livets dagliga.

Detta visste jag, och därför behövde jag bara peka på den uppslagna flygeln för att han skulle sätta

sig ner och spela. Och när han började fylla det lilla fula rummet med toner kände jag mig inom en trollkrets där mitt nuvarande utplånades och min person från 1870-talet dök upp.

Jag såg mig ligga i en utdragssoffa som stod just där jag nu satt, framför en igenlagd dörr. Och det var en natt ... jag vaknade av att min granne, som låg på andra sidan dörren, oroligt vred sig i sin soffa; ibland suckande ibland stönande. Som jag var ung, oförskräckt och självisk, ansträngde jag mig bara att somna om. - - - Klockan var då endast tolv och jag hoppades grannen kommit hem berusad. Klockan ett vaknade jag vid ett nödrop som jag trodde vara mitt eget, ty jag hade en svår dröm. Hos grannen var det tyst, moltyst, men det kom något obehagligt därifrån; en kall luftström, en uppmärksamhet riktad på mig, som om någon därinne lyssnade på mig eller tittade i nyckelhålet vad jag hade för mig.

Jag kunde icke somna om, utan kämpade mot något hemskt, obehagligt. Ibland önskade jag få höra ett ljud därifrån; men fastän bara en fots avstånd skilde oss, hörde jag ingenting; icke ens andedräkten eller knarret i lakanen.

Slutligen blev det morgon; jag steg upp och gick ut. När jag kom hem fick jag veta att grannen som var grundläggare hade dött om natten. Jag hade alltså legat bredvid ett lik.

(Musiken pågick under det jag återsåg hela detta uppträdet, och ostörd fortsatte jag minnas.)

Följande dag hörde jag beredelserna till svepning och begravning; kistans rammel i trapporna, tvagningar, gummors sakta prat.

Så länge solen var uppe fann jag det bara intressant och kunde skämta därom med besökande. Men när mörkret föll och jag blev ensam kom denna oförklarliga köld, som lik utstrålar in i mitt rum, en köld som icke är sänkning av temperaturen eller frånvaron av värme, utan en positiv isande kyla som icke anges på termometern.

Jag måste ut, och gick på kaféet. Där gjorde man narr av min mörkrädsla, så att jag lockades överge mitt beslut att sova borta, och gick hem något påstruken.

Det ryste i mig när jag gick att lägga mig bredvid liket, men jag kröp ner likafullt. Inte vet jag, men den döda kroppen tycktes ännu äga några livsförmögenheter som satte den i förbindelse med mig. Genom dörren stod som en stråle av mässingslukt rakt in i mina näsborrar och förtog mig sömnen. En tystnad som endast är dödens rådde först i hela huset, och grundläggaren tycktes som död ha större makt över de levande än han hade i livet. Genom de tunna trossbottnarne och väggarne hörde jag slutligen viskningar och mummel av sömnlösa människor ända över midnatt. Därpå blev det mot husets vana alldeles tyst. Icke ens poliskonstapelns som brukade stiga upp till nattpasset hördes av.

Klockorna slogo, ett, två. Då springer jag ur sängen väckt av ett buller inne hos den döde. Det knackade tre slag! Tre! Jag tänkte straxt att mannen var skendöd och ville icke vara med om några gengångarscener, utan tog en näve kläder och rusade en trappa ner, där en bekant bodde. Blev mottagen med ett passande skämt och fick ligga på hans sofflock till morgonen.

Det var första gången jag kom att tänka över det alldagliga dödsfenomenet, som är så enkelt, men likafullt utövar sin hemlighetsfulla verkan på den lättsinnigaste.

(Vännen vid flygeln som, troligen påverkad av mina tankar, hållit sig i det mörka gjorde här en övergång och föll in i något mycket ljusst.)

Tonmassorna liksom trängde ut mig ur det trånga rummet och jag fick ett behov att kasta mig ut genom innanfönstren. Därför vände jag på huvudet och lät blickarne gå ut bakom nacken på den

spelande; och som inga rullgardiner funnos, rände de ut och över gatan in i en våning i huset mittemot, som låg något lägre, så att jag kom mitt in till aftonbordet i en liten familj.

Det var en ung flicka, mörk, smidig, enkel, som rörde sig kring ett matbord där en fyraårig gosse satt. På bordet stod en vas med krysantemum-blommor, två stora vita och en brandgul. Jag sträckte fram huvudet och såg att bordet var dukat och att gossen skulle till att äta. Den unga kvinnan band en servett under hans haka, varvid hon kom att böja huvudet så djupt ned att hennes nacke låg blottad framstupa, och jag såg en liten hals fin som en blomstjälk, och det behagfulla lilla huvudet med rika håret lutade sig som en blomknopp över barnet, skyddande, beskyddande. Gossen gjorde samtidigt denna näpna dubbelrörelse med huvudet, först bakåt för att lämna plats för servetten, sedan framåt, tryckande ner den styva duken med hakan, så att munnen öppnades och visade de vita mjölkttänderna.

Denna kvinna kunde icke vara modren, ty hon var för ungdomlig, icke heller systemen ty hon var för gammal, men i släkt på något sätt måste hon vara.

Rummet var enkelt men nätt; där funnos många porträtt på väggarna och på kakelugnen som andades slätkärlek; och det låg virkade dukar på möblerna. - Nu satte sig den unga flickan vid bordet, icke för att äta, lyckligtvis, ty det är fult att se på då man icke deltagar själv. Hon satte sig för att hålla sällskap och narra barnet att få maten att smaka. Den lille var icke vid lynne, men tanten (jag kallade henne redan så) fick honom snart att le, ty jag såg på munnens rörelser, att hon sjöng visor för honom. Att jag såg hennes sång utan att höra den, under det min spelman spelade därtill föreföll mig så hemlighetsfullt, men jag tyckte att han ackompanjerade henne, eller att han borde göra det. Jag var i båda rummen samtidigt men mest mitt över gatan och jag bildade liksom bryggan mellan de två. De tre krysantemerna syntes mig spela med, och jag kände ett ögonblick deras hälsosamma, sår läkande kamferlukta blandas med den oskyldiga iris-doften från hennes hår, och detta drog en sky över maten på bordet som förintades, så att barnet endast tycktes öppna munnen för att andas vällukter och le med ögonen mot sin vackra bordskamrat. Det vita mjölkglaset på den vita duken, det vita porslinet och de vita krysantemerna, den vita kakelugnen och de vita ansiktena - allt var så vitt därinne, och den unga flickans moderskap emot detta barn som hon icke fött, sken så vitt, nu då hon knöt upp servetten, torkade den lille om munnen och kysste honom ...

I detsamma vände sig min spelman utåt gatan, och nu hörde jag att han spelade för henne, förstående att han sett henne ... och vetat hela tiden att hon var där.

Jag kände mig överflödig och störande, varför jag gjorde tecken att gå. Men han höll mig kvar och vi slutade aftonen med överenskommelsen att vi skulle göra ett nytt arbete tillsammans.

VII.

Jag återvände till min spelman både därför att jag fick tillbaka min ungdom i hans rum och därför att vi gjorde ett nytt arbete tillsammans. Att jag även njöt av hans musik, ansåg jag icke vara något tillgrepp, ty han spelte icke för mig utan för henne.

Jag återsåg nästan samma scen i hennes rum många aftnar. Allt var sig tämligen likt: barnet, servetten, mjölkglaset; endast blommorna i vasen förnyades, men stannade vid krysantemer, vilka dock förändrades, så att den tredje fick olika färg, men de två vita alltid utgjorde grundtonen. Om jag sökte hemligheten i det behag den unga flickan spred så låg det mera i rörelse än form; och hennes rytmiska rörelser syntes stämma med hans musik, ja det föreföll som om han komponerade till hennes takt, hennes dansande steg, hennes gungande gång, hennes vingslag med armarna,

hennes dykande med nacken.

Vi talade aldrig om henne, låtsades icke se henne, men vi levde hennes liv, och jag märkte en dag att jag fått in henne i musiken till min dikt, vilket ju icke varit något att beklaga, om hon nämligen passat i stycket med mina tunga tankar. Men det gjorde hon icke, ty hennes själ gick i tre fjärdels takt och det blev alltid vals slutligen. Jag ville ingenting säga, ty jag visste att med första talade ord vore förtrollningen bruten, och i valet mellan henne och mig, skulle han ha slungat mig.

Denna vinter hade krupit fram ganska behagligt, ty jag var icke längre ensam, och jag hade ett mål för mina irrfärder; dessutom tyckte jag mig liksom leva lite familjeliv, då jag på avstånd intresserade mig för en kvinna och ett barn.

Våren kom tidigt, redan i mars. - En afton satt jag vid mitt bord och skrev, då min spelman anmäldes och blev insläppt. Vid lampskenet såg jag den lille blide mannen nalkas med ett skälmskt leende, och med någonting i handen som han ville överrätta åt mig.

Jag tog emot ett kort, på vilket jag läste två namn, ett manligt och ett kvinnligt. Han var förlovad med henne. Som vi numera knappast behövde tala, svarade jag endast med ett leende och utsade det enda ordet: Krysantemum med ett frågetecken i accenterna. Han svarade med en jakande nickning på huvudet.

Saken föreföll mig helt naturlig och som om jag alltid vetat den. Därför växlade vi inga ord om den, utan talte något om vårt arbete och skildes sedan åt.

Någon nyfikenhet plågade mig icke, ty jag visste svara mig på alla ogjorda frågor. Hur de råkats? Naturligtvis på vanliga sättet. Vem hon var? Hans fästmö. När de ämnade gifta sig? - Till sommarn, förstås. Vad angick det mig för övrigt? Faran för mig var likväl den att hon skulle avbryta vårt samarbete, vilket jag fann i sin ordning, och att mina aftonsamkväm med honom skulle ta slut nu genast, vilket var en klar följd av den stora händelsen, ehuru han vid avskedet i dörren sagt mig att han alltid var hemma för mig varje afton till halv åtta, och att jag bara skulle stiga in och vänta ifall han icke var hemma; nyckeln fick jag ta på farstuskåpet.

Nu lät jag tre aftnar gå, och på den fjärde gav jag mig ut vid halvsju-tiden för att på försök se efter om han var hemma. När jag kom i trappan erinrade jag att jag glömt se efter om det lyste i hans fönster som man ju brukar göra. Vid dörren trevade jag förgäves efter nyckeln. Då tog jag den på skåpet där jag för trettio år sen brukade ta den och gick in, alldeles som förr i världen, och trädde in i mitt rum.

Det var ett underligt ögonblick, ty jag ramlade rakt ner i min ungdom; kände hela den okända framtiden trycka och lura hemskt på mig; erfor detta självrus i förhoppningar och förskottstagande; segervisshet och modstulenhets; överskattande av kraften och misskännande egna förmågan.

Jag satte mig i en stol utan att tända ljus, ty gatlyktan, samma gatlykta som lyst på mitt elände, slungade in ett sparsamt ljus och tecknade fönsterkarmarnes kors i skugga på tapeten.

Där satt jag, och hade allt bakom mig, allt, allt, allt! Kampen, segern, nederlagen! Allt livets bittraste och ljuvaste. Och likafullt? Vad så? Var jag trött och gammal? Nej; striden pågick ju argare än någonsin, allvarligare och i större skala, framåt alltjämt framåt, men om jag förut haft fiender framför mig, hade jag dem nu både framför och bakom. Jag hade vilat mig för att kunna fortsätta; och när jag nu satt på denna soffa i detta rum kände jag mig lika ung och stridsduglig som för en mansålder sedan, endast att målet var ett nytt sedan de gamla milstolparne voro lagda bakom ryggen. De som stannat och blivit efter ville visserligen hålla mig tillbaka, men jag kunde icke vänta, därför fick jag gå ensam och rekognoscera öknarne, söka nya vägar och stigar; ibland gäckad av en

hägring, vända om och gå baklänges dock icke längre tillbaka än till korsvägen, och så framåt igen.

Jag hade glömt fönstret utan rullgardin, och när jag mindes det och reste mig, såg jag i huset mitt emot precis det jag väntade mig.

Där satt han nu vid krysanthemumbordet; hon bredvid; och båda sysselsatta med barnet, som var ingenderas, ty det var hennes systerson, en änkas enda barn. Detta att deras första kärlek samlade sig kring ett barn, gav åt deras förhållande från början något osjälviskt, på samma gång det adlade deras känslor som möttes i ett oskyldigt väsen. Och jag tyckte han hade fått en säkerhet i hennes redan utbildade moderskänslor.

Ibland betraktade de varandra glömmande barnet, och med detta obeskrivliga uttryck av sällhet som två ensamma människor antaga, då de råkas och få visshet att de skola bekämpa ensamheten på tu man hand. För övrigt syntes de icke tänka ens, varken på förflutet eller kommande, utan levde endast i nuet, njutande av att vara till i varandras närhet. »Att sitta vid ett bord och se på varandra så länge livet varade!»

Glad att jag kommit så långt jag var kommen, då jag kunde glädjas åt andras lycka utan spår av grämelse, saknad eller uppdiktade farhågor, gick jag ut ur min ungdoms pinorum, och vände hem till min ensamhet, mitt arbete och mina strider.

SAGOR

I MIDSOMMARTIDER

I midsommartider, då jorden står brud i Nordanlanden, då marken hon gläds, då källan ännu springer, då ängens blommor stå raka och fåglarne sjunga, det var då som duvan kom från skogen och satte sig utanför stugan där den nittioåriga modren låg till sängs.

Den gamla hade legat i tjugo år, och hon kunde se genom fönstret allt som skedde på gården den hennes två söner brukade. Men hon såg världen och människorna på sitt särskilda sätt, ty fönsterrutorna voro anlupna i alla regnbågens färger; hon behövde bara vända litet på huvudet, så syntes allting efter vartannat i rött, gult, grönt, blått, gridelint. Var det sålunda en vinterdag, då träden stodo i rimfrost som om de buro vita silverlov, så vände hon huvudet på kudden, och träden blevo gröna; det var sommar, åkern blev gul, himlen blev blå; även om den var grå i sig själv. På det sättet tyckte hon sig kunna trolla, och hon hade aldrig tråkigt. Men de trolska rutorna hade även en annan gåva; ty de voro buktiga, så att de visade det som var utanför, ibland förstorat, ibland förminskat.

När sålunda hennes stora son kom hem och var stygg, skrikande ute på gården, så önskade modren honom liten och snäll igen; och straxt såg hon honom så liten. Eller när barnbarnen kommo tultande därute, och hon tänkte på deras framtid, så - ett, tu, tre - kommo de in i förstoringsglasat, och hon såg dem fullväxta, stora människor, jättar riktiga.

Men när sommarn gick in, då lät hon öppna fönstret; ty så vackert som det då var därute kunde icke rutorna visa det. Och nu på midsommarafton då det var som aldra vackrast, låg hon och såg utåt ängen och hagen, då duvan tog upp sin sång. Hon sjöng så fagert om Jesu Krist och om himmelrikets glädje och härlighet, och hon bjöd alla välkomna som voro betungade och fått nog av detta livets vedermödor.

Den gamla hörde, men hon tackade stor tack, ty jorden var i dag så skön som själva himlen, och hon önskade sig icke bättre.

Då flög duvan över ängen upp i berglunden, där bonden stod och grävde brunn. Han stod djupt ner i jorden med tre alnar över huvudet, alldeles som i sin grav.

Duvan satte sig i en gran och sjöng om himmelrikets glädje, viss att mannen nere i jorden som varken såg himmelen, havet eller ängen, skulle längta dit upp.

- Nej, sade bonden, jag måste först gräva brunn; ty annars får icke min sommargäst vatten, och då flyttar den lilla olyckliga frun med sitt barn.

Duvan flög ner i stranden, där bondens bror höll på att ta upp nät; och hon satte sig i vassen att sjunga.

- Nej, sade bondens bror, jag måste skaffa mat i huset, annars skrika barnen av hunger! Senare! senare! Tids nog med himmelen! Livet först och döden sen!

Duvan flög upp till storstugan där den lilla olyckliga frun bodde för sommaren. Hon satt nu på verandan och sydde på handmaskinen. Vit som en lilja var hon i ansiktet under den röda filthatten, som lik en vallmo låg på hennes svarta hår, svart som ett sorgflor. Hon skulle sy ihop ett vackert förkläde åt lillan att begagnas på midsommarafton, och barnet satt vid hennes fötter på golvet och klippte sönder tyglappar hon fått.

- Varför kommer inte pappa hem? frågade lillan.

Det var just den svåra frågan, som den unga modren icke själv kunde svara på, och sannolikt icke fadren heller, där han i främmande land vallade sin sorg, som var dubbelt så stor som modrens.

Symaskinen gick illa, men den stack och stack; så många nålstygn som ett människohjärta kan tåla, innan det alldeles förblöder; och varje stygn band tråden ändå fastare - så underligt!

- Jag vill gå till byn i dag, mamma! sade lillan, och jag vill se solen, för här är så mörkt.

- Du skall få gå till solen i eftermiddag, mitt lilla barn!

Där var nämligen mörkt mellan de höga klipporna på denna stranden av ön, och stugan stod mitt ibland svarta granar, som skymde utsikten, även åt havet.

- Och så vill jag att du skall köpa mycket leksaker åt mig, mamma.

- Barn, vi ha så litet att köpa med! svarade modren och böjde huvudet djupare mot bröstet.

Och det var sanningen, ty välståndet hade förbytts i svårigheter; ingen tjänare hade de på sommaren, och modren måste göra allt själv.

Men när hon nu såg barnets sorgsna min, lyfte hon upp henne i sitt knä.

- Tag mamma om halsen! sade hon.

Lillan gjorde så.

- Giv mamma en kyss!

Hon fick den av en liten halvöppen mun som en fågelunges; och när modren erhöll en blick ur dessa ögon blåa som linets blomma, då återstrålade hennes sköna ansikte av barnets harmlösa oskuld och hon såg själv ut som ett lyckligt barn i solsken.

- Här sjunger jag inte om himmelrik, tänkte duvan, men kan jag tjäna dem, skall jag.

Och så flög hon till Sol-byn, där hon hade förrättning.

Nu blev det eftermiddag; den lilla frun tog korgen på armen och barnet i handen för att gå. Hon hade aldrig varit i byn förr; men hon visste att den låg åt solnedgången, på andra sidan ön; och bonden hade sagt att det var sex gårdsgårdar med sex grindar innan man kom fram.

Och så gingo de.

Först kom en gångstig med stenar och trärötter, så att lillan måste bäras, och det var tungt nog. Läkarn hade förbjudit barnet att anstränga sin vänstra fot, ty den var så vek att den lätt kunde växa krokig.

Den unga modren dignade under sin kära börda, och svettdropparna pärlade ned för hennes ansikte, ty det var hett i skogen.

- Jag är så törstig, mamma, klagade den lilla flickan.

- Älskade barn, giv dig till tåls, så får du vatten när du kommer fram.

Och hon kysste den lillas torra små läppar, och då log barnet glömmande sin törst.

Men solen brände och luften stod still i skogen.

- Nu får du försöka gå litet, sade modren, och satte ner barnet.

Men den lilla foten vek sig, och barnet kunde icke gå.

- Jag är så trött mamma! klagade barnet och satte sig ner för att gråta.

Men på marken växte de vackraste små klockor av rosenrött, som doftade mandel; och barnet hade aldrig sett sådana små blommor förr; och så log hon igen så att modren blev stärkt i sitt sinne och kunde fortsätta vägen med barnet på armen.

Nu voro de vid första grinden, och gingo genom den, samt lade hanken noga på.

Då hördes ett skrik som ett högt gnäggande; och en lös häst rusade fram, ställde sig mitt på vägen och skrek; och vid hans skrik svarades i skogen från höger och vänster och runtom; och det dånade i marken, knakade i grenar, och smällde i stenar. Och de övergivna stodo där mitt ibland en skara lösa hästar.

Barnet gömde sitt ansikte vid modrens bröst och hennes lilla hjärta pickade av ångest som ett ur.

- Jag är så rädd! viskade hon.

- O gud i himlen, hjälp oss! bad modren.

Då hördes en solsvärta sjunga ini granarne; och se, i samma stund sprungo hästarne sin väg åt olika håll; och det blev tyst igen.

Så uppnådde de den andra grinden, och lade på hanken.

Där låg ett trädesgärde, och solen brände hetare än i skogen. Jordkokorna lågo gråa i långa rader; men i en sluttning sågo de plötsligen kokorna röra sig, och det var ryggarne av en fårahjord.

Får äro ju snälla djur, lammen i synnerhet, men gumsen är icke att leka med, utan han är en okynnig en, som gärna anfaller dem som honom intet ont gjort. Och nu kom han mitt i vägen, hoppande över diket. Han böjde huvudet och gick baklänges.

- Jag är så rädd, mamma, sade den lilla och hennes hjärta bultade.

- O gud nådig i himlen hjälp oss, suckade modren, och såg bedjande uppåt det blåa valvet.

Och där vilade, fladdrande som en fjäril, en liten lärka; och när hon började sjunga, försvann gumsen bland de grå kokorna.

Så kommo de till tredje grinden. Nu började marken sänka sig; det blev vått om fötterna, och där var ett kärr. Tuvorna sågo ut som små gravar med vita blommor på, ullblommor eller bomullsblommor; och det gällde att gå rätt för att icke sjunka ner i dyn. Där växte svarta bär, som voro giftiga, och dem ville barnet plocka; men fick icke lov, och därför blev hon ledsen, ty hon förstod icke vad giftigt var.

Som de gingo, märktes något vitt skynke som drogs fram mellan träden; solen gömdes, och det blev ett vitt mörker omkring dem som var hemskt.

I det vita stack nu fram ett huvud med vit stjärna och två krokiga horn, och så råmade huvudet. Och där syntes flera huvuden, många, och de kommo allt närmare.

- Jag är rädd, mamma, viskade barnet. Jag är så rädd.

Modren tog ett steg åt sidan, och sjönk ner emellan två tuvor i träsket.

- O gud, store, nådige, förbarma Dig! ropade modren ur djupet av sin själ.

Och nu hördes vinden, den starka havsvinden gå fram genom skogen; träden böjde sig ödmjukt inför den store anden; och en ung tall lutade sig ner; det viskade något från dess krona i den övergivnas öra; och när hon med ena handen fattat i en gren rätade tallen ut sig och lyfte den förtvivilade ur dyn.

Dimman var bortblåst i detsamma; solen sken igen, och de stodo vid den fjärde grinden. Men modren som förlorat sin hatt, torkade barnets tårar med sitt svarta hår, och när lillan log däråt, då sken det i det arma modershjärtat; hon glömde allt överståndet ont så att hon fick nya krafter till att hinna den femte grinden.

Då ljusnade det i sinnet, ty hon såg röda tegeltak och flaggor; och utmed vägen växte snöbollsbuskar och vilda rosor, två och två, alldeles som om de hållit av varandra, den vita snöbollsbusken och den skära vildrosen.

Lillan kunde nu gå; och hon plockade korgen full med blommor, som dockan Lisa skulle sova i om midsommarsnatten för att få vackra drömmar.

Så lekte de fram sin väg, sorglösa igen, ty de hade bara en björkhage kvar, så voro de framme. Nu steg vägen uppåt en liten backe; och som de kommit upp, och krökte åt höger, stod tjuren mitt på

vägen.

Det var omöjligt att fly, och förkrossad föll modren ner på knä, lade barnet på marken framför sig, böjde huvudet skyddande över, så att det långa håret hängde som ett svart dok; och med sträckta händer bad hon en tyst bön. Från hennes panna droppade ångestsvetten som röda blodsdroppar ner på marken.

- O gud, bad hon; tag mitt liv, men skona den lillas!

Då hörde hon vingslag i luften; och när hon såg upp, flög en vit duva inåt byn, men tjuren var borta.

När hon såg efter sitt barn, satt den lilla vid väggkanten och plockade smultron, så röda som blodsdroppar; och då förstod hon var de kommit ifrån.

De gingo genom sista grinden, och vandrade inåt byn.

I sol låg den, vid en grön vik, under stora lindar och lönnar; och på en kulle syntes den vita kyrkan med den röda klockstapeln; prästgården i syrener, posthuset i jasminer och trädgårdsmästarns under en stor ek. Allt låg där så ljust; flaggorna blåste ut; små båtar kantade stränder och bryggor, och det syntes att det var midsommarafton.

Men de mötte ingen människa. Nu skulle de först gå till handelsboden att handla, och där skulle lillan också få dricka.

När de kommo dit, var boden stängd.

- Jag är så törstig, mamma, klagade barnet.

De gingo till posten! - Där var stängt.

- Jag är så hungrig, mamma.

Modren var stum, ty hon förstod icke varför det var stängt på en vardag och varför inga människor syntes. Hon gick till trädgårdsmästarn. Där var stängt, och en stor hund låg framför porten.

- Jag är så trött mamma.

- Det är jag också, mitt barn, men vi måste söka en dryck vatten.

Och de gingo, i gård ur gård; men det var stängt överallt; och barnet kunde icke gå längre, ty dess lilla fot var trött så att hon haltade. När modren såg den lilla vackra gestalten lutad på sned, då tröttnade hon också, och satte sig i väggkanten med barnet i knä. Och den lilla somnade.

Då hördes en duva sjunga i syrenbuskarne, och hon sjöng om himmelrikets glädje och om jordens eviga sorg och kval.

Men modren såg på sitt sovande barn och på dess lilla ansikte, som var infattat i huvan av vita spetsar likt blombladen på den vita liljan. Och hon tyckte sig äga himmelriket i sina armar.

Men barnet vaknade och begärde dricka.

Modren förblev stum.

- Jag vill gå hem, mamma, klagade den lilla.

- Samma rysliga väg tillbaka? Aldrig! Hellre går jag i sjön, svarade modren.

- Jag vill gå hem!

Modren reste sig. Hon hade i fjärran sett unga björkar sticka upp bakom en kulle; och under det hon betraktade dem, började träden att röra sig och gå. Då förstod hon att där funnos människor som brutit björklöv till midsommarns lövsalar; och hon tog sin väg ditåt, där hon skulle finna vatten.

På vägen dit märkte hon en liten stuga innanför ett grönt staket med vit grind; där stod dörren öppen och inbjöd så vänligt. Hon gick in genom grinden och kom i en trädgård med pioner och akelejer. Nu märkte hon att gardinerna voro nere för fönstren; och alla gardinerna voro vita. Men ett fönster i vindskupan stod öppet, och mellan ett par balsaminer stack en vit hand ut viftande med en liten vit duk, som om den viftade åt en som skall resa.

Hon gick fram till stugukvisten; och där låg i det höga gräset en krans av grönt myrtenris med vita rosor. Men den var för stor att vara en brudkrans.

Så steg hon in på svalen, och frågade om någon var inne.

Då intet svar hördes, gick hon in i stugan. På golvet stod, mitt i en skog av blommor, en svart stoftkista med silverfötter. Och i kistan låg en ung flicka med en brudkrona på huvudet.

Väggarna i rummet voro av nya furubräder, endast oljefernissade så att alla kvistarne syntes. Och i de ovala kvisthålen syntes de mörka tvärsågade kvistarne som ögonstenar.

Barnet märkte först de sällsamma väggarna och sade:

- Se så mycket ögon, mamma.

Ja där fanns alla slags ögon; stora vältaliga, allvarliga sådana; små skinande barnaögon med ett leende i vrån; onda ögon som visade för mycket av det vita; öppna, vakande ögon, som forskade ini hjärtat; och där satt ett stort milt modersöga, som såg kärligt på den döda flickan; och i det ögat hängde en klar tår av furukåda som av den nedgående solens strålar gnistrade i rött och grönt likt en diamant.

- Sover flickan? frågade barnet som nu fått syn på den döda.

- Ja, hon sover.

- Är det en brud, mamma?

- Ja, det är en brud.

Modren hade känt igen henne! Det var den flickan, som skulle stå brud till midsommar, när sjömannen kom hem; men när sjömannen skrev, att han först kunde komma till hösten, så brast hennes hjärta; ty hon ville icke vänta till hösten, då träden fällt löven och stormarne börjat gå.

Hon hade lyssnat på duvans sång, och förstått den. När nu den unga modren gick, visste hon vart hon skulle gå.

Hon ställde den tunga korgen ifrån sig utanför grinden och tog barnet i sina armar; styrde stegen ut i nästa äng, som skilde henne från stranden. Det var ett hav av blommor som susade och viskade om hennes vita kjortel, vilken färgades av alla slagen frömjöl; humlor, bin och fjärilar lyfte på vingarne och flögo framför sjungande i ett enda brokigt guldmoln. Ner mot stranden gick hon med lätta steg.

Då såg hon ut på viken en vit segelbåt komma med spända segel rätt ner mot bryggan, men det syntes ingen vid styret. Och hon vadade vidare, badande i blommor och blomsterdoft, så att hennes vita kjortel såg ut som en blomstersäng men med mycket finare färger.

Nere i strandens pilar stannade hon; där satt ett fågelbo mellan stam och gren; och när trädet gungade för aftonvinden, vaggades tre små dunungar, som lillan straxt ville klappa.

- Nej mitt barn, sade modren; rör aldrig vid fågelbon.

Och just när de stodo i strandstenarne, landade den vita båten, alldeles vid deras fötter, men där fanns ingen människa i den.

Då tog hon barnet och steg ombord. Och genast vände båten och styrde ut ur viken.

När de seglade under kyrkudden, började alla klockorna ringa, men så hurtigt och glädjefullt.

Och båten gled ut ur viken och kom ut på fjärden, där öppna havet syntes.

Den lilla flickan lyste av fröjd, ty vattnet var så blått och lugnt; och det var icke vatten mer som de åkte i, utan det var linblommor, som barnet plockade med sin utsträckta hand.

Och blommorna böjde sig och reste sig som små vågor viskande mot båtkanten. Oändlig syntes linåker breda sig framför dem; men så sveptes de in i en vit dimma och de hörde riktigt vågskvalp. Men ovanifrån dimman klingade lärkors sång.

- Hur kan lärkorna sjunga på havet? frågade lillan.

- Havet är så grönt att lärkorna tro det är en äng, svarade modren.

Nu skingrades dimman igen; himlen var blå som en linåker och lärkorna höjde sig.

Då fingo de se, rätt ut i havet, en grönskande ö med vita sandstränder, där vitklädda människor vandrade hand i hand. Och den nedgående solen belyste det gyllne taket på en pelargång, där vita eldar brunno under heliga offerskålar; och över den grönskande ön sträckte sig en regnbåge i rosenrött och vassgrönt.

- Vad är det mamma?

Modren kunde icke svara.

- Är det himmelrik som duvan sjöng om? Vad är himmelrik, mamma?

- Det är ett ställe, barn, där alla människor äro vänner, svarade modren; där ingen sorg och ingen ofrid är.

- Då vill jag komma dit, sade barnet.

- Det vill jag också, sade den trötta, övergivna, provade modren.

STORA GRUSHARPAN

Det låg en gång en ålkusa med sin son nere på sjöbotten invid ångbåtsbryggan, och såg på hur en

gosse gjorde i ordning sitt spö för att meta.

- Se på den! sa' ålkusan, så ska du få lära dig världens ondska och försåt - - - Se nu på'n; han har en piska i hand'; och så kastar han ut snärten; där är den! Så kommer kläppen som drar neråt; där är den; men så kommer haken med en orm på! Det är den som du inte ska ta i mun, för då är du fast! Nå, det är bara dumma abborrar och mörtar som låter narra sig. Så nu vet du det!

Men nu började tångskogen med musslor och snäckor att gunga och det hördes ett plaskande och trummande, och så sköt en stor röd valfisk fram över deras huven; han hade en stjärtfena lik en korkskruv som han arbetade med.

- Det är ångbåten! sa' den gamla ålkusan. Maka åt dig!

Ja, så blev det ett fasans buller däroppe. Det trampade och klampade när de byggde bro på två sekunder mellan båten och land. Men det var svårt att se, för de släppte ut sot och oljor däruppe.

Det var något mycket tungt på bron så att den skrek, och några karlar satte i att sjunga:

- Åh baxa med den! - För hej! hej med den! - Åh! samsa tag! - För hå, hej med den! - Åh, jämka m'en! - För hej med den!

Nu skedde något som var alldeles obeskrivligt. Först lät det som när sextio dalkarlar spräcka ved; så öppnades en grop i vattnet som räckte ända ner på sjöbotten, och mellan tre stenar stod ett svart skåp som sjöng och spelte så det klingade och klangade, alldeles intill ålkusan och hennes son, vilka gävo sig ut på djupet.

Nu hördes en röst oppifrån som skrek:

- Tre famnars vatten! Det går inte! Låt en ligga, för det lönar inte ta opp det gamla skrället som kostar mer i lagning än det är värt.

Det var bergmästarn som fått sin pianino i sjön.

Så blev det tyst; stora rödfisken slog sig ut med skruvfenan, och det blev ändå tystare. Men när solen gått ner, började blåsten; svarta skåpet ner i tångskogen gungade och dunkade mot stenarne, och vid varje stöt spelade det till så att fiskarne i trakten kommo simmande för att se och höra.

Ålkusan kom först för att skåda, och när hon kunde spegla sig i skåpet, sade hon: Det är ett spegelskåp.

Det var logiskt och därför sade alla: Det är ett spegelskåp!

Så kom en smörbult och luktade reda på ljusstakarne som blivit kvar, och det satt ännu ljusstumpar nedbrända i piporna. »Det här duger äta», sa' han. »Bara inte snärten vore.»

Så kom en stortorsk och lade sig på trampen, men då blev ett dånande ini skåpet, så att alla fiskarne flydde.

Längre kom de inte den dagen.

Till natten blev det halv storm, och spelekistan dunkade som stenläggarns jungfru ända tills soln gick upp. Då, när ålkusan kom igen med hela sällskapet, hade skåpet ändrat sig.

Som ett hajgap hade locket slagit upp; där syntes en tandrad så stor så de aldrig sett maken; men

varannan tand var svart. Och hela maskinen hade svällt opp i sidorna som en romfisk; bräderna slogo bukt, trampen pekade i vädret som en sparkande fot, ljusstakarnes armar knöto sig som nävar.

- Den var rälåg!

- Det skiljer sig! skrek torsken och lade ut en fena, klar att vända!

- Det skiljer sig! skrek de alla.

Och nu lossnade bräderna, kistan öppnade sig, och man fick se hur hon såg ut inuti; det var det roligaste av alltsamman.

- Det är en katse! Gå inte dit! sa' ålkusan.

- En vävarstol är det! sa spiggen som virkar sitt bo och förstår vävarsakerna.

- En grusharpa, sa abborn som brukade hållas under kalkbruket.

Ja, en grusharpa var det! Men där fanns så mycket grunkor och chikaner därinne som inte var likt den där de harpa' grus med. Det var små manicker som liknade tår i vita ullstrumpor, och när de rörde på sig så gick en fot med hundra benrangelsfinger; den gick och gick men kom aldrig ur fläcken.

Det var en konstig kropp. Men spelet var slut, för benranglet kom inte åt strängarne mer, utan fingererade i vattnet som om det knackade med knogarne för att slippa in.

Spelet var slut! Men då kom ett stim med spiggar, och gick mitt igenom skåpet. Och när de släpade med sina piggar över strängarne, då spelte det igen, men på ett nytt sätt, för nu voro strängarne omstämda.

*

En rosig sommarafion straxt efter, suto två barn på ångbåtsbryggan, en gosse och en flicka. De tänkte just inte på något, kanske på lite odygd, då med ens hördes en sakta musik från sjöbotten och de blevo allvarsamma.

- Hör du?

- Ja! Vad är det? - De spelar skalor.

- Nej det är myggen som sjunger.

- Inte! Det är sjöjungfrun.

- Det finns inte någon sjöjungfru, har magistern sagt.

- Det vet inte magistern.

- Ja men hör ändå!

De hörde en lång stund och så gick de sin väg.

Ett par nykomna badgäster satte sig ner på bryggan; han såg i hennes ögon som speglade hela den rosiga solnedgången och de gröna stränderna. Då hörde de musik som glasharmonika, men i nya tonarter, sådana endast de hade drömt, de som ville göra nytt på jorden. Men det föll dem icke in att

söka utom sig, ty de trodde att det sjöng inom dem!

Så kom ett par gamla badgäster som kände knepet; och de gjorde sig ett nöje att säga högt:

- Det är bergmästarns sjunkna fortepiano.

Men bara det kom nya badgäster som icke kände sveket, så suto de och undrade och gladdes åt den okända musiken, ända tills det kom några äldre badgäster och upplyste dem om sveket. Sen gladdes de icke mer.

Men spelkistan låg där den låg sommaren ut; och spiggarne lärde ut sin konst åt abborrarne, som kunde bättre. Pianot blev ett abborrgrund för badgästerna; lotsarne satte nät omkring det, och en vaktmästare försökte en dag att torska i det. När han fått ner torsklinan med gamla klocklodet och skulle dra opp, hörde han en löpning i X-moll, och så satt kroken fast. Han lirka' och rök, och slutligen fick han upp fem fingerknotor med ylle på ändarne, och det knäckte i benen som på ett benrangel. Då blev han rädd och slängde bytet i sjön, fast han visste vad det var.

Så kom rötmanan, när vattnet blev varmt och alla fiskarne gingo sin väg ut på djupet för att söka det svala. Då blev musiken tyst igen. Men augusti månskan kom och badgästerna höllo regatta. I en vit båt sutto också bergmästarn och hans fru; och de roddes sakta fram och åter av sina gossar. Som de rodde på det svarta vattnet, vilket var försilvrat ovanpå med lite matt förgyllning därjämte, hörde de musik under båten.

- Haha! sa bergmästarn, det är vårt gamla skrälle till piano! Haha!

Men här tystnade han, då han såg sin hustru böja huvudet djupt mot bröstet, som man ser pelikanerna på bilder, liksom hon ville bita sig i barmen och dölja sitt ansikte.

Det gamla pianot och dess långa historia hade hos henne väckt minnen ur djupet, från första matsalen de redde in, från första barnet som lärde spela, från långa kvällarnes ledsnad, som endast kunde förjagas med de stormande tonmassorna, vilka fick hela våningen att skaka slöheten av sig, och som stämde om lynnen och satte ny glans på själva möblerna ... Men den historien hör inte hit!

*

När hösten var inne och första stormen gick, då kom strömmingen i tusende tusental och sam igenom spelkistan. Det var en avskedsmusik kan man tro; fiskssvalor och måsar samlades för att höra. Och den natten reste spelkistan till sjös; och så var det slut med hela härligheten.

SJUSOVAREN

Kapellmästar Kreuzberg var en man som älskade att sova om morgnarne, både därför att han spelade i orkester om kvällarne och därför att han drack flera än ett glas bier innan han gick och lade sig. Han hade nog tänkt stiga opp tidigare men han fann ingen idé med det. Sökte han en bekant på morgonen, så sov den; ville han sätta in pengar i banken, så var den stängd; skulle han låna noter i musikhandeln så var den icke öppen, och behövde han åka i spårvagnen så hade den icke börjat köra; en droska kunde han icke få så tidigt, icke en gång sitt Rapé-snus, icke något kunde han uträtta så tidigt. Därför hade han stannat vid att sova långt ut på morgnarne, och det gjorde han som han ville, ju.

Nu älskade han både sol och blommor och barn; men han fick inte bo åt solsidan för sina fina

instruments skull, ty de höllo icke stämningen i soliga rum. Alltså hyrde han en våning första april och en som låg åt norr. Det tog han noga reda på, för han bar en kompass vid klock-kedjan, och han visste var Karlavagnen stod om aftnarne.

Ja; och så blev det vår, och det blev varmt så att det var en riktig välsignelse att bo mot norden. Sovrummet låg bredvid salen, och där han sov höll han alltid kolmörkt med persienner, men i salen fanns inga persienner, för där behövdes de icke.

Så blev det försommar och grönt. Kapellmästarn hade ätit och druckit på Hasselbacken och sov därför mycket och gott, i synnerhet som teatern hade stängt just den dagen.

Emellertid, han sov nog gott, men det blev så varmt i rummet, att han vaknat eller trott sig vakna ett par gånger. En gång tyckte han att det brann i tapeten, men det kunde vara Burgundern han druckit; en gång kände han något hett i ansiktet, men det var säkert Burgundern; och därför vände han sig och somnade om.

Så steg han upp vid halv-tio-tiden, klädde sig och gick ut i salen för att svalka sig med ett glas kall mjölk som alltid stod i beredskap på morgonen.

Men det var inte svalt i salen i dag; där var nästan varmt, för varmt. Och den kalla mjölken var icke kall; den var ljum, obehagligt ljum.

Kapellmästarn var icke någon vresig man, men han tyckte om ordning med allt. Därför ringde han på gamla Lovisa, och som han gjorde sina anmärkningar fogligt de första femtio gångerna - så tilltalade han Lovisa i en vänlig men något bestämd ton, när hon stack in huvudet i dörren.

- Lovisa, sade han, du har givit mig ljum mjölk.

- Nej, patron, svarade Lovisa, den var kall, men den har stått och blivit ljum.

- Du har gått och eldat då! för här är varmt i rummet.

Nej, Lovisa hade icke eldat; och Lovisa drog sig förnärmad tillbaka i sitt kök.

Det gick väl an med mjölken, men när kapellmästarn tittade sig omkring i salen, så blev han ledsen. Han hade nämligen i ett hörn vid pianot byggt sig ett hemmets altare som utgjordes av ett litet bord med två ljusstakar av silver, ett stort fotografiporträtt av en ung kvinna, och därframför ett högt champagneglas med guldrand.

I detta glas, hans bröllopsglas - han var nu änkeman - brukade han dagligen ha en röd ros stående, till åminnelse och till offer åt den som varit hans livs sol en gång. Vinter och sommar stod en ros där; och om vintern räckte den i åtta dagar, om han nämligen klippte stjälkändan och lade litet salt i vattnet. Nu hade han i går afton satt en alldeles frisk ros i vattnet, och i dag var den vissnad, skrumpen, död, lutande huvudet mot bröstet. Det var ett ont tecken. Han visste nog vilket ömtåligt släkte de här blommorna voro, och han hade märkt hos vilka människor de trivdes och icke trivdes. Han hade i minnet huru ibland, när hans maka levde, hennes ros, som hon alltid skulle ha på sitt lilla sybord, icke ville trivas utan vissnade helt oförmodat. Och han hade iakttagit att det var just då hans sol behagade gå bakom moln, som under ett dovt mullrande upplöste sig i droppar. Rosorna ville ha frid och kärleksfulla ord, och tålde icke hårda tonfall. Musik älskade de och han spelade ibland för rosorna så att de öppnade sig och logo.

Nu hade Lovisa ett hårt sinne, och brukade gå och gräla för sig själv när hon städade. Och hon hade ilskna dagar ute i köket, så att såsen skar sig och all maten för övrigt fick en bismak av olust som

kapellmästarn genast kunde urskilja; för han var själv ett fint instrument som kände i själen det andra människor icke känna.

Han gissade genast att Lovisa hade dödat rosen; kanske hon grälat på den stackarn, eller knuffat på glaset, eller andats ont på blomman, som icke tålde sådant. Därför ringde han igen, och när Lovisa stack in huvudet, sade han, icke ovänligt, men något bestämdare än förra gången:

- Vad har du gjort åt min ros, Lovisa?

- Ingenting! goda patron.

- Ingenting? Tror du att blomman står och dör av sig själv? Du ser ju att det fattas vatten i glaset! Det har du slagit ut.

Som Lovisa var oskyldig, gick hon ut i köket och grät, för det är ju tråkigt att bli orättvist anklagad.

Kapellmästar Kreuzberg som icke kunde med andras gråt, lät udda vara jämnt, och köpte en ny ros till aftonen, en riktigt frisk en, utan ståltrådar naturligtvis, för det hade hans fru aldrig kunnat lida.

Och så gick han och lade sig och sov på sitt öra; tyckte nog att det brann i tapeten och att kudden var het, men somnade om igen.

När han följande morgon trädde ut i salen för att göra sin andakt vid hemmets altare - så, o ve! låg rosen avbladad utmed stjälken.

Han ville gripa till ringklockan, men hejdade sig, då han såg bilden av henne som hans själ älskat, ligga halvt hoprullad och nerfallen till blomglasets fot.

Detta hade Lovisa icke gjort! - I sitt barnsliga sinne tänkte han: Hon, som var mitt allt, mitt samvete och min sångmö, hon ogillar mig, hon är ond på mig; vad har jag gjort?

Ja, när han frågade sitt samvete, så fanns där ju, som det alltid finns små skavanker, och han beslöt att skrapa ut dem, så där småningom förstås.

Och så lät han sätta porträttet i glas och ram; rosen ställde han under en glaskupa, om det nu kunde hjälpa; vilket var tvivelaktigt.

Så for han på en åttadagars resa; kom hem om natten och lade sig. Vaknade ett tag som vanligt med ena ögat och tyckte att det brann i taklampan.

När han sen kom ut i salen var där hett rent av, och det såg så avsigkommet ut. Gardinerna voro blekta; pianoduken hade förlorat färgen den också; notböckernas band voro skeva; fotogenen i taklampan hade dunstat omkring och hängde i en hotande droppe under ornamentet där flugorna brukade dansa; vattnet i vattenkaraffinen var varmt.

Men det ledsammaste av allt: hennes bild hade också bleknat, gulnat som höstgräset! Då blev han ledsen. Och när han blev riktigt ledsen tog han till pianot eller fiolen, alltefter som ...

Han satte sig denna gång vid pianot, i en obestämd avsikt att spela E-moll-sonaten, Griegs naturligtvis, och hennes sonat, den bästa och största hon visste vara kommen i världen efter Beethovens D-moll, inte därför att E följer på D, utan därför att det var så!

Men pianot ville icke lyda i dag. Det var disharmoniskt, krånglade, så att han icke trodde sina fingrar eller öron vara vid humör. Men det var icke deras fel. Pianot var helt enkelt ostämt, rysligt ostämt,

fastän alldeles nyligen utgången ur stämmarens skickliga händer. Det var som förgjort, förtrollat!

Då grep han fiolen; och den måste ju stämmas, förstås. Men när kvinten skulle upp i höjden, så vägrade skruven; den var fasttorkad. Och när kapellmästarn tog i med hårdhandskarne, så sprang strängen med en knall, och rullade ihop sig som ett torrt ålskinn.

Det var förgjort!

Men att bilden skulle blekas ut, det var ledsammast av allt, och därför drog han en slöja över altaret. Därmed kom en slöja över det vackraste i hans liv; och kapellmästarn blev ostämnd, grubblande och upphörde att gå ut om kvällarne.

Så led det fram åt midsommar. Dagarna blevo längre än nätterna, men som persiennerna höllo mörkt kunde icke kapellmästarn märka någon skillnad.

Slutligen en natt, själva midsommarnatten vaknade han vid att salsklockan slog tretton. Det var hemskt, både för att det är ett olyckligt tal och att en klok klocka icke kan slå tretton. Nu somnade han icke om, utan låg och lyssnade. Det knäppte ut i salen, och så small det som när en möbel spricker. Straxt efter tassade det på golvet och så började klockan slå; och hon slog, slog, femtio slag, och hundrade. Det var hemskt!

Men nu sköt en ljusknippa in i sovrummet och kastade ut en figur på tapeten, en underlig figur som ett hak-kors; och det kom från salsdörren. Det var således ljus tänt ute i salen. Men vem hade tänt det? Och det klingade med glas, alldeles som om gäster sutto där; champagneglas av slipad kristall; men det talades icke. Nu hördes nya ljud, som när man bär gar segel, manglar kläder, eller sådant.

Kapellmästarn måste ut för att se, och befallande sin själ i den Allsmäktiges hand gick han ut.

Han såg först Lovisas kamkofta försvinna genom köksdörren; såg rullgardiner, uppdragna likväl; såg matbordet fullt med blommor i glas; o! så fullt som en gång, på bröllopskvällen när han kom hem med sin brud.

Och se nu: solen, solen stod honom mitt i ansiktet, över blånande fjärdar och skogar i fjärran; solen hade gjort belysningen i salen och alla små skärmstyckena. Och det var hans födelsedag; och han välsignade solen som varit uppe så tidigt om morgnarne och spelat spratt åt sjusovaren. Och han välsignade hennes minne, som han kallat sitt livs sol. Det var icke något nytt namn, men han kunde inte hitta på bättre, och det var gott nog.

Och rosen stod på hemmets altare och var alldeles frisk, så frisk som *hon* var, innan hon blev trött på släpet. Trött! Ja hon var icke bland de starka; och livet var henne för brutalt med alla sina knuffar och stötar! Han hörde ännu i minnet, när hon haft strykning eller rengöring, hur hon föll ner på soffan och klagade: jag är så trött! – Stackars liten, hon hörde inte hemma här, bara gav en gästroll, och så reste hon.

Och hon saknade sol, sa' doktorn, men den gången hade de icke råd till solen, ty solvåningar kosta mera.

Men nu hade han sol utan att han vetat det, och han stod mitt i solen, men det var för sent. Midsommar var över och solen skulle gå sin väg igen; bli borta ett år, och komma igen! Det är så underligt alltihop!

LOTSSENS VEDERMÖDOR

Lotskuttern låg på slaget utanför sista fyren; vintersolen hade gått ner för länge sedan och det gick hög sjö, riktig havs-sjö. Då signalerade förgästen: Seglare i lovart!

Ute till sjöss syntes en brigg som brassat back, hissat lotsgös; han ville följaktligen i hamn.

- Passopp! kommenderade mästrelotsen vid roret. Den där blir svår att ta i sån här sjö; men du, Viktor, vi taschar honom på lå-låring så får du kasta dig opp i riggen var du kan komma åt. ... Nu vänder vi! - Klart! -

Kuttern vände fint och höll ner på briggen som låg och högg.

- Konstig kropp som inte brassar fullt! - Ser ni något ljus om bord? - Nej! - Och ingen lanterna på förtopp. - Fullt! - Passopp Viktor!

Kuttern kom för fullt; Viktor stod på lovarts ledstång och när en stor sjö lyfte båten nästa gång, satt Viktor uppe i briggens vant, under det kuttern gick vidare, vände och höll ner på inseglingsfyren.

Viktor satt halvvägs till salningen och pustade ut innan han gav sig ner på däck. När han kom ner gick han straxt till roret där hans plats ju var, men man kan tänka sig hans förskräckelse då han icke fann någon vid ratten. Han ropade hallå, men fick intet svar.

- De sitter väl och super därinne, tänkte han och gick till kajutsfönstret. Nej, där fanns ingen! Han gick för över, till kabyssen och skansen, men där fanns icke heller ett liv. Då begrep han att fartyget var övergivet, antog det var läck och att det befann sig i sjunkande tillstånd.

Han tittade nu först efter lotskuttern, men den hade försvunnit i mörkret.

Att styra på land var omöjligt, ty att hala brassar, gårdingar och boliner, och samtidigt stå till rors det var inte att tänka på.

Här var ingenting att göra, bara låta driva fastän det drev ut till sjöss.

Glad blev han inte, men en lots är beredd på allt, och nog skulle någon seglare komma förbi bara han fick ljus för att kunna ge signal. Därför gick han till kabyssen att söka tändstickor och en lanterna. Fastän sjön var mycket hög märkte han ingen rörelse på fartyget, vilket förvånade honom. Men ändå mer förvånad blev han, när han kom för om stormasten, och såg att han gick på ett parkettgolv med en lång gångmatta som var vit och blå i ett smårutigt mönster. Han gick och gick, men mattan ville aldrig ta slut, och någon kabyss såg han icke mera till. Det var hemskt visserligen, men på samma gång roligt, ty det var nytt.

Mattan var icke slut, när han befann sig vid ingången till en passage med butiker som voro upplysta. Till höger stod en personvåg och en automat. Utan att tänka sig för ställde han sig på vågen och stoppade ner slanten. Som han visste att han vägde åttio kilogram, måste han le när visaren angav bara åtta kilo. Antingen pekar vågen galet eller har jag kommit till en annan planet, som är tio gånger större eller mindre än jorden, tänkte han, för han hade gått på navigationsskolan och läst astronomi.

Nu skulle han se vad som låg i automaten!

När slanten fallit, sprang en lucka opp och ut ur den stacks ett brev i hans hand. Det var ett vitt kuvert om det, med ett stort rött lack, men sigillet kunde han icke läsa och det var också det samma

när han inte visste vem det var ifrån. Han bröt brevet emellertid och läste ... underskriften först, som man ju brukar. Där stod ... ja det ska vi få veta sedan. Nog av, han läste brevet tre gånger, och stoppade det sedan i sin bröstficka, med en mycket tankfull min; mycket!

Så gick han vidare in i passagen, men höll sig numera samvetsgrant mitt på mattan. Där fanns alla möjliga slags butiker, men inte en människa syntes, varken innanför diskarne eller utanför. När han gått en stund, stannade han framför ett stort fönster innanför vilket syntes en hel utställning av snäckor. Som dörrn stod öppen klev han in. Från golv till tak voro hyllor med snäckor av alla slag samlade från jordens många hav. Ingen fanns därinne men det låg tobaksrök som en ring på luften och tycktes nyss vara utblåst av någon som roat sig med att blåsa ringar. Viktor som var en munter ture stack fingret genom ringen och sade: »Hej! nu är jag förlovad med fröken Tobak!» Då hörde han ett underligt ljud som av en klocka, men där fanns ingen klocka, utan i stället märkte han att det var en nyckelknippa som gav ljudet. En av nycklarne syntes nyss vara stucken in i kassalådan och de andra nycklarne dinglade fram och åter med pendelns regelbundna rörelse, och därmed hölls det på en stund. Så blev det tyst, och när det blivit alldeles tyst hördes ett stilla susande som när vinden går genom tackel, eller ångan strömmar genom ett smalt rör. Det var snäckorna som susade; men som de voro olika stora blevo sustonerna också av olika höjd, och det lät som en hel orkester av sus. Viktor som var född på en torsdag och därför kunde tyda fåglalåt, spetsade sin öronmussla för att fatta vad de susade, och efter en stund kunde han förstå vad de sade:

- Jag har det vackraste namnet, sade en, för jag heter Strombus psepelicanus.

- Jag är den vackraste! sa' purpursnäcken, som heter Murex och något konstigt till.

- Jag sjunger vackrast! sa' tigersnäcken som kallas så, för att hon ser ut som en panter.

- Tyst, tyst, tyst, sa trädgårdssnäcken, jag är den som köpes mest, för jag ligger på rabatten på sommarnöjena. De tycker jag är tråkig, men de måste ha mig ändå. Men om vintern ligger jag i vedboden i ett kålfat.

- Det var ett fasligt sällskap som bara lovsjunger sig själva, mente Viktor, och för att förströ sig tog han en bok vilken låg uppslagen på disken. Som han hade ögonen med sig märkte han straxt att sidan 240 var uppe, och att kapitlet 51 började på vänstra sidan. Ovanför kapitlet stod som motto en vers ur Coleridge; och dess innehåll slog honom som en blix. Med rodnad på kinderna och återhållen andedräkt läste han ... ja det ska vi tala om sen, men det handlade icke om snäckor, så mycket kan vi ju säga nu.

Stället behagade honom emellertid och han satte sig ner, dock icke för nära kassalådan, ty det är ett farligt grannskap. Och så började han tänka över alla dessa underliga djur som gingo på sjön, de som han; varmt hade de icke på sjöbotten, men svettas gjorde de, och när de svettades kalk så blev det straxt till en ny tröja. Och de vred sig som maskar; somliga vred sig åt höger, och andra åt vänster, men det var klart, för de skulle åt något håll vrida sig, och alla kunde inte vara lika.

Då hördes en röst inifrån bodkammaren genom den gröna gardinen:

- Ja, det där vet vi, men det vi inte vet det är: att örats snäcka är en Helix och att småbenen på trumhinnan på håret liknar djuret ini Limnaeus stagnalis, för det står i boken.

Viktor som genast förstod att han hade med en tankeläsare att göra, svarade, vänligt men brutalt, och utan att röja någon förvåning, genom gardinen, han också:

- Det vet vi, men *varför* vi ha en Helix ini örat, det vet inte boken lika litet som snäckhandlaren kan säga ...

- Jag är ingen snäckhandlare, röt den osynlige inifrån kammaren.
- Vad är ni då? röt Viktor tillbaka.
- Jag är ... ett troll!

I detsamma gläntades på gardinerna och ett huvud stack fram så fasligt att vilken annan än Viktor skulle ha tagit till benen. Men han, som visste hur troll skulle behandlas, tittade först på det rödglödgade piphuvudet, ty så såg trollet ut där det stod och blåste ringar i gardinspringan. När en rökring kom nära, tog Viktor den på fingret och kastade den tillbaka.

- Du kan kasta ring, du, sade trollet hånfullt.
- Jo något, svarade Viktor.
- Och inte är du rädd heller!
- Det får inte en sjöman vara, för då tycker ingen flicka om honom.
- Hör du, du som inte är rädd, gå lite längre in i passagen, får vi se om du inte blir rädd.

Viktor som fått nog av snäckorna, begagnade tillfället att avlägsna sig utan att synas fly, och gick nu ut ur butiken, men baklänges, för han visste att man aldrig skall vända till ryggen, emedan den är ömtåligare än bröstet nånsin kan bli.

Och så började han gå igen, följande den blåvita mattan. Passagen var icke rak, utan gick i krokar, så att man aldrig såg slutet på den; och alltid var där nya butiker, men intet folk; och butikägarne syntes inte. Men Viktor som lärt av erfarenheten, förstod att de höllo sig inne i bodkamrarna.

När han kom till en parfymbutik som doftade likt ängens och skogens alla blommor, tänkte han: jag går in och köper en flaska eau-de-cologne till min fästmö. Sagt och gjort! Butiken var ganska lik snäckbutiken, men lukten var så stark, att han fick huvudvärk och måste sätta sig på en stol. Särskilt var det en bittermandeldoft som gav öronsusning, men lämnade en fin smak i munnen som av körsbärsvin. Viktor som aldrig var rådlös, tog upp sin mässingsdosa med spegeln, och lade in en pris grovsikt, vilket klarade opp hjärnan och tog bort huvudvärken. Därpå knackade han i disken och hojade:

- Hallå, är det någon där?

Intet svar följde. Då tänkte han: jag går väl in i kammarn och gör opp min affär. Han lade högra handen på disken, tog sats och var med ett hopp på andra sidan. Därpå sköt han undan gardinerna och tittade in i kammarn. Där såg han en syn, som fullständigt bländade honom. På ett långt bord med persisk duk stod först ett orange-träd med blommor och frukter, och de blanka löven liknade kamelians. I rader voro slipade kristallglas uppställda med alla jordens välluktande blommor, från jasminen, genom tuberosen, violen, konvaljen, rosen, ända ner till lavendeln. På ena ändan av bordet, till hälften dolda av orangen, såg han två små vita händer under uppkavlade klänningsärmar syssla med en liten distillationsapparat av silver, men av damen såg han icke ansiktet, och hon såg icke honom heller. Men när han märkte att hennes klänning var gul och grön, förstod han att det var en lövjerska, ty gul och grön är Sphinx-fjärilns larv som också kan förvända synen. Det som är bak hos honom ser ut som det vore fram, och där har han ett horn som enhörningen, så att han skrämmer sina fiender med det falska ansiktet, under det han äter med det som ser ut som baken.

Viktor tänkte: här blir nappatag, men börja du! Mycket riktigt, vill man ha folk att tala, så tiger man

bara.

- Är det herrn som söker sommarstället? frågade damen och trädde fram.

- Ja det är jag, svarade Viktor för att icke vara svarslös, ty han hade aldrig tänkt på något sommarnöje till vintern.

Damen blev förlägen, men var skön som synden och kastade en förtrollande blick på lotsen.

- Ja, det är icke värt att du söker förtrolla mig, för jag är förlovad med en bra flicka! sade lotsen och såg på henne mellan ringfingret och långfingret som häxor, när de ska döva domaren.

Damen var ung och skön upptill, men nertill från midjan var det något mycket gammalt, som om hon var hoplappad av två stycken.

- Nå, låt mig se på stället, sa' lotsen.

- Var så god, svarade damen och öppnade en dörr i bakgrunden.

De gingo ut, och befunno sig i en ekskog.

- Mitt igenom skogen, bara, så äro vi framme! sade damen och bad lotsen gå först, ty hon ville naturligtvis inte vända ryggen till.

- Det är väl här som tjurn går, kan jag förstå, sade lotsen som hade tankarne med sig.

- Du är väl inte rädd för tjurn? svarte damen.

- Vi får väl se på'n, mente lotsen.

De gingo över bergknallar och trädrötter, träsk och svedjor, fällen och milbottnar, men Viktor måste vända sig om ibland och se efter om hon var med, ty han hörde icke hennes steg; och även när han vänt sig om och hade henne framför sig, måste hans öga leta opp henne, ty hennes klänning i gult och grönt gjorde henne nästan osynlig.

Slutligen kommo de till en glänta eller öppen rödja i skogen, och som Viktor stod mitt på den gröna planen, kom tjurn fram som om han stått och väntat. Han var svart, hade en vit stjärna i pannan och blod i ögonvråna.

Som ingen flykt var möjlig, fanns endast angrepp och försvar. Viktor kastade en blick på marken, och se, där låg en gärsgårdsstör nyss huggen med en klump i ändan. Den tog han opp och ställde sig i posityr.

- Du eller jag! kommenderade han! Ett, två, tre!

Nu började dansen. Tjurn backade först som en ångbåt, och genom näsborrarnes släppte han ut ånga, rörde på svansen som en propeller; och så gick det för fullt, framåt.

Det susade i luften och så small det som ett skott när stören träffade mitt emellan tjurens ögon. Viktor var med ett språng åt sidan men tjuren höll kursen för fullt. Då förändrades sceneriet; till Viktor's stora förskräckelse såg han odjuret styra ner mot skogsbrynet där i en ljus klänning hans fästmö skyndade fram att möta sin fästman.

Då skrek han ur djupet av sin själ: Upp i ett träd, Anna! tjuren kommer!

Och så sprang han efter odjuret, slog honom på bakbenen på smalaste stället för att krossa en benpipa om det var möjligt. Och med övermänskliga krafter fick han kolossen att sjunka ner på marken. Anna var räddad och lotsen höll henne i sina armar.

- Vart skall vi nu gå? sade han. Vi gå väl hem?

Att fråga henne varifrån hon kom, föll honom icke in på grunder vi sedan få veta.

De gingo hand i hand, gångstigen framåt och voro lyckliga vid det oväntade återseendet. Men när de gått en stund, stannade Viktor plötsligt och sade:

- Vänta ett ögonblick, jag måste gå och se om tjurn, för det är synd om honom i alla fall.

Då förvandlades Annas anlete och hennes ögonvrå blev blodig. Med ett vilt elakt uttryck sade hon bara: gå, jag väntar!

Lotsen betraktade henne med sorgsna blickar, ty han hörde att hon talade osant. Men han följde henne. Hennes gång var så ovanlig dock, och han började frysa i hela vänstra sidan.

När de gått en stund till, stannade Viktor igen.

- Giv mig din hand, sade han; nej den vänstra.

Då såg han att ringen icke fanns där.

- Var är ringen? frågade han.

- Den har jag tappat, svarte hon.

- Du är min Anna, men du är icke. Det har flugit en främmande i dig.

I detsamma gav hon honom en blick åt sidan, och han såg att det icke var en människas utan det var tjurens blodiga blick, och han förstod.

- Vik hädan, lövjerska! sade han och spottade henne i ansiktet.

Då skulle man sett! Den falska Anna skiftade hamn, blev gulgrön i ansiktet som galla, sprack av ilska, och i nästa ögonblick skuttade en svart kanin bort över blåbärsriset och var försvunnen.

Nu stod han där i villande skogen, men han var icke bortkommen för det, utan tänkte: jag går väl på; kommer så själva den, så läser jag mitt fadervår framlänges, för det räcker långa vägar.

Så gick han på, och fick se en stuga. Han knackade, och togs emot av en gammal gumma; frågade om han kunde få härbärge över natten. Gumman svarade att det kunde han få, men att det inte var något att bjuda på, för det var bara en kammare på vinden som var si och så.

- Den får vara hur han vill, nu måste jag sova.

Ja, hur de jämkade, så fick han följa med upp på vinden och in i kammaren. Där hängde en stor getingbilla ovanför sängen, och gumman bad om ursäkt för att de hade sådant främmande.

- Skadar inte; getingar äro som människorna, de äro snälla ända tills man retar dem. Kanske ni har ormar också?

- Ja, vi har några stycken, förståss.

- Skadar inte; de tycker om sängvärmerna, så vi ska nog bli sams! Är det huggorm eller snok? Jag är visserligen inte noga på sällskapet, men jag föredrar snoken!

Gumman stod svarslös när lotsen började reda i sängen och visade bestämd avsikt att sova i rummet.

I detsamma hördes utanpå det stängda fönstret ett ängsligt surrande, och en stor bålgeting försökte komma in.

- Släpp in den stackarn! sa lotsen och öppnade fönstret.

- Nej, sådan en! Gör slut på'n! skrek gumman.

- Varför ska jag det? Han kanske har ungar här som ska svälta och så får jag ligga och höra på barnskrik! nej tack! ... Kom du lilla geting.

- Han bits! gick gumman på.

- Nej vars, han biter bara elaka människor ...

Och nu öppnades fönstret. In tågade en bålgeting så stor som ett duvägg; och surrande som en bassträng begav han sig straxt upp i boet. Och så blev det tyst.

Gumman gick, och lotsen kröp i säng.

När han kom ner i stugan följande morgon fann han icke gumman där; men på den enda stolen satt en svart katt och spann; kattorna äro ju dömda att spinna därför att de äro så lata, och något ska de göra.

- Stig upp, katt, sa lotsen, för jag ska sitta.

Och så tog han katten och satte den i spisen. Men det var ingen vanlig katt, för nu började han gnistra med rygghåren så att det tog eld i spånorna.

- Kan du göra eld, så kan du koka kaffe också, sa lotsen.

Men katten är av den ullen att han icke vill det en annan vill, och nu började han fräsa och spotta så att elden slocknade.

I detsamma hörde lotsen en spade ställas mot stugväggen; och när han tittade ut, fick han se gumman som stod vid en grop hon kastat upp ute i trädgården.

- Jaså du gräver min grav du gamla, sade han.

Och i detsamma kom gumman in. När hon fick se Viktor frisk och sund, blev hon alldeles utom sig av förvåning; och nu bekände hon, att ingen gått levande ut ur den kammaren, och att hon därför grävt hans grav i förvägen. Men som hon såg lite illa, tyckte hon att lotsen fått en underlig halsduk.

- Ja, har du sett maken till halsduk, sa Viktor och strök med handen under sin haka.

Där satt en orm som gjort en fin knut med två gula fläckar på; det var dess öron; och ögonen lyste som ädelstenar.

- Visa faster dina kråsnålar, sa lotsen.

Och när han kliade ormen på huvet, så syntes båda kråsnålarne mitt i gapet.

Då föll gumman i farstun och utbrast:

- Jag ser nu att du fått mitt brev och förstått det. - Du är en bra karl!

- Jaså det var ditt automatbrev, sa' lotsen, och tog upp brevet ur bröstfickan. Det skall jag sätta i glas och ram när jag kommer hem.

Vet ni vad som stod i brevet? - Det stod bara så här: »Mann muss sich nie verbluffen lassen» vilket kan översättas med: »Lyckan står den djärve bi.»

*

Anne-Marie, som hörde sin mamma sluta historien så där, frågade nu:

- Ja, men, hur kom det sig till att lotsen kunde gå från skeppet till passagen; och gick han inte tillbaka sen, eller hade han bara drömt alltihop?

- Det skall du få höra en annan gång, lilla frågvis, svarte mamma.

- Ja, men det stod också några verser i en bok ...

- Vad för verser? Jaså de där i snäckbutiken ... ja, dem har jag glömt bort ..., sa mamma. Men inte ska man fråga sådant; det är ju bara en saga, kära barn!

FOTOGRAFI OCH FILOSOFI

Det var en gång en fotograf. Han fotograferade väldigt; profiler och facer, knästycken och helfigurer; och han kunde utveckla och fixera, tona guldbad och kopiera. Det var en huggare! Men han blev aldrig nöjd, för han var en filosof, en stor filosof och en uppfinnare. Han hade nämligen filosoferat att världen var bakvänd. Det kunde man ju se på plåten, när den låg i utvecklaren. Det som var höger på människan blev här till vänster; det som var mörkt blev ljust, skuggorna blevo dagrar, blått blev vitt och silverknappar blevo dunkla som järn. Bakvänt var det.

Han hade en kompanjon som var en vanlig människa full av små egenheter. Han rökte till exempel tobak hela dagen; han kunde aldrig lära sig stänga en dörr; han stack kniven i munnen i stället för gaffeln; han gick med hatten på huvet ini rummen; han putsade naglarne mitt på ateljégolvet; och om kvällarne skulle han ha tre glas öl. Han var full av fel.

Filosofen som däremot var felfri, hyste ovilja mot sin ofullkomlige broder, och han ville skiljas från honom, men kunde icke, ty deras affärer höllo dem ihop; och därför att de måste hålla tillsammans började filosofens ovilliga känslor att övergå till ett oresonligt hat. Det var förskräckligt!

När det så blev vår, skulle det hyras sommarnöje; kompanjonen sändes ut att anskaffa sådant. Och han skaffade. Därpå reste de ut en lördagskväll på ångbåten. Filosofen satt på överdäck hela vägen och drack punsch. Han var mycket korpulent, och var besvärad av flera åkommor, såsom något åt levern; och med fötterna var det också något trassel, kanske reumatism eller sådant. Nåväl framkomna till ort och ställe, stego de i land på bryggan.

- Är det här? frågade filosofen?

- Bara en liten bit att gå, svarte kompanjonen.

De gingo på en gångstig med trädrötter; och så var vägen slut mitt framför en gärsgård. Den måste äntras. Därpå kom en gångstig med stenar. Filosofen klagade över sina fötter, men glömde snart smärtan för en ny gärsgård, som måste äntras. Därpå försvann vägen som av sig själv; man måste gå på bara bergknallar och trampa väg i buskar och blåbärsris.

Innanför tredje gärsgårn stod en tjur som jagade filosofen fram till den fjärde gärsgårn, varav han erhöll ett svettbad, vilket öppnade porerna. Efter sjätte gärsgården syntes stugan. Filosofen gick in, och kom ut på verandan.

- Varför är det så mycket trån? sa' han. De skymmer utsikten.

- Jo, de ska skydda för havsvinden! svarte kompanjonen.

- Och här ser ut som en körgård; vi bor ju mitt i granskog.

- Det är hälsosamt, sa' kompanjonen.

Så skulle de gå och bada. Men det fanns ingen badstrand i filosofisk bemärkelse. Där var bara stenbotten med gyttja.

Efter badet skulle filosofen dricka ett glas vatten ur källan. Det var ett rostbrunt vatten med en amper smak. Det dugde inte. Ingenting dugde. Kött kunde man icke få köpa, och fisk var det enda som fanns.

Filosofen blev mörk och satte sig under en kurbits att klaga. Men stanna måste han; och kompanjonen återvände till staden för att sköta affären under kamratens ledighet.

Sex veckor hade gått, då kompanjonen återvände till sin filosof.

På bryggan stod en smärt yngling med röda kinder och brun hals. Det var filosofen, föryngrad och levnadslustig.

Han hoppade över de sex gärsgårdarne och jagade själv tjuren framför sig.

När de kommo på verandan, sade kompanjonen:

- Du ser frisk ut, hur har du haft det?

- Jo, sade filosofen, utmärkt! Gärsgårdarne ha tagit fettet av mig; stenarne ha masserat mina fötter; gyttjan har givit mig gyttjebad mot reumatismen; den kläna kosten har botat min lever; granskogen mina lungor, och kan du tänka dig, det bruna källvattnet höll järn, just vad jag behövde.

- Ja, du filosof, sade kompanjonen; av negativplåten får man en positivplåt, där skuggorna bli dagrar igen. Om du ville ta en sådan plåt av mig, och se efter vilka fel jag saknar, skulle du icke hata mig. - Tänk efter bara: jag super inte, och därför sköter jag affärn; jag stjälar inte; jag talar aldrig illa om dig; jag klagar aldrig; jag gör aldrig vitt till svart; jag är aldrig ohövlig mot kunder; jag stiger tidigt opp om morgnarne; jag putsar naglarne för att hålla utvecklarren ren; jag bär hatten på huvet för att inte fälla hår på plåtarne; jag röker tobak för att rena luften från giftiga ångor; jag lämnar dörrarne på glänt för att slippa bullra i ateljén; jag dricker öl om kvälln för att icke falla ner i whiskyn, och jag skjuter in kniven i munnen för att slippa sticka mig på gaffeln.

- Du är verkligen en stor filosof, sade fotografen; nu ska vi vara vänner! så kommer vi att gå långt.

ETT HALVT ARK PAPPER

Sista flyttningslasset hade gått; hyresgästen, en ung man med sorgflor på hatten vandrade ännu en gång genom våningen för att se om han glömt något. - Nej, han hade icke glömt något, absolut ingenting; och så gick han ut, i tamburen, fast besluten att icke mer tänka på det han upplevat i denna våning. Men se, i tamburen, invid telefonen satt ett halvt ark papper fastnubbat, och det var fullskrivet med flera stilar, somt redigt med bläck, annat klottrat med blyerts eller rödpenna. Där stod det, hela denna vackra historia, som avspelats på den korta tiden av två år; allt han ville glömma stod där; ett stycke mänskoliv på ett halvt ark papper.

Han tog ner arket; det var sådant där sol-gult konceptpapper, som det lyser av. Han lade det på salskakelugnens kapp, och lutad över detsamma läste han. Först stod hennes namn: Alice, det vackraste namn han då visste, därför att det var hans fästmö. Och numret - 15.11. Det såg ut som ett psalmnummer i kyrkan. Därpå stod: Banken. Det var hans arbete, det heliga arbetet som gav brödet, hemmet och makan; grunden till existensen. Men det var överstruket! Ty banken hade störtat, men han hade räddats över på en annan bank, dock efter en kort tid av mycken oro.

Så kom det: Blomsterhandeln och Hyrkusken. Det var förlovningen, då han hade fickan full av pengar.

Därpå: Möbelhandlarn, Tapetserarn. Han sätter bo. Expressbyrån: de flytta in.

Operans biljettkontor: 50.50. De äro nygifta och gå på Operan om söndagarne. Deras bästa stunder då de själva sitta tysta, och råkas i skönhet och harmoni i sagolandet på andra sidan ridån.

Här följer ett mansnamn som är överstruket. Det var en vän, som nått en viss höjd i samhället, men som icke kunde bära lyckan, utan föll, ohjälpligt, och måste resa långt bort. Så bräckligt är det!

Här synes något nytt ha inträtt i makarnes liv. Det står, med en fruntimmershand, och blyertspenna: »Frun.» Vilken fru? - Jo, den med den stora kappan och det vänliga deltagande ansiktet, som kommer så tyst, och aldrig går genom salen, utan tar korridorvägen till sängkammaren.

Under hennes namn står Doktor L.

För första gången dyker här upp namnet på en släkting. Det står »Mamma». Det är svärmodren, som diskret hållit sig undan för att icke störa de nygifta, men nu påkallas i nödens stund, och kommer med glädje efter som hon behövs.

Här börjar ett stort klotter med blått och rött. Kommissionskontoret: Jungfrun har flyttat, eller skall en ny anställas. Apoteket. Hm! Det mörknar! Mejeribolaget. Här rekvireras mjölk, tuberkelfri.

Kryddbon, Slaktarn etc.! Huset börjar skötas per telefon; då är husmodern icke på sin plats. Nej. Ty hon ligger till sängs.

Det som sedan följde kunde *han* icke läsa, ty det började skymma för hans ögon som det måtte göra för en drunknande på havet när han skall se igenom salt vatten. Men där stod: Begravningsbyrån.

Det talar ju nog! - En större och en mindre, underförstått, kista. Och i parentes var skrivet: av stoft.

Sedan stod där intet mer! Stoft slutade det med; och det gör det.

Men han tog sol-papperet, kysste det och lade det i sin bröstficka.

På två minuter hade han genomlevat två år av sitt liv.

Han var icke böjd när han gick ut; han bar tvärtom sitt huvud högt, som en lycklig och stolt människa, ty han kände att han dock ägt det skönaste. Hur många arma som aldrig fått det!

TRIUMFATORN OCH NARREN

Det var den vårvällen 1880 som vi svenskar aldrig glömma, emedan vi fira den varje år, och det var på Blockhusudden samma oförgätliga kväll. Där stod ett gammalt par, lantfolk, enkla människor, som vandrat större delen av det knogiga livet tillsammans. De spanade utåt segelleden som låg i mörker under de tårögda stjärnorna, och de betraktade en man som i dunklet rustade med något okänt ute på bron. Längre stodo de, mycket länge; än skådande utåt mörka segelleden, än betraktande det stora ljusskenet från staden.

Slutligen sågo de en lykta ute på fjärden, två lyktor, många lyktor. Då tryckte de gamle varandras händer, och i tysthet, under stjärnorna, tackade de Gud som återgivit dem deras son, vilken delat äran av den stora bragden att ha seglat runt Asien, och som ett helt år hade sörjts som död.

Han hade visserligen icke varit den främste, men han hade varit med; och nu skulle han få äta hos kungen, mottaga ordensstjärnor och bli utnämnd till något som kunde ge bröd också, sedan riksdagen redan röstat en nationalbelöning i reda pengar.

Lyktorna blevo större och kommo närmare; en liten ångbåt släpade ett stort mörkt barkskepp, som såg så enkelt ut på nära håll, liksom mycket annat stort kan göra.

Och nu syntes mannen på bron vid den sällsamma tillrustningen repa eld på en tändsticka.

- Vad kan det vara? sa gubben. Det ser ut som stora, stora stearinljus.

Och de gingo närmare för att se på't.

- Det ser ut som en gistgård till fiskbragder, sa gumman, som var från kusten.

Ratsch! Itsch! Si-si-si-si! sa' det! Och de gamla stodo omvärvda av eldar och lågor.

Upp mot himlens stjärnor rusade nu hela eldkvistar som högst upp tände nya stjärnor, att om en stjärnkikare sett dem från observatorium han skulle tro att det kommit nya sådana på himlavalvet.

Det kom verkligen nytt, på himmelen och på jorden med det året 1880, ty det kom nya tankar i nya sinnen, och nytt ljus och nya upptäckter. Ogräs kom ju också med det nya vetet, men ogräset skall stå där, ge fukt och skugga, för att vid skördeanden skiljas från vetet. Men *med* skall det vara, för det hör *till*, som agnarne till kornet.

Det var en riktig raketkista i alla fall; och när röken skingrats - för röken hör till elden - så var ståten förbi.

- Det hade allt varit roligt fått vara med i stan i kväll! sa gumman.

- Inte! sa' gubben! Vi hade bara skräpat, och ringa folk som tränger sig fram få så lätt ett anseende av högfärd. Gossen träffar vi alltid i morgon när han blir ledig från fästmön, som är närmare till'et än vi.

Det var ju förståndigt sagt av den gamle, och de gamle ska ha förstånd, för vem skulle annars ha det?

Och så gick de till stan!

*

Nu ska vi se hur sonen fick det! - - - Han var sjömätare ombord, och hade mätt havets djup, landets höjd och himmelens skenbara rörelse; han kunde säga hur mycket klockan var, bara han såg på solen, och han visste hur långt de hade rest när han kikade på stjärnorna. Det var en väldig man, och han tyckte också han hade hand om både himmel och jord, att han mätte ut tiden och ruckade evighetens ur. När han nu varit gäst i konungens gård och fått stjerna på rocken, så kände han ju att han var liksom förmer än de andra; han blev inte precis högfärdig mot sina fattiga föräldrar eller sin fästmö; men de tyckte så förstås, fast de sa' ingenting. Och kanske han var lite stram, ty det hade han anlag för.

Nå! Nu voro de stora festligheterna i huvudstaden förbi, och studentstaden ville också hylla de hemkomna hjältarne. Och så reste de dit.

Studenterna är nu ett apart folk som bara läser i böcker hos doktor allvetande, och därför tro de att de vet mer än andra. Och de äro ungt folk och därför tanklösa och grymma.

När nu de gamla doktorerna på middagen hållit sina förståndiga och aktningsfulla tal till sjöfararnes ära, så skulle studenterna på eftermiddagen göra ett festtåg.

Sjömätaren satt på en balkong med sin fästmö invid de andra storgubbarne; det ringde i kyrkklockorna, sköts med kanonerna; det trumpetades, trummades, flaggades och viftades. Och så kom tåget.

Först syntes ju skeppet, med matroser och allt; så kom det valrossar och isbjörnar med det som ska vara till; så kommo utklädda studenter som föreställde hjältarne. Den Store själv var där med sin päls och sina glasögon. Inte var det riktigt aktningsfullt, kan tänka, och äran var ju si och så att bli avritad på det sättet; men det fick gå! Välment var det i alla fall. Så kom den, och så kom den, alla föreställda av utklädda studenter.

Sist kom Sjömätarn. Han var visst icke någon vacker karl, men det behöver icke en karl, bara han är en duktig sjömätare eller något annat duktigt. Men så de hade ritat till honom! En riktig fuling och grinolle hade de utvalt till hans ställföreträdare. Det gick väl an; men naturen hade givit honom den ena armen för kort, och det hade de också satt ut. Och det var fult gjort, för ett lyte det är något man inte rår för.

Men när narren som spelte Sjömätarn kom fram till balkongen, så sa' han något på skånsk brytning som skulle göra Sjömätarn löjlig, därför att han var skåning. Och det var dumt gjort, ty var och en talar sitt landsmål som han lärt av sin mor, och det skall äras.

Att allt folket skrattade var ju bara artighet då man blev road gratis, men att fästmön blev sårad i sitt hjärta, det var i sin ordning, ty hon ville icke se sin blivande make förlöjligad.

Sjömätarn blev mörk och stum inom sig. All festens glädje var borta för honom. Men han fick icke

visa det, ty då skulle han anses dum som inte förstod skämt.

Men så kom det värsta! Narren dansade fram, och gjorde ett apspel som skulle vara en rebus på Sjömätarns namn, det tillnamn som han ärvt av sin far och det förnamn han fått i dopet av sin mor, och det var honom som heligt, och han ville aldrig ändra det fastän det var lite braskande.

Då ville han resa sig och gå, men fästmän höll honom kvar, och han blev sittande.

När upptåget var förbi och alla på balkongen reste sig, gick Den Store fram till Sjömätarns fästmö, lade en vänlig hand på hennes axel, och sade med sitt goda leende:

- De har ett konstigt sätt här i landet att fira sina Storheter. Men det får man tåla!

På aftonen blev en ny fest, där Sjömätarn också var med; men hans nöje var borta, och han kände sig så liten, så utskrattad som han blivit; han var ju mindre än narren, vilken gjort lycka som upptågsmakare; och därför var han modstulen, orolig för framtiden, tvivlande på sig själv. Och vart han gick i den stora trädgården, såg han sin vrångbild i narren som var överallt. Och han såg sina fel förstörade, sin högfärd aldrig mest, sin stortalighet härmad; och det värsta var att hans hemliga tankar och böjelser voro rjda.

På tre plågsamma timmar hade han hunnit gå igenom sitt samvetes räkenskapsbok; och det ingen människa vågat säga honom, det hade narren sagt. Det är ju gott att känna sig själv; Sokrates kallar det till och med för det högsta goda; och mot slutet av den aftonen hade Sjömätarn övervunnit sig, erkänt inför sig själv sina svagheter, och beslutat ändra sig.

Så gick han förbi en grupp, och hörde en röst bakom en häck.

- Det är märkvärdigt vad Sjömätarn ändrat sig till sin fördel! Han är ju en riktigt hygglig människa.

Detta gjorde honom gott i hjärtgropen. Men det som gladdde honom i själens botten det var ett ord av hans fästmö.

- Du är så snäll i afton, och därför är du så vacker!

Han vacker? Det var ju ett underverk, och sådana ske ju icke numera, men han måste tro på det, då han visste han var ful.

Slutligen klingade Den Store i bålen och höll ett tal; som började ungefär så här:

- När den Romerske Segraren höll sitt triumftåg, stod alltid en slav bakom honom på vagnen, ropande till fältherren under det han hyllades av Senaten och folket: »Kom ihåg att du blott är en människa!» Och bredvid segrarens fyrspann gick en narr, som förringade triumfens värde med sina smädelser, och neddrog triumfatorns karaktär med sina nidvisor. Det var en gammal god sed, ty intet är människan så farligt som att tro sig vara en gud, och intet är gudarne så misshagligt som människors övermod!

Mina unga vänner; den bragd som vi hemvändande utfört, har kanske blivit överskattad; segerns rus har nog stigit oss åt huvudet, och därför var det välgörande att i dag se ert narrspel; icke som om jag ville avundas narren hans roll, eller låta mig förledas tro på era vackra avsikter, långt därifrån, men jag tackar er i alla fall för den något egendomliga hyllning ni bragt oss. Den skall lära mig, att jag ännu har mycket kvar att erövra, och den skall alltid påminna mig, när förgudningen frestar, att jag blott är en människa!

- Bravo! skrek Sjömetarn.

Och festen fortgick ostörd i uppriktig fröjd och gamman, ostörd, till och med av narren, som skamsen dragit sig undan och försvunnit.

Det var Sjömetarn och Den Store! Nu ska vi se hur det gick med narren!

Narren som stått vid bordet under Den Stores tal, hade fått en blick av Sjömetarn, en sån där blick som likt en liten eldpil kan tända på en stor fästning. Och narren var besatt som om han fått eld i kläderna när han gick ut i natten. Han var ingen snäll man. Narrar och bödlar äro visserligen folk de också, men icke av vårt bästa. Många fel och svagheter hade han också, som vi alla, men dem förstod han dölja. Nu skedde något märkvärdigt. Genom att hela dagen ha härmat Sjömetarn, och under inflytande av ruset, hade han så krupit in i sin roll att han icke kunde komma ur den igen; och som han framställt Sjömetarns fel och svagheter hade han liksom fått dem i sig; och Sjömetarns omtalade blick hade stött ner dem i botten på hans själ liksom laddstaken stöter ner krutladdningen. Han var laddad av Sjömetarn, och därför började han skräna och bli stortalig när han kom ut på gatan. Men den gången hade han otur. Det kom nämligen en poliskonstapel och bad honom vara tyst. Narren svarade något roligt, med Sjömetarns skånska brytning. Kan man tänka sig! Konstapeln som råkade vara från Skåne tog illa vid sig och avförde narren till finkan. Nu ha narrar lika svårt att förstå allvar som polisen att förstå skämt, och därför gjorde narren våldsamt motstånd mot förrättningen, med den påföljd att hasselkäppen kom fram, och det blev rapp! rapp! rapp!

Och så släpptes han!

Nu tycker man ju att det kunnat vara nog med bestraffningen, men det var icke!

Narren kände sig långt ifrån förbättrad av tuktan; snarare förbittrad i sitt sinne, gick han ut på krigsstråt som en sioux- indian, för att se vem han kunde hämnas på.

Slumpen eller någon annan ledde hans steg ner på tullgatan och in i ett bondkvarter. Kring ett bord på gården sutto bönder och mjölnare, drickande De Store männens skål vid en lykta. När de fingo se narren, togo de honom för Sjömetarn, och de blevo högligen fägnade när han ville vara så gemen och dricka ett glas med dem.

Nu flög Sjömetarns högmotsanda in i narrens krutkammare och han tog eld. Han talade stora ord om sina bragder: huru han varit den som lett expeditionen; ty hade icke han mätt havets djup, skulle de satt på grund; och hade icke han läst på stjärnorna skulle de aldrig ha kommit hem.

Smack! sa' det! Narren hade fått ett ägg mitt mellan ögonen.

Och mjölnaren talade så här:

- Sjömetarn är en skrävlare; det visste vi förut, och det är han som skrivit i bladet att Den Store var en humbolt!

Nu flög Sjömetarns andra svaghet in i narren och han talade det icke sant var:

- Den Store *är* en humbug!

Det där var för mycket, och gick inte i bönderna. De gjorde en resning; och därpå najades narren med en oxtöm vid en fylld mjölsäck. Med finaste siktat vetmjöl sminkades han i ansiktet; med en ljusbrand från lyktan ritades han. Och under tiden sydde en mjölnardräng fast honom vid säcken med en skärnål och ett segelgarn.

Men det var inte slut ännu. Med lyktan i spetsen drog bondehären kärran, mjölsäcken och narren, ut på gatan, upp till stora torget.

Och där visades narren för folket som skrattade. Det var rätt åt honom!

När han kom loss, gick han avsides för sig själv och satte sig på en trappa att gråta. Stora karln grät. Det var nästan synd om honom.

NÄR TRÄSVALAN KOM I GETAPELN

Står man vid hamnen där ångbåtarna ligga, och ser man utåt sjön, så synes till vänster ett berg som är alldeles övervuxet med grön ungskog, och därbakom ligger ett stort hus byggt i form av en spindel. Ty i mitten står en rundel från vilken åtta flyglar springa ut alldeles som de åtta benen från spindelns runda kropp. Den som råkar in i det huset, kommer icke ut när han vill; och somliga bli där för livstiden. Det är fångarhuset.

I Oskar den Förstes tid var berget icke grönt. Det var tvärtom grått och kalt, ty där växte ingenting, varken mossor eller styvmorsblommor som eljes trivas på nakna hållar. Där var bara gråsten, och gråa människor som sågo förstenade ut, höggo i sten, sprängde sten och buro stenar. Bland detta stenåldersfolk fanns en som såg mera förstenad ut än de andra. Han var en yngling, när han i Oskar den Förstes tid stängdes in i detta fångarhuset därför att han dödat en människa.

Livstidsfånge var han, och på hans gråa kläder voro insydda i svart bokstäverna L. F.

Vinter och sommar gick han där på berget och knackade sten. Om vintern såg han ångbåtshamnen öde och tom; den halvrunda bron med sina pålar gapade som en tandrad, och nu kunde han se vedskjulet, ridhuset och de två jättestora lindarne avlöfvade. Ibland kom en isjakt seglande förbi holmen, ibland några skridskoåkande gossar. Eljes var där öde och tyst.

När sommarn gick in blev det gladare. Då kantades hamnen med granna fartyg, nymålade och flaggande. Då grönskade lindarne, under vilka han suttit som barn, när han väntade sin far, som var maskinist på en av de vackraste ångbåtarna.

Nu hade han icke hört vind blåsa i ett träd på många år, ty det växte ju ingenting på hans klippa, men i hans minne levde det där suset i Riddarholmens lindar såsom det enda han längtade efter.

Kom nu på en sommardag en ångbåt förbi holmen, då hörde han vågskvalp, kanske mässingsmusik; han såg glada ansikten, vilka förmörkades när de märkte de gråa stenmännen i berget.

Men då bannade han, över himmel och jord, över sitt öde och mänskornas grymhet. Så hade han bannat år ut och år in, och hans kamrater och han hade bannat och plågat varandra natt och dag; ty brottet söndrar, men olyckan samlar de lidande.

I början var livet onödigt grymt, och vaktarne misshandlade de fångna, godtyckligt, obarmhärtigt. Men en dag skedde en förändring: kosten blev bättre, behandlingen blev mildare, och varje fånge fick sova i eget rum. Det var kungen själv som lossat litet på fångarnes bojar; men som hopplösheten förstenat dessa olyckliges hjärtan, kunde de icke känna något som liknade tacksamhet, utan de fortforo att banna, och de funno nu att det var roligare sova i samma rum, ty då kunde man få prata om nätterna. Och de klagade på maten, på kläderna, på bevakningen, alldeles som förut.

En vacker dag ringde det i alla stadens klockor, i Riddarholmen mest. Kung Oskar var död och

fångarne fingo en fridag. Som de nu kunde tala vid varandra, talte de om rymningsförsök, om hur de skulle slå ihjäl vakten, och de talte även om den avlidne kungen; och illa talte de om honom.

- Han skulle ha gett oss fria, om han varit rättvis, sade en fånge.
- Eller skulle han satt in alla felande som gå lösa.
- Då hade han fått vara fängelsedirektör själv, ty hela nationen skulle ha rykit in.

Det är nu så med fångar, att de anse alla människor vara brottslingar, och att de själva råkat fast, endast emedan de haft otur.

Emellertid; det var en het sommardag, då stenmannen gick omkring i stranden och hörde på kungsringningen efter Oskar den Milde. Han letade under strandstenarne efter stensimpor och spigg; men där fanns inga; och ute i vattnet syntes varken mört eller löja; följaktligen visade sig ingen mås och ingen tärna. Då kände han förbannelsen vila över stället, som inte ens fiskarne eller fåglarne ville nalkas. Och han tänkte återigen över sitt öde: Han hade förlorat sitt namn, dopnamn och tillnamn, och hette numro 65. Ett namn som skrevs med siffror i stället för bokstäver. Han var icke mantalsskriven, betalade icke skatt; visste icke hur gammal han var. Han var icke mera människa, icke mera levande; men icke död heller. Han var ingenting. Bara någonting som rörde sig grått i berget och som solen brände på alldeles rysligt, på kläderna, på huvudet, med det kortklippta håret, som en gång varit lockar, kammade med finkam om lördagarne av en moders lena hand. Mössa fick han icke bära i dag, ty då kunde han lättare rymma. Och när solen stack på hans hjässa, erinrade han en historia om Profeten Jona som fick en kurbits av Herren för att kunna sitta i dess skugga.

- Vad han fick se'n! hånade han; ty han trodde på intet gott! Absolut intet!

I detsamma såg han i strandskvalpet en stor björklövsruska ligga gungande. Den var alldeles grön, med vit stam, och kunde ha fallit ifrån en lustresande ångbåt. Han drog den i land, skakade vattnet av den, och tog den med sig, långt bort i en bergsskrev, där han stöttade upp den mellan tre stenar. Och under björken satte han sig och hörde hur vinden blåste sakta i löven, som doftade av finaste harts.

När han suttit en stund i svalkan, så somnade han.

Och han drömde:

Hela berget var en grönskande lund med ljuvliga träd och doftande blomster. Fåglar sjöngo, bin och humlor surrade och fjärilar fladdrade. Men ensamt för sig själv stod ett träd som han icke kände; och det var vackrare än de andra ty det hade flera stammar som en buske; och grenarne gjorde så fina språng och krokas som på virkningar. Och under dess blanka löv satt en liten svart och vit fågel som liknade en svala, men icke var någon.

Och i drömmen kunde han ju tyda fåglalåt, och därför hörde han och förstod någorlunda vad fågeln sjöng. Och den sjöng: »Dy, dy, dy, dy, dit! Hyv, hyv, hyv hit! I dy, i dy, i dy do du! Ur dyn, ur dyn, ur dyn uppstod du!»

Det handlade om dy, om död och om uppståndelse, det förstod han.

Men drömmen gick på. Han stod på klippan, ensam i brännande solen, brinnande av törst och hunger.

Alla kamraterna hade stött bort honom och hotat hans liv, emedan han icke ville vara med och lägga mordbrand i fängelset. De stodo i hop bakom och jagade honom med stenar ut på berget, så långt han kunde komma. Och nu hejdades han av en mur.

Den såg han ingen möjlighet att stiga över; i sin förtvivlan beslöt han rusa mot muren med huvudet före och sålunda ge sig döden.

Han rusade ned utför berget; och se, i samma stund öppnades en port, en grön trädgårdsport ... och ... nu vaknade han!

När han tänkte över sitt läge, och såg att den ljuvliga lunden inskränkte sig till björkruskan, blev han missnöjd i sitt sinne och sade för sig själv:

- Om det åtminstone varit en lind.

Och när han lyssnade, så fann han, att björken sjöng så hårt; det lät som när man risslar med sand och småsten; under det att linden kunde spela de sammetslena hjärttonerna.

Följande dag var björken visnen och gav föga skugga.

Dagen därpå voro löven torra som papperslappar och skallrade som tänder. Och slutligen stod där i bergskrevan ett stort björkris, som erinrade så väl om hans barndom.

Då tänkte han åter på profetens kurbits, och han bannade när solen stack på hans hjässa.

*

Det hade blivit en ny kung, och det blev ny fart i landets regering och bestyrelse. Och det skulle göras nytt farvatten i staden. Därför utkommenderades fångarne på prämar för att muddra.

Det var första gången han på så många, många år fick lämna sin klippa. Och han for på vatten igen, såg så mycket nytt i sin födelsestad; såg järnvägen och ångvagnen framför allt. Och det var nedanför stationen de skulle muddra.

Så började de att hissa opp allt orent som fanns på sjöbotten. Där kom dränkta kattor och gamla skor, ruttet fett från stearinljusfabriken, färgfiber från färgeriet Blå Hand, garvarbark från garveriet, och allt mänskligt elände som tvätterskorna i hundra år sköljt ut från klappbryggan.

Och det kom en lukt av svavel och ammoniak, som var så outhärdlig, att endast en fånge kunde stå ut med den.

Men när prämen var lastad, undrade fångarne var all denna smuts skulle avlämnas. Svaret fingo de, när båtföraren styrde kurs på deras egen klippa. Där lastades all dyn ut och kastades på berget, där luften snart var förpestad. Och de vadade i smuts, och de smutsade sina kläder, händer, ansikten.

- Detta är helvetet! sade fångarne.

I ett par år muddrade de och lossade på klippan, som slutligen var försvunnen.

Vinterns vita snö föll varje senhöst, drog täcket med de vita lakanen över allt det orena.

Och när sista våren kom och snön smälte, så var den elaka lukten borta och dyn började se ut som jord. Den våren tog muddringen slut, och vår Stenman fick nu sitt arbete inne i smedjan, så att han aldrig kom ut på klippan mer. Men en gång på hösten smög han dit och fick se något underligt. Det

växte örter på muddern. Fula, feta örter, visserligen. Mest av den som kallas brunskära, och vilken liknar en nässla men har bruna blommor, vilket är fult, ty blommor skola vara vita, gula, blå eller röda. Och där fanns även riktiga nässlor med gröna blommor, och kardborrar, syra, tistlar, molla; alla de fulaste, brännande, stickande, stinkande örterna som människan icke älskar, och som följa sopbackar, brända tomter och mudder.

- Vi gjorde rent i sjön, och vi fick smutsen! sa fången. Det är tacken det!

Så kom en tid, då han fördes till en ny klippa, som skulle bli fästning, och han arbetade åter i sten; sten, sten, sten!

Där miste han ena ögat, och blev slagen då och då. Och där var han så länge att den nya kungen dog och fick en efterträdare. På kröningsdagen skulle en fånge benådas och lösgivas. Och den som uppfört sig bäst och tillika kommit till klarhet om att han gjort orätt, den blev benådad. Och det blev den! Men då tyckte de andra fångarne att dem skett orätt, ty i deras kretsar ansågs den vara en stackare som ångrat »det man inte rår för».

Och så gingo åren igen! Vår Stenman var nu mycket gammal, och som han var orkeslös till tyngre arbeten fördes han tillbaka till sin klippa och sattes att sy ihop säckar.

En dag kom prästen och stannade vid Stenmannen där han satt och sydde.

- Nå, sa prästen, ska du aldrig komma härifrån?

- Hur ska det gå till? svarade Stenmannen.

- Jo, när du kommit till insikt om att du gjort orätt!

- Får jag se en människa som gör mer än rätt, så ska jag tro att jag har orätt! Men det får jag aldrig.

- Mer än rätt, det är barmhärtigheten det! Måtte du få känna den snart!

En dag blev Stenmannen utkommenderad för att anlägga vägar ute på klippan, vilken han icke sett på kanske tjugo år.

Det var en sommardag igen; varmt var det och ångbåtarna surrade lustigt förbi, granna som fjärilar.

När han kom ut på udden - såg han icke mer någon klippa, utan en ljuvlig grönskande lund, där löven glittrade i vinden som småvågor på sjön. Där voro höga vita björkar och skälvande aspar, och i stranden stodo alar!

Det var som i den drömmen. Och under träden viskade gräs och nickade blommor, och där flögo humlor och fladdrade fjärilar. Och mångahanda fåglar sjöngo där, men han kunde icke tyda deras låt, och därav förstod han att det icke var en dröm.

Förbannelsens berg var vänt i välsignelse, och han kunde icke låta bli att tänka på profeten och kurbitsen.

- Detta är nåd och barmhärtighet! sade någon inuti honom, en röst eller en maning vad man skall kalla det.

Och när en ångbåt gick förbi, mörknade icke ansiktena, utan de ljusnade vid åsynen av den vackra grönskan, ja han tyckte att någon viftade som man brukar när man far förbi ett sommarnöje.

Han gick en gångstig framåt under susande träd. Där var visserligen ingen lind, men han vågade icke önska en lind för att icke björkarne skulle förvandlas till ris; så mycket hade han lärt sig.

Och som han gick lövgången framåt, såg han längst bort en vit mur med en grön spjälgrind. Och han hörde något spela, som icke var orgel, ty det var gladare och kvickare i rörelsen. Över muren syntes ett vackert tak till en villa, och en blågul flagga rörde sig för vinden.

Och över samma mur såg han en boll i granna färger stiga och falla; små spåda röster glammade, och slamret av tallrikar och glas sade honom att man dukade ett bord.

Han kom fram till grinden, och såg ... Syrenerna blommade; och under dem dukades ett bord; där lekte barn, där spelades, där sjöngs.

- Detta är paradiset! sade rösten till honom.

Han stod länge och såg; så länge att han, den gamle sjönk ihop av trötthet, av hunger, av törst, av allt livets elände.

Då öppnades grinden, och ut kom en liten ljusklädd flicka. Hon bar i sin hand en bricka av silver, och på den stod ett glas, med vin som var det rödaste han sett. Och barnet gick fram till den gamle, rakt fram och sade:

- Kom lilla gubbe, så skall du få vin.

Den gamle tog emot och drack. Det var rikemans vin, som kommit långt bort från solens länder; och det smakade som det goda livets sötma, när det är som bäst.

- Detta är barmhärtighet! sade hans egen gamla brutna röst. Men du barn skulle icke i ditt oförstånd ha skänkt mig drycken, om du vetat vem jag var. Vet du vem jag är?

- Ja; du är en fånge, förstås! svarade flickan.

- Det visste du! Och ändå ... Detta är barmhärtighet.

När den gamle Stenmannen vände tillbaka, så var han icke mer av sten, utan det hade börjat växa något i honom också.

Och när han vände förbi en brant, såg han ett träd med många stammar som en buske. Det var det vackraste av alla, och var en get-apel, men det visste icke gubben. I trädet flög en liten orolig fågel, svart och vit som en svala, och kallas av folket träsvalan, fast hon heter något annat. Och hon satte sig längst in i lövet och sjöng så sorgset men milt:

I dy, i dy, i dy dog du!

Ur dyn, ur dyn, ur dyn uppstod du!

Det var alldeles som i drömmen; och då förstod gubben vad träsvalan menat.

TOBAKSLADANS HEMLIGHETER

Det var en gång, en ung flicka vid Operan. Hon var skön så att folk vände sig om på gatan, och hon sjöng som icke många.

Så kom kapellmästarn och kompositören och erbjöd sitt konungarike med sitt hjärta. Konungariket mottog hon, men hjärtat fick ligga.

Nu var hon stor, så stor som ingen; och hon åkte i en viktoria gatan framåt och nickade åt sitt porträtt som satt i alla bokhandlares fönster.

Hon blev ändå större, och kom på brevkort, tvålar och cigarrlådor. Slutligen hängde hennes porträtt i foajén bland de döde odödliges; och då blev hon rent ut sagt mycket uppblåst.

En dag stod hon på en brygga ute vid havet, där sjön gick hög och strömmen var stark. Kapellmästarn stod bredvid, förstås, och många andra ungherrar med. Den sköna lekte med en ros; och den ville alla herrarne ha; men blott den skulle få den som kunde ta den.

Och så kastade hon rosen ut i vågorna. Ungherrarne tittade så långt efter blomman, men kapellmästarn hoppade genast i sjön, sam som en mås på vågen och hade snart blomman mellan läpparne.

Då skallade en applåd från bryggan, och han som låg i sjön såg i hennes öga, att hon älskade honom. Men när han nu skulle vända till land så kom han icke ur fläcken. Där var ström med bakvatten, men det förstod inte hon på bryggan, utan hon trodde att han lekte, och därför skrattade hon. Men han som kände dödsfaran missförstod hennes skratt, vilket icke var något gott skratt; och han kände ett stygn i sitt hjärta och därmed var hans kärlek slut.

Dock, han kom i land med blodiga händer, som han rivit på bryggan.

- Du skall ha min hand, sade den sköna.

- Den vill jag inte ha, svarade kapellmästarn, vände ryggen och gick.

Det var majestätsbrott mot skönheten, och därför måste han dö.

Hur det gick till att kapellmästarn kom från sin plats, det vet endast teaterfolk som förstår sig på sådant. Hårt satt han, och det behövdes två år för att skaka ner honom.

Men föll gjorde han; och när hon fått undan sin välgörare, så triumferade hon, och blev ändå mer uppblåst, så att det började synas till och med. Och publiken såg under sminket att hjärtat var elakt; därför kunde den icke röras mer av hennes sång och den trodde icke på hennes tårar eller leenden.

Det märkte hon och blev bitter. Hon regerade ännu teatern; kvävde alla som ville spira upp, och lät hugga ner dem i tidningarne.

Gunsten miste hon, men makten var henne mer; och när hon nu var rik, mäktig och nöjd, så trivdes hon med livet, och folk som trivas bli åtminstone inte magra, snarare ha de böjelse att bli feta; och hon började verkligen bli något litet korpulent.

Hon började så sakta och varligt, så att hon icke märkte det själv, förrän det var för sent. Pang! Utföre går hastigt, och den här resan gick med en svindlande fart. Men tortyren hon underkastade sig hjälpte icke. Hon hade det läckraste bord i staden, men måste svälta, och ju mer hon svält, dess fetare blev hon.

På ett år var hon ute ur leken, och fick lönen nedsatt. På två år var hon halvförgäten och ersatt av yngre. På tredje året blev hon uppsagd; och då hyrde hon en vindsammare.

- Det var en onaturlig fetma, sade regissören till sufflören.

- Det är inte fetma; det är uppblåsthet, sade sufflören!

*

Nu satt hon på vindskammarn och såg ner på ett stort plantage. Där stod en tobakslada också, och den tyckte hon om, för det fanns inga fönster på den, där folk kunde sitta och se på henne. Och där bodde sparvar under takpannorna; men där hängdes aldrig in tobak, emedan ingen sådan planterades där.

Sålunda satt hon hela sommarn och såg på sin lada, undrande vad den skulle vara till, ty portarne voro stängda med stora hänglås, och ingen syntes gå in eller ut. Att den gömde några hemligheter anade hon, men av vilket slag skulle hon snart få se.

Det fanns av den förgångna berömmelsen ännu ett par strån som hon höll fast vid och levde på: det var hennes glansroller, Carmen och Aida, som ännu voro obesatta, av brist på efterträderska, och i publikens hågkomst levde ännu hennes framställning, som varit utmärkt.

Nåväl, det blev augusti; lyktorna tändes igen och teatrarne skulle öppnas.

Sångerskan satt vid sitt fönster och såg ner på ladan, som nyss blivit rödfärgad och fått tegeltak.

Så kom en man klivande i potatislanden; och han bar på en stor, rostig nyckel. Han öppnade ladan och gick in.

Så kommo två män till som hon tyckte sig känna igen; och de försvunno också in i ladan.

- Nu börjar det bli intressant.

Efter en stund kommo de tre karlarne ut, bärande på något stort underligt som liknade sängbottnar eller avdelningsskärmar.

Utanför porten vände de på skärmarne och ställde dem ifrån sig på lut mot laduväggen, och nu syntes en kakelugn, men den var målad, illa målad. Därpå syntes en dörr till något lantligt hus, kanske en jägares hydda. Så kom en skog, ett fönster och ett bibliotek.

Det var teaterdekorationer. Och efter en stund, kände hon igen rosenbusken i Faust.

Det var Operans dekorationsmagasin, och vid denna rosenbuske hade hon själv en gång sjungit »Lilla blomma du är ju».

Ont gjorde det i det arma hjärtat, när hon förstod att Faust skulle opp, men en tröst fanns: att hon icke sjungit huvudrollen som ju är Margaretas.

- Låt gå för Faust! Men rör de vid Carmen eller Aida, då är jag död!

Där satt hon nu och såg hur repertoaren ändrades; och hon visste fjorton dagar före tidningarne vad Operan skulle ge. Det var ju alltid något roligt! Hon såg Friskyttan dras fram med Vargklyftan och allt; hon såg Den Flygande Holländarn med skeppen och havet; Tannhäuser och Lohengrin och många flera.

Men så kom det en dag, ty det oundvikliga måste komma. Karlarne släpade (den ene hette Lindqvist mindes hon och han skötte blockgångarne); och så kom det fram ett torg i Spanien. Kulissen stod på

sned så att hon icke riktigt kunde se vad det var; men en av karlarna vickade sakta på ramen, och som han krängde, syntes baksidan, som alltid är ful. Och där stod med stora svarta bokstäver, vilka visade sig en efter en, sakta liksom för att pina henne; där stod skrivet, oåterkalleligt, tydligt: C, A, R, M, E, N. Det var Carmen!

- Nu dör jag! sade sångerskan.

Men hon dog icke, den arma, icke ens när Aida kom fram. Dock, hennes namn var utplånat ur människornas hågkomst, från bokhandlarnes fönster, från brevkorten; och slutligen försvann på ett okänt sätt hennes porträtt ur foajén.

Hon kunde icke förstå att människorna så snart glömde; det var alldeles oförklarligt. Men hon sörjde sig själv som man sörjer en död; och sångerskan den firade var ju död!

Så gick hon en dag ensam och spatserade på en öde gata. Där var en avstjälplning för sopor. Hon stannade utan att tänka vidare på någonting, men såg tillräckligt av förgängelsen, ty på sophögen låg ett brevkort, och på det syntes hennes bild som Carmen.

Hon gick hastigt därifrån och grät i sitt sinne. Kom in på en tvärgata där en liten bokhandlares fönster fick henne att stanna; hon var ju van att stanna vid sådana fönster och se efter om hon hängde ute. Men här hängde hon icke. Däremot hängde ett plakat, på vilket hon mot sin vilja läste de märkliga orden: »Herrans ansikte står över dem som göra ont, så att han utskrapar deras åminnelse av jorden.»

Dem som göra ont! Det var därför hennes åminnelse var utskrapad. Där var förklaringen på människornas glömska.

- Men kan ont icke göras gott igen? Har jag icke lidit straff nog? klagade hon.

Och så gick hon ut i skogen, där inga människor funnos. Som hon gick, förtvivlad, förkrossad, ödmjuk, såg hon en annan ensam människa som stod framför henne. Och han frågade med ögonen om han tordes hälsa.

Det var kapellmästarn. Men hans ögon talade icke förebråelser, icke förödmjukande medlidande, utan de sade fram beundran, förundran, och ömhet.

- Vad du blivit smärt och fin, Hanna, sade hans mun.

Hon såg på sig, och hon fann att det var sant. Sorgen hade bränt upp det överflödiga, uppblåsta köttet och hon var skönare än fordom.

- Och lika ung är du! Yngre!

Det var det första goda ord hon hört på långa tider, och när det kom från honom som hon gjort så illa, då förstod hon vad en god människa var värd, och det sade hon.

- Har du din röst kvar, Hanna? frågade kapellmästarn, som icke tålde höra artigheter.

- Jag vet icke! snyftade hon.

- Kom upp i sångrummet i morgon ... Ja på Operan hos mig, få vi höra. Jag är nämligen re-engagerad där ...

Sångerskan kom; kom igen och kom sig fram igen.

Publiken hade förlåtit och glömt, glömt det onda; och nu är sångerskan lika stor igen, ja mycket större än förut.

Det var en uppbygglig berättelse!

SANKT GOTTHARDS SAGA

Det är lördagskväll i Göschenen, i kantonen Uri, en av de fyra urkantonerna, Wilhelm Tells och Walter Fürsts kanton. På norra sidan av Sankt Gotthard, där germanisk tunga talas, och stilla vänsälla människor bo, som äga självbestämmelserätt i sina angelägenheter, där den »heliga skogen» står skyddande för laviner och berggras, där ligger den grönskande byn vid en bäck, som driver kvarnhjul och håller foreller.

Nu på lördagskvällen när aftonklockan ringer angelus, nu samlas byfolket vid brunnen under det stora valnötsträdet. Där kommer postmästarn, amtmannen och själva översten, alla i skjortärmarne och med liar på axeln. Från dagens slätter komma de för att tvätta liarne, ty här är arbetet ärat, och självgjort är bäst. Så komma gossarne också med liar, och flickorna efter med mjölkstävorna; sist samlas de hemfödda korna av jätteras där varje ko är stor som en tjur. Fett är landet och välsignat är det; men vinet växer där icke på norra sidan av Gotthard, icke oliven heller, icke silkesträdet, icke den frodiga majsen. Grönt gräs och gyllene korn, det höga valnötsträdet och den feta mangold, det är landets äring.

Värdshuset Gyllene Hästen ligger vid brunnen, nedanför ett stalp av Sankt Gotthard; och där i trädgården vid ett enda långt bord sitta de nu efter dagens arbete, de trötta slättermännen, alla vid samma bord, utan rangordning: Amtmannen, postmästarn, översten, dränggossarne med; fabrikanten, som gör halmhattar och hans arbetare, byns lilla skomakare, skolmästarn och alla de andra.

De språka om grödan och mjölkningen; och de sjunga tillsammans, sånger som klinga i enkla treklanger likt vallhornet och skällkoklockorna: De sjunga om våren och dess rena fröjder, så trofastgrönt och förhoppningsblått.

Och de dricka det blonda ölet.

Därpå stiger ungdomen upp att leka, brottas, och hoppa, ty i morgon är skyttefest med tävlingsspel, och då gäller det vara smidig.

Och därför blåstes tidigt taptot i lurarne, den aftonen, så att ingen skulle komma osövd och dåsig till festerna, där byns ära stod på spel.

*

Söndagen gick in med klockeklang och solsken; festklädda människor samlades från närliggande byar, och alla sågo utsövda och nyvakna ut. Nästan alla karlarne hade bytt lien mot bössan; flickorna och de gifta kvinnorna gåvo dem granskande och uppmuntrande blickar, ty det var för hus och hem de lärde sig skjuta; och mästertytten visste att han skulle få öppna dansen med den skönaste.

Nu kom en väldig skrinda dragen av fyra morska hästar klädda med band och blommor; och hela skrindan var en enda stor lövsal med bänkar ini; man såg icke människorna ini den, men man hörde sång inifrån, vacker högstämd sång, om Schweizerland och Schweizerfolk, det vackraste landet och det tappraste folket.

Så kom barnens tåg; de gingo två och två, hand i hand, som om de voro goda vänner, eller som små brudar och brudgummar.

Och när klockorna gingo, drogo sig alla uppåt kyrkan.

Men när gudstjänsten var slut, så började festen; och vid skjutbanan som var stödd mot Sankt Gotthards väldiga stalp knallade snart skotten.

Postmästarns son var byns mästertytt, och det fanns inga tvivel om att han skulle ta priset. Han sköt sin serie, och tog fyra prickar av sex skott.

Men då hördes oppe i berget ett hojtande och knakande; stenar och grus rullade ner för branten, och man såg granarne i den heliga skyddsskogen gunga som för en storm. Snart syntes på ett stenblock, med bössan på axeln och viftande med hatten, den vilde gemsjägaren Andrea från Airolo, den italienska byn i kantonen Tessin, på andra sidan fjället.

- Gå icke i skogen! ropade alla skyttarne.

Andrea förstod icke!

- Gå icke i heliga skogen; berget kommer över oss! skrek amtmannen.

- Så låt det komma, då! svarade Andrea och åkte i en rasande fart ned för branten. Och här är jag!

- Du kommer för sent! svarade amtmannen.

- Aldrig för sent kom jag, gentog Andrea, och gick fram till banan; slängde geväret sex gånger till kinden, och tog sex prickar.

Nu skulle han varit segraren, men gillet hade sina lagar, och man tyckte icke om det svarta, välska folket från andra sidan berget, där vinet växte och silket blev spunnet. Där var gammal fiendskap, och Andreas skott kunde icke räknas.

Men Andrea gick fram till den skönaste, som var amtmannens egen dotter, och han bad höviskt att få öppna aftonens dansgille med henne.

Den sköna Gertrud rodnade, ty hon hade ett gott öga till Andrea, men hon måste avböja hans anbud.

Då mörknade Andrea, och lutande sig framåt, viskade han i hennes öra, som därvid blev blodrött.

- Min skall du bli, om ock jag skall vänta i tio år. Åtta timmar har jag gått över berget, för att råka dig, därför kom jag för sent; men nästa gång skall jag komma i tid om jag så skall gå mitt igenom berget!

Festen var slut, och dansen också. Alla skyttarne sutto utanför Gyllne Hästen, och Andrea var med; men postmästarns Rudi satt i högbänk, emedan han var mästertytten, efter reglerna förstås, men Andrea var det i verkligheten.

Rudi ville gnabbas.

- Nå du Andrea, sade han, du är en väldig jägare; men du vet: att skjuta gemsen är ingenting mot att få den.

- Har jag skjutit den, så har jag fått den, svarade Andrea.

- Vackert ock! Barbarossas ring ha alla skjutit på, men ingen har fått den! gentog Rudi.
- Vad är Barbarossas ring? frågade en främling, som icke varit i Göschenen förr.
- Jo, svarade Rudi: Där kan du se'n!

Och han pekade uppåt bergväggen, där en stor kopparring hängde på en krok. Och han fortfor.

- Kejsar Fredrik Barbarossa brukade nämligen gå den här vägen till Italien; han gick sex gånger, och lät kröna sig, både i Milano och Rom. Och som han därmed blev tysk-romersk kejsare, så lät han sätta denna ring i berget på tyska sidan till ett tecken att han vigte Tyskland vid Italien.

Och när den ringen, säger sagan, kan lyftas av haken, då är det äktenskapet upplöst, som icke var lyckligt.

- Då skall jag upplösa't, sade Andrea, såsom mina fäder löste mitt arma land Ticino från tyrannerna i Schwyz, Uri och Unterwalden.

- Är du icke schweizare? frågade amtmannen strängt.

- Nej jag är italienare, av Schweiziska Edsförbundet.

Därmed laddade han sitt gevär och lade in en järnkula. Siktade och sköt!

Ringens lyftades underifrån; och löst från haken föll den ner, Hohenstaufers, Barbarossas ring.

- Leve det fria Italien! ropade Andrea! och svängde sin hatt.

Men ingen svarade.

Andrea tog upp ringen, lämnade den till amtmannen och sade:

- Göm den ringen, som ett minne av mig, och av denna dag, då ni gjorde mig orätt.

Därpå gick han fram till Gertrud och kysste hennes hand. Och så steg han uppför berget och försvann; syntes igen, och försvann i ett moln. Men efter en stund syntes han åter, högre upp. Det var icke han, ty det var hans jätteskugga på molnet; och han stod med lyftad näve, hotande, över den tyska byn.

- Det var satan själv! sade översten.

- Nej, det var en italienare! invände postmästarn.

- Efter det är sent på kvällen, sade amtmannen, skall jag berätta en regeringshemlighet, som står i tidningen i morgon.

- Hör! Hör!

- Jo, det telegraferas, att sedan fransmännens kejsare blivit fången vid Sedan, ha italienarne utjagat franska trupperna från Rom; och Viktor Emanuel går i detta ögonblick mot huvudstaden.

- Det var stort nytt. Då är det slut med tyskarnes romerska promenader! - Det visste nog Andrea efter han var så stor i snuten!

- Han måste ha vetat mer ändå! sade amtmannen.

- Vad då? Vad då?

- Få väl se! Få väl se!

Och de fick se!

*

En dag fick de se främmande herrar komma med sina instrument och kika på berget; och det såg ut som om de kikat efter Barbarossas ring, för just dit riktade de kikarn. Och de tittade på kompassen, liksom de inte visste var norr och söder var.

Och så blev det en stor middag på Gyllne Hästen, där amtmannen var med. Där taltes vid desserten om millioner och millioner.

En tid efteråt fick de se hur Gyllne Hästen revs ner; hur kyrkan bars bort, bit för bit och sattes opp ett stycke därifrån; de fick se hur halva byn raserades; hur kaserner byggdes; hur bäcken ändrade lopp och kvarnhjulen slopades, fabriken stängdes, kreaturen såldes.

Och så kom tre tusen svarta arbetare, som talade italienska.

Då tystnade de vackra sångerna om gamla Schweizerland och om vårens rena fröjder.

I stället hördes dag och natt ett bultande; och där Barbarossas ring hade sutit, drevs en bergborr in; och så börjades skjutningen, ty där skulle tunneln in genom berget.

Det var nu, som man visste, ingen svårighet att göra ett hål i klippan; men det skulle sprängas två hål, ett från vardera sidan; och de båda hålen skulle råkas, jämnt som en spik, och det trodde ingen på, för det var en och en halv mil att spränga. En och en halv mil!

- Tänk om de inte råkas! Då får de börja om igen!

Men överingenjören hade sagt: De skall träffas.

Och Andrea från italienska sidan han trodde på överingenjören; ty han var själv en träffsäker karl, som vi veta. Därför inträdde han i arbetslaget och blev första man.

Det var ett arbete som passade Andrea. Solens ljus, de gröna mattorna och de vita alporna fick han icke se mer; men han tyckte han sprängde sig en egen väg till Gertrud, den väg genom berget han i ett stortaligt ögonblick lovat komma.

I åtta år stod han ini mörkret och slet en hund. Naken stod han mest, ty där var tretti grader varmt. Ibland stötte de på en flods källa; och då levde han i vatten; ibland träffade de ett lerlager, och då levde han i smuts. Nästan alltid var luften skämd, och kamraterna stupade; men det kom nya. Slutligen stupade Andrea också, och lades in på sjukhuset. Där fick han den föreställningen, att de båda tunnlarne aldrig skulle träffas, och det plågade honom mest. Aldrig träffas!

Det låg Uri-bor också på salen och yrade; deras stående fråga i feberfria stunder var den:

- Tror ni vi ska träffas?

Ja, aldrig hade tessinare och Uri-bor så långtat att få råkas som här, inne i berget. De visste att om

de råkades där, skulle tusenårig fiendskap upphöra och de, försonade falla i varandras famn.

Andrea blev frisk och kom i gång igen. Han var med om strejken 1875; kastade något sten, rök in i finkan, men kom ut igen.

År 1877 brann Airolo, hans födelseby.

- Nu har jag bränt mina skepp bakom mig; och nu måste jag fram, sade han.

År 1879 blev den 19 juli en sorgens dag. Överingenjörn för hela tunneln, hade gått in i berget till att mäta och räkna; och som han stod där, fick han slag och dog! Mitt på banan! Där skulle han haft sin grav, som en Faraos, i den största stenpyramid som finns; och hans namn, Favre, skulle varit ristat där.

Emellertid: åren gingo. Andrea samlade pengar, erfarenhet och kraft. Göschenen besökte han aldrig; men en gång om året gick han till Heliga skogen och såg på förödelser, som han kallade det.

Han såg aldrig Gertrud, skrev icke till henne; det behövde han ej, ty han levde med henne i sina tankar, och han kände att han fått hennes vilja.

På sjunde året dog amtmannen, i fattigdom.

- Vilken lycka att han var fattig! tänkte Andrea; och så ha icke alla mågar tänkt.

På åttonde året hände något märkvärdigt. Andrea stod som första man längst in i italienska tunneln och slog på sin borrh. Luften var knapp och kvävande, så att han hade öronsusning. Då hörde han ett knäppande, som liknade den trämaskens kallad dödsuret.

- Är min sista stund kommen? tänkte han högt.

- Din sista stund! svarade något inom honom, eller utom honom. Och han blev förstämnd.

Följande dag hörde han återigen knäppningar, men tydligare, så att han trodde det var uret han bar på sig.

Men dagen därpå, som var en helgdag, hörde han ingenting; och nu trodde han det var örat bara; då blev han rädd och gick i mässan; och i stilla tankar klagade han över livets ostadighet. Hoppet hade svikit honom, hoppet att få uppleva den stora dagen, hoppet att få det utsatta stora priset för den första borren som gick igenom väggen, hoppet att få Gertrud.

På måndagen stod han dock återigen främst med sin borrh, men modstulen; ty han trodde icke mer de skulle råka tyskarne i berget.

Han slog och slog, men utan fart, såsom hans saktade hjärta slog efter tunnelsjukan. Då med ens hörde han som ett skott och ett väldigt brakande, men ini berget, på andra sidan.

Och nu gick det upp för honom att de råkats.

Först föll han på knä och tackade Gud; sedan reste han sig och började slå. Han slog förbi frukost, förbi middag; förbi raster och aftonvard. Han slog med vänster arm, när den högra domnat. Därunder tänkte han på överingenjörn, som stupat mitt framför väggen; och han sjöng de tre männens sång i den brinnande ugnen, ty luften liksom brann omkring honom, under det vattnet dröp på hans hjässa och fötterna stodo i lera.

På slaget sju, den 28 februari, 1880, föll han framstupa emot borren som flög mitt igenom bergväggen.

Ett skallande hurra från andra sidan väckte honom, och han förstod, förstod att de råkats, att hans sista mödas stund var kommen, och att han var ägare till tio tusen lire.

Då, efter en kort suck till Allförbarmaren, lade han munnen till borrhålet, viskade, så ingen hörde't: Gertrud; och därpå höjde han ett niofaldigt hurra till tyskarne.

Klockan elva på natten hördes ett rungande Si opp! från italienska sidan, och vid ett brak som av belägringskanoner ramlade väggen ner. Tyskar och italienare föllo i varandras famn och gräto, italienarne kysstes, och alla föllo på knä sjungande ett Te Deum laudamus.

Det var ett stort ögonblick; och det var 1880, samma år då Stanley blev färdig med Afrika och Nordenskiöld med Vegafärden.

När lovsången till den Evige tystnat, steg en arbetare fram från tyska sidan och lämnade italienarne ett textat pergament. Det var en äres- och en minnesskrift till överingenjören, Louis Favre. Han skulle först passera tunneln, och Andrea skulle föra hans äreminne och hans namn på det lilla arbetståget till Airolo.

Det gjorde Andrea troget sittande på en skjutvagn framför lokomotivet.

Det var en stor dag! Och natten var icke mindre.

Det dracks vin i Airolo, italienskt vin; och det brändes fyrverkeri. Där hölls tal, för Louis Favre, Stanley och Nordenskiöld! Där hölls tal för Sankt Gotthard, den hemlighetsfulla bergstocken, som i årtusenden varit en skiljemur mellan Tyskland och Italien, mellan Nord och Syd. Ja, visserligen en söndrare, men också en samlare. Ty Sankt Gotthard har stått där och lika ärligt delat sitt vatten åt den tyska Rhen som åt den franska Rhône, åt Nordsjön som åt Medelhavet - - - -

- Och åt Adriatiska, avbröt en tessinare. Var så god och glöm icke Ticino som vattnar Italiens största flod, den väldiga Po.

- Bravo! Bättre! Leve Sankt Gotthard, det Stora Tyskland, det Fria Italien och det Nya Frankrike!

Det var en stor natt! på en stor dag.

*

Följande morgon stod Andrea på ingenjörskontoret. Han var klädd i sin italienska jägardräkt, fjäder i hatten, bössa på axeln och ränsel på ryggen; vit i ansiktet och vit om händerna.

- Jaså du är nöjd på tunneln nu, sade kassaingenjören, eller penningmannen de kallade. Nå det kan ingen förtänka dig, och det är bara murararbete kvar för övrigt. Alltså: avräkningen!

Penningmannen slog i en bok, skrev en lapp och räknade upp tio tusen lire i guld.

Andrea ritade sitt bomärke, stoppade guldet i ränseln och gick.

Han kastade sig på ett arbetståg; och på tio minuter var han vid den nerfallna skiljeväggen.

Eldar brunno inne i berget på båda sidor om skenorna, arbetarne hurrade för Andrea och svängde med mössorna. Det var härligt!

På tio minuter igen var han framme vid tyska sidan. Men när han såg dagsljuset i öppningen, stannade tåget, och han steg ur.

Så gick han mot det gröna ljuset, och såg byn igen, solig och grönskande; och byn låg där nybyggd, vit, strålande, vackrare än förr. Och när han gick fram hälsade arbetarne sin första man.

Rakt på ett litet hus styrde han sina steg; och under ett valnötsträd bredvid bikuporna stod Gertrud, stilla, fagrare, mildare, alldeles som om hon stått där och väntat honom, i åtta år.

- Nu kommer jag, sade han; så som jag skulle komma, mitt igenom berget! - Följer du mig till mitt land?

- Jag följer dig, vart du vill.

- Ringen har du redan; är den kvar?

- Den är kvar!

- Då gå vi med detsamma! - Nej, icke vända om; ingenting får du ta med dig!

Och de gingo hand i hand! Men de gingo icke åt tunneln.

- Upp på berget! Sade Andrea, och styrde upp på gamla passvägen. Genom mörkret gick min väg till dig; nu vill jag leva i ljuset, med dig, för dig!

JUBAL UTAN JAG

Det var en gång en konung som hette Johan utan Land och skälet kan man gissa sig. Men en annan gång var det en storsångare som kallades Jubal utan Jag, och skälet skall vi nu få höra.

Klang var hans namn som han fått av sin far, soldaten, och det var musik i namnet. Men han hade även av naturen fått en stark vilja, vilken satt som en järnstång i ryggen, och det är en stor gåva, det, och en att ta vara på i livets strider. Som barn redan, när han började tala, sade han icke som andra små gossar »han» när han talte om sig själv, utan han kallade sig genast »jag». »Du har inget jag!» sa' de gamle. När han blev lite äldre uttryckte han en önskan med »jag vill». Men då fick han höra på: »Du har ingen vilja», och »din vilja växer i skogen».

Det var nu oförståndigt av soldaten, men han förstod inte bättre, för han var soldat och inlärd att bara vilja det som befälet ville.

Unge Klang fann det konstigt att han »icke hade någon vilja» fastän han hade en sådan stark sådan, men det fick ju gå.

När han blev något vuxen, frågade fadren en dag: »vad vill du bli?»

Det visste inte gossen, och han hade upphört att vilja, emedan det var förbjudet. Han hade visserligen en längtan till musiken, men det vågade han inte säga, ty då trodde han det skulle hindras. Därför svarade han som en lydig son: Jag vill ingenting.

- Då skall du bli vintappare! sa fadren.

Om det nu var därför att fadren kände en vintappare, eller därför att vinet hade en särskild

dragningskraft på honom, det kan man inte säga. Nog av unge Klang sattes i en vinkällare, och där för han inte illa.

Det luktade så gott av rött lack och franskt vin, därnere, och det var stora välvda rum som kyrkor. När han satt vid fatet och det röda vinet rann, så blev han glad i sinnet och började småsjunga först, allehanda visor han hört.

Patronen som levde i vin, tyckte om sång och glädje, och lät ynglingen hållas; det klingade så bra under valven. Och när han spände i med »Djupa källarvalvet», då kom det kunder ner, och det tyckte patron om.

Så kom en vacker dag en handelsresande, som förr varit teatersångare; och när han fick höra Klang, så blev han så förtjust att han bjöd Klangen ut på en kolifej om aftonen.

Och de slog käglor, de åt kräftor med dill, de drack punsch, och de sjöng framför allt.

Mellan skål och vägg och när de druckit duskål sade handelsresanden:

- Varför går du inte till teatern?
- Jag? svarte Klang; inte kan jag nu det?
- Du skall säga: jag vill! så kan du.

Det var en ny lärdom, ty sedan han var tre år, hade unge Klang icke begagnat orden »jag» och »vill».

Nu tordes han varken vilja eller önska, och han bad icke få bli frestad mera.

Men handelsresanden kom igen, många gånger, och hade storsångare med sig. Frestelsen blev för stark; och Klangen tog sitt parti en afton då han blivit applåderad av en riktig professor.

Så tog han avsked av patronen, och vid ett glas tackade han sin vän handelsresanden, som återgivit honom självförtroendet och viljan; »viljan, denna järnstång i ryggen som håller människan upprätt att hon icke faller ner på de fyra. Och aldrig skulle han glömma sin vän, som lärt honom tro på sig själv.»

Så gick han att ta avsked av far och mor.

- Jag vill bli sångare! sa han så det klang i stugan.

Fadren tittade efter karbasen, och modren grät; men det halv icke.

- Förlora dig icke själv, min son! var modrens sista ord.

*

Unge Klang fick pengar att gå till främmande land. Där lärde han sjunga riktigt efter reglerna, och blev på några år en stor storsångare. Tjänste pengar och fick en egen direktör, som satte opp honom.

Nu blommade vännen Klang, och han kunde säga både jag vill och jag befäller. Hans jag växte alldeles onaturligt och han tålte icke några andra jag i sin närhet. Han nekade sig ingenting och han förnekade sig icke heller. Men nu när han skulle hem till sitt land igen, lärde honom direktören att det icke gick för sig att heta Klang när man är en storsångare; han måste ta ett stiligt namn, helst ett utländskt, för det brukades.

»Den Store» hade en strid med sig själv; ty att ändra namn var ju inte riktigt trevligt; det påminde om att förneka far och mor, och kunde se illa ut.

Men, efter som det brukades, så: fick det gå.

Han letade i Bibeln, för att finna det rätta namnet, för där stod de.

Och när han fick upp Jubal, »Lamechs son som uppfann allahanda spel», så tog han det. Det var ett gott namn och det betydde basun efter hebreiskan. Som direktören var engelsman så önskade han att Klang skulle kalla sig Mister och det gjorde han. Mister Jubal, alltså.

Det var ju rätt oskyldigt allt det där, efter som det brukades, men underligt var det i alla fall, att med det nya namnet, blev Klang en annan karl. Det gamla förflutna var liksom utplånat, och Mister Jubal kände sig som född engelsman, talte med brytning, fick polisonger och höga kragar; ja de rutiga kläderna växte fram liksom barken på trädet av sig själv; han blev stram och hälsade med ena ögat; vände sig aldrig om när en bekant ropade an honom på gatan, och han *stod* alltid mitt inne i spårvagnen.

Han kände knappt igen sig själv!

Emellertid var han åter hemma i sitt land och var storsångare vid Operan. Han spelte kungar och profeter, frihetshjältar och demoner, och när han hade en roll att öva, var han så god spelare, att han trodde sig vara den han föreställde.

Nu gick han en dag på gatan och var en demon någonstans, men han var också Mister Jubal.

Så hörde han någon ropa bakom sig: Klang! Han vände sig naturligtvis inte om, ty det gör inte en engelsman, och för resten hette han ju inte Klang nu längre.

Men det ropade Klang en gång till. Och så stod hans vän handelsresanden framför honom, med spörjande blickar och frågande blygt och vänligt:

- Är det inte Klang?

Mister Jubal överfölls av demonen; visande alla tänderna och med ett öppet gap som om han tog en bröstton ur en av kraniets kaviteter, röt han ett kort: Nej!

Då kände vännen igen honom, och gick sin väg. Han var en upplyst man, kunde livet och människorna och sig själv utantill, och han blev därför varken ledsen eller förvånad.

Men Mister Jubal trodde det; och när han hörde dessa ord inom sig: »Innan hanen tre resor haver galit, skall du förneka mig», så gjorde han som Petrus, han gick in i en portgång och grät bitterligen. Det gjorde han själv, i sina tankar, men demonen i hans hjärta skrattade.

Sedan den dagen skrattade han mest; åt ont och gott, åt sorg och skam, åt allt och alla.

Hans far och mor visste nog av bladen vem Mister Jubal var, men de gick aldrig på Operan, för de trodde att det var någonting med tunnband och hästar, och där ville de inte se sin son.

Mister Jubal var nu den störste storsångaren, och han hade visserligen satt bort en stor del av sitt jag, men viljan hade han kvar.

Så kom hans dag! Det var en liten flicka vid baletten, som kunde förtrolla män, och Jubal blev också förtrollad. Så illa förtrollad att han frågade om han fick bliva hennes .. (Han menade naturligtvis att

hon skulle bliva hans, men så får man inte säga.)

- Du skall få bli min, sa trollerskan, om jag får ...

- Du får allt! svarte Jubal.

Flickan tog honom på orden, och de gifte sig. Först lärde han henne sjunga och spela; och sedan fick hon allt vad hon ville. Men som hon var en trollerska ville hon allt vad han icke ville, och så småningom hade hon hans vilja i sin ficka.

En vacker dag var Mistress Jubal storsångerska; och så stor att när publiken ropade in Jubal, så mente de frun och inte herrn.

Jubal ville slå sig upp igen, men att göra det på fruns bekostnad, det ville han inte, och därför kunde han inte.

Han började utplånas och glömmas.

Den lysande krets av vänner som Mister Jubal samlat i sitt ungarlshem, samlades nu i hans hem omkring fru Jubal, som bara kallades för Jubal.

Ingen såg åt mistern, ingen drack med honom, och försökte han tala, hörde ingen på honom; det var som han inte fanns, och hans hustru behandlades som om hon inte var gift.

Då blev Mister Jubal ensam, och ensam gick han på kaféet.

Där kom han in en afton för att söka sällskap. Vem som helst var han beredd hålla till godo med, bara det var en människa.

Då fick han se sin gamle vän handelsresanden sitta ensam och ha tråkigt; och han tänkte: »där har jag en människa i gamla Lundberg»; och så gick han fram till bordet och hälsade. Men då förvandlades vännens ansikte, så hemskt, att Jubal måste fråga: »är det inte Lundberg?»

- Jo!

- Känner du inte igen mig? Jubal?

- Nej!

- Känner du inte Klang, din gamle vän?

- Nej! Han är död för länge se'n!

Då förstod Jubal att han var död på ett visst sätt, och han gick ut.

Dagen därpå tog han avsked från Operan och blev sånglärare med professors titel.

Så reste han till främmande land, och blev borta i många år.

Sorgen och grämelsen kom honom att åldras tidigt.

Men det tyckte han bara om, för då var det inte långt kvar. Dock åldrades han inte så hastigt, som han ville, och därför skaffade han sig en vit peruk med långa lockar. Och i den trivdes han, ty den gjorde honom oigenkännlig, även inför sig själv.

Med långsamma steg och händerna på ryggen gick han på trottoarerna och grundade; man trodde att han sökte någon eller väntade någon. Mötte någon hans ögon, så märkte den ingen blick i dem; försökte någon göra hans bekantskap så talte han endast om saker och ting. Och han sade aldrig »jag», aldrig »jag tycker», utan »det synes». Han hade förlorat sitt jag, och det upptäckte han först en dag då han skulle raka sig. Han hade tvålat in sig och skulle till med kniven framför spegeln. Han såg och såg rummet bakom sig, men sitt ansikte såg han icke. Då förstod han hur det var fatt. Och han greps av en häftig längtan att återfinna sitt jag. Den bästa delen hade han givit sin hustru som fått hans vilja, och han beslöt att söka upp henne.

När han kom till sitt land igen och gick på stadens gator i sin vita peruk, kände ingen igen honom. Men en musiker som varit i Italien, sade högt på gatan: Det är en maestro.

Och straxt kände sig Jubal som om han var en stor kompositör. Han köpte sig notpapper och började skriva ett partitur, det vill säga, han skrev upp en mängd långa och korta noter på linjerna, somliga på fiolerna förstås, andra på träblåsarne och resten på mässingen. Därpå skickade han in det till konservatoriet. Men ingen kunde spela't, för det var ingenting, bara noter.

Så gick han en dag på gatan, och mötte en målare, som varit i Paris. »Där går en modell», sa målarn. Det hörde Jubal, och han trodde straxt att han var en modell, för han trodde allt vad man sa om honom, emedan han icke visste vem eller vad han var.

När han så drog sig till minnes sin hustru som fått hans jag, beslöt han att söka opp henne. Det gjorde han också, men hon hade gift om sig med en baron, och rest långt bort.

Då blev han trött på sökandet, och som alla trötta män fick han en längtan till sina dagars upphov, sin mor. Han visste att hon satt som änka i en kåk oppe i bergen, och dit gick han.

- Känner du inte igen mig? frågade han.
- Vad heter du? frågade modren.
- Vad din son heter, vet du inte det?
- Min son hette Klang, men du heter Jubal, och den känner jag inte.
- Hon förnekar mig!
- Som du förnekat dig själv och din mor.
- Varför tog ni viljan från mig, då jag var barn?
- Din vilja gav du åt en kvinna.
- Jag måste annars hade jag inte fått henne. Men varför sa ni att jag inte hade någon vilja?
- Ja, det var far, kära barn, och han förstod inte bättre. Förlåt honom nu, för han är död. För resten ska barn inte ha någon vilja, men vuxna män ska ha det.
- Tänk att du kunde reda det där så bra, mor! Barn ska inte ha't, men vuxna ska ha't.
- Hör du Gustaf, sa modren; Gustaf Klang ...

Det var hans båda namn, och när han hörde dem blev han åter sig själv. Alla roller, kungar och demoner, maestron och modellen röko sin väg, och han var endast sin mors son.

Då lade han sitt huvud i hennes knä och sade:

- Nu vill jag dö! Jag vill dö!

GULLHJÄLMARNE I ÅLLEBERG

Anders var född på Falbygden och hade i sin ungdom marscherat kring land och rike med alnstickan och tygpackan. Men en dag tyckte han det var bättre marschera med gevär och slita kronans kläder, och därför tog han värvning på Västgöta-Dal. Detta gjorde att han en gång blev kommenderad upp till Stockholm på bevakningstjänst.

Vännen Kask, så hette han numera, fick en dag permission; och följaktligen skulle han gå på Skansen. Men när han kom till porten, så hade han ingen femtiöring och fick alltså bli utanför. Han titta så långt på staketet och tänkte: jag går väl omkring; allti finns det en stätta; i nödfall så antrar jag.

Det var i solbärgan när han följde sjölaggen och strök långs med bergroten; men staketet syntes högt upp i luften och därinnanför hördes sång och musik. Kask gick och gick, runt, runt, men såg ingen stätta, och staketet försvann ini nötskogen. Trött, slog han sig ner i backen och sprita nötter.

Då kom en furufnatt och satte svansen i vädret:

- Låt bli mina nötter! sa' ekornn.

- Ja, om du visar mig till stättan, sa' Kask.

- En bit på vägen, svarte ekornn.

Han skutta före och soldaten efter. Så var fnatten borta.

Där kom en igelkott prasslande i lövet.

- Följ mig, sa' han, så ska du se stättan.

- Gakkmä sa' pinnsö'n! Nej tack!

Men igelkotten följde ändå.

Så kom huggormen. Det var en fin karl; han kunde läzzpa med tungan och göra krumbukter.

- Följ mig, sa han, zå zga du phå ze ztäddan!

- Jag följer, sa Kask.

- Men du zga vara phin; du zga inte tzrampa på mig! Jag thycker om det phina.

- Så fin karl är ju inte en soldat, sa Kasken, men jag har inte al-stövlarne på, likvisst.

- Träd på'n, sa igelkotten, annars biter han dig så fint!

I detsamma lyfte huggormen på halsröstet och krokade av:

- Pass! sa igelkotten, och rök på ormen. Jag är inte så fin, men jag visar mina pinnar, jag.

Så gjorde han slut på ormen, och försvann.

Nu stod soldaten ensam i skogen och ångrade att han försmått den taggiga pinn-so'n.

Det hade mörknat, men halv-tunglet syntes mellan björk- lövet, och det var alldeles ned-tyst.

Då tyckte sig soldaten se en stor gul hand som vinkade, fram och tillbaks. Han gick ditåt och fick se att det var ett Lönn-löv, vilket brukar gestikulera så där med fingerna, utan att man vet vad det menar.

Som han stod och tittade hörde han en Asp skälva:

- Hu, jag fryser, sa' Aspen, för jag har blivit våt om fötterna; och jag är så rädd.

- Vad är du rädd för då? frågade soldaten.

- Jo, det sitter en pyssling ini berget.

Då förstod soldaten vad Lönnen menat, och han såg verkligen en pyssling sitta ini berget och koka gröt.

- Vad är du för en? sa' pysslingen.

- Jag är på Vässkötta-Dal, var är du nånstans?

- Jag är i Ålleberg, jag, sa' pysslingen.

- Men Ålleberg ligger i Västergylln, svarte soldaten.

- Vi ha flyttat hit, nu! sa' pysslingen.

- Det lögst du, svarte soldaten, fick fatt i grytstjärten och lade gröten i elden.

- Nu ska vi se på Musbo't, sa han och gick in i berget.

Där satt jätten vid en stor brasa och glödgade en järnstång.

- God dag, god dag, sa' soldaten och räckte handen.

- God dag igen! svarte jätten och gav järnstången så rö han var.

Kask tog emot och kramade järnet så att det väste:

- Du är varm om händerna! Vad hetter du?

- Jag heter Jätten Svensk, sa trollet.

- Det var ett gammalt bra handtag, det var svenskt och nu förstär jag att jag är i Ålleberg. Kanske Gullhjälmarna sover där ännu?

- Tyst! tyst! tyst! sa' jätten och hyttade med eldkäppen.

- Du ska få se dem, efter du är på Vässkötta-Dal; men du ska lösa min gåta först, mente jätten.

- Vill du mulbändas med en landsman, så låt gå! Men lägg bort eldgaffeln först.

- Jo: Kask, du ska säga Svenska historien medan jag röker en pipnubb, så ska du få se på Gullhjälmarna sedan; hela historien.

- Det maxar jag, fast jag inte var något övernöt på korpralskoln. - Jag ska dra mig till minnes lite först, ändå.

- Men det är ett villkor: du får inte nämna namn på en kung, för då blir de onda därinne; *och när de bli onda*, då vet du ...

- Det var farlig svårt; men, tänd nubben du, så börjar jag. Här har du eld!

Soldaten gastkramade sitt huvud en stund; därpå började han:

- Ett, två, tre! Anno 1161 och däromkring blev Sverige till; ett rike, en kung och en ärkebiskop - är det nog?

- Nej, sa Svensk, det var för litet. En gång till!

- Så här då! - Anno 1359 var Svenska folket färdigt, ty då sammanträdde fyraståndsriksdan och den varade med avbrott ända till 1866.

- Du som är soldat, sade Svensk, du ska väl tala lite om krig.

- Det finns bara två krig, som ha någonting att säga: och de slutades med två freder, den i Brömsebro 1645 då vi fick Härjedalen, Jämtland och Gotland, och den i Roskilde 1658, då vi fick Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän. Och därmed är Svenska Historien färdig; det andra var bara slagsmål.

- Nå men konstitutionerna då?

- Ja vi fick envælde 1680 och det varade till 1718; sen blev frihetstiden till 1789 då envældet kom igen. Och så gjorde Adlersparre revolution 1809 samt lät Hans Järta skriva konstitutionen som lever än. Nu behöver du inte veta mer. Har du rökt ur nubben?

- Tja! sa jätten. Det var jämnt skägg. Och nu ska du få se på Gullhjälmarna!

Den gamle reste sig med möda och gick in åt berget följd av soldaten.

- Gå tyst! sa jätten och visade på en riddare i gullhjälm som satt sovande vid en klippdörr. Men i detsamma snavade Kask och slog sitt klackjärn mot en sten så att det eldade om'et.

Då vaknade Gullhjelmen genast och så kvickt som om han sovit på vakten ropade han:

- Är det tider än?

- Ännu icke! svarte jätten.

Gullhjälm-riddaren satte sig ner och somnade åter straxt in.

Jätten öppnade bergväggen och soldaten såg en stor sal framför sig. Ett ändlöst bord sträckte sig mitt genom salen och i halvsjymningen syntes den lysande samlingen av gullhjälmarna sitta i karmstolar med guldkronor på ryggstöden. Vid kortändan satt en man som var huvudet högre än de andra; och hans skägg räckte ner till midjan som på Moses eller Jesaias; och han hade klubban i sin hand.

Alla tycktes sova men icke den sömn som om natten återgiver krafter, icke heller den sömn som kallas den eviga.

- Pass nu på, sade jätten, skall du få höra på årsmotsmässan.

Han tryckte på en stor granat i berghällen och tusen lågor tändes.

Då vaknade Gullhjälmarna.

- Vem där? frågade mannen med profetskägget.

- Svensk! svarade jätten.

- Gott namn! sade Gustav Eriksson Vasa, ty det var han. Hur långt är det lidet?

- Till året efter Kristi börd, ett tusen, nio hundra och tre.

- Tiden går, han I också gått framåt? Ären I än ett land och ett folk?

- Vi äro! Men sedan Gustav Den Förste har landet vuxit. Med Jämtland, Härjedalen och Gotland.

- Vem tog det?

- Ja, det skedde under Drottning Kristina; men det var hennes förmyndare som tog.

- Och sedan?

- Sedan fick vi Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän.

- Det var dalern! Vem tog det då?

- Karl den tionde Gustav.

- Än sedan då?

- Sedan är det inte mer!

- Det är allt?

Nu knackade det i bordet.

- Erik den Helige begär ordet! sade Gustav Vasa.

- Erik Jedvardson är mitt namn och Helig var jag aldrig. Får jag fråga Svensk var mitt Finland tagit vägen?

- Finland gick tillbaks till Ryssland, på egen begäran av Anjalaförbundets män, och genom freden i Fredrikshamn 1809, då finnarne hyllade Tsaren.

Gustav II Adolf begärde ordet.

- Var äro Östersjöländerna? frågade han.

- Återtagna av ägarne, svarade Svensk.

- Och kejsarn, finns han kvar?
- Det finns två kejsare, en i Berlin och en i Wien.
- Två Habsburgare?
- Nej, en Habsburgare och en Hohenzollare och det kallas för Tysklands enhet, sa' Bismarck!
- Ofattligt! - Och katolikerna i Norra Tyskland, äro de omvända?
- Nej! Katolikerna äro majoritet i Nordtyska Riksdagen, och Berlinerkejsarn inverkar för närvarande på kardinalkollegiet för att få bestämma påvevalet.
- Finns påven kvar då?
- Ja väl finns han kvar, fastän det dog en nyss.
- Och vad vill Brandenburgarn i Rom?
- Det vet man inte; några säger att han vill bli Romersk-Tysk kejsare av Evangeliska Bekännelsen.
- En synkretist-kejsare som Johan Georg av Sachsen drömde om. Nu vill jag inte höra mer. Försynens vägar äro underbara och vi dödlige, ja vad äro vi? Stoft och aska!

Karl XII begär ordet.

- Kan Svensk säga mig vad Polen nu är?
- Polen finns icke mer. Det är delat!
- Delat? Och Ryssland?
- Ryssland firade nyligen Petersburgs grundläggning, och Borgmästarn i Stockholm gick med i processionen.
- Som fånge?
- Nej, som inbjuden. Alla nationer äro numera lite vänner, och i Kina har nyligen en fransk armékår godvilligt stått under en tysk fältmarskalk.
- Det var *dyrbart!* Är man vän med sin fiende numera?
- Ja, man är genomträngd av Kristendomens anda, och man har stående fredsdомstol i Haag.
- Vad har man för slag?
- Fredsdомstol.
- Då är min tid ute! Ske Guds vilja!

Konungen fällde hjälmens visir och talade icke mer.

Karl den XI begärde ordet.

- Nå, Svensk, hur är det med gamla Sveriges finanser?

- Det är svårt att säga, ty jag tror inte de kan bokhållerit riktigt. Men ett är säkert, eller två; att halva svenska jorden är pantsatt i utlandet, belånad till nära 300 millioner.

- Åh herre Gud!

- Och kommunernas skulder uppgå till nära 200 millioner.

- 200?

- Och åren 1881-1885 utvandrade 146 tusen svenskar.

- Låt mig inte höra mer!

Gustav Vasa slår klubban i bordet.

- Av allt vad jag förstått är det icke väl beställt med landet. Dröngöter ären I, lata, avundsamma, sorglösa; tröga att göra något, snabba att hindra. Men du Svensk, hur har min kyrka det, och mina präster?

- Kyrkans präster äro jordbrukare och mejerister; biskoparne sitta med ända till 30 tusen kronors lön och samla pengar, alldeles som före Västerås recess; för övrigt äro de kättare nästan allesammans, eller fritänkare vi kallar. Det väntas nog ett slags reformation igen, vad det sen blir.

- Så? Så? - - - Men vad är det för musik och sång härovanpå?

- Det är Skansen! Det är ett berg på vilket man samlat alla fosterländska minnen, liksom om man i förkänslan av slutet gör sitt testamente och plockar ihop souvenirer av det förgångna. Det visar vördnad för fädren, men mer är det inte.

- Av vad som framgått vid detta årsmot, synas förfädrens verk och gärningar ha uppslukats av tidens ström; somt flyter opp, annat sjunker ner. Här sitta vi som skuggor av oss själva, och för er levande böra vi icke vara annat. - - - Släck ljusen!

Jätten Svensk släckte ljusen och gick ut, följd i hälarne av soldaten, som han bad stiga in i liksom en bur.

- Om du nu talar om det här, sade jätten, så är du olycklig.

- Ja, det förstår jag, svarade Kask. Men jag skall lägga det på minnet! Tänk i alla fall: att de har supit opp gamla Sverige och stampat på't i utlandet! - Det är ju alldeles vådligt; om det är sant!

Knäpp! sa det i turbinen; hissen gick upp med soldaten, upp på Skansen. Och där stod han mitt i solnedgången, just som det ringde i Håsjöstapeln och Gustav Vasa höll sitt intåg i Stockholm omgiven av sina Dalkarlar.

BLÅVINGE FINNER GULDPUDRAN

Den rike mannen hade en gång kommit ut till den fattiga ön och förälskat sig i honom. Varför, kunde icke den rike mannen säga, men han var betagen; möjligen liknade denna ö ett förgäta barndomsminne eller en vacker dröm.

Han köpte ön, byggde en villa och planterade allehanda ljuvliga trän, buskar och blomster. Havet låg

utanför; egen brygga hade han med flaggstång och vita båtar; ekar stora som kyrkor beskuggade hans hus, och friska vindar ströko över grönskande ängar. Han hade maka, barn, tjänare, dragare; han hade allt, men en sak fattades honom; det var en småsak, men den viktigaste av alla, den han hade glömt tänka på: det var källvatten. Där grävdes brunnar och sprängdes i berg, men det kom bara salt, brunt vatten. Det filtrerades, blev klart som kristall men förblev salt. Där satt sorgen.

Då kom i de tiderna en Herrans benådade som haft lycka i alla sina förehavanden, och var en av världens berömdaste män. Vi minnas hur han slog sin diamantstav i berget och, som Moses, fick han klippan att ge vatten. Nu skulle diamantborras, såsom man borrar i andra berg och fått vatten ur alla. Man borrade här; för hundra riksdaler, för tusen, för flera tusen, men man fick bara saltvatten. Här var tydligen ingen välsignelse; och den rike mannen märkte sig noga, att man icke får allt för pengar, icke ens en dryck friskt vatten, när det vill sig illa.

Då blev han tung i sinnet, och livet log icke längre. Skolmästarn på ön började emellertid läsa i gamla böcker, och skickade efter en klok gubbe som gick med slagruta; men det halv icke.

Men prästen som var klokare än så, sammankallade en dag skolbarnen, och utfäste en belöning för den som kunde finna en ört kallad guldpuddran och som visade källdrag.

- Den har blommor som Daggkåpan och blad som Mandelblomman, vilken ock kallas Stenbräckan. Och det ser ut som guldstoff på de översta bladen. Kom nu ihåg det!

- Blommor som Daggkåpan, och blad som Mandelblomman, upprepade barnen; och så rände de ut i skog och mark att söka guldpuddran.

Ingen av barnen fann den. En liten gosse kom visserligen hem med Räv mjölken, som har lite guld i toppen; men den är giftig, och den var det inte. Och så tröttnade de att leta.

Men det fanns en liten flicka som inte gick i skolan än; hennes far var dragon, ägde ett litet torp, var mera fattig än rik. Hans enda skatt var den lilla dottern; och hon kallades i byn med det vackra namnet Blåvinge, därför att hon alltid var klädd i en himmelsblå tröja med vida ärmar, som viftade när hon rörde på sig. Blåvingen är för övrigt en liten blå fjäril som syns i högsommarn på grässtrån, och vars vingar likna bladen på linblomman, en flygande linblomma som har munspröt där stoftsträngarne sitta.

Blåvinge, dragonens nämligen, var ett ovanligt barn, talade så förståndigt men sällsamt, så att ingen visste var hon fick orden ifrån. Alla människor tyckte om henne, och djuren med; höns och kalvar följde henne, och hon vågade klappa själva tjurn. Hon gick ofta ut ensam, blev borta, och kom igen; men när man frågade var hon varit, kunde hon inte säga det. Då hade hon likvisst så mycket att berätta. Hon hade sett ovanliga ting, och mött både gubbar och fruar, som hade sagt det och det. Dragonen lät henne hållas, ty han trodde sig ha märkt att hon hade någon som skyddade sig.

*

En morgon gick Blåvinge ut på strövtåg. Genom ängar och hagar styrde hon sina små steg; och hon sjöng mest för sig själv, sånger som ingen hört förr och som kom för henne. Morgonsolen sken så ungt som om den var nyfödd, luften kändes kraftig och utsövd, daggen dunstade och dess friska fukt svalkade det lilla ansiktet.

Som hon kom in i skogen, mötte hon en grönklädd gubbe.

- God dag, Blåvinge, sa' gubben. Jag är trädgårdsmästarn på Sol-glänta. Kom med skall du se på mina blommor.

- För stor ära för mig, svarte Blåvinge.

- Nej, ty du har aldrig pinat växter.

Så gick de tillsammans och kom till stranden. Där var en liten vacker bro som ledde ut till en holme, och dit gick de.

Det var en trädgård! I den fanns allt, stort som smått, och det var ordnat som en bok.

Själv bodde han i ett hus som var byggt av växande alltid- gröna träd, tallar, granar, enar med riset på; golven voro lagade av växande alltidgröna buskar och örter. Mossor och lavar växte i golvspringorna, för att hålla tätt, kråkris, mjölon, linneor utgjorde själva tiljorna. Taket bestod av slingerväxter, jungfruvinn, kaprifolium, clematis, murgrön; och det var så tätt att inte en droppe regn gick igenom.

Utanför dörren stodo bikupor, men i stället för bin bodde där fjärilar. Och när de svärmade ut, så var det en syn.

- Jag tycker inte om att pina bin, sa' gubben. Och för resten är de så fula; de ser ju ut som ludna kaffeböner, och sticks gör de också, som huggormar.

Och så gick de ut i trädgårn.

- Nu ska du få läsa i naturens A-B-C-bok, du skall få veta blomstrens hemligheter och örternas känningar. Men du får icke fråga, bara höra och svara. - - - Ser du, barn; på den här gråsten växer något som liknar gråpapper. Det är det första som kommer, när berget blir vått. Berget möglar; möglet kallas lavar. Här ha vi två stycken; den ena liknar renens horn; kallas också renlav, och är renens viktigaste föda. Den andra heter Islandslav och liknar ... Vad liknar den?

- Den liknar en lunga, för det står i naturläran.

- Ja, den liknar under förstoringsglas lungans luftblåsor, och därav lärde sig människorna att begagna den i bröstsjukdomar, ser du. - När nu emellertid bergets lavar samlat mylla, så komma mossorna. De ha ett slags enklare blommor och sätta frö; de likna isblommorna på fönsterrutorna, men du skall se att de även likna ljung, och barrträd och allt möjligt, för alla växter äro släktingar. Den här väggmossan ser ut som en gran, men har ett fröhus som vallmon, fastän enklare. På mossorna växer snart ljungen. Om du nu ser på ljungen med ett starkt förstoringsglas, så blir han en mjölkört, Epilobium på latin, eller en rododendron, alldeles som almen, vilken bara är en stor nässla. Myllmattan är färdig, och i matjorden växer allt; människan har till sin nytta infångat en del växter, men naturen själv har givit henne anvisningar om vilka hon skulle taga, och huru de skulle användas. Detta är icke märkvärdigare än de prydnader och färger som blommorna fått för att säga insekterna var honingen finnes. Du har själv sett på rågaxet, där bakarens redskap hänga utanför som bagarskyltar. Och om du ser på linet, den nyttigaste av alla växter, så har han själv lärt människan spinna. Se bara i blomman, så finner du lintotten, där stoftsträngarne sno sig omkring stiftet som blå kring tenen. För att uttrycka sig tydligare lät naturen en liten snyltört kallad Binda slingra sig kring hela plantan, opp och ner, fram och tillbaks som skytteln i vävstolen. Underligt är att det icke var en människa, utan en fjäril som först kom på att linet kunde spinnas. Han heter linvecklaren; och av bladen spinner han med sitt eget silke små vaggtäcken och lakan åt sina barn. Men se'n linet börjat odlas, är han slug att passa tiden, så att hans små äro flygfärdiga straxt innan linet ryckes.

Och läkedomsörterna, må du tro! Se på den där stora vallmon; eldröd som febern och vansinnet! Men i botten på blomman är ett svart kors; det är aptekarns giftetikett. Och mitt i korset sitter en

romersk vas med räfflor på. I dessa räfflor repar man, så rinner läkemedlet ut, som kan ge döden, illa använt; men kan ge dödens snälla broder, sömnen, rätt använt. Ja, så klok och givmild är naturen. Men nu ska vi titta på Guldpuddran! - - -

Här gjorde han en paus för att se om Blåvinge var nyfiken. Men det var hon inte.

- Nu ska vi se på guldpuddran!

En paus till! Nej, Blåvinge kunde tåga, fast hon var så liten.

- Nu ska vi se på guldpuddran, som har Dagdkåpanns blommor och Stenbräckans blad. Detta är hennes känne, och säger var källan finns. Dagdkåpan samlar både dagg och vatten i sina blad, är själv en liten klar källa; men stenbräckan spränger berg. Utan berg får du ingen källa, berget må ligga hur långt bort som helst. Detta säger guldpuddran åt dem som förstå. Hon växer här på ön, och du skall få veta platsen, därför att du är snäll. Ur din lilla hand skall den rike mannen få det friska vattnet för sin torra själ, och genom dig skall denna ö bli välsignad. Gå i frid, mitt barn. När du kommer in i nötskogen, finner du en silverlind till höger; under den ligger en kopparorm, som inte är farlig. Han skall visa dig vägen till guldpuddran. Men innan du går, skall du ge gubben en kyss, endast dock, om du vill själv.

Blåvinge räckte fram sin lilla mun åt gubben och kysste honom. Då förvandlades gubbens ansikte, och han stod där femtio år yngre.

- Jag har kysst ett barn, jag har fått ungdom! sade trädgårdsmästaren; och du är mig ingen tack skyldig. Farväl!

Blåvinge gick till nötskogen. Där spelade silverlinden, och humlorna sjöngo därtill i lindblommen. Kopparormen låg där mycket riktigt, men han såg ut som han ärgat något.

- Se där är Blåvinge, som skall ha guldpuddran, sade kopparormen. - Du skall få den, men på tre villkor: inte skvallra, inte narras, inte vara nyfiken. Gå nu rakt fram, så hittar du guldpuddran.

Blåvinge gick rakt fram. Så mötte hon en fru.

- God dag, sa' frun. Har du varit hos trädgårdsmästaren i Solglänta?

- God dag, fru, svarte Blåvinge och gick vidare.

- Du skvallrar åtminstone inte, sade frun.

Så mötte hon en zigenare.

- Vart skall du gå? frågade zigenaren.

- Jag skall gå rakt fram! svarade Blåvinge.

- Då narras du inte! sade zigenaren.

Så mötte hon ett mjölkbud. Men hon kunde inte förstå varför hästen satt inne i kärran och mjölkkusken var spänd i skacklorna och drog.

- Nu skenar jag, sa kusken och satte i att springa, så att hästen föll i diket. - - - Nu ska jag vattna rågen, sa' kusken och tog locket av en mjölkflaska för att vattna i åkern.

Blåvinge tyckte nog det var konstigt, men såg inte dit, utan gick vidare.

- Du är inte nyfiken heller, sade mjölkkusken.

Och nu stod Blåvinge vid en bergrot; solen lyste in mellan hasslarne på en grön sträng av den saftiga örten, vilken sken som det klaraste guld.

Där var guldpudran; och Blåvinge såg hur hon följde källådern från berget ner i den rike mannens äng.

Då föll hon på knä, och plockade tre guldpudror som hon gömde i sitt förkläde; och med dem gick hon hem till sin far.

Dragonen tog på sig kasken, sabeln och tröjan; och så gick de till prästen. Sedan följdes de åt alla tre till den rike mannen.

- Blåvinge har funnit guldpudran! sade prästen när han kom i salsdörrn! Och nu är vi rika hela byn, för nu blir det badort!

Och det blev badort; det kom ångbåt och handelsman; där blev värdshus och postkontor, läkare och aptek. Guld strömmade om somrarne ini byn, och det var sagan om guldpudran som kunde göra guld.

ÖVRIGA SAGOR

PINTORPA-FRUNS JULAFTON

Kammarherrn och hans fästmö hade kommit så långt att de skulle möblera våningen och gifta sig. Och som han älskade henne över allt annat, så skulle hon få bestämma om bosättningen, för då blev hon ju nöjd, och hade icke att förebrå honom något, och det är ju riktigt.

Nå! Kammarherren kom upp i våningen vid middagstiden för att se och beundra det blivande hemmet, som de valt vid den vackraste gatan och med en stor härlig utsikt över Djurgården.

Så fick han se! I salen, som ju skall vara ljus och glad, då man råkas vid det dagliga brödet för att tillsammans hämta sig från livets mödor, hade fästmön låtit sätta upp gardinerna. Men gardinerna, som skola vara ramen både till rummet och till utsikten utanför, och som måste hänga i vackra veck som det fallande vattnet, de voro spända framför fönstren likt jalusier, och de dolde följaktligen den dyra och vackra utsikten. Men väven var även halvt genomskinlig så att man såg fönsterbågarnes fula skelett, och allting i rummet fick en färg av damm.

Utan att tänka sig för, tog fästmannen i gardinen, lyfte den och lade på en hållare som fanns i väggen. Och nu strömmade ljuset in, klart och ljusgrönt från det stora vårlandskapet utanför.

Men fästmön tog gardinen från hållaren och fällde ner den igen:

- Så här ska det vara, sa' hon.

Då vände sig kammarherren om, för att se om det orimliga var allvar; och när han såg i den älskades vackra ansikte med det sträva uttrycket förstod han att hon icke älskade ljuset. Och han blev rädd

för henne. Men när han nu såg på gardinerna igen, märkte han att de liknade dammig spindelväv, eller segelgarn, eller gråpapper, eller sådant som getingar bygger bo med; och han kände sig inspunnen, infångad. Men det var för sent att ta sig lös, ty det var lyst för tredje gången och han var en gammaldags, trohjärtad själ, som trodde att kärleken skulle besegra allt.

Men när han kastade en förtvivlad blick emot taket för att uppifrån fånga en stråle av ljus, upptäckte han att gardinstängerna voro smutsfärgade och att man sågat bort ornamenten i ändarne, vilket såg rysligt slarvigt och dumt ut.

Klok karl var han, och därför behöll han sin anmärkning för sig själv, när han tänkte: Man kunde ju ha valt kortare stänger så hade man sluppit såga.

Dock, fästmän, som kunde läsa hans tankar, svarade på hans tysta anmärkning:

- Stängerna voro för långa!

Men då kunde han inte tåga, utan talade:

- Det fanns väl andra stänger än de där!

- Ja, men de där voro för långa!

Då övergick han till andra samtalsämnen. Frun hade möblerat sitt rum med betsat träd, liknande stelnat blod. Och allting var hårt, kantigt och skärande:

- Det är modernt! sa fästmän.

Möbeltygen sågo ut som visset och ruttet löv, unkna grönsaker, blekselleri och strö.

- Det är modernt! sa' fästmän.

Och då var ju ingenting att invända, för det är det icke.

Men spindelvävarne följde från rum till rum, och vissna löven och blod, och smutsfärger.

Och så det där hårda och kantiga; bara räta linjer som i geometrin. Lamporna voro som vagnslyktor, fyrkantiga och stela; där fanns icke ett ornament på någonting; jo det fanns en orm på en ljusstake, och den stod på hennes skrivbord. Men det plågsammaste var porträttsamlingen på väggar och cheminéer. Där voro alla hans fiender; både de av hennes släktingar som sökt hindra hans giftermål genom förtal, och de som sökt stänga hans bana; alla som i litteratur, konst och musik voro honom motbjudande hängde där eller stodo där.

Han övervann sig dock och sade ingenting, ty han trodde på kärleken.

- Det är tanklöshet eller oförstånd! sade han sig, och gick sitt öde till mötes som en man skall.

*

Nu ska vi se!

De voro gifta och det var mycket härligt. Men! men, men! Det är så många men, även i det bästa, och här funnos oräkneliga men.

När de båda makarne åto första måltiden tillsammans, märkte mannen att servisen var dekorerad på

ett ovanligt sätt. Och när han såg efter, så var tallriken målad med spindlar. Det var nu inte farligt, men det var icke trevligt se spindlar i maten. Det stoppade han i påsen, för han ville inte göra henne ond; ledsen kunde hon inte bli, bara ond. – Men han kunde å andra sidan icke underlåta att tänka på spindelvävarne för fönstren, och sätta dem i sammanhang med spindlarne i maten.

Så var det ett fel på varje sak, ett sånt där litet fel som gör livet olustigt och snett, och blir ändå snedare om man icke rättar det. Men, det var så tråkigt göra anmärkningar, för då fick man heta gnatig om man vände sig till frun; och vände man sig till tjänarne så hette det man lag sig i hushållet. Emellertid, bland annat, så saknades en senapssked. Han valde den vackraste formen för en upplysning, gjorde sig själv medbrottslig till glömskan och framställde saken skämtsamt:

- Vi (vi två!) ha glömt att köpa senapssked!

Frun blixtrade till som straxt före åskväder, och bad jungfrun ta in en tesked. Teskeden kom, men den gick inte ner i kannan.

Senap är nu ett skarpt och hetsigt ämne, som man ogärna vidrör, och icke ostraffat dröjer vid; men vissa enklare maträtter, i synnerhet illa lagade, fordra ovillkorligen senap för att förgyllas opp; och mannen var icke skapt som storken så han kunde sticka ner näbben i kannan. Frågan blev därför oavgjord, men brännande, då frun avgav ett löfte att hon skulle själv köpa senapssked, när hon gick ut!

Så börjades det! Och så kom fortsättningen.

Frun älskade icke växter, och lyckligtvis icke djur heller, men stenar, helst äkta stenar, älskade hon, näst sig själv. Men hon hade köpt palmer, emedan de voro moderna, och sådana måste man ha.

- Jag vattnar dem själv! sa' hon.

Men när hon inte gjorde det, och mannen tyckte synd om växterna, emedan han hade för sig att de voro levande på något sätt, efter som de ju levde och dog, så gav han dem vatten när de törstade.

Och då sågo de straxt gladare ut, varav han kunde förstå att de lidit av törsten.

Men då blev det liv!

- Vem har gått och vattnat på mina blommor?

- Det har jag!

- Jag vill göra det själv!

- Men när du inte gör det, måste ju jag! Annars dö de! Blommor dö nämligen om de icke få vatten, och dessa voro halvdöda.

Det var alldeles riktigt sagt, men något för utförligt, lite för logiskt kanske!

Och så blev det ett liv!

Men efter fjorton dar stodo palmerna tvinande, och när de inte fick ljus annat än genom spindelväv därjämte, så såg man att de led som sjuka barn.

Kammarherrn såg det, och led han med.

- Handla rätt, var barmhärtig, även om världen skall ramla! sade han sig.

Och så gav han vatten åt de törstande.

- Vem har vattnat mina blommor?

- Det har jag! Och om du pinar blommor eller något annat levande, undantagande mig, som du har rättighet att pina förstås, så får du ont av det!

Det sista var ingen hotelse, ty kammarherrn hämnades aldrig, men det lät ju lite hotfullt.

Och så blev det .. !

Men månaderna gick; de ska ju gå på ett eller annat sätt; och som på ett pärlband trädde tvistefröen upp det ena efter det andra. Senapsskeden hängde längst ut, figurligt förstås, för det kom aldrig någon sådan i huset; och när kammarherrn bad en tjänare köpa en sådan, gick tjänaren till frun och bad om pengar, och då svarte frun att hon skulle uträtta det där själv, men det gjorde hon inte. Kammarherrn erbjöd sig att själv köpa en, men han fick inte lägga sig i hushållet. Och på det sättet var det med allting annat. Frun hindrade allting, så att det nödvändiga aldrig blev uträttat. Hindrade, kontramanderade, sköt upp, så att slutligen hela huset bara bestod av fel och bristfälligheter. Tråkigast var det vid bjudningar, när det fattades allting, till och med mat.

Som nu världen är sådan, att ingen kan vara nöjd med det bristfälliga, utan var och en söker förbättra och fullkomna, så var ju kammarherrn icke nöjd.

- Du ser fel överallt, sade frun.

- Därför att det är fel överallt! svarade kammarherrn, och det var ju logiskt.

Så reste frun bort på några dar till en släkting på landet.

Herrn som var ensam hemma, tänkte bereda frun en angenäm överraskning till hennes hemkomst; och därför skickade han efter tapetserarn. Så lät han taga ner spindelvävarne; satte upp gardiner med glada friska färger, och när ljuset strömmade in i hans bostad, då kände han alla kvalen av att ha levat i mörkret.

Dagen innan frun skulle komma hem, mottog han ett brev från sin själs älskade. Det var kortfattat, hårt, visset. Och det lade sig som spindelväv i ansiktet, beslöjade blickarne och iskylde hans hjärta. Helt tanklöst höll han papperet mot ljuset, liksom han ville läsa något annat bakom skriften. Och tänk, papperets vattenstämpel visade spindelnät med en korsspindel mitt i. Det hade hon inte gjort förstås, men sådant papper finns att köpa.

Han blev beklämd och fattades av dystra aningar.

Nåväl: frun kom hem! Och när hon fick se glada färger och ljus, så blev hon mörk.

Och så blev det!

Men urladdningen skedde denna gång icke med ens och i en riktning, utan så småningom och åt alla håll.

På andra sidan korridor låg köket och kammaren, där de två jungfrurna bodde. Det första frun gjorde var att beröva tjänarne deras kammare. Det andra var att stänga skafferit och kalla flickorna tjuvar. Det tredje var att räkna sockerbitarne. Det fjärde ... ja!

Dagen därpå voro spindelvävarne åter uppsatta. Vid middagsbordet var potatisen svart, och köttet var icke uppskuret, utan såg ut som det var sönderslitet av jakthundar.

Kammarherrn, som ännu trodde på kärlekens oändliga makt, gjorde ingen anmärkning.

Men följande dag var potatisen svart igen, och så förblev den i sex månader. Han försökte framkasta något, konversationsvis, om våta sommaren i fjor och dess inflytande på lantmannaprodukterna, men missförstods komplett.

Slutligen började sjukdomssymptom uppträda i huset; och som alla ledo av samma sjuka, kom herrn på den tanken att de voro förgiftade, och mycket sannolikt genom kok-kärlen.

När han framkastade den misstanken för frun, så ...

Som herrn icke ville bli förgiftad, så ringde han, och befallde in potatiskastrullen. Den kom in och befanns vara bristfällig.

- Ser du att emaljen är sprucken och en bit är borta? frågade han sin fru.

- Nej! svarade hon.

Då förlorade han tron på kärleken; steg upp från bordet och telefonerade efter en expresskarl.

När den kom, skickade herrn honom att köpa nya kok-kärl, och på samma gång en senapssked.

Följande natt brunno alla elektriska lågorna i huset, hela natten ända till morgonen. Frun hade tänt dem!

Då började, icke kärleken, men hatet, det stora berättigade, härliga hatet mot ondskan, mot den överlästa elakheten, den överlagda gemenheten.

Och hatets förtärande, renande eld brände bort spindelvävarne från hans ögon, och han såg att han var förenad, icke med en människa utan med en djävul.

Hela hemmet såg ut som en enda stor gröngul elakhet. Det hatades, så att det osade svavel och fosfor; och tjänarne hatade, så att frun krympte, och förtvivlad kom att söka skydd och tröst inne hos mannen, som fattades av medlidande:

- Du är så ond, så att det är synd om dig! sade han.

Men när han då tröstat henne, så gick hon och öppnade elektriciteten igen.

Alla vänner hade utdrivits ur huset, och släktingarne troppade av, ty de kunde icke vara i våningen; de kvävdes av hatet därinne.

Det hatades så att mässingen och förgyllningarne svartnade, möblerna gissnade, och panelverken sprucko; det hatades så att kaklugnarne rökte in, växterna dogo och maten ystade sig.

Frun blev nervös, men eljes trivdes hon gott. När hon emellertid måste fråga läkarn om sina nerver, ordinerades hon arsenikpiller. Men då blev hon ändå giftigare, och förgiftade luften i hela huset.

Och elakare blev hon också. För att plåga tjänarne hade hon en ringklocka ovanför deras säng; och hon ringde flera gånger på natten för att höra efter om de voro hemma.

Men jungfrurna talade om för de andra jungfrurna i huset alla sin frus grymheter, så att när hon gick i trapporna fräste det som när man spottar på en spis.

Så blev det slutligen julafton, och då trodde man det skulle bli julfrid. Nej bevars! Det började tidigt på morgonen.

- Har du givit tjänarne julpengar? frågade kammarherrn.

- Nej, de ska inga ha, för de ha uppfört sig illa.

- Det tycker jag inte; de äro människor de också.

- Nej, det är djur! Och om du vågar ge dem något, så tänder jag eld på huset.

- Ja, men portvakten måste vi ge.

- Nej; det står inte något i kontraktet om det.

- Men då hämnas han.

- Det törs han inte. - En annan sak är julkärven åt fåglarne; den har jag redan köpt, för det ser nobelt ut på en balkong, men fåglarne förtjäna den inte, för de äro ohyra.

Nu skulle frun ut och handla; vad, visste hon icke, ty hon ämnade icke ge några julklappar. Men för att komma ner, skulle hon begagna hissen. I farstun mötte hon alla kammarherrns fattiga, och dem körde hon bort med några goda råd - att arbeta. Därpå gick hon in i hissen och drog i linan.

Det gick neråt ett stycke, men så häktade det fast sig. Frun drog och drog, men kom inte ur fläcken. Då blev det! Hon skrek och bannade; skrek på portvakten, men han hörde inte. Men husets jungfrur hörde; och de samlades mangrant utanför buren för att se på »djuret». Och de pekade finger, räckte ut tungan och sade fula saker, riktigt fula.

Slutligen kom portvakten, men han kunde varken få upp buren eller få loss den; men skulle försöka få fatt i smeden. Och så gick han; men i hans ställe kommo alla fattiga som frun avskedat. De stannade och tittade; men de sade ingenting, bara tittade; och det kan vara obehagligt nog.

I tre timmar fick hon sitta där. Och när hon kom loss, gav hon portvakten en skur, därför att han icke höll hissen i ordning; men julpengar fick han inga, och inte skulle han få bära veden längre. Det var ett stycke bröd som togs ifrån honom.

Frun gick ut att handla. När hon kom ner på gatan, ställde hon sig på andra trottoaren för att se hur fåglarne åto på hennes kärve.

Skaror av sparvar kommo flygande, slogo ner på balkongen, men flögo genast sin väg till grannarnes kärvar. De ville icke röra hennes, ty den luktade av hat och elakhet. Detta gjorde henne ond; ledsen kunde hon ju icke bli.

Så gick hon och låtsade handla ett par timmar, och vände sedan tillbaks hem att äta middag, då hon var mycket hungrig. Hon gick upp för trapporna; hissen tyckte hon inte om; öppnade tamburdörren; ringde på tjänarne; men det kom ingen. Då rusade hon ut i köket, för att banna. Men se, där fanns ingen att banna. Därpå rusade hon in i våningen för att söka herrn; men han fanns icke heller. Då förstod hon allt! De hade gått sin väg.

Men på salsbordet låg ett brev, vilket hon räck åt sig och slet upp. Där läste hon följande:

»Lev väl min själs älskade! Tack för det goda och sköna du givit mig; det onda och stygga skall jag glömma!»

Frun blev ond och rev sönder brevet, ty hon blev ond för allting, tillhörande den sorts människor som bli »onda för ingenting».

Så gick hon åter ut i köket för att söka sig mat, men där fanns ingenting.

Då blev hon ond igen och gick till telefon; men se, den gick inte; den var sönder.

Då blev hon ändå ondare, så ond att hon måste ha ett glas vatten för att släcka med; men se, vattenledningen gav intet vatten.

Hon tänkte gå ut, gå hem till någon; men när hon funderat vem hon skulle gå till gick det opp för henne att hon icke hade en vän, emedan hon avskedat alla.

Då satte hon sig vid salsbordet, stum, iskall, förlamad, och tänkte över sitt öde.

Hon satt där så länge att mörkret föll; och då blev hon mörkrädd, steg upp för att tända elektriska ljusen. Men se, det vart intet ljus.

Hon gick ut i köket att söka en tändsticka, men fann ingen.

Och i mörkret trevade hon sig tillbaka till salsbordet, där hon blev sittande. I timmar satt hon där och tänkte över det förflutna och över att det var julafton. Julafton! Och i hennes minne steg upp, bland allt annat, en liten småsak. Under hennes förlovningstid, hade hon en gång, lyftad och renad av fästmannens gränslösa kärlek, kommit till medvetande om att hon icke var den ängel han trodde. Och hon blygdes över den goda tanke han hyste om henne. Hon fattades av medlidande med honom och, i ett bättre ögonblick skrev hon ett brev; sade att hon icke var den han trodde, utan att hon var den ondaste människa som var skapad; och hon bad honom rädda sig i tid. Men han trodde henne icke, utan trodde endast på sina stora känslor.

Då ringde det skarpt på telefonen, och tänkande att räddningen nu var nära, skyndade hon till apparaten; satte luren till örat och lyssnade.

- Häxa! Mara! Spindel! lät det från en rå stämma, som hon icke kände igen.

Och ondare än förut gick hon tillbaks till salsbordet och satte sig, sedan hon stängt av telefonen. Men, hon hade icke suttit länge, förrän telefonen började liksom tala av sig själv; i alla fall tyckte hon så.

Och den talade om alla hennes elakheter; huru hon låtit sin fattiga man betala elektriska lågor, som brunnit hela nätterna; om jungfrurna hon torterat med ringklockan; om de förgiftade kok-kärlden om allt, allt! Förgäves satte hon fingerna i örat; hon hörde ändå, allt, allt!

Och då löstes hon upp; grät över sig själv och över sin ondska; och i mörkret föllo hennes tårar som regn. Det var synd om henne! Och hon hörde sin mans ord: Du är så ond, att det är synd om dig!

Hon hade suttit i mörkret med händerna för ögonen; men när hon nu såg upp - var hela salen, hela våningen eklärerad; bordet var dukat med julgran och julklappar; ett muntert slammer hördes från köket med det friska suset från vattenledningskranen; en lätt varm hand strök utmed hennes kalla kind; och hon hörde en välkänd röst viska som en sommarvind i skogsbackens blommor:

- Älskade!

ANDEN I FLASKAN

Det var en gång en fiskare, som drog upp en flaska ur sjön. Och i flaskan satt en ande som narrade fiskarna ta ur korken, så att fången kom lös och blev sin befriare övermäktig ... Ja det är en gammal historia ur »Tusen och en natt» som vi alla känna. Men här ska vi höra en annan flaskhistoria som är tryckt i år.

Det satt en gång en fattig tidningsman på Lillköpings stadskällare och hade en flaska framför sig. Korken var mycket riktigt urtagen och anden var lös; den hade till och med börjat överväldiga sin befriare, så att denne erfor inflytandet av sin spiritus familiaris.

Vid samma bord satt också en fattig ritare.

- Hur ska vi få någon mat till kvällen? frågade ritaren. Har du ingenting att skriva om?

- Näh!

- Kan du inte göra en sån där amerikansk rövarhistoria, som i nödfall blir tagen på skämt, men även kan gå för allvar?

- Men då ska man ha en idé, svarte tidningsmannen. Jag har ingen; har du någon?

Ritaren tummade på den tomma flaskan som om han ville frambesvärja en ande med en idé i huvudet.

- Vad tror du en sup skulle kosta, om inte skatten vore? frågade han.

- Den skulle kosta ett öre! svarte tidningsmannen.

- Hur skall man bli av med skatten då?

- Om någon rik knös doge och testamenterade kommunen tio millioner, så räckte räntan till hela skatten ... Pang! Nu har jag min idé, avbröt sig tidningsmannen. Tag ett blad och läs, du, medan jag skriver.

Och så skedde.

*

Följande morgon innehöll köpingens tidning en intervju med vår store landsman James Anderson i Amerika. Utgången ur en ringa hydda i Lillköping, hade denne man genom naturlig begåvning och egen kraft arbetat sig upp till en framstående ställning i den stora staden Ypsilon i staten Wisconsin, U. S. A. Mångmillionär och borgmästare hade han vid sista valen segrat som demokraternas och silvermännens kandidat, och vid presidentvalet i fjol hade stänkröster fallit på James Anderson. Men det som ägde ett mera direkt intresse för fädernestaden, berättades med fetstil på telegramavdelningen. Vid firandet av sin sextionde födelsedag hade den vördade åldringen donerat ett kapital av tio millioner till Lillköpings kommun, att utfalla efter hans död.

Det var uppståndelse i köpingen, och James Andersons namn fördes välsignat på allas läppar.

Tidningsmannen satt med sin ritare på Stadskällarn och åt. Folk strömmade in och tryckte vår

tidningsmans händer, överföll honom med frågor; och vid varje bord diskuterades donationen och framkastades förslag om kapitalets rätta användning. Hela salen var fylld av James Anderson, det susade i luften James Anderson, det dracks för James Anderson, hölls tal; och tidningsmannen som burit fram det glada budskapet blev slutligen hissad. På nattsidan tog redaktören ett högtidligt löfte av vår tidningsman att han med allra första skulle skaffa ett porträtt av James Anderson.

Ett par dagar senare innehöll tidningen verkligen James Andersons porträtt (ritat av ritaren) samt en interiör ur hans cottage belägen i Nebraska på 66:e breddgraden och 2 000 meter över havet. James Anderson satt i en amerikansk vilstol med buffelläder; vid hans sida stod lady Anderson ett medelålders fruntimmer med något hårda drag och detta frånvarande uttryck i de djupa ögonen som är så egendomligt för Nordstaterna. James Andersons äldsta dotter, medicine licentiat vid universitetet i Philadelphia och hedersledamot av antivivisektionsföreningen, syntes på andra sidan; vid hennes fötter låg en foxterrier fallen efter prinsen av Wales' Lovely och president Kingsleys Sarah. Nog av, James Anderson var ifrån en idé bliven kött, hade fått liv, lemmar, familj, och skulle nu få anor. Ur rådstuarkivet hopletades en stamtavla, och en serie artiklar meddelade släkten Andersons historia från äldsta till närvarande tid.

Vår tidningsman levde endast för James Anderson, i James Anderson och var så uppfylld av James Anderson, att han liksom trodde på hans tillvaro. Han hade ju själv skapat honom, givit honom liv och en historia; det var hans andas barn och han älskade James Anderson som därjämte gav honom ett rikligt bröd.

Men vännen ritaren blev icke heller lottlös. Han ritade James Anderson på älgjakt (finns det älgar i Amerika?), i Alleghanybergen, Michigan (ligger Alleghany i Michigan? - Det är inte så noga!) och fick slutligen beställning på hans byst, som skulle uppsättas i rådhusalen.

Ritaren hade valt den nordamerikanska typen mitt emellan apostel och straffånge, och enligt allas samstämmande omdöme måste det vara likt; endast så kunde James Anderson se ut; så borde han se ut, om han icke gjorde det.

Emellertid en dag sutto våra spefåglar återigen på stadskällarn med en flaska framför sig, ur vilken åtskilliga andar stigit upp.

- Tänk om han skulle dö för oss? sade ritarn.

- Jag har hans liv i min hand! svarade den andre, jag kan döda honom vilken dag jag vill! Nu vet du det! Min makt är numera obegränsad, och du vet, att jag med ett pennstreck kan ruinera vår kommun, som gått och tagit förskott på millionerna. Se bara hur köpingen vuxit sedan James Anderson kom till världen; nya hus, nya broar, gasverk och vattenledning, allt från James Anderson, på kredit förstås. Vi - äro - mäktiga; vi - veta - icke huru mäktiga vi äro.

I detsamma visade sig på salsgolvet en person, som med ögonen trevade efter tidningsmannens bord; och när han fått sikte och korn, sköt han ner på den mäktige mannen.

- Det är herrn som känner James Anderson från Ypsilon, Wisconsin, U. S. A.? började han.

- Ja, det är jag!

- Har ni sett James Anderson?

- Nej men jag känner honom ändå!

- Gott! Det gör jag också, så mycket mer som jag är hans släkting och ämnar protestera arvet.

- Är han död, då?

- Nej, inte vad jag vet, men han kan dö!

- Vänta tills han dör, då!

- Jag vill inte vänta, jag har aldrig kunnat vänta; jag älskar hastiga resultat och lägger in till kammarrätten.

Därmed gick han.

Nu blev tidningsmannen rädd för första gången i sitt liv; och som om han fruktade faran ur flaskan, satte han i korken, reste på sig och talade:

- Kammarrätten är inte att leka med; där ha de till uppgift att granska papper, men de här papperna tåla ingen granskning. Vad ska vi göra?

Ritarn var icke heller modig; han tänkte en stund för sig, och så talte han:

- Men hur kan vår James Anderson ha en släkting, då han icke existerar?

- Han måste existera, annars kunna vi icke existera!

Och de gingo ut i natten hemska till mods, ty nu hade de anden över sig, lössläppt, och de kunde icke besvärja honom.

*

När kammarrätten fick protesten, måste donationens och donatorns existens först klargöras; därför avsändes en skrivelse till ambassadören i Washington. Ambassadören svarade per telegraf: Känner icke James Anderson. Nu ansåg Lillköpings riksdagsman av oppositionen, att en ambassadör, som icke hade mera reda på sig än så, borde prickas; därför interPELLERADES utrikesministern och anmanades göra en påminnelse hos ambassadören. Då ministern vägrade, föll hans kungliga proposition; och han måste avgå dragande med sig hela ministären. Det blev kris, och som nya val förestodo, infördes James Anderson på programmet.

Det var rysliga dagar för vår tidningsman. Han höll sig instängd, tänkte resa till Amerika, men hade inga pengar. Ritarn och han sutto på var sin stol i kammaren med nedfällda rullgardiner. De levde i en skräck, väntande få se polis och militär bryta in; ibland tyckte de sig höra James Anderson själv i trapporna. Slutligen fattade tidningsmannen ett beslut.

- James Anderson måste dö, eljest äro vi förlorade.

- Men om han dör, så ligger Lillköping i ruiner, ty lånen bli uppsagda.

- Det här kommer vi aldrig ur! Men James måste dö!

Nekrologen skrevs, ritaren ritade porträtt med sorgkant, och staden höll en sorgfest med prolog på teatern; men det blev även en tacksamhets- och glädjefest, ty nu skulle arvet utfalla.

Tidningsmannen, som skrivit prologen, grät när han stod på scenen, grät av fasa mest för den krasch, som nu måste följa. Han hade nog velat öppna munnen och förklara allt vara ett dåligt skämt, men vågade icke, ty landet stod i lågor av valstriden. Han skonades också, ty vid aftonens bankett anlände ett telegram från utrikesministern, som förklarade att James Anderson aldrig funnits och att det hela var en rövarhistoria eller ett bedrägeri.

Nu blev det i salen! Åh du store! Harm och sorg; men en del ville inte tro det.

Vår tidningsman kunde icke längre hålla ut. Han gick upp på estraden, föll på knä, bekände allt och bad om förskoning.

- Nej! dundrade församlingen. Ingen nåd! I fängelse med honom.

- Nåd! jämrade den brottslige.

- Nej! svarades igen.

Och så var det slut? Nej, det finns historier som icke ta slut, så hastigt!

Upp på estraden steg en man med ett egendomligt utseende, mitt emellan apostel och ankarsmedja. Hans utseende bjöd tystnad och skräck; och när han började tala, ryste hela församlingen.

- Mina herrar, talade han; jag heter - James Anderson!

Allas ögon riktades på bysten i salens fond, och den slående likheten gjorde ett överväldigande intryck, men mest på vår tidningsman som såg sin Homunculus livslevande trots det att han dödat honom. Ja, han blev så rädd för sitt verk, att han förlorade förståndet, och kröp under en stol för att gömma sig.

När den nye James icke vidare gjorde tecken att vilja tala, måste ordföranden säga något, och han frågade:

- Är ni James Anderson?

- Jag heter James Anderson! svarade han.

- Från Wisconsin, U. S. A.?

- Nej, från Michigan, U. S. A. Jag heter James Anderson, men jag är icke densamme; och jag kommer hit på Cunard-linjen för att ta ut stämning på tidningen, därför att den missbrukat mitt namn i en svindelhistoria.

Vår tidningsman ville springa ut genom fönstret, men hindrades.

Och så började två processer, som räcka ännu. Men den skämtsamme tidningsmannen har blivit allvarlig och vill icke ha något med andar att skaffa.

Han tror visserligen inte på andar, men han ville *ändå* inte ha något att göra med dem. Annars bara!

KOMMENTARER

Tillkomst och mottagande

Denna del av Samlade Verk innehåller Strindbergs prosaböcker *Ensam* och *Sagor*, båda författade och utgivna 1903, samt - i en särskild avdelning - sagorna *Pintorpa-fruns Julafton* och *Anden i flaskan*; den förra sagan ingick i *Sagor* på korrekturstadiet men lyftes ut och publicerades först 1908 i tidskriften *Julstämning*, den senare sagan, som författades någon gång mellan 1903 och 1905, publicerades i veckotidskriften *Strix* 1905.

Till grund för texterna i denna upplaga av *Ensam*, *Sagor* och *Pintorpa-fruns Julafton* ligger Strindbergs bevarade originalmanuskript. Även första upplagan av *Ensam* respektive första och andra upplagorna av *Sagor* och ett korrektur från 1903 till *Pintorpa-fruns Julafton* har använts vid textetableringen. Texten till *Anden i flaskan*, vars originalmanuskript ej tycks ha bevarats, följer trycket i Strix 1905.

En redogörelse för de textkritiska principer som har tillämpats ges i del 1 av Samlade Verk. Textkritiska kommentarer till de etablerade texterna återfinns i en separat kommentarvolym som ingår i denna upplaga.

ENSAM

Våren 1903, när Strindberg författade *Ensam*, var han sedan två år tillbaka gift med Harriet Bosse. Äktenskapet hade ingåtts den 6 maj 1901 och den 25 mars 1902 föddes dottern Anne-Marie. Svåra slitningar mellan makarna hade uppstått tidigt och vissa perioder levde de på skilda håll. Vid tiden för *Ensam*'s tillkomst var skilsmässoplanerna brännande aktuella. I *Ockulta Dagboken* noterar Strindberg den 18 mars 1903 lakoniskt: »Krach! Harriet telefonerar till advokat om skilsmessa.» Två dagar senare återlämnade makarna enligt dagboken sina vigselringar till varandra.

Vid månadsskiftet april-maj besökte Strindberg under några dagar Albert Engström i Grisslehamn på Vaddö. Denne hade skickat en inbjudan sedan han hört att Strindberg befann sig i en krissituation (August Strindberg och jag, 1923; nytryck 1985, s. 17). Strindbergs dagboksanteckningar från tiden efter hemkomsten tyder på växlande stämningar i äktenskapet.

I sitt författarskap hade Strindberg vid denna tid efter en ymnig produktion av skådespel återvänt till prosan och lyriken. Under åren kring sekelskiftet - 1898-1902 - frambringade han inte mindre än dryga tjugotalet skådespel, men därefter började denna aktivitet att avta, mycket beroende på motgångar hos kritiken och tilltagande motstånd från teatrarna. I mars 1902 fullbordades *Gustav III* men andra dramauppslag blev liggande outnyttjade. I oktober samma år utkom *Fagervik och Skamsund* innehållande berättelser och dikter. Mot slutet av året påbörjade Strindberg de historiska studier som närmast resulterade i artikelserien *Världshistoriens mystik*; denna publicerades under februari-maj 1903 i Svenska Dagbladet och utgjorde en teoretisk bakgrund till de under senare delen av samma år tillkomna skådespelen *Näktergalen i Wittenberg* och *Världshistoriska dramer*.

Om tillkomsten av *Ensam* har källmaterialet inte mycket att berätta utöver de rent yttre omständigheterna. Boken är egentligen ett beställningsverk. Strindberg fick en muntlig förfrågan från Karl Otto Bonnier som undrade om han till julen 1903 kunde få en volym för »Nordiskt Familjebibliotek». Så hette den framgångsrika serie som Bonniers utgav i samarbete med Ernst Bojesens Det nordiske Forlag i Köpenhamn 1898-1906 och som innehöll »små» romaner av skandinaviska författare. Bland de tidigare svenska bidragen återfinns Selma Lagerlöfs En herrgårdssägen (1899) och Oscar Levertins Magistrarne i Österås (1901). Genom att dansk-norska upplagor publicerades samtidigt med de svenska kunde Bonnier - enligt egen utsago - erbjuda författarna »exceptionellt goda villkor» (K. O. Bonnier, Bonniers. En bokhandlarefamilj, V, 1956, ss. 18 f., 61 ff.).

Strindberg reagerade positivt på Bonniers förfrågan och svarade förmodligen omedelbart. Den 5 mars 1903 skriver han: »Vill bara säga att jag med nöje mottager anbudet om novellen till ditt bibliotek och på de villkor Du föreslagit.»

I ett brev till Strindberg den 27 mars (kopia i Bonniers förlagsarkiv; cit. i Bonnier, s. 63) förklarar Bonnier att han inte skrivit något kontrakt, eftersom han inte visste om Strindberg hade rätt att träffa överenskommelse med en ny förläggare innan hans förbindelser med den gamla hade hävts -

Strindbergs dåvarande förlag, Gernandts, stod nämligen vid denna tid inför konkurs.

Den 1 maj uppger Bonnier i ett nytt brev att han just läst i tidningarna att Strindbergs kontrakt med Gernandts hade upphört att gälla. Med anledning av detta undrar Bonnier om Strindberg nu vill teckna kontrakt »om den lilla novell för mitt 'nordiska bibliotek' hvarom vi i vintras muntligt öfverenskomm» (Bonniers förlagsarkiv).

Om Strindberg gav skriftligt besked denna gång är ovisst, något svarsbrev tycks inte vara bevarat. Den 9 maj undertecknade Strindberg i varje fall ett kontrakt (Bonniers förlagsarkiv; Strindbergs exemplar i Kungliga Biblioteket) och den 2 juni levererade han manuskriptet med följande kortfattade kommentar: »Härmed berättelsen såsom den blifvit, med bitanken: Familjebibliotek; oskadlig alltså.» Under förutsättning att Strindberg inte startade författandet innan han undertecknade kontraktet tillkom sålunda berättelsen på mindre än en månad. Det är dock fullt möjligt att den påbörjades redan i mars eller april.

Enligt kontraktet betalade Bonniers 2 500 kronor för de första sex tusen exemplaren av den svenska upplagan samt för rätten till en dansk upplaga. Om den svenska upplagan översteg 6 000 exemplar skulle förlaget betala 300 kronor för varje nytt tusental.

Sammanlagt trycktes originalupplagan i 6 250 exemplar; antalet häftade exemplar utgjorde 4 450 1903 och 800 1909; antalet bundna exemplar uppgick till 1 000 (Anders Ollfors, August Strindberg i bibliografisk och bibliofil belysning, 1987, s. 63 f.).

I kontraktet uppges att titeln ännu ej är fastställd och i det manuskript Strindberg insände till förlaget den 2 juni kallas berättelsen »Ensamheten». Bonnier omtalar också i förlagshistoriken att Strindberg var tveksam om titeln (Bonnier, s. 63). När Bonnier haft tillfälle att läsa manuskriptet skrev han den 1 juli till Strindberg och uttryckte sin belåtenhet. Han frågade samtidigt om Strindberg ville att titeln skulle vara »*Ensam* eller *Ensamheten*» - denne hade tydligen själv nämnt båda alternativen. Vidare undrade Bonnier om Strindberg hade något emot att uppgiften som illustratör gavs åt Arthur Sjögren (Bonniers förlagsarkiv). Den 3 juli svarade Strindberg:

Gläder mig att Du fann behag i berättelsen; som får heta »Ensam». Jag önskar Artur Sjögren, emedan han är inne i mina tankegångar, något, och emedan han har fantasi. *Men*, han får icke dra in min person, mitt porträtt, utan alla andras. Och må briljera i versernas utstyrsel.

Sjögren hade samarbetat med Strindberg tidigare. Bland annat hade han efter Strindbergs förlagor utfört landskapsbilder i *Sveriges natur* (1901) och gjort omslag i färg till *Midsommar* och *Påsk* (båda 1901).

Strindbergs motvilja mot att avbildas i boken tyder på att han inte ville bli restlöst identifierad med *Ensams* namnlöse huvudperson. Arthur Sjögren kom också att följa Strindbergs önskan i detta hänseende, möjligen med ett par försiktiga undantag; slutvinjetten i originalupplagan av *Ensam* exempelvis skulle kunna föreställa Strindberg vid skrivbordet sedd snett bakifrån (se bild s. 231).

Strindberg läste korrektur på *Ensam*. I slutet av november 1903 låg boken på bokhandelsdiskarna (i Svensk Bokhandels- Tidning upptas den i listan för 19-25 november). Den hade en omslagsbild i färg, tecknad av Arthur Sjögren, och var försedd med illustrationer av denne; boken ingick som nr 16 i Nordiskt Familjebibliotek (se bild s. 5).

Samtidigt med den svenska förstaupplagan utkom en dansk edition under titeln »I Ensomhed». För översättningen av prosatexten svarade Ida Falbe-Hansen och av de två insprängda dikterna L. C. Nielsen. Upplagans storlek anges på titelbladets baksida till 1 500 exemplar.

Illustration av Arthur Sjögren i första upplagan av *Ensam*. Jfr föregående sida.

En andra svensk upplaga av *Ensam* utgavs på Bonniers förlag som enkronasbok 1912 alldeles vid tiden för Strindbergs död den 14 maj (enligt Svensk Bokhandels-Tidnings lista 9-15 maj); omslagsbilden i färg var utförd av Axel Törneman.

I den löpande prosaframställningen i *Ensam* har Strindberg infogat dikterna *Ahasverus* respektive *Vargarne tjuta* (texten ss. 44 ff. och 64 ff.), vilka sedan omtrycktes i *Ordalek och småkonst* (1905). Motiveringar till dikternas förekomst i *Ensam* ges i några introducerande ord på respektive ställe i berättelsen. Det faller sig för övrigt helt naturligt att *Ensam*s stämningsmättade och melodiska prosa några gånger glider över i lyrik. Dikterna är svåra att datera exakt. *Ahasverus* författades antagligen i april-maj 1903; *Vargarne tjuta* har tillkommit någon gång mellan september 1902 och den 2 juni 1903, möjligen redan i september-oktober 1902. Beskrivningen av den nattliga eldsvåda i ett bageri som skildras i *Vargarne tjuta* torde återgå på intryck av en brand som den 30 december 1900 strax före midnatt drabbade ett bageri på Roslagsgatan 49 (se Gunnar Olléns kommentar till *Ordalek och småkonst* i Saml. Verk 51, s. 284 ff.; jfr Ollén, Strindbergs 1900-talslyrik, 1941, s. 303).

Båda dikterna är renskrivna i *Ensam*s manuskript. Som pausmarkering använder Strindberg där ett tecken som liknar ett snett upp mot höger lutande »w». Skrivet sist på en versrad, ibland tredubblat, har tecknet innebörd av tankstreck, men kan också, särskilt i förbindelse med blankrad, beteckna strofåtskillnad. I Saml. Verk markeras detta tecken med extra långt (dubbelt) tankstreck, vid strofåtskillnad ersätts tre sådana tecken som står på rad av asterisker (jfr Ollén, Saml. Verk 51, s. 237 ff.)

Några förarbeten i strikt mening tycks inte existera till *Ensam*. Bland Strindbergs efterlämnade papper i den s.k. Gröna Säcken (Kungl. Biblioteket; sign. SgNM) finns bara ett fåtal utkast som kan förknippas med berättelsen.

Två dramautkast (3:19,2-3) bär båda titeln »Kryddboden». De visar att Strindberg hade långt utvecklade planer på att dramatisera ett motiv som han utnyttjar i *Ensam*, en kryddbod som måste stängas av brist på kunder (jfr nedan s. 242 och texten ss. 22-26).

På ett blad som bär rubriken »Sagor: Spökhistorier» har Strindberg noterat olika motiv (6:2,6). Förutom många uppslag som man känner igen från *Sagor*, står: »Kryddboden som inte gick» och längre ned: »Den Ensamme: [klammer] Lefver husfolkets lif - pensionerad telegrafkommissarie - /åker i spårvagnar, kaféet, hundar - ». Att dessa anteckningar tillkommit innan Strindberg författade *Ensam* och *Sagor* synes vara helt klart. Det förefaller också klart att han tänkt använda motiven med »Kryddboden» och »Den ensamme» för *Sagor* innan han utnyttjade dem för *Ensam*. Att notationerna står på olika ställen indikerar att motiven från början inte hörde ihop. Anteckningen om kryddboden är överstruken vilket torde betyda att motivet använts. *Ensam* har en öppen struktur som tillät Strindberg att föra in disparata element.

Huruvida planerna på ett skådespel ligger före författandet av *Ensam* är svårare att säga. Det förefaller ganska osannolikt att Strindberg skulle vilja utnyttja ett stoff som han redan gestaltat i romanen (jfr Barbro Ståhle Sjönell, »Strindbergs litterära förarbeten i 'Gröna säcken'», Tidskrift för litteraturvetenskap, nr 2-3, 1984, s. 28 f.). Det kan dock nämnas att Strindberg tycks ha haft för avsikt att utnyttja ett motiv i *Ensam*, eller åtminstone ett motiv som påminner om ett i berättelsen, för de »monodramer» som han planerade hösten 1905. På ett förarbete med rubriken »Monodramer. / Monologer, Pantomimer med musik» har Strindberg noterat bl.a. »Ensam. (Fönster bekantskap.)» (3:1,20; jfr texten s. 40 ff.).

Ensam är en självbiografisk berättelse med vissa fiktionsinslag vilka fungerar som nödortfiktigt kamouflage. Det Strindberg skildrar i boken är sitt ungarliv vid sekelskiftet; närmast bygger han på minnen från perioden mellan återkomsten till Stockholm 1899 och giftermålet med Harriet Bosse 1901, även om han också utnyttjar upplevelser från 1902–03. I olika sammanhang förtecknade Strindberg 1904 verk som skulle ingå i en planerad stor självbiografisk svit (i ett band) under titeln »Tjenstevinnans Son» (brev till Emil Schering 13/6, brev till K. O. Bonnier 1/7, lösa blad i Bonniers förlagsarkiv och i Gröna Säcken, 1:1,20; om dateringen av det sistnämnda bladet se Ståhle Sjönell, Strindbergs Taklagsöl – ett prosaexperiment, 1986, s. 14 f. och Gunnar Brandell, Strindberg – ett författarliv, 4, 1989, s. 381 f.). Ett av de verk som återkommer i förteckningarna är *Ensam*. Dessa verktablåer visar att Strindberg uppfattade boken som ett slags självbiografi, i varje fall året efter tillkomsten.

En jämförelse mellan det som berättas i *Ensam* och det som man kan inhämta om Strindbergs liv i olika biografiska dokument belyser bokens svävande karaktär. Jämförelsen bekräftar att skildringen har starka självbiografiska inslag och visar att Strindberg maskerar verklighetsbakgrunden samtidigt som den ger vid handen att berättelsen har vissa fiktiva element.

Den skrämmande avskildhet i vilken *Ensam*s huvudperson lever saknade i stort sett motsvarighet i Strindbergs verklighet. Ett studium av hans korrespondens och av *Ockulta Dagboken* under de aktuella åren visar att han ingalunda var totalt isolerad utan att han umgicks med en utvald vänskrets. Till denna hörde bland annat de s.k. Beethovengubbarna, dvs. vänner bland konstnärer och musiker som Strindberg brukade bjuda hem på musikaftnar, varvid man lyssnade på musik av främst Beethoven, Strindbergs favoritkompositör, och intog en supé. Bland medlemmarna av kretsen kan nämnas konstnärerna Richard Bergh och Karl Nordström samt Strindbergs bror Axel, själv musiker. Strindbergs vän fysikprofessorn Vilhelm Carlheim-Gyllensköld tillhörde också stamtruppen. Men Strindberg sällskapade regelbundet med flera. Både med sin syster Anna och hennes man Hugo von Philp, Gustaf af Geijerstam och med några andra utvalda umgicks han periodvis flitigt under de första Stockholmsåren (se t.ex. Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, s. 80 och Carl Olov Sommar, Strindberg på Östermalm, 1980, s. 39 ff.). Under kortare perioder torde dock hans tillvaro ha varit snarlik enslingens i *Ensam*.

Redan i bokens första mening avlägsnar Strindberg sig från sin egen faktiska verklighet. »Efter tio års vistelse i landsorten är jag åter i min födelsestad», heter det om berättelsens »jag». Strindberg hade vistats nere på kontinenten 1892–96, men åren 1896–99 hade han periodvis uppehållit sig i den svenska landsorten, dvs. i Lund, innan han hösten 1899 bosatte sig i Stockholm efter ett mellanspel sommaren samma år i Stockholms skärgård.

Några sidor längre fram (texten s. 13) uppger berättaren att han är »änkling». Strindberg bodde alltså samman med hustru och barn när han författade *Ensam*. Det förefaller dock som om berättaren ett ögonblick tappar bort änklingsattityden när han något senare uppger: »jag kände mig indragen i andras familjejolk så grundligt att jag ingen uträkning fann i att ha lösgjort mig från mitt eget dito», vilket antyder att han av egen fri vilja skilt sig från sin hustru. Det anförda behöver dock inte innebära någon motsägelse. Man kan i flera av Strindbergs texter, både fiktiva och andra, finna belägg för att »skilsmässa» mellan makar uppfattas som ett slags död. Ett exempel är *Taklagsöl* (1906) där huvudpersonen efter att ha separerat från sin hustru säger sig vara »änkling» (Saml. Verk 55, s. 17; se även *En blå Bok*, Saml. Skr. 47, s. 725 f.; Ollén, 1941, s. 198 och Brandell, 1989, s. 230 f.; jfr OD 4/4 1903). Ett rent förbiseende kan det dock vara fråga om då berättaren en bit längre fram i *Ensam* talar om »barnskriket i min bostad» (texten s. 22; jfr Brandell s. 234). Emellertid kan det uppfattas som att denne tänker på en annan lägenhet »en gång för länge sen» (texten s. 22) då han själv hade småbarn.

När Strindberg skrev *Ensam* bodde han i sin stora våning Karlavägen 40 fyra trappor upp, i det hus

han döpte till »Röda Huset» (det revs 1969). Dit hade han flyttat från Banérgatan 31 - där han under två år hade hyrt två möblerade rum på nedre botten - i maj 1901 som nygift. Det är uppenbart att båda dessa bostäder har levererat stoff till beskrivningen av hemmet i *Ensam*. Det bekräftas av en anteckning av Carlheim-Gyllensköld som många gånger besökte Strindberg på båda adresserna (Carlheim-Gyllenskölds Strindbergssamling nr 20, Kungl. Biblioteket).

»Jag har i några omgångar haft eget hem, men nu hyr jag två möblerade rum av en änka», uppger berättaren i *Ensam*, varefter han beskriver interiören i rummen och ger upplysningar om värdinnan, som gärna vill inleda ett samtal med sin tystlåtna hyresgäst och vars avlidne man omtalas som rådman (texten s. 14). Här har Strindberg tänkt på tiden före giftermålet med Harriet Bosse. Mantalsuppgifter ger vid handen att hans hyresvärdinna på Banérgatan hette Fredrika Amalia Westdahl och var änka efter en assessor (Stockholms Stadsarkiv, MU 1900-24- 235 och 1901-24-218).

I fortsättningen utgår Strindberg i stället från förhållandena på Karlavägen 40. Berättarjaget redogör för hyresgästerna i sitt hyreshus: »Boende fyra trappor upp har jag med dem på nedra botten inräknade fyra familjer med deras öden lagrade under mig» (texten s. 20). Den granne han har mest glädje av är en sångerska som bor vägg i vägg med honom i huset bredvid. Han brukar lyssna till hennes sång och hon har en väninna som kommer och spelar Beethoven. Den sångerska Strindberg tänker på var den uppburna operasångerskan Mathilda Jungstedt och »väninnan» hennes syster Hedvig, gift Peterson (Martin Strömberg, Kurt Jungstedt, 1945, s. 13; se även Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, ss. 54 och 80).

I samma hus som Mathilda Jungstedt (med adressen Karlavägen 42) men en våning längre ner bodde pianoläraren vid Musikkonservatoriet Hilda Thegerström. Det bör vara hon som figurerar som den andra spelande grannen i berättelsen (texten s. 21; jfr Sommar, 1980, s. 44).

»Röda huset» sett från Karlaplan. Till vänster Karlavägen där Strindberg bodde, till höger Narvavägen. Foto 1903 (Stockholms Stadsmuseum).

Den vidsträckta utsikt från lägenheten »över hed, sjö, och blånande skogar i fjärran ut emot havskusten» som beskrivs i *Ensam* (texten s. 22) överensstämmer med den som Strindberg hade från Karlavägen. Utsikten från »Röda Huset» skymdes ännu inte av bebyggelse på norra sidan. Det är alltså fråga om Ladugårdsgärde - då ännu i det närmaste obebyggt - Lilla Värtan och Lidingöskogarna, dvs. samma vy som Strindberg senare beskrev i en tidningsartikel *Stockholm sju på morgonen* (DN 24/12 1905; Saml. Skr. 54, ss. 448, 452). Den balkong som bostaden är utrustad med i *Ensam*, hade dock ingen motsvarighet i verkligheten (Torsten Eklund, »Från Riddarholmen till Blå tornet», Meddelanden från Strindbergssällskapet, nr 21, 1957, s. 17 och »Röda huset i Strindbergs diktning», i: Strindbergshuset. Några anteckningar, 1967, s. 10).

Karlaplan den 15 juli 1904. Foto av Anton Blomberg (Stockholms Stadsmuseum). Här ses en annan sida av Karlaplan än på föregående bild. Vägen till höger som börjar mellan de höga träden går ner mot Ladugårdsgärde; den motsvarar nuvarande Värtavägen.

Östermalmsskildringen utgör över huvud taget ett påfallande inslag i *Ensam* liksom i många av dikterna i *Ordalek och små konst* (1902-05). Åtskilliga gator och platser passerar revy i skildringen; ibland namnges de, ibland tillåter detaljer i beskrivningarna identifikation (se vidare »Ordförklaringar» och den bifogade kartan i slutet av volymen).

De promenader som berättaren i *Ensam* företar speglar Strindbergs regelbundna spatserturer i Stockholm. I *Ockulta Dagboken* förekommer med jämna mellanrum anteckningar om iakttagelser under vandringar på Djurgården och gator i innerstaden och liksom huvudpersonen i *Ensam* uppmärksammar Strindberg ibland på gatan papperslappar som ges en mystisk innebörd.

August Strindberg på promenad. Statyett av Carl Eldh, 1903 (Nationalmuseum).

Martin Lamm menar att Strindbergs skildring i *Ensam* »ibland direkt är en brodering på hans dagboksbetraktelser» (August Strindberg, 1948, s. 319). Påståendet förefaller något överdrivet. I *Ockulta Dagboken* förekommer endast två längre anteckningar som har direkta paralleller i *Ensam*. Anteckningarna ger möjlighet att exakt datera de två episoderna som Strindberg utgår från i berättelsen.

Skildringen i *Ensam* av utflykten med hästdroska mitt i sommaren till Djurgården återgår, även i detaljerna, på en utflykt av detta slag som Strindberg beskriver i dagboken. Den 15 juli 1900 antecknar han:

På aftonen tog jag en droska och åkte kring Djurgården Det var som förhexadt: mötte endast krymplingar af alla möjliga slag; rusiga, röda, till och med barn som liknade demoner. En hund ville hoppa upp på kuskbocken; kusken konverserade mig om vidriga ämnen; slutligen måste jag åka bakom två skökor af hvilka den ena syntes älska den andra; den ena var klädd som nunna, svart klädning med hvit hög krage; den ena var lik [med grekiska bokstäver: »frida», dvs. Frida Uhl, Strindbergs andra hustru] (den äldre tjocka). I gräset vid Rosendal lågo partier, men alltid två män och en qvinna - - - . Midt i allt, och den enda jag kände igen var [med grekiska bokstäver: »prof. montan»]! Det var rysligt!

När berättaren i *Ensam* närmar sig Djurgårdsslätten associerar han till »en mörk tragedi från min ungdom», »ett mord under hemska omständigheter, där den mördade var oskyldig men fick skuggan på sig, för att icke säga skulden». Med största säkerhet tänker Strindberg här på mordet 1870 på advokatfiskalen Erik Wilhelm Montan, som blev strypt vid ett besök hos en prostituerad. I *Ensam* ser berättaren »sonen, numera gråhårig, ogift, högt aktad» komma »gående med sin vithåriga mor under armen» (texten s. 55 f.). De åsyftade torde vara den person som namnges i dagboksanteckningen, historikern och tidningsmannen Erik Wilhelm Montan (1838–1909; han hade samma förnamn som sin far) och dennes mor Justina Elisabeth Staaf, änka efter den mördade advokatfiskalen (Bo Bennich- Björkman, »Strindberg, kulturhistorien och 1800-talets folkliga underhållning», Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundets i Uppsala Årsbok 1989, tr. 1990, ss. 28–35; se även Olléns kommentar till *Midsommar* i Saml. Verk 43, s. 345 ff.).

Det avsnitt i *Ensam* som skildrar hur berättaren reagerar när han tror att sonen skall besöka honom (texten ss. 57–61) har också, som Lamm påpekat (s. 334), en parallell i *Ockulta Dagboken*; följande utförliga notis är införd i denna för den 3 december 1900:

På morgonen berättade jungfrun att »Herr Sgs son sökte i går (Söndag) »Jag blef vettskrämd och grubblade öfver hvad som händt. Hur återseendet skulle bli. Hvad jag skulle göra af honom. etc. Gick ut att spatsera. På hemvägen mötte jag två unga män med bedröfligt utseende som jag trodde vara *han*. Som jag icke sett *Hans* sedan 1892 kunde jag ej känna igen honom. Det var bland det rysligaste jag upplefvat. Hemkommen väntade jag honom så att jag slutligen förnam honom i rummet. Så led jag igenom förmiddagen; då kom min bror-son Gustaf och misstaget klargjordes. Men intrycket satt kvar till qvällen. (Kunde stå i sammanhang med besöket hos G. af G. der jag måste sällskapa med hans ohyfsade söner) [Dagen innan hade Strindberg varit på besök hos

författarvännen Gustaf af Geijerstam, vid denna tid även litterär rådgivare på Gernandts förlag.]

Då Strindberg begagnar motivet litterärt i *Ensam* uppger han att sonen kommer från Amerika, medan hans egen son Hans bodde hos sin mor i Finland. Av den citerade dagboksanteckningen framgår att besökaren var brorsonen Gustaf. Denne, som var son till Strindbergs äldre bror Oscar, for 1903 till Amerika, där han sedan var verksam som läkare under många år. Det kan tilläggas att Strindberg med anledning av incidenten skrev till sina barn i Finland den 5 december 1900 och uppmanade dem - »På grund af 'något som förekommit'» - att förvarna om eventuella besök så att han fick tid att vidta förberedelser.

Den »tionde-gumma» som uppträder i *Ensam* (texten ss. 19 f., 49) motsvaras i *Ockulta Dagboken* av »Gumman på Djurgården»; åren 1900-1903 noterar Strindberg ett tiotal möten med henne. Likheten mellan dagboksnotiserna om gumman och skildringen av tiondegumman i *Ensam* är uppenbar. Den första anteckningen i *Ockulta Dagboken* lyder:

På morgonen mötte jag en fattig gumma som begärde en slant; hon fick en större sådan. Hon gret, sade att hon sofvit på en trappa om natten, och bedt Gud att få möta en barmhertig människa. Jag bad henne icke glömma att tacka Gud. Hon frågade om jag lidit mycket ... Jag svarade att jag varit så fattig som hon och »begärt» (OD 3/5 1900).

Illustration av Arthur Sjögren i första upplagan av Ensam. Jfr texten s. 18 f.

I marginalen har Strindberg senare tillagt: »Samma gumma och samma scen, samma plats och samma ord, år 1901, den 31a Maj». Och den 5 mars 1903 heter det: »Mötte 'Gumman på Djurgården' som bad Gud välsigna mig». (Jämför Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, s. 78.)

Reklamtryck för Hjalmar Fridmans speceriaffär i »Röda Huset» (Stockholms Stadsmuseum); jfr texten s. 22 f.

Också övriga »obekanta bekantskaper» (texten s. 16) som berättaren stiftar under sina promenader hade tydligen motsvarigheter i Strindbergs vardagsliv; han skriver exempelvis i dagboken den 5 november 1903: »Mötte alla mina Djurgårdsbekanta manngant.» Att bekantskaperna i *Ensam* inleddes för »tre år sen» (texten s. 20) stämmer också med Strindbergs biografi - drygt tre år före *Ensam*s tillkomst slog han sig alltså ned på Östermalm igen efter sin långa frånvaro från Stockholm.

På ett ställe i *Ensam* (texten s. 35 ff.) redogör berättaren för olika andaktsböcker och biblar i vilka han brukar läsa innan han somnar på kvällen. I Strindbergs efterlämnade bibliotek i Blå Tornet finns en rad böcker av detta slag som han studerade på likartat sätt att döma av bl.a. anteckningar i *Ockulta Dagboken*. Att säkert identifiera dem som beskrivs i *Ensam* är dock knappast möjligt.

Den strof ur Sofokles skådespel Antigone som citeras i *Ensam* (texten s. 23) återger Strindberg i samma översättning i dagboken den 12 januari 1901 med upplysningen: »Läser Sophocles.» Sofoklescitatet i *Ensam* ingår i berättelsen om en kryddbod (dvs. en speceributik) som bara några månader efter starten måste stängas av brist på kunder. Verklighetsbakgrunden synes vara följande. Den 13 november 1902 lät en Hjalmar Fridman inregistrera firmanamnet »Firma Hjalmar Fridman» (Register över enskilda näringsidkare, Länsstyrelsen, Stockholms län). Den 2 januari 1903 innehade Fridman enligt mantalsuppgifterna en speceriaffär i samma fastighet som Strindberg bodde i, men med adressen Karlaplan 10 (se bild s. 243). Liksom butiksägaren i Strindbergs berättelse var Fridman ung, 22 år, och liksom denne hade han ett biträde i affären. Redan 1904 har butiken

upphört (Stockholms Stadsarkiv, MU 1903-24-12 A och 1904-24-20). Man anar här ett händelseförlopp som ligger i närheten av det Strindberg tecknar i *Ensam*; tydligen utspelades det kort innan eller samtidigt med att Strindberg skrev berättelsen.

I slutet av boken skildrar berättaren några besök som han avlägger hos en kompositör. Denne förlovar sig med en ung kvinna som bor i en våning mitt emot hans egen. Berättaren omtalar att han själv i sin ungdom har bott i kompositörens lägenhet. Historien om denne kompositör är förmodligen helt uppbyggd. Enligt Gunnar Ollén »grundar [den] sig på, att Harriet Bosse före bröllopet bodde hos sin syster, fru Inez Ahlkvist, och hennes son Alf, Grefmagnigatan 12, d.v.s. mittemot där Strindberg hyrde 1872» (Ollén, 1941, s. 37). Strindberg bodde från mars 1872 till juni 1873 på Grev Magnigatan 7 (enligt senare omnumrering nr 9). I *Ensam* uppges att huset där berättaren hade bott som ung ligger kvar, om än »putsat numera och med nymålade fönsterbågar» (texten s. 75). Arthur Sjögren, som illustrerade detta textställe i förstaupplagan, har bekräftat att huset existerade 1903, men i förändrat skick, varför han tecknade det ur fantasin (»Mitt samarbete med August Strindberg», Vindros, Litterär kalender, 1948, s. 29). Att Strindberg hade uppmärksammat att Harriet Bosse bodde i ett hus som låg mitt emot det där han tillbringat en stormig ungdomstid framgår av en anteckning i *Ockulta Dagboken*; han skriver den 15 november 1900: »[Grekisk bokstav: »B»] bor Grefmagnigatan 12, midt emot det hus der jag bodde som författaren till Mäster Olof.» Att Strindberg senare besökte sin fästmö på denna adress framgår av ett brev till henne daterat på söndagen [31 mars] 1901. Kompositören är tydligen, som Gunnar Brandell antagit, »en dubbling» av författaren med vars hjälp denne »figurerar [- - -] både som sitt gamla jag och sitt nya, förnygrade» (Brandell, 1989, s. 232 f.; jfr Hans Levander, »Strindberg i Röda huset», Hörde Ni. Månadstidskrift för Sveriges radio, 1955, s. 957).

Som tidigare nämnts umgicks Strindberg året efter författandet av *Ensam* med planer på att samla sina självbiografiska skrifter i ett band. I den kronologiska sviten skulle *Ensam* följa närmast efter *Inferno* (1897) och *Legender* (1898). I motsats till dessa båda verk bildar emellertid *Ensam* ingen »fortlöpande självbiografi», som Lamm konstaterat. »Utsikten till ensliga ålderdomsår har lockat Strindberg att med ledning av sina erfarenheter under de första Stockholmsåren och de korta perioderna av ensamhet under det tredje äktenskapet inventera de resurser han ägde att kunna uthärda ensamhetens tyngd», menar Lamm (August Strindberg, 1948, ss. 320 och 318). Mycket talar för att denna bedömning är riktig. *Ensam* har förmodligen tillkommit i en situation som liknar den i juli 1902 då Harriet Bosse ämnade lämna Strindberg - i varje fall uppfattade Strindberg saken så - och han skrev till hustrun: »Alla vänner äro blifna mig likgiltiga och fremmande genom din närvaro i mitt lif. Och jag känner den absoluta ensamheten nalkas, hemsk och högtidlig!» (Brev 14, s. 196; jfr Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, kommentaren s. 65.)

Ensamheten och det litterära skapandet, som möjliggörs genom isoleringen, utgör det centrala temat i berättelsen. *Ensam* kan betecknas som ett attitydexperiment. Strindberg anteciperar den ensamma tillvaro han såg framför sig och gestaltar den i diktens form. Det var varken första eller sista gången han begagnade sin konst som ett medel att blicka in i sin egen framtid - såväl i novellen *Högre ändamål* i *Svenska öden och äventyr* (1882-83) som i tragedin *Fadren* (1887) och i kammerspelet *Oväder* (1907) föregriper han det öde som han fruktar skall drabba honom (jfr Torsten Eklund, Tjänstekvinnans son. En psykologisk Strindbergsstudie, 1948, s. 424 f.). När Strindberg genomför detta experiment i *Ensam* renodlar han sina erfarenheter i det förflutna, samtidigt som han utgår ifrån sin aktuella situation. I en berömd passage i *Ensam* skildrar berättaren hur han i dikten lever

framom mig själv, ibland bakom mig, i minnena, och dessa kan jag behandla som bitarne i en bygglåda. Med dem kan jag sätta ihop alla slags; och samma minne kan tjäna till allt möjligt i en fantasibyggnad, vända olikfärgade sidor uppåt och som antalet sammanställningar är oändligt får jag under mina lekar ett intryck av oändligheten (s. 49).

Hela berättelsen präglas i själva verket av denna litterära process där Strindberg samtidigt befinner sig i olika tidsskikt. I nuet befinner han sig, säger Brandell, då han skildrar vardagsverkligheten med t.ex. utsikten från bostaden och de regelbundna promenaderna; framom sig själv är Strindberg då han »förvandlar sig till änklings och uppfattar sin ensamhet som definitiv»; bakom sig är han i minnena »då han berättar eller diktar vidare på episoder från åren 1899-1901». Ensamheten, som Strindberg till stor del hade förverkligat som litterärt program under Infernoperioden, återvänder han till i *Ensam*, menar Brandell (Brandell, 1989, s. 231 ff.; jfr Ola Östin, »August Strindbergs Ensam», Edda, nr 45, 1958, s. 97). Den diktande verksamheten mångdubblar den ensammes livsupplevelse:

Jag lever, och jag lever mångfaldigt alla de människors liv jag skildrar; är glad med de glada, ond med de onda, god med de goda; jag kryper ur min egen person, och talar ur barns mun, ur kvinnors, ur gubbars; jag är konung och tiggare, jag är den högt uppsatte, tyrannen och den aldra föraktadste, den förtryckte tyrannhataren; jag har alla åsikter, och bekänner alla religioner; jag lever i alla tidevarv och har själv upphört att vara. Detta är ett tillstånd som ger en obeskrivlig lycka (s. 34 f.).

Några direkta litterära mönster bakom en så personlig skapelse som *Ensam* behöver man inte räkna med (jfr Lamm, 1948, s. 319). Strindberg har själv i förbigående nämnt Balzac i samband med berättelsen (»Balzacs romanform lockar mig mest nu. Typen 'Ensam'. Der kan man få förklara sig, utbreda sig, tolka menniskor, se dem inuti, grundligt»; brev till Harriet Bosse 14/4 1906). Likheterna med Balzac torde dock vara begränsade. Gunnar Ollén har pekat på paralleller med Jean-Jacques Rousseaus *Les rêveries du promeneur solitaire* ('Den ensamme vandrarens drömmier'); gemensamt för båda böckerna är promenaderna, drömsämningarna, läsningen av klassisk litteratur och den frivilliga isoleringen (Ollén, 1941, s. 184). Strindbergs berättelse uppvisar också släktskap med den samtida s.k. flanörlitteraturen, från vilken den emellertid skiljer sig genom författarens - och den ställföreträdande berättarens - engagemang och religiositet (jfr Alf Kjellén, *Flanören och hans storstadsvärld. Synpunkter på ett litterärt motiv*, 1985, s. 178 ff.).

Ensam har tilldragit sig stort intresse hos forskarna. H. Wijsbek har i en uppsats sökt visa »att ensamheten i Strindbergs berättelse beskrivs som en process med moraliska dimensioner» och att boken innebär »en uppgörelse med äktenskapet» (»Metamorfosen in Strindbergs Ensam», *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, nr 1, 1984, ss. 35, 47). I en otryckt amerikansk doktorsavhandling företar Barry Jacobs bl.a. en genomgång av ensamhetstemat i Strindbergs diktning inklusive *Ensam* (Strindberg and the Problem of Suffering, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1964, ss. 113-179). Flera forskare har jämfört *Ensam* med *Taklagsöl* (1906) med vilken berättelsen uppvisar både likheter och olikheter (E. O. Johannesson, *The Novels of August Strindberg. A Study in Theme and Structure*, 1968, s. 255 f.; P. A. Tjäder, »Det växande huset. Kommentar till strukturen i Strindbergs Taklagsöl», *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 1, 1978, s. 37 ff.; Ståhle Sjönell, 1986, ss. 87, 121).

Strindbergs egen tanke om hur *Ensam* skulle kunna tänkas bli mottagen framskyntar i ett brevuttalande den 3 augusti 1903 till Schering vilken yttrat sig berömmande om boken: »Jag får nog ovet som stil-lös af den nya Kunstgewerbe-Skolan.» (Med det sista uttrycket avses antagligen Jugendstilen eller L'art nouveau.)

Till följd av att *Sagor* och *Ensam* utkom med bara någon veckas mellanrum tog flera recensenter upp böckerna samtidigt i sina anmälningar.

Recensionerna av *Ensam* kom ofta att handla om bokens upphovsman, eftersom man identifierade honom med *Ensam*s jagberättare. J. Bruzelius (sign. J. Bz.) i *Social-Demokraten* (5/12 1903) var kallsinnig. Han ansåg att berättelsen utgjorde ett bevis på trötthet, vilket föranledde ett tillägg av tidningens chefredaktör, Strindbergs gamle vän Hjalmar Branting, signaturen »-r». Denne menade

att berättelsen, sedd mot sin personhistoriska bakgrund, vittnade »icke om annan trötthet än konvalescensens, och den är till hälsa».

Sven Söderman (sign. S. S-n.) kom in på liknande tankegångar ett par veckor senare i Stockholms Dagblad (17/12). Han jämförde *Ensam* med »de litterära patologiska uttrycken» *Inferno* och *Legender* och konstaterade att boken »står till dem i ett rätt nära samband: i konvalescentens förhållande till den nyss illa sjuke». Åkturen längs Strandvägen till Djurgården och det befarade mötet med sonen är två episoder i *Ensam* som flera recensenter kommenterar. Söderman ser den förra som »en direkt återerinring om Infernostämningarna», »en hallucination», och berättarens beslut att hellre välja ensamheten i fortsättningen kallas »en slutledning af en sinnessjuk». Den senare händelsen tycks honom »pinsam genom ohöjld egoism och naiv tro på egen oansvarighet». Hans helhetsomdöme är reserverat.

Johan Gottfrid Renholm (sign. Rm) i Stockholms-Bladet (28/11) och Hans Emil Larsson (sign. -pt-) i Sydsvenska Dagbladet Snällposten (18/12) ansåg båda att *Ensam* innehöll för mycket av rent privat intresse för att i längden kunna fångas.

Enligt Lars August Ahlgren (sign. L.A.) i Nya Dagligt Allehanda (12/12) »har 'Ensam' sitt förnämligaste värde såsom ett synnerligen intressant dokument till belysande af diktaren och personligheten Strindberg». I sin anmälan gör han ett försök att fixera Strindbergs själsliga status utifrån *Ensam* och *Sagor* som han anmäler samtidigt. Han tycker sig i båda verken spåra en strävan hos Strindberg till resignation, men han ställer sig tveksam till huruvida denne verkligen lyckats uppnå en sådan. Bakom noli me tangere-attityden finner Ahlgren författarens »sjukliga misstänksamhet och hans stora - låt vara omedvetna - egoism». Ahlgren anser för sin del inte att skildringen i boken är tröttande, »äfvén om den måste få en fläkt af kammarlivets tungsinta enformighet öfver sig».

En mycket ambivalent anmälan svarade Oscar Levertin för. »Har han icke redan skrivit nog bikter?» utbrister Levertin i sin recension i Svenska Dagbladet (4/12; omtryck i Levertins Samlade Skrifter, 13, 1908, ss. 35-41).

Den vilda själfkampen, som fyllde »Inferno» och »Legenderna», har domnat af. Men ju mer den inre strömmen hos en personlighet mattas af, dess svårare blir det att uppehålla intresset för rent personliga bekännelser, och dess större roll brukar gemenligen också sådant spela, som är obetydligt och likgiltigt åtminstone för alla andra än bekännaren. Detta är också fallet med de dagboksanteckningar, som utgöra »Ensam».

»Dock», fortsätter Levertin längre fram,

man skulle gifva en falsk föreställning om »Ensam», om man icke tillfogade, att Strindberg trots allt förmår fångas, att hans skildringar också i denna bok äga en enastående omedelbarhet och friskhet, och att han öfverallt inlätar glänsande iakttagelser och förtjusande små skildringar, hvilka en sent vunnen mjukhet i linieföringen gifver ett särskildt behag. Hans gatupartier från Östermalm såväl som hans små interiörer från stockholmska rum äro af en ööfverträfflig sanning.

Ambivalent var också Karl Warburg (sign. K. W-g.). I sin anmälan i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning (18/12) karakteriserar han *Ensam* som »den egendomliga boken» men slutar med ett starkt erkännande: *Ensam* är, konstaterar han, »en prosaskildring sådan icke någon svensk skrifer bättre».

Även Georg Nordensvan (sign. G-g N.) i Dagens Nyheter (2/12), Strindbergs egen gamla tidning, var positiv medan inte oväntat Strindbergs gamle motståndare, akademisekreteraren Carl David af

Wirsén (sign. C. D. W.) i sin anmälan i Post- och Inrikes Tidningar (12/12) mera entydigt uttrycker oförstående och avståndstagande: »Den besynnerliga boken är upptagen af hjältens ständiga idiosynkrasier, som äro patologiskt underliga.»

»Så hårdhärtad, så onaturlig är emellertid icke Strindberg, som han här själf visar sig, och här skulle behöfts ett korrektiv för att bilden skulle vara lik», menar Strindbergs sällskapsbroder från Lundatiden Johan Mortensen i Nordisk Tidskrift (häfte 8, 1903, s. 671 ff.) apropå skildringen av det fruktade mötet med sonen. »Men», fortsätter han, »han är en sensitiva, som reagerar för minsta retning och hvars fantasi då utlöser sig i banor, som ingen kan ana.» Även om Mortensen anser »att det finnes en massa småsaker, som strängt taget icke kan intressera någon annan än vederbörande själf», så är hans omdöme i stort sett välvilligt. Avslutningsvis ställer han frågan om inte boken kan bli »en slags modern *de senectute*, en inledning till ålderdomens njutande för herrar i den kritiska åldern, hvilka här [- - -] kunna återfinna och spegla åtskilligt af sitt eget väsende». (Mortensen alluderar på *De senectute*, lat. 'Om ålderdomen', en skrift av den romerske författaren Cicero, 106-43 f.Kr.)

Uppskattande skriver också Bo Bergman (sign. B. H. B.) i Ord och Bild (häfte 11, 1904, s. 635):

Den innehåller mycket både vackert och djuplodadt: observationer från gator och torg, gifna med något af Strindbergs gamla mästerskap i konkret och målade skildring, glimtar af människoöden i hastig belysning, små novellmotiv, påvisade och släppta igen. En liten enkel tragedi - en diversehandel som går omkull - har fått en skärpa, ja storhet i behandlingen, så att till och med ett Sofoklescitat går för sig utan någon anstrykning af komik.

De två dikter som ingår i *Ensam*, *Ahasverus* och *Vargarne tjuta*, kommenterades bara av några få recensenter. Karl Warburg konstaterade: »Här förekommer ett stycke vers, skildrande djurlifvet på Skansen en aftonstund, gifven med Strindbergs måleriska styrka.» Hans Emil Larsson betecknade däremot dikterna som »temligen enkla rimmerier».

SAGOR

När Strindberg sommaren 1903 författade *Sagor* innebar detta något principiellt nytt i hans produktion. Han hade visserligen skrivit »sagor» tidigare, men det hade då gällt prosatexter av ytterst skiftande karaktär - beteckningen »saga» är långt ifrån entydig i Strindbergs vokabulär. *Början av Ån Bogsveigs saga* (1872) är en berättelse i fornisländsk sagastil och *Sagan om Herkules* (1883) är en grovkornig satir. De »Sagor» som Strindberg författade på franska i mitten av 1880-talet (Brev 5, s. 38) omrubricerades när de publicerades i svensk översättning till den mer adekvata titeln *Fabler* (1891). En saga eller fabel kan man också kalla Strindbergs lilla berättelse om dödskallefjärilen från 1895, som ingår i uppsatsen *Dödskallefjäriln* (Brandell, Strindbergs Infernokris, 1950, s. 216). I *Fagervik och Skamsund* (1902) ingår *En barnsaga*, som närmast kan beskrivas som en realistisk novell med vaga inslag av folksaga. Inom dramatiken hade Strindberg dessutom bakom sig flera verk som har mer eller mindre uttalade drag av »sagospel»: *Lycko-Pers resa* (1882), *Himmelrikets nycklar* (1892), *Advent* (1898), *Svanevit* (1901) och *Ett drömspel* (1901).

Med *Sagor* 1903 utvidgade emellertid Strindberg sitt litterära revir. Berättelserna i samlingen riktar sig uppenbarligen delvis - kanske i första hand - till vuxna och har ibland en novellistisk prägel men både i fråga om innehåll och form ligger de närmare den traditionella barnsagan och den fantastiska sagan än några tidigare prosaberättelser hos Strindberg.

Att han intresserade sig för sagogenren 1903 innebar att han - som ofta annars - var i takt med

tiden; konstsagan åtnjöt mycket stor popularitet kring sekelskiftet (jfr Boel Westin, »Sceneri och fantasi. Strindberg som sagodiktare», stencilerat utdrag ur en kommande studie, april 1992, Stockholms Universitet, s. 12 och »Lekfulla sagor med satirisk udd», DN 4/12 1990; om den svenska sagodiktningen vid denna tid, se Eva Nordlinder, Sekelskiftets svenska konstsaga och sagodiktaren Helena Nyblom, 1991).

En viktig litterär inspiratör bakom både fablerna och sagospelen samt *Sagor* var, som forskningen uppmärksammat, H. C. Andersen, vilken Strindberg läste som barn och sedan återkom till flera gånger som vuxen; på 1870-talet översatte han för övrigt några av Andersens sagor (A. Blanck, »En okänd Strindbergsöversättning från H. C. Andersen», Samlaren, 1920, s. 167 f.). När Strindberg vid sekelskiftet, sannolikt 1899 (W. A. Berendsohn i: Svensk Litteraturtidskrift, nr 16, 1953, ss. 175-177), svarade skriftligt på den danske journalisten och översättaren Georg Bröchners frågor (svaren publicerades på Strindbergs begravningsdag den 19 maj 1912 i Svenska Dagbladet) apostroferade han H. C. Andersen; på frågan vilka böcker han uppskattade mest svarade han bland annat: »Andersens Sagor». Om sin Andersen-läsning vid olika tidpunkter i livet, bl.a. den förnyade bekantskapen med dennes »Eventyr» sommaren 1901, då han och Harriet Bosse som nygifta vistades på badorten Hornbæk i Danmark, har Strindberg berättat med anledning av Andersen-jubileet i en tidningsartikel 1905; i denna understryker han starkt den danske diktarens betydelse för hans egna sagor: »Läs mina enkla *Sagor* av 1903 och se själv var jag har gått i lära!» (Saml. Skr. 54, s. 445.) Den saga som särskilt har förknippats med Andersens sagostil är *Stora Grusharpan*. Bergmästarens sjunkna piano som där väcker fiskarnas förundran har en motsvarighet i telegrafkabeln på havets botten i Den store Søslinge ('Den stora sjöormen'). Detta inflytande från H. C. Andersen har studerats både av Vagn Børge (August Strindberg og H. C. Andersen, Khvn 1931), Signe Fabricius Møller (»H. C. Andersen-stiltræk i Strindbergs Sagor», i: Svensk stil. Studier tillägnade Bengt Hesselman den 21 dec. 1935, 1935 ss. 101-110) och Boel Westin (Westin, 1992, ss. 16-21).

En händelse i Strindbergs privata liv som hade betydelse för tillkomsten av *Sagor* var dottern Anne-Maries födelse den 25 mars 1902. Därigenom försattes han i »nya stämningar» som han skrev till Schering (Brev 14, s. 176). Dottern, som inte var mycket mer än ett år då *Sagor* författades, kan inte gärna ha spelat någon större roll som publik, men hon skymtar ett ögonblick som den tänkta mottagaren av åtminstone en av berättelserna. I *Lotsens Vedermodor* heter det oförmedlat: »Anne-Marie, som hörde sin mamma sluta historien så där, frågade [- - -]» (texten s. 124).

Strindbergs planer på att författa sagor efter dotterns födelse går tillbaka åtminstone till december 1902. I ett brev till Schering den 1 december redogör han för sitt projekt att skildra »den medvetna viljan» i världshistorien. Han säger sig tveka om formen och nämner som ett alternativ »sagor» samt tillägger: »För ögonblicket lutar jag åt Sagorna (Andersens poetiska stil).» Efter att i ett nytt brev till Schering (8/12) ha upprepat att det lutade åt sagorna skriver Strindberg den 11 december till denne, som tidigare hade översatt berättelsen *En barnsaga*:

Det ser ut som, under det grundliga förarbetet till »Gud i Historien» (Den medvetna viljan etc.) hvilket nog räcker en längre tid - min fantasi ville friska upp sig med Sagor - Nog af här kommer sagor - jag har redan berättat dem hemma! Och därför: vill Ni be Förläggaren till En Barnsaga vänta på fortsättningen? Då skall boken bli en trumf i stället för en hacka! - Och jag sänder Er Saga efter Saga! Före jul! sannolikt!

Här gäller det uppenbarligen sagor som inte har direkt samband med Strindbergs pågående studier i världshistorien. Omedelbart efter det citerade stycket i brevet har Strindberg emellertid tillfogat två frågetecken (ej återgivna i August Strindbergs Brev men uppmärksammade av Krister Malmström i en otryckt seminarieuppsats vid Stockholms Universitet, »Studier i Strindbergs Sagor», 1964, s. 4; originalbrevet i Bonniers förlagsarkiv) som markerar att löftet var osäkert. Några sagor

skickade Strindberg heller aldrig före jul. Andra projekt innebar att dessa sköts på framtiden. Den aviserade studien av den medvetna viljan i historien författades i början av 1903 och publicerades som artikelserie i Svenska Dagbladet 20/2–30/5. Och på våren tillkom *Ensam* som skickades till förlaget den 2 juni.

Harriet Bosse med dottern Anne-Marie, född den 25 mars 1902 (Kungl. Bibl.).

Strindbergs planer på sagor kan studeras i flera förteckningar i Gröna Säcken. De utförda sagorna skymtar bakom preliminära titlar, motiv och uppslag. Det är emellertid vanskligt att datera förteckningarna, bl.a. därför att Strindberg kan ha kompletterat dem i efterhand.

Två förteckningar bör ha tillkommit på ett relativt tidigt stadium. I den ena, som bär rubriken »Historier» (6:2,4), kan man bland mängden av uppslag identifiera fyra utförda sagor, *Blåvinge finner Guldpuddran* (»Blåvinge på Solbärga»), *Fotografi och Filosofi* (»Fotografens uppfinning. Negativer»), *Sjusovaren* (»Kapellmästarn ([med grekiska bokstäver: Axel])» och möjligen *Anden i flaskan* (»Homunculus»; jfr nedan s. 296 om dramfragmentet med detta namn). I den andra förteckningen (6:2,5) skymtar man mer eller mindre tydligt *Stora Grusharpan* (»Det sjunkna fortepianot»), *Lotsens Vedermödor* (»Snäckbutikerna»), *Pintorpa-fruns Julafton* (»Julkärfven som foglarna inte ville röra. (Pintorpafrun)»), *I Midsommartider* (»Lärkorna öfver dimman på hafvet sjunga»), *Jubal utan Jag* (»Johan utan Jag») och *Sankt Gotthards Saga* (»Förlofvade Landet. Schweitz»).

Ovan (s. 232) har omnämnts en förteckning över »Sagor: Spökhistorier» (6:2,6), som antogs vara tillkommen före författandet av *Ensam*. Bland de uppslag som Strindberg noterar i denna känner man igen minst sex av de utförda sagorna, nämligen *Lotsens Vedermödor* (»Lotsen», längre ned på sidan »Snäckhandlaren»), *Triumfatorn och Narren* (»Triumfen Vega i Upsala./ Triumfatorn»), *Tobaksladans Hemligheter* (»Aktrisen / som fick / allt! Och leddes ihjäl», »Tobaksladan / och kulisserna», »En Teatersaga», »Den utplånade. [Men Herrans ansigte står öfver dem som ondt göra, så att / han utskrapar deras åminnelse af jorden. Ps. 34.17 / 'Och deras åminnelse / vare utrotad från / jorden.' Ps. 109.15»]), *Sankt Gotthards Saga* (»Arkadien»), *Jubal utan Jag* (»Johan utan Jag») och *Gullhjelmarne i Ålleberg* (»Ålleberg», »Gull-hjelmarne: i Ålleberg»). Bakom anteckningen »Dufvans Sång på Liljeqvist» döljer sig dock inte som man kunde tro sagan *I Midsommartider*, i varje fall inte i sin nuvarande form, eftersom denna bygger på minnen från en senare tidpunkt, utan förmodligen någon av de två planerade men aldrig utförda sagor som i andra förarbeten bär titeln »Dufvans Sång på Liljeqvist» (4:27, 20–22) och som skulle ha ett annat innehåll.

En annan förteckning (6:1,5, bild s. 255) ligger senare i tiden. Det framgår redan av några anteckningar som anspelar på daterbara händelser. Notationen »Den drivande Segelbåten» bygger uppenbarligen på en händelse som Strindberg omtalar i *Ockulta Dagboken* den 12 juni 1903, »Blidö: Midsommarafton» syftar på ett besök som Strindberg gjorde hos familjen på Blidö midsommartiden 1903 och »Axels Charlott» (med grekiska bokstäver) på ett dödsfall som Strindberg fick vetskap om den 29 juni samma år (se nedan s. 272).

Att denna förteckning måste vara senare framgår också av att de definitiva sagorna börjat formera sig. Flera av de sagor som utfördes har intagit positioner överst på förteckningen. Strindberg är på väg mot en tydligare konception av samlingen. De sagor som man direkt känner igen eller kan spåra i de disparata anteckningarna upptill på sidan är följande: *Stora Grusharpan* (»Stora Grusharpan»), *När Träsvalan kom i Getapeln* (»L-holmen»), *Lotsens Vedermödor* (»Lotsen», längre ned på sidan: »Snäckhandlaren»), *Triumfatorn och Narren* (»Triumftåget», längre ned i förteckningens båda spalter: »Ogräset och Hvetet»), *Gullhjelmarne i Ålleberg* (»Gullhjelmarne i Ålleberg», längre ned:

»Alnstickan»), *Tobaksladans Hemligheter* (»Tobaksladans hemligheter. / Storsångerskan: bor midt emot och kan se repertoaren / på kulisserna som dragas fram ur ladan»), *Sankt Gotthards Saga* (»Sankt Gotthard. / Arkadien»). Längre ner på sidan kan man identifiera följande sagor: *Jubal utan Jag* (»Jubal utan Jag», »Peruken»), *Sjusovaren* (»Soluppgången och Sjusofvaren. / Blommorna, Pianot etc.»), *I Midsommartider*

På nästa sida återges ett utkast (SgNM 6:1,5) där Strindberg antecknat titlar och uppslag till sagor, både sådana som utfördes och sådana som aldrig författades.

(»Dufvans Sång på Liljeqvist», »De hägrande fönsterrutorna», »Den drifvande Segelbåten», »Blidö: Midsommarafton. / Skarpö: Björken som gick. / Begravningskransen»), *Blåvinge finner Guldpudran* (»Blomstrens Hemligheter»), *Fotografi och Filosofi* (»Sommarnöjet: Intet för Intet. /Jernkällan. / Gyttjan i Stranden. / Badstället. Långt till boden. / Myggen. promenader. / Tjuren», »Negativbilden [- - -]»). Anteckningen »Axels Charlott» leder tankarna till *Sjusovaren* och *Ett halvt ark papper* (se nedan ss. 268, 272 f.). Sagor som kan identifieras i den här förteckningen men inte i den föregående är *Stora Grusharpan*, *När Träsvalan kom i Getapeln*, *Sjusovaren*, *Blåvinge finner Guldpudran*, *Fotografi och Filosofi* och - möjligen - *Ett halvt ark papper*. Om man inkluderar *Ett halvt ark papper* manifesterar sig alla sagor i den slutliga samlingen i den senare av förteckningarna med ett undantag, *Pintorpa-fruns Julafton*; denna saga saknas i båda.

Förteckningarna tyder på att Strindberg i vissa sagor kombinerade motiv och uppslag som inte hängde ihop från början. Således förekommer exempelvis i båda förteckningarna »Lotsen» och »Snäckhandlaren» i form av separata anteckningar; dessa två motiv är ju också löst hopkopplade inslag i *Lotsens Vedermodor*. Samma sak gäller följande anteckningar i utkastet 6:1,5: »Triumftåget» respektive »Ogräset och Hvetet» (*Triumfatorn och Narren*); »Gullhjelmarne i Ålleberg» respektive »Alnstickan» (*Gullhjelmarne i Ålleberg*); »Jubal utan Jag» respektive »Peruken» (*Jubal utan Jag*); »Dufvans Sång på Liljeqvist», »De hägrande fönsterrutorna», »Den drifvande Segelbåten», »Blidö» (*I Midsommartider*).

Ingenting tyder på att Strindberg påbörjade författandet av sagosamlingen innan han hade avlevererat manuskriptet till *Ensam* den 2 juni; någon eller några av sagorna tillkom sannolikt i juni, resten författades senare under sommaren.

Kring månadsskiftet maj-juni finns ett par anteckningar i *Ockulta Dagboken* där Strindberg talar om oberättigad svartsjuka och upprördhet hos Harriet Bosse. Den 9 juni reste hon och dottern till Blidö, ett stycke sydost om Furusund i Stockholms skärgård. De hyrde där en stuga tillsammans med Harriet Bosses syster Inez Ahlquist och dennas tolvårige son Alf. Strindberg satt ensam i staden med undantag av ett besök 22 juni-6 juli hos familjen, under vilket han enligt *Ockulta Dagboken* var med om »fasans uppträden». I en dagboksanteckning året därpå (2/6 1904) talar Strindberg om sig själv »i fjor, flyende från Blidö och Harriets furiösa lefverne». Att han under besöket på Blidö var sysselsatt med sagodiktning framgår av olika källor. Den 4 juli skriver han till vännen Leopold Littmansson i Paris: »I Skärgården, badande i havet, skrivande Sagor; med hustru och en liten ettårig dotter - - - sitter jag på Blidö utanför Furusund.» Harriet Bosse har också uppgivit att Strindberg sommaren 1903 skrev »Sagor för Anne-Marie» (Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, s. 112). Det kan dessutom nämnas att Strindberg 1909 skänkte dottern ett exemplar av den tredje upplagan med påskriften »Anne-Maries' / [tryckt: SAGOR] / Eller / Blidö-Boken.» (Exemplaret nu i Kungliga Bibliotekets Strindbergssamling.)

Sagoförfattandet fortsatte av allt att döma i Stockholm efter det att Strindberg återvänt dit. Den 30 juli avgick manuskriptet till förläggaren Hugo Geber med en kortfattad kommentar:

Härmed sänder jag till påseende min höstbok: Sagor. Nytt, outgifvet! alltsammans!

Frågas: böra Sagorna illustreras eller ej? Om icke, böra de presenteras med rubriker eller vignetter. Anbefallande manuskriptet som är okopieradt [- -].

Det faktum att pagineringen i originalmanuskriptet är löpande bör innebära att sagorna tillkom i den ordning de hade i manuskriptet. Denna är följande: *Stora Grusharpan* (pag. 1-8), *Sjusovaren* (9-18), *Lotsens Vedermodor* (19-37), *Pintorpa-fruns Julafton* (38-56), *Triumfatorn och Narren* (57-69), *När Träsvalan kom i Getapeln* (70-83), *I Midsommartider* (84-101), *Tobaksladans Hemligheter* (102-110), *Sankt Gotthards Saga* (111-128), *Jubal utan Jag* (129-141), *Gullhjälmarna i Ålleberg* (142-155) och *Blåvinge finner Guldpuddran* (156-165).

Jämför man den följd i vilken de sju första motiven förtecknas i utkastet 6:1,5 med den ordning sagorna har i manuskriptet ser man att ordningsföljden skiljer sig så när som på att *Stora Grusharpan* kommer först i båda. Flera igenkännbara sagor har inte heller fått sina slutgiltiga titlar. Detta ger en uppfattning om hur långt författandet torde ha framskridit vid den tidpunkt då förteckningen uppgjordes; den enda saga som kan ha författats är *Stora Grusharpan*. Den 29 juni var den senaste gräns bakåt som kunde påvisas. Sagan *Pintorpa-fruns Julafton*, i vilken Strindberg tecknat ett nidporträtt av Harriet Bosse, kommer som nummer fyra i manuskriptet. Man kan undra om den skrevs på Blidö där Strindberg bodde i samma hus som hustrun eller om den tillkom i Stockholm efter kraschen i slutet av sommarvistelsen.

Att exakt datera de enskilda sagorna är som synes inte möjligt men materialet ger vissa hållpunkter. *I Midsommartider* bygger på intryck från Strindbergs besök på Blidö 22 juni - 6 juli och kan alltså inte ha skrivits tidigare. Det ger en ungefärlig gräns framåt för de sex sagor som ligger före *I Midsommartider* i manuskriptets paginering och en ungefärlig gräns bakåt för de sagor som ligger efter.

En detalj i *Pintorpa-fruns Julafton*, de elektriska ljusen som hustrun låter brinna hela natten (texten s. 212), har en direkt parallell i en anteckning i *Ockulta Dagboken* den 27 maj 1903 (se nedan s. 289); det bekräftar att sagan är skriven efter detta datum.

Sagan *Gullhjälmarna i Ålleberg* kan dateras mera exakt. Det heter på ett ställe i denna: »Ryssland firade nyligen Petersburgs grundläggning, och Borgmästarn i Stockholm gick med i processionen» (texten s. 192). Detta är just vad svenska tidningar rapporterade om vid månadsskiftet maj-juni 1903. De sista dagarna i maj detta år firade S:t Petersburg tvåhundraårsminnet av sin grundläggning och bland de inbjudna gästerna befann sig Stockholms dåvarande borgmästare Carl Lindhagen. Men det finns en ännu bättre dateringsmöjlighet. Något tidigare i sagan konstaterar jätten Svensk att »det dog en [påve] nyss» (s. 191). Det bör syfta på påven Leo XIII:s död den 20 juli 1903, om vilken man också kunde läsa i svensk press. Slutsatsen blir att Strindberg säkerligen skrev denna saga - och den om *Blåvinge* som är placerad sist i manuskriptet - efter detta datum, dvs. i Stockholm kort innan han den 30 juli sände manuskriptet till förläggaren.

Ett par av berättelserna har rottrådar som kan följas långt bakåt i tiden. *Sankt Gotthards Saga* koncipierades redan på 1880-talet. Det framgår dels av ett brev till förläggaren Claes Looström 1886 där Strindberg omtalar att han »har upplagt en grandios rundmålning hetande Sankt Gothards Saga, handlande om tunnelarbetet m. m.» (Brev 5, s. 297), dels av bevarade utkast på baksidor av manuskriptet till första delen av *Tjänstekvinnans son*, som Strindberg författade våren 1886; på en baksida står: «*Sankt Gothard. / Göschenen-Dal. / Lördagsafton: / Hornlåtar: / Diligencen. / Docenten.*

/ Berget» (ms pag. 6, Bonniers förlagsarkiv; Saml. Skr. 38, s. 220); på en annan baksida förekommer enbart titeln »*Sankt Gothards Saga*» (ms pag. 21). Först efter nästan två decennier blev alltså planen förverkligad.

»Sankt Gotthard» förekommer dessutom i ett utkast från våren 1903 som titel på en berättelse i en planerad antologi kallad »*Jul-Boken 1903*» (6:16,6; se Olléns kommentar till *Ordalek och småkonst*, Saml. Verk 51, ss. 231 och 226). Det betyder antagligen att denna saga planerades för sig innan Strindberg hade inriktat sig på en sagosamling.

Huvudmotivet i *Jubal utan Jag* kan, som Göran Stockenström visat, spåras tillbaka till 1898 i Strindbergs utkast. Bland annat finns ett förarbete till *Brott och brott* med rubriken »*Ockultistiska Dramer: / Nemesis-Dramer*», där Strindberg formulerar det psykologiska motivet i ett planerat drama kallat »*Johan utan Jag*». Där står: »Mannen som förnekar sin identitet och derigenom som straff förlorar sitt sjelf» (4:21,4). Samma motiv skymtar i förarbeten till de aldrig fullbordade prosaverken *Klostret* respektive *Mirakelboken* (se Barbro Ståhle Sjönells kommentar i Saml. Verk 50, s. 291 och G. Stockenström, *Ismael i öknen. Strindberg som mystiker*, 1972, s. 426).

Enligt det kontrakt som upprättades med Gebers förlag (nu i Bonniers förlagsarkiv; Strindbergs exemplar i KB) skulle den första upplagan omfatta 2550 exemplar och arvodet utgöra 1000 kronor. Denna summa mottog Strindberg den 7 augusti, dvs. samma dag som han undertecknade kontraktet, enligt vad som framgår av en kvittens på detta.

Under den fortsatta planeringen av boken fram till tryckningen skedde vissa förändringar både beträffande urvalet av sagor och deras ordningsföljd.

Den 28 augusti bad Strindberg förläggaren att »i sinom tid» få »hela Sagokorrekturet på en gång och i tre exemplar på hvitt papper». Strindberg förklarade att han räknade med att få sagorna utgivna på tyska och danska, om översättarna erhöll korrekturexemplar. Av ett brev till Schering den 23 september framgår också att Strindberg då skickade denne korrekturet till *Sagor* för översättning till ryska. Åtta sidor saknades dock; enligt Strindberg berodde det på att han beslutat sig för att ur samlingen lyfta ut *Pintorpa-fruns Julafton* eller »*Pintorpa-frun*» som sagan kallades vid denna tid; senare ändrade Strindberg titeln (se nedan s. 289). Dagen innan hade han skrivit till Geber:

Fråga mig icke om skälen, men låt mig byta ut *Pintorpafrun* mot dessa två medsända sagor! Och låt mig veta att Du beviljar min begäran; det är ju din egendom, därför har jag icke rätt disponera öfver den.

Och må vi så utplåna den andra!

De två sagor som Strindberg levererade som ersättning var *Fotografi och Filosofi* och *Ett halvt ark papper*. Geber tillmötesgick Strindbergs begäran trots att texten till *Pintorpa-fruns Julafton* redan var satt och förelåg i korrektur. Bland Strindbergs efterlämnade papper finns två exemplar av ett ombrutet korrektur med pagineringen 47-68 till sagan samt en titelsida till samma korrektur (SgNM 67:1,9-11). Dessa exemplar behöll Strindberg tydligen när han skickade ett korrektur till Schering. Att så är fallet bekräftas av Scherings kommentar i hans tyska utgåva av sagorna 1920 (*Erläuterungen des Übersetzers i: August Strindberg, Werke, Deutsche Gesamtausgabe, 3:4, Märchen und Fabeln, Verdeutscht von Emil Schering, München 1920, s. 303*). Strindbergs uppgift att åtta sidor saknades kan förbrylla eftersom såväl manuskriptet som korrekturet till *Pintorpafruns Julafton* omfattar fler sidor än åtta. Säkert tänkte han dock på att texten till de två sagor han erbjöd Geber som ersättning utgör åtta fullskrivna sidor i manuskriptet.

Skälet till att Strindberg drog tillbaka berättelsen 1903 var att han hade använt Harriet Bosse som modell för Pintorpafrun. Av anteckningar i *Ockulta Dagboken* från september 1903 framgår att Strindberg på nytt umgicks med hustrun och dottern, vilka efter sommarvistelsen på Blidö hade flyttat till en möblerad våning på Biblioteksgatan 30 (OD 5/9 1903; Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, s. 84). Åtminstone tidvis rådde nu åter harmoni mellan makarna. Tydligt ville Strindberg i detta läge inte äventyra förhållandet till hustrun genom att publicera berättelsen. Situationen erinrar slående om den två år senare inför publiceringen av *Ordlek och småkonst*. Strindbergs relation till Harriet Bosse, från vilken han skilts året innan, hade då förbättrats och han ångrade den hatfulla bilden av maken i den tredje Holländarsången; den självbiografiska bakgrunden var ju uppenbar. Resultatet blev att han förmådde förläggaren - denna gång Bonnier - att skära ut de aktuella sidorna i de redan färdiga bokexemplaren (Olléns kommentar i Saml. Verk 51, s. 277 f.).

De två nya sagor som Geber fick den 22 september var alltså de troligen relativt nyskrivna *Fotografi och Filosofi* resp. *Ett halvt ark papper*. Både vad gäller skriftbilden och den separata pagineringen avviker manuskripten till dessa sagor från resten av handskriften. En förutsättning för koncipieringen av *Ett halvt ark papper* utgjorde sannolikt beskedet den 29 juni att brodern Axels hustru avlidit. Sagan bör ha tillkommit efter denna tidpunkt (se nedan s. 272 f.); kanske författades både den och *Fotografi och Filosofi* först sedan Strindberg bestämt sig för att dra tillbaka *Pintorpafruns Julafton*.

Att också ordningsföljden mellan sagorna ändrades berodde tydligen på förläggaren. Den 30 september svarar Strindberg på ett nu förkommet brev från Geber: »Så gerna, omplaceringen Du önskar!» Geber ville uppenbarligen börja samlingen med *I Midsommartider*, som är placerad som nummer sju i handskriften. Ordningsföljden mellan övriga sagor i den tryckta boken är densamma som i manuskriptet, med de två nya sagorna placerade bredvid varandra i luckan efter *Pintorpafruns Julafton*.

I Strindbergs fortsatta korrespondens med förläggaren angående *Sagor* diskuteras några detaljer i boken. Som beteckning på fartyget i *Triumfatorn och Narren* bestämde sig Strindberg på ett sent stadium för »barkskepp» i stället för »skonare» (brev till Geber 11/10 och 14/10; jfr Eklunds kommentar i Brev 14, s. 299). Det innebär att han valde den historiskt korrekta benämningen; enligt Anton Stuxberg, som själv deltagit i expeditionen, var Vega som Strindberg tänker på i sagan »fullständigt riggad som barkskepp» (Minnen från Vegas färd [- -], 1890, s. 200).

En annan fråga, som berörs i breven till Geber, gäller omslaget; den 20 oktober skriver Strindberg: »Ditt omslag är idealiskt! / Ändra det nu icke!» Den färdiga bokens omslag är relativt enkelt utformat. Framsidan har en brandröd grundfärg. Förutom författarnamn, boktitel och förlagsnamn, allt i svart tryck, förekommer på framsidan en cirkelrund, genombruten figur i silvergrått. På baksidan, som har samma brandröda färg, finns endast en tryckt prisuppgift.

Den 12 november utkom *Sagor* i en första upplaga (brev till Schering 14/11; i Svensk Bokhandels-Tidning upptas den i listan för 12-18/11). Enligt en notis i Stockholms Dagblad 13/12 var den första upplagan då i det närmaste slut på förlaget varför man beslutat utge en ny upplaga. Och en vecka före jul utgavs denna andra upplaga (annons i Aftonbladet 17/12). För den erhöll Strindberg 500 kronor, vilket framgår av en anteckning i hans almanacka för 1903 (notationen på uppslaget 12/12-16/12; SgNM 92).

År 1909 utgavs den tredje upplagan som nr 17 i Hugo Gebers enkronasbibliotek (enl. Svensk Bokhandels-Tidnings lista 15-20/4). För en minimiupplaga på 10 200 exemplar fick Strindberg enligt kontraktet av den 4 februari 1909 (Bonniers förlagsarkiv; Strindbergs exemplar i KB) ett arvode på 1000 kronor. För varje tusental exemplar utöver minimiupplagan skulle han få 100 kronor under

förutsättning att minst 5000 exemplar tilltrycktes (jfr brev till Geber 1/2 1909).

Ett par veckor efter det att första upplagan av *Sagor* kommit ut trycktes *Sankt Gotthards Saga* i Svenska Dagbladet (26/11).

Som tidigare nämnts är »saga» en mångtydig term hos Strindberg. De olika sagorna i samlingen 1903 drar åt skilda håll och ger den en ganska heterogen karaktär. Några vetter åt barnsagan och saknar satirisk udd, t.ex. *Stora Grusharpan*, *Lotsens Vedermodor*, *När Träsvalan kom i Getapeln* och *Blåvinge finner Guldpudran*. Där finns emellertid också berättelser i vilka Strindberg använder personer i bekantskapskretsen som modeller eller som bygger på erfarenheter från äktenskapet med Harriet Bosse (jfr M. Lamm, August Strindberg, 1948, s. 322 ff.). Till den förra kategorin kan man föra *Fotografi och Filosofi*, *Triumfatorn och Narren*, *Tobaksladans Hemligheter* och *Jubal utan Jag*; till den senare kategorin kan man räkna *I Midsommartider*, *Sjusovaren* och *Pintorpa-fruns Julafton* samt *Ett halvt ark papper*. Samlingen rymmer dessutom *Gullhjärmarne i Ålleberg* med sin samhällssatir och *Sankt Gotthards Saga* som gestaltar en utopisk dröm om samverkan mellan folken.

Karakteristiskt för Strindbergs sagor är alltså att flertalet, även de mera fantastiska och »naiva», har ett skönjbart fäste i verkligheten. I det följande skall exempel på olika slag av verklighetsanknytningar ges. Det bör emellertid understrykas att graden av realism i sagorna är måttlig, verklighetsstoffet smälter in i sagofiktionen och de personer som Strindberg använder som modeller har ibland antagligen bara fungerat som utgångspunkt för hans fantasi. Sagorna behandlas i samma ordningsföljd som de har i boken; *Pintorpa-fruns Julafton* och *Anden i flaskan* uppmärksammas sist.

Samtidigt redovisas iakttagelser i det bevarade utkastmaterialet. I Gröna Säcken på Kungliga Biblioteket ligger ett stort antal utkast av skiftande slag som har anknytning till enskilda sagor: förutom förteckningarna över motiv och uppslag till »Sagor» förekommer både mer eller mindre utförliga skisser och anteckningar som tillkommit i nära anslutning till författandet av sagorna; vidare finns ett par blad där Strindberg har sammanställt folkliga och dialektala ord och uttryck som ibland går igen i sagorna (se bild s. 264) samt ett stort antal spridda utkast med anteckningar rörande andra verk.

Dessutom existerar utkast till skådespel, vilket komplicerar bilden ytterligare, eftersom det ibland är osäkert om de ligger före eller efter författandet av sagorna. I brev till Schering den 6 maj 1907 ger Strindberg en intressant belysning av förhållandet mellan sina berättelser och dramer:

Utkast (folio; SgNM 6: 1,7) där Strindberg upptecknat folkliga och dialektala ord och uttryck. Flera förekommer i *Sagor*. I *Midsommartider*: »Koltrast = Solsvärta = En-stare Enbärs-stare» (texten s. 90); *Stora Grusharpan*: »*Stora Tångharpan-Grusharpan, Stybbharpan Stybbsåll*» (s. 97), »'Det skiljer sig' = *Pianot spricker*» (s. 100), »*Grunkor*» (s. 101), »*Chikaner*» (s. 101), »*Pedalen = Väfstol = Väfva = Virka*» (s. 100), »*Spräcka ved*» (s. 99);

Ja, det är hemligheten med alla mina berättelser, noveller, sagor, att de äro dramer. Då nemligen teatrarne stängdes för långa tider för mig, påfann jag att skriva mina dramer i episk form - till framtida bruk.

De dramautkast som det är fråga om har dock i allmänhet tillkommit långt efter det att *Sagor* författades.

I *Midsommartider*. Sommaren 1905 tillbringade Strindberg ensam på Furusund; den 16 juli skrev han därifrån till Harriet Bosse:

I morgse, Söndag, hörde jag Blidö osynliga klockor från kyrkan vid viken; och då såg jag Lillans första steg på verandan, tänkte på min saga om den unga modren vid symaskinen och fadren i fremmande land ...

Den saga Strindberg tänker på är naturligtvis *I Midsommartider* som anknyter till hans vistelse sommaren 1903 på Blidö hos makan och den då ettåriga dottern, vilken kallades »Lillan» i likhet med flickan i sagan. Att Strindberg bygger på minnen från Blidö framgår av att han i ett utkast (4:27,19; bild s. 266) har förtecknat flera fenomen som återkommer i sagan under ortsangivelsen »Blidö». Att lokala motiv från vistelsen på ön utnyttjas i sagan har också påpekats av Gunnar Ollén, som särskilt nämner »ångbåtsbryggan Almvik, Svartlögafjärden, Blidö kyrka och kyrkby» (Ollén, 1941, s. 216).

I sagan berättas på ett ställe (texten s. 88) om bonden som gräver brunn och om dennes bror. Detta motsvaras i det nämnda utkastet av anteckningen: »Viktor = Bryter Mark = / Söderling = Gräver Brunn». Det anspelar på de dåvarande ägarna till det ställe på Blidö, Marielund, där familjen Strindberg hyrde, Viktor och Theodor Söderling (M. Rasmuson, »Fagervik och Blåvingesagan. En Strindbergsstudie kring sekelskiftet i Stockholms skärgård», otryckt seminarieuppsats vid Stockholms Universitet 1978, s. 27).

I Midsommartider bygger delvis på folkvisemotiv (jfr Ollén, s. 215 f.). Utkastet 4:27,19 bär rubriken »Dufvans Sång» [stru

»Metsnärten =refven» (s. 99), »Sänket = kläppen» (s. 99); Gullhjälmarna i Ålleberg: »Grytstjerten = Handtag på gryta» (s. 188), »Eldkäpp = Eldgaffel» (s. 189), »Alstöflor = Träskor af al med skaft» (s. 188), »Sprita nötter» (s. 187).

ket: »på Liljeqvist», vilket alltså tycks ha varit sagans titel på planeringsstadiet. Folkvisan »Dufvans sång på liljeqvist» kunde Strindberg ta del av i Geijer-Afzelius samling Svenska folkvisor som han ofta anlidade i litterära sammanhang; sagans ledmotiv med duvans sång är uppenbarligen inspirerat av denna visa (jfr ordförklaring till s. 85). I den poetiska sagan kan man också spåra influenser från två andra visor: prästen Anders Wallenius (1615–63) »Om sommaren sköna, när marken hon gläds» eller »Dalavägvisaren» (se ordförklaring till s. 87) och »Midsommarvisa från Odensvi, Westmanland» (i Runa, häfte 3, 1843, s. 41 f.; jfr H. Lindström, Strindberg och böckerna I, 1977, s. 152).

»Dufvans Sång på Liljeqvist» förekommer också som rubrik till anteckningar, där Strindberg skisserat ett innehåll som delvis eller helt avviker från det i *I Midsommartider* (4:27,22 resp. 4:27, 20–21).

Stora Grusharpan. Uppslaget till denna berättelse om pianot som hamnade på sjöbotten fick Strindberg enligt systerdottern Märta Fröding, född von Philp, från hennes familj. En gång när den skulle flytta ut till sommarnöjet på Furusund »var det en slump att inte pianot försvann från landgången ner i sjön – och det kom till sagoberättarens kännedom. Sedan gjorde hans fantasi resten.» (»Loss och lägg ut! Hur man firade sommar och roade sig i Furusund på Strindbergs tid», *Idun*, nr 25, 1944, s. 12.)

På ett av de blad där Strindberg samlat folkliga ord och uttryck förekommer vändningar som han använder i denna saga (6:1,7; bild s. 264).

Sjusovaren. I beskrivningen av bostaden i denna saga utgår Strindberg från sin egen lägenhet på

Karlavägen 40. Utsikten från fönstren med »blånande fjärdar och skogar i fjärran» (texten s. 111) skildras med nästan samma ord som i *Ensam* (se ovan s. 236). I Strindbergs bostad var salen placerad på norra

På föregående sida återges ett utkast (*SgNM 4:27,19*) till I Midsommartider.

sidan liksom i sagan, sängkammaren däremot låg i motsats till i sagan på sydsidan (T. Eklund, »Röda huset i Strindbergs diktning», i: Strindbergshuset. Några anteckningar, 1967, s. 6 ff.). I sagan skiner vårsolen överraskande in i våningen trots norrläget. Solen »skulle gå sin väg igen; bli borta ett år, och komma igen!», heter det i slutet (texten s. 112). Det kan föra tankarna till hur Strindberg under sin tid på Banérgatan 31 noga noterade i dagboken hur solen återkom och försvann ur hans rum allteftersom året fortskred (OD 24/1 och 3/11 1900, 24/1 och 23/4 1901; hans fönster vette åt öster men som framgår av dessa dagboksanteckningar skymdes solen under årets mörkaste tid av taket på Livgardeskasernen mitt emot).

Också andra element i sagan har direkt verklighetsanknytning. De sonater av Grieg och Beethoven som uppges vara den avlidna makans favoritstycken tillhörde i själva verket Strindbergs favoritmusik (brev 15/9 1905; se även Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, s. 64). Att kapellmästaren har ett glas kall mjölk till hands regelbundet på morgonen, innebär att han har lagt sig till med samma vana som Strindberg, och det »altare» som kapellmästaren har skapat i sitt hem och vars centrum utgörs av »ett stort fotografiporträtt av en ung kvinna» (texten s. 108) hade en motsvarighet i det uppförstorade fotografi av Harriet Bosse (i helfigur som Puck i En midsommarnattsdröm) som hängde i Strindbergs salong bakom ett draperi (se ex.vis Ollén, 1941, s. 206).

Anteckningen »Kapellmästarn ([med grekiska bokstäver: Axel])» i förteckningen rubricerad »Historier» (6:2,4) gör troligt att Strindbergs bror Axel, som var musiker, har spelat en roll som förebild för sagans huvudperson. Kanske har, som Brandell framkastat, också den omständigheten att broderns hustru just avlidit givit Strindberg impulsen att framställa kapellmästaren som änkling (Brandell, 1989, s. 230 f.).

Bland de få existerande förarbetena till *Sjusovaren* märks ett utkast (6:2,20; bild s. 269) i vilket Strindberg har strukit en rad motiv som han använt i sagan.

Utkast (*SgNM 6: 2,20*) till Sjusovaren.

Birger Jarls Passage. Foto 1896 (Stockholms Stadsmuseum). Jfr texten s. 116.

Lotsens Vedermodor. Påskdagen den 12 april 1903 antecknar Strindberg i *Ockulta Dagboken*: »Passagen vid Birger Jarlsgatan har spökat länge och Snäckboden med dess egare särskildt. Jag gick dit ner». Både passagen och snäckbutiken går igen i *Lotsens Vedermodor* liksom för övrigt senare i *Stora landsvägen* (se Olléns kommentar till detta drama i Saml. Verk 62, s. 239). I *Birger Jarls Passage* (med adress Birger Jarlsgatan 9) sålde sedan sekelskiftet grosshandlaren Henr. Zeinow snäckor, koraller och pärlemorvaror både i parti och minut. Denna snäckbutik skymtar även i *En blå bok II* (Saml. Skr. 47, s. 514; jfr Brev 16, s. 329).

I förteckningarna över »Sagor» har Strindberg (se ovan s. 253 ff.) antecknat »Snäckbutiken» och

»Snäckhandlaren». »Snäck-Butiken» är också rubriken på ett utkast (6:16,17), som visar att Strindberg planerat att använda detta motiv i en berättelse med annat innehåll än det i *Lotsens Vedermodor*. Miljön med passagen, snäckbutiken, (person)vågen och (brev) automaten i utkastet känns dock igen från *Lotsens Vedermodor*. Initialerna »E T A H» som står inom parentes under rubriken »Snäck-Butiken» skall uttydas E. T. A. Hoffman (1776–1822), den tyske författaren med vars berättelser *Lotsens Vedermodor* uppvisar släktskap genom de fantastiska inslagen. Att den engelske romantikern Coleridges namn nämns i sagan (s. 117) indikerar att Strindberg inspirerats av dennes dikt *The Ancient Mariner* (jfr Lamm, 1948, s. 323).

Utkast (SgNM 6: 16,3) till Ett halvt ark papper. Någon »Auktion» förekommer inte i den utförda sagan; i denna använder Strindberg heller inte motiven »Han har offrat sin bana: Musiken» och »Kryddbon = störtad». Om »Bernhard Meyer» och »Ivar Th[ott]» se Tillkomst och mottagande s. 273.

Fotografi och Filosofi. Som modeller för de båda kompanjonerna i denna saga har Strindberg förmodligen anlitat fotografen Herman Anderson och dennes bror. Strindberg, som hade ett livslångt intresse för fotografering och som experimenterade med nya fotografiska tekniker, samarbetade under flera perioder på 00-talet med Herman Anderson; denne skall ha fått »låna både yttre och inre drag åt berättelsens 'filosof'» (Per Hemmingsson, *August Strindberg som fotograf*, 1989, s. 133). Något utförligt utkast till denna saga existerar inte, men däremot finns i en av förteckningarna över planerade sagor en ganska fyllig anteckning som föregriper berättelsen: »Sommarnöjet: Intet för Intet. / Jernkällan / Gyttjan: Stranden: / Badstället. Långt till boden:/ Myggen. promenader: / Tjuren», »Negativbilden: En människa / döms efter alla de fel / hon saknar. Men med / dessa fel vore hon trefligare / En människa som lägger / bort sina fel, men saknar / förtjänster» (6:1,5).

Ett halvt ark papper. En av modellerna till änklungen i denna saga, som i manuskriptet och i utkasten kallas »Telefonlistan», var antagligen Strindbergs bror Axel. I ett utkast till sagan (6:16,3; bild s. 272) heter det: »Han har offrat sin bana = Musiken». Denna karaktäristik stämmer rätt väl in på Axel, som inte fick möjlighet att utbilda sig till musiker i ungdomen som han önskat och som länge tvingades försörja sig som försäkringstjänsteman (se författaren Axel Strindbergs båda böcker om fadern: *Strindbergare i Vasastan. En familjehistoria*, 1987, och *Arvet från Strinne. Ett familjeöde*, 1989).

Strindberg fick den 29 juni 1903 underrättelse om att Axels hustru Charlotte avlidit tre dagar tidigare (Brev 14, s. 273). Den 4 juli skriver han till Leopold Littmansson: »Axels Charlotte begrafns i veckan. Hans dotter dog för två år sedan, gift, baronessa Thott, efterlemnande en dotter. / Det är underligt! » Den åsyftade brorsdottern hette Ragnhild och var gift med sjökaptenen friherre Ivar Thott. Hon hade avlidit den 10 juni 1901 sedan hon den 20 maj fött en dotter (Brev 14, s. 92). Som Ola Kindstedt uppmärksammat (Strindbergs Kristina, 1988, s. 218) visar anteckningar i *Ockulta Dagboken* att Strindberg intresserat hade följt de bådars liv 1899–1901; några noteringar i utkastet till sagan torde avse dem: »Ivar Th ...»; »2½ år / 25 år»; Ragnhild, som var född 1876, dog 25 år gammal och hennes dotter var i juni 1903 drygt två år. Svägerskans död har tydligen aktualiserat hennes dotters död i barnsäng två år tidigare för Strindberg och dessa omständigheter har inspirerat honom vid koncipieringen av *Ett halvt ark papper*.

En av Strindbergs bevarade telefonlistor (sgNM D 71). Beskrivningen av telefonlistans utseende i Ett halvt ark papper - »ett halvt ark papper fastnubbat», »fullskrivet med flera stilar, samt redigt med bläck, annat klottrat med blyerts eller rödpenna», »sol-gult koncept

Illustration ur A. E. Nordenskiöld, Vegas färd kring Asien och Europa, 1881.

Brodern Axel har dock inte varit den enda modellen. I samma utkast har Strindberg antecknat namnet »Bernhard Meyer» närmast efter rubriken; det tyder på att även lexikografen och författaren Bernhard Meijer (1848–1925), som Strindberg kände personligen, spelat en roll på berättelsens konceptionsstadium. Meijer hade 1883 förlorat sin då endast 22-åriga hustru och 1888 hade han utgivit den självbiografiska romanen »Excelsior! En fantastiska historia» som Strindberg ägt (H. Lindström, I, 1977, s. 57; jfr U. Willers, Strindberg om sig själv, 1968, s. 30 f.); i romanen dör hustrun av tbc och senare även den dotter hon fött.

Utöver de två nämnda modellerna figurerar naturligtvis Strindberg själv – i sin fiktiva roll som änkling. Som Alf Lindvåg påpekat tycks en av Strindbergs egna bevarade telefonlistor ha tjänat som hans »direkta inspirationskälla» (DN 28/6 1971; bild s. 274).

Triumfatorn och Narren. Verklighetsbakgrunden är i detta fall lätt att urskilja. Strindberg utgår ifrån det högtidliga mottagande i Stockholm och den efterföljande studentkarneval i Uppsala som anordnades för att fira Adolf Erik Nordenskiöld och hans medarbetare, när de återvände den 24 april 1880 efter sin tvååriga färd med skeppet Vega genom Nordostpassagen. En av dessa medarbetare var, som redan framgått, Strindbergs vän zoologen Anton Stuxberg (1849–1902). »Sjömätarns» skånska idiom är förmodligen en transformering av Stuxbergs gotländska dialekt (Carl Larsson skriver om denna i memoarboken Jag, 1953, s. 159). Att Stuxberg fungerat som förebild för »sjömätarn» framgår direkt av ett bevarat utkast, där det bl.a. står: »Vegas hemkomst.-[klammer:] Blockhustullen / Stuxbergs föräldrar» (6:1,8; bild s. 276). Enligt en trovärdig källa (artikel av Karl Warburg i GHT 10/5 1880) var emellertid Stuxberg inte närvarande vid festligheterna i Uppsala.

Rubriken på utkastet lyder: »*Triumfen: Afrika*». Anteckningen om »Afrika» korresponderar inte med något i sagan, men man kan jämföra med enaktaren *Debet och kredit* (1892), där Stuxberg och Vegafestligheterna också finns med bland verklighetsincitamenten (se Saml. Verk 33, s. 354). I detta skådespel är huvudpersonen en upptäcktsresande som nyss hemkommit från Afrika.

Berättelsen om narren, som föreställer sjömätaren i karne

papper» (texten s. 133) – stämmer med den här återgivna autentiska listan. I de båda övre hörnen syns hålen efter nubbarna. »Frun» i sagan (texten s. 134) motsvaras av PM.ets »Barnm: 336 Ö. Fru Malmqvist» vilken återfinns med detta nummer i den samtida telefonkatalogen.

Utkast (SgNM 6: 1,8) till Triumfatorn och Narren.

valståget och som efter att ha fått en avbasning »satte sig på en trappa att gråta» (texten s. 143), kan möjligen återgå på något minne från en karneval i Lund under den tid Strindberg bodde där. På ett förarbete (9:3,27) till *Mirakelboken* (jfr ovan s. 259) står nämligen: »(Den som spelade [med grekiska bokstäver: Aug. Sg.] i karnevalen; blef full, fick stryk på en trappa.)».

Utkast (SgNM 6: 1,10) till När Träsvalan kom i Getapeln, som här kallas »Fången».

När Träsvalan kom i Getapeln. Skildringen av den livstidsdömde fångens upplevelser i denna saga

ingår i en snabbteckning av fängelseön Långholmens utveckling på 1800-talet och fångväsendets förändringar under samma tid. I samband med att de söder- och norrifrån inlöpande stambanorna 1871 förenades i Stockholm genom den s.k. sammanbindningsbanan (dvs. statsbanedelen Centralstation-Södra station) och Centralstationen byggdes muddrade man i Barnhusviken och Klara sjö. På hösten samma år började muddermassor föras därifrån till de dittills rätt kala bergen på Långholmen vid Södermalm, vilket fick till resultat att denna småningom ändrade karaktär och erhöll en kraftigare vegetation. Huruvida fångar - som Strindberg berättar i sagan - användes i dessa muddrarbeten saknas det dock uppgifter om. Däremot vet man att fångar deltog då muddrar från Långholmskanalen 1881 placerades på berget norr om fängelset. I tre etapper, 1873-74, 1881 samt 1883-84 planterade man träd på ön. (Sagens förhållande till verkligheten har studerats av en rad medarbetare - A. Sundström, C.-J. Kleberg, P. S. Lindberg och N.-E. Landell - i samlingsverket Långholmen. Den gröna ön, 1990, ss. 77 f., 128- 133, 184 f., 192. Tidigare har samma ämne behandlats av Hans Levander i »Sagan om Långholmen», DN 30/4 1971 och Gunnar Rudstedt i Långholmen. Spinnhuset och fängelset under två sekler, 1972, s. 148 ff.)

I några detaljer har Strindberg gripit tillbaka på minnen från sin barndom. Sagan börjar med en beskrivning av »hamnen där ångbåtarna ligga» (texten s. 147) varmed åsyftas hamnen på Riddarholmen, där Strindbergs födelsehus låg och där fadern, ångbåtskommissionären, hade haft sitt kontor. Vissa element i beskrivningen - »vedskjulet, ridhuset och de två jättestora lindarne», »fartyg, nymålade och flaggande» - återfinns också i skildringen av samma barndomsmiljö i *Tjänstekvinnans son* (Saml. Verk 20, s. 25).

Förarbeten till *När Träsvalan kom i Getapeln* visar att sagan på planeringsstadiet kallades «*Fången*» (6:1,9-10, bild s. 278).

Utkast (sgNM 6: 1,11) till Tobaksladans Hemligheter.

Tobaksladans Hemligheter. I sin kommenterade utgåva av Strindbergs brev berättar Harriet Bosse följande om verklighetsbakgrunden till sagan: »Där det nu ligger en rad av moderna hus, fanns på den tiden - mitt emot Karlavägen 40 - en potatisåker och en f.d. lada, där det förvarades teaterdekorationer. Ladan har förevigats i Tobaksladans hemligheter (Sagor). 'Sångerskan' i nämnda berättelse bodde i huset bredvid oss.» (Strindbergs brev till Harriet Bosse, 1932, s. 54.) Längre fram i sin kommentar (s. 80) uppger Harriet Bosse att denna granne var Mathilda Jungstedt (jfr ovan s. 235). Hon hade glansroller i de operor som nämns i sagan, Carmen och Aida (Brandell, 1989, s. 230). Strindberg hade själv sett henne i Aida vid ett besök på operan 6/10 1901 (*Ockulta Dagboken*; jfr Malmström, s. 23).

Bland Strindbergs efterlämnade papper finns ett utkast till denna saga, där han bl.a. antecknat namn på flera modeller, dock inte Mathilda Jungstedts. Efter rubriken står: »Den Sköna Sångerskan och Kapellmästarn = Han har dragit upp henne!» och »Fru Hartman / *dödar* kapellmästarn = / Störtar regerar. / Tidningarne». Mitt på sidan står: »Lönen sjunker: / Afsked [med grekiska bokstäver: »Dagmar»] [klammer] Hon fick allt och leddes ihjäl». Längre ned på sidan står: »Fru Hartman = / Nennie = / Selma Lindqvist = / [med grekiska bokstäver: »Harriet»] / Fru Fahlström = / Fru Fahlman». (6:1,11; bild s. 280.)

Namnförteckningen fungerar tydligen som inventering av tänkbara eller påtänkta modeller. Alla de nämnda utom en var eller hade varit skådespelerskor; Ellen Hartman-Cederström (1860-1945), Eugenia (Nennie) af Geijerstam (1864-1900; gift med författaren Gustaf af Geijerstam), Zelma Lindqvist (1851-95), Alma Fahlström (1863-1946; syster till Harriet Bosse) och Louise Fahlman (1856-1918) var skådespelerskor, Dagmar Möller (1866-1956; en annan syster till Harriet Bosse)

var sångerska. Även namnet »Harriet» antecknas ju och bakom notisen om »Simtrippen = Danmark» på ett annat ställe i utkastet ligger måhända något minne från Strindbergs och Harriet Bosses vistelse i Hornbæk sommaren 1901.

»Tobaksladans Hemligheter» lyder även utkastet (3:1,20) till ett av de »monodramer» som Strindberg planerade hösten 1905 för Harriet Bosse och som omnämns ovan i samband med *Ensam*.

Sankt Gotthards Saga. Den historiska bakgrunden till berättelsen är byggandet 1872–80 av Sankt Gotthardstunneln i Schweiz, vars ändstationer är Göschenen i norr och Airolo i söder. Arbetet leddes av den schweiziske ingenjören Louis Favre, vilken precis som Strindberg berättar i sagan föll ner död drabbad av slaganfall inne i tunneln den 19 juli 1879. I ett utkast (3:6,2) kan man se hur Strindberg samlat fakta som har anknytning till tunnelbygget.

Strindberg har emellertid också utnyttjat egna minnen från Schweiz i sagan. Vissa detaljer i den inledande skildringen av lördagskvällens folkliv i Göschenen överensstämmer med den beskrivning Strindberg långt tidigare givit i *Författaren* (1886) av aftonen i »en liten by i kantonen Aargau» (Saml. Skr. 19, s. 280 f.). I självbiografin gäller skildringen emellertid inte Göschenen utan Othmarsingen, där Strindberg vistades i maj– juli 1886, innan han flyttade vidare till andra orter i Schweiz (Weggis respektive Gersau). *Författaren* skrevs för övrigt i Gersau i slutet av året. Skildringen av Göschenen i *Sankt Gotthards Saga* bygger således förmodligen i huvudsak på minnesbilder från Othmarsingen. »Det var Arkadien» heter det i *Författaren* (s. 281). »Arkadien» är också den benämning som används i två av utkastet till sagan (3:6,6–7). Att Strindberg intresserade sig för ämnet sammanhängde kanske med att han hade passerat genom Sankt Gotthardstunneln när han besökte Italien ett par gånger på 1880-talet.

Både 1906 och 1908 hade Strindberg planer på att dramatisera *Sankt Gotthards Saga*. Det framgår av brev till Tor Aulin som skulle svara för musiken (Brev 15, s. 280; Brev 16, ss. 163, 351). Ett alternativ vid den senare tidpunkten gick ut på att fläta samman en rad av de andra sagorna till ett sagospel. Planerna förverkligades inte, men spår av dem finns i bevarade smärre utkast.

Jubal utan Jag. I det föregående (s. 259) har återgivits inledningsorden i ett utkast (4:21,4) till ett planerat drama »Johan utan Jag» vilket skulle bygga på samma psykologiska motiv som *Jubal utan Jag*. Texten i utkastet fortsätter:

Algot Lange förnekade sin identitet, af högfärd, inför en handelsbokhållare som 'äcklade' honom. L. blef skådespelare - sångare, och fick aldrig vara sig sjelf; endast spela ovärdiga roller i fremmande land, så att hans person glömdes hemma; slutligen afgick han från teatern och blef teosof = Buddhist d.ä, lefver numera för att döda sitt jag = utplåna sin person.

Hans hustru gjorde äfven allt för att utplåna honom.

Lange hatade egentligen teatern.

Lange bygde sin bana på en lögn! Vintapparen i Uddevalla.

Algot Lange (1850–1904), som Strindberg karakteriserar i utkastet, var studiekamrat till honom under Uppsalatiden; han blev senare operasångare och gifte sig med pianisten och författarinnan Ina Forstén, vilken var den som sammanförde Strindberg med Siri von Essen 1875 (Brev 1, ss. 108, 196).

Innebörden i den sista raden i citatet ovan kan belysas med hjälp av en annan litterär bearbetning av Langes biografi hos Strindberg. I *Ur fugor med preludier* från 1904 som publicerades i Nornan 1905 (Brev 15, s. 76; texten i Saml. Skr. 54, s. 425 ff.; även i *Svarta fanor*, Saml. Skr. 41, s. 131 ff.)

berättar Strindberg om »en studentkamrat», »en ovanligt framstående sångare» som hade »måst avbryta examen för fattigdom», och som därför »tagit anställning hos en vintappare i Uddevalla». Strindberg redogör i essän utförligt för deras relationer: genom hans ingripande hjälptes kamraten in på en sångarkarriär; senare i livet då de bådas situation blivit den omvända och Strindberg behövde hjälp av kamraten uteblev denna. Ytterligare några år senare fick Strindberg höra att kamraten framställde sig som den som hjälpte och trettio år senare erfor Strindberg att hela historien om vintapparen var lögn. Uppenbarligen är det Algot Lange som Strindberg här berättar om.

Redan i ett brev från 1872, i vilket Strindberg intresserar sig för Langes situation, formulerade han en identitetsproblematik som ligger i närheten av den i *Jubal utan Jag* (jfr Malmström, s. 23). Lange, sägs det,

har sålt sig åt en köpman som vill *uppfostra* honom, Lange, som varit nog olycklig att i Upsala förvärfva sig, det enda man der får, en personlighet, d.v.s. att jag vet jag är jag, och ingen annan. [- - -] Lange får inte sälja sig! [- - -] Här är ett själamord å bane! (Brev 1, s. 106 f.)

Likheterna mellan det som sägs i utkastet om Lange och det som berättas om huvudpersonen i sagan, Klang, alias Jubal, är påtagliga. Liksom Lange i utkastet överger Jubal sysslan som vintappare för att bli sångare och liksom denne förnekar han vid ett tillfälle sin identitet inför en bekant. Även Jubal har en hustru som »utplånar» honom och även Jubal glöms bort och tar avsked från scenen. Också en sådan detalj som att Jubals mor »satt som änka i en kåk oppe i bergen» (texten s. 182) tycks ha sin motsvarighet i Langes biografi. Hans mor bodde tydligen på Söder; från den vindskupa på Kaptensgatan 18 (motsvarar numera nr 5), där Strindberg bodde 1875, trodde han att han såg hennes fönster (Brev 1, s. 217 ff.).

Gullhjälmarna i Ålleberg. I denna saga använder Strindberg, då han berättar om de sovande kämparna inne i berget, ett vida spritt sägenmotiv, som han redan tidigare hade utnyttjat i ett kasserat slut till skådespelet *Midsommar* (1900; Saml. Verk 43, ss. 351, 385 ff.). Motivet skymtar också i två förarbeten (1:6,6 och 10) till dramat *Engelbrekt* (1901; Saml. Verk 47, s. 328). Titeln finns upptagen i en diktplan som Ollén daterar till kort efter den 18 juli 1902 (8:18,25; återgiven i Saml. Verk 51, s. 229) liksom under rubriken »Scioptikon-Teatern» i en verkförteckning (3:1,19).

Omedelbart efter rubriken på ett av utkastet till sagan *Gullhjälmarna i Ålleberg* har Strindberg inom parentes skrivit: »Sinclairs Visa» (6:1,15). Det betyder att han associerat till 1700-talsförfattaren Anders Odels klassiska och i många upplagor spridda visa om den år 1739 mördade majoren Malcolm Sinclair. Visan är ett uttryck för de revanschstämningar som existerade före kriget mot Ryssland 1741. I visan sammanträffar Sinclair efter sin död med tolv svenska kungar med namnet Carl, vilka sitter kring ett bord i ett slott inne i ett berg och utfrågar honom om aktuella politiska förhållanden. Liksom Strindberg låter Odel en rad svenska kungar uppträda. Andra likheter kan också noteras. I Sinclairsvisan förs herden Celadon, som där är berättaren, in i berget av en gubbe - i Strindbergs saga får soldaten Kask en vägvisare i den gamle jätten Svensk, och liksom Sinclair utfrågas jätten Svensk av kungarna. Däremot skiljer sig den pastorala miljön i Sinclairsvisan - slottet som kungarna sitter i ligger i en paradisk trakt som öppnar sig inne i berget - från den i Strindbergs saga.

Strindberg bygger emellertid inte bara på Sinclairsvisan utan också på sägnen om riddarna i Ålleberg. Förmodligen har han använt den version av denna som återges i Herman Hofbergs samling Svenska folksägner, 1882, s. 95 f. (se Erik Hörnström, Anders Odel. En studie i frihetstidens litteratur- och kulturhistoria, 1943, s. 56; Sinclairsvisan återges i en bilaga). Strindbergs saga företer nämligen detaljlikheter med Hofbergs version. I denna är det en bonde som kommer in i en stor sal inne i Ålleberg. På ett långt bord ligger tolv guldhjälmar och runt om vilar i djup sömn tolv

riddare i lysande rustningar. Då bonden gått vidare in i ett stall vidrör han betset på en av hästarna, varvid en röst hörs fråga: »Är det tid än?» och en annan svara: »Nej, inte ännu!» Till olikheterna hör att riddarna- gullhjälmarna i Hofbergs text »ligger» och inte som i Strindbergs »sitter»; på Robert Haglunds illustration till texten hos Hofberg ses dock några av dem sitta i karmstolar, precis som i Strindbergs saga. En annan olikhet är att det inte förekommer några hästar i denna.

Tre kasserade manuskriptblad (12:2, 21-22), som innehåller en av soldaten Kask given exposé över svensk historia från hednatiden till Oskar II, har bevarats. Det utmönstrade partiet, som ersattes av soldatens framställning i den färdiga sagan, återges nedan (s. 298 f.). Ett utkast, som innehåller historiska data (6:1,13), har fungerat som underlag för båda exposéerna.

Blåvinge finner Guldpudran. Miljön i denna saga har Strindberg hämtat från Furusund, som han kände väl framför allt från sina sommarsjourer där 1899 och 1900; Furusundsmiljön har ju satt spår på flera olika ställen i hans 1900-talsdiktning (se bl.a. G. Ollén, »Strindberg i Furusund», *Ord och bild*, 1942, ss. 83- 91, och kommentaren till *Ordlek och småkonst*, Saml. Verk 51, ss. 241, 244, samt Ester Grönblad, *Furusund - ett skärgårdscentrum*, 1970).

Förebilden för den rike mannen i Blåvinge-sagan är den förmögne juveleraren Christian Hammer (1818-1905), som under 1800-talets två sista decennier skapade badortsparadiset Furusund; det är samme Hammer som förvandlats till Den blinde i *Ett drömspel* (1901). Och det är Adolf Erik Nordenskiöld som Strindberg har i tankarna när han talar om »en Herrans benådade som haft lycka i alla sina förehavanden, och var en av världens berömdaste män» (texten s. 197). Förutom för sina insatser som forskningsresande var Nordenskiöld bekant för sina lyckade försök att borra efter vatten med diamanthör i urberget - jämför det som sägs i sagan om den lyckosamme som »slog sin diamanstav i berget och, som Moses, fick han klippan att ge vatten». Som modell för Blåvinges far, draken, har man utpekat Furusunds postförare vid sekelskiftet, »Långa Jansson» och »Post-Jansson» kallad. »Han hade varit hästgardist, och hans ståtliga utseende och förnäma hållning fascinerade Strindberg» enligt en någorlunda tillförlitlig tradition (Grönblad, s. 159).

Ett utkast (6:1,18; bild s. 285) tyder klart på att Strindberg på något stadium tänkte sig en annorlunda berättelse med titeln »Guldpudran». Den skulle handla om en ingenjör och fattig yngling, Frans, som tydligen hittar guldpudran, vilket leder till att en badort växer upp.

Utkast (SgNM 6:1,18) till Blåvinge finner Guldpudran, med delvis annat innehåll än den färdiga sagan.

Ett antal utkast i Gröna Säcken gäller ett femaktsdrama »Dufkällan» där Strindberg arbetat med bl.a. samma stoff som i sagan (4:27).

Av de olika sagorna kände Strindberg särskilt starkt för *Sankt Gotthards Saga*, vilket förmodligen sammanhängde med att den gav uttryck för hans nyväckta pacifism (se T. Eklunds kommentar i Brev 14, s. 297 f.). Som redan framgått var denna saga den enda som publicerades separat i Sverige bortsett från att *När Träsvalan kom i Getapeln* och *Blåvinge finner Guldpudran* liksom *Sankt Gotthards Saga* intogs i olika antologier. När Strindberg accepterat att splittra sagorna och utge dem en efter en i tyska tidskrifter skrev han till Schering: »Sankt Gotthardssagan är väl lämpligast och starkast att börja med» (Brev 14, s. 297). Och då Schering 1907 hade planer på att dramatisera prosatexter av Strindberg föreslog denne bl.a. »alla Sagorna, Sankt Gotthard mest» (Brev 16, s. 21). Även Strindberg själv hade alltså tänkt dramatisera sagan. Ett annat tecken på Strindbergs höga värdering av just denna saga är att han tänkte låta den ingå i en planerad samlingsutgåva kallad »*De Vackraste Berättelserna. / af / August Strindberg*» (1:1,24).

I det stora hela satte kritikerna större värde på *Sagor* än på *Ensam*.

I Stockholms-Bladet (21/11 1903) fick *Sagor* ett kort, positivt omnämnande av Johan Gottfrid Renholm (sign. Rm).

Karl Warburg (sign. K. W-g.) anser i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning (25/11) att både Strindbergs naturalism och hans mystik kommer till sin rätt i sagorna. Bäst tycker han om sagor, där »värklighetsskildring och fantasi förmälas» såsom i *Sjusovaren* eller *Stora Grusharpan*. Han konstaterar avslutningsvis att »stämningen - äfven i de rent satiriska styckena - är utan spår till bitterhet; ej minst te sig kvinnorna i sympatisk dager. Som man finner, en egendomlig Strindbergsbok.»

»Strindbergs 'Sagor' understryker tydligare än någonsin hans senare diktnings nära frändskap med den tyska nyromantiken», anser Sven Söderman (sign. S. S-n.) i Stockholms Dagblad (29/11) och pekar på inslag av dröm och ironi i *Lotsens Vedermodor* och *Gullhjälmarna i Alleberg*. Den senare sagan kallar han »i sagoton och språkliga nybildningar ett mästerverk och ett parodiskt motstycke till Sinclairsvisan». Också litteraturhistorikern Karl Warburg associerade i sin recension till Malcolm Sinclair. Till vad Söderman kallar »den andra gruppen i samlingen, verklighetssagorna» räknar han bl.a. *Ett halvt ark papper*, »hvars briljanta uppslag dock fordrat en utförligare behandling», och *Jubal utan Jag*, »en verklighetsvariation af romantikens borttappade personlighet». Även Warburg fann den senare sagan erinra »om en del romantiska sagomotiv, t. ex. om Peter Schlemihl, som miste sin skugga».

Georg Nordensvan (sign. G-g N.) tycker i Dagens Nyheter (2/12) att man »kan kalla dessa små sagor lekverk, men ointressanta skall ingen kalla dem». Han pekar på »den korthuggna, knappa, målande *muntliga* berättarstilen» och hävdar: »Ingen annan än Strindberg kunde ha skrivit dem.»

Bland sagorna framhåller Levertin i Svenska Dagbladet (4/12; omtryck i Levertins Samlade Skrifter 13, 1908, ss. 35- 41) alldeles särskilt »den storartade soldatsagan Gullhjälmarna i Alleberg»:

I den blåser den glada, vreda nordanvinden från Strindbergs ungdom - jag kan icke säga med hvilket välbehag man återfinner den. Borta är all kvalmig mystik och allt plågsamt fakirväsen. Luften är trotsig och frisk, som i »Nya riket» och »Lycko-Per», och denna historia [- - -] kommer att höra till mästarens klassiska sidor. En sådan liten historia bär ensam en bok. Den ersätter många böcker och i stilen är den ett litet underverk. På år och dag har jag icke läst något af sådan språklig must och friskhet.

»Emellertid», fortsätter Levertin, »är denna historia den enda i sitt slag.» »Frestelsen att spela präst i fjärde akten, när man spelat röfvere i den första, måste vara mycket stor.»

Rent vedervärdig i sin simpla moralisering är en berättelse om en otäck operasångerskas fräckhet och förbättring. Det är, som man ej hörde en poet, men en vinkelpredikant. Gripande verkar endast en af dessa omvändelsehistorier - den om brottslingen, hvilkens hjärta en sen aning om förlåtelsens makt i elfte timmen luttrar och försonar. Denna skildring af Långholmen och dess säckklädda, namnlösa stenhuggare är skriven på en gång med storartad verklighetsstyrka och en sällsam ondskans fantastik, hvilka i förening meddela ett intryck, som man sannolikt ej kan erhålla hos någon annan nutida författare än Strindberg.

Avslutningsvis karakteriseras Strindbergs sagor som »oftast 'sannsagor', rena teckningar ur lifvet».

Äfven om dessa ej blifva till mer än uppslag, rycka de dock oss med. Det är, som ett fönster hastigt öppnats, genom hvilket vi skymta en människa, som tror sig osedd, och stängs titthålet aldrig så fort igen, är den plötsliga, skarpa synen med sin inblick i ett rum och i ett lif likväl inbränd i minnet.

Sådan är de stora novellisternas konst, Maupassants och Strindbergs, och i dessa nya »sagor», hvilka i fråga om glöd och diktarkraft tillhöra det bästa Strindberg på länge skrivit, griper den oss åter med sin genialiska impressionism.

Huvudsakligen berömmande var L. A. Ahlgren (sign. L.A.) i Nya Dagligt Allehanda (12/12). Han påpekar att *Stora Grusharpan* »för tanken på H. C. Andersens saga om telegrafkabeln, som gjorde fiskarne så mycket hufvudbry», alltså Den store Søslange. I *Lotsens Vedermödor* har, säger han, »författaren låtit den äkta sagofantasien spela»; den är »kanske på sitt sätt den yppersta i hela samlingen».

Fredrik Vetterlund (sign. F.V.) har särskilt fäst sig vid släktskapen med H. C. Andersen. Han ägnar stora partier av sin anmälan i Aftonbladet (15/12) åt att redovisa beröringspunkter med den danske sagodiktaren. Strindbergs sagor karakteriseras som »ofta andersenskt äfventyr korsadt med strindbergsk novell».

»Alla skriva nu för tiden sagor och då gör August Strindberg det också», inleder Hans Emil Larsson (sign. -pt-) sin anmälan i Sydsvenska Dagbladet Snällposten (18/12). Larsson framför både negativa och positiva synpunkter på sagorna. Han »häpnar öfver bristen på innehåll i många af dem»; *Lotsens Vedermödor* uppfattar han t.ex. som »en kedja af alldeles meningslösa äfventyr, - som endast tyckas vara en konstig dröm». »Eller också är sagans kärna en af de enklaste hvardagligheter, såsom att man inte bör sofva för länge om morgnarna eller att det är nyttigt mot fetma och dåligt humör med ansträngande promenader och kalla bad.» *Gullhjälmarna i Ålleberg* har »märkvärdigt nog fått stora loford», den »gifver blott en repetition af hufvuddata i svenska historien och i samtida verldshändelser». Andra sagor sätter han dock högre. *Ett halvt ark papper* t.ex. sägs vara »fyndigt, nästan gripande berättad». *När Träsvalan kom i Getapeln* kallas »en verkliga djup och innehållsrik skildring» och »första klassens konstverk».

Uppskattande uttalar sig också Johan Nordling (sign. J. N-g) i sin korta recension i Idun (12/12 1903, s. 667), där han betecknar Strindbergs Sagor »som något bland det mest riktonande af hela hans rika produktion».

Bo Bergman (sign. B.H.B.) antar i Ord och Bild (häfte 11, 1904, s. 636) att sagorna »väl varit ett lekverk för sin författare» och fastslår: »Åtskilliga af dem äro obetydliga, med föga raison d'être». Till de bästa räknar han *Stora Grusharpan*. »Vackra och gripande» sägs också *När Träsvalan kom i Getapeln* och *Sankt Gotthards Saga* vara. »I *Gullhjälmarna i Ålleberg*», heter det, »få vi ett stycke af den gamle, odödliga Strindberg, som handskas med sitt kära fädernesland som med en pisksnurra.»

Johan Mortensen anser i Nordisk Tidskrift (häfte 1, 1904, s. 87 f.) att sagorna är »af mycket olika värde». Han föredrar de realistiska och rationella framför de överkliga och fantastiska, vilket kommer honom att döma ut *Lotsens Vedermödor*, medan han mycket uppskattar *Ett halvt ark papper*, *Gullhjälmarna i Ålleberg* och *Sankt Gotthards Saga*. Andra sagor, t.ex. *Tobaksladans Hemligheter* och *Jubal utan Jag*, ogillar han för deras »moraliserande» tendens. Ett undantag görs för *När Träsvalan kom i Getapeln*. Och *Blåvinge finner Guldpuddran* kallas »en verklig saga i den gamla goda stilen, hvilken förtjänade att hamna i en riktig barnbok».

Pintorpa-fruns Julafton. Denna berättelse lyfte Strindberg alltså i sista stund ut ur samlingen varefter den blev liggande. I slutet av 1906 avsåg Strindberg antagligen att publicera berättelsen i Strix' julnummer men någon sådan publicering blev inte av (Brev 15, s. 321). Sagan offentliggjordes först 1908 i tidskriften Julstämning som hade vänt sig till Strindberg med förfrågan om ett bidrag i början av året. Strindberg skickade sagan tämligen omgående och erhöi i honorar 200 kronor (ett brev daterat 20/1 1908 och ett odaterat brev, båda från Julstämningens redaktion; Kungl. Bibl.).

I manuskriptet liksom i de bevarade korrektur exemplaren från 1903 (se ovan s. 260) kallas sagan »Pintorpa-frun». Senare har Strindberg rankat över denna titel i manuskriptet och på ett av korrektur exemplaren (67:1,10) ändrat till »Pintorpafruns Julafton». Samma ändring har han gjort på omslaget till manuskriptet (6:3,16+18). Vid vilken tidpunkt denna titeländring skett går inte att säga men »Pintorpa-fruns Julafton» blev sagans titel i jultidningen.

I berättelsen har Strindbergs skapande fantasi arbetat med stoff från äktenskapet med Harriet Bosse. Det framgår bland annat av paralleller mellan anteckningar i *Ockulta Dagboken* och inslag i sagan (jfr Malmström, s. 20 f.). För den 27 maj 1903 har Strindberg antecknat i dagboken: »Elektriska ljuset brann hela natten!!! på elakhet af Harriet.» Det korresponderar med sagan där det berättas: »Följande natt brunno alla elektriska lågorna i huset, hela natten ända till morgonen. Frun hade tänt dem!» Och litet längre fram: »Men när han [den äkta mannen] då tröstat henne, så gick hon och öppnade elektriciteten igen» (texten s. 213).

Ett par andra inslag i sagan återgår på episoder under förlovningstiden att döma av *Ockulta Dagboken*. Den 6 mars 1901 noterar Strindberg i denna: »Ämnade gå ner till staden och köpa ringar - Då kom ett brev från [grekisk bokstav: »B»], der hon varnade mig för sin ondska.» (Detta brev tycks ej vara bevarat.) I sagan heter det att frun under förlovningstiden »i ett bättre ögonblick skrev [- - -] ett brev; sade att hon icke var den han trodde, utan att hon var den ondaste människa som var skapad; och hon bad honom rädda sig i tid» (s. 215). I *Ockulta Dagboken* för den 18 april står: »Kl. ½ 8 gick jag till Harriet. Hon var [med grekiska bokstäver: »förgiftad»]; och tog dessutom arsenikpiller, så att det luktade arsenik -». Det faller sig naturligt att jämföra med följande passage i sagan:

Frun blev nervös, men eljes trivdes hon gott. När hon emellertid måste fråga läkarn om sina nerver, ordinerades hon arsenikpiller. Men då blev hon ändå giftigare, och förgiftade luften i hela huset (s. 213).

På en väsentlig punkt låter Strindberg emellertid kammarherren i berättelsen spela en helt annan roll än hans egen i verkligheten. Det sägs om mannen att eftersom »han älskade henne över allt annat, så skulle hon få bestämma om bosättningen, för då blev hon ju nöjd, och hade icke att förebrå honom något, och det är ju riktigt» (s. 207). Strindberg tycks ha handlat helt annorlunda inför giftermålet. Mycket tyder på att han var den som bestämde om möblemang etc. vid bosättningen och att Harriet Bosse fick underordna sig (se Harriet Bosses kommentar i hennes utgåva av Strindbergs brev, 1932, s. 53; jfr Olof Lagercrantz, August Strindberg, 1979, s. 363 och Carl Olov Sommar, Strindberg på Östermalm, 1980, s. 26 ff.).

På nästa sida avfotograferas en del av ett brev från Strindberg till Harriet Bosse med mönster i form av spindelnät i vattenstämpeln (jfr texten s. 211). I sin brevutgåva har Torsten Eklund daterat brevet »ca 20 april 1904». Rätt datum torde dock vara 26 augusti 1903, dvs. dagen efter det att ett annat brev, skrivet på samma slags papper, avgick till Harriet Bosse. Dessa två brev är de enda av Strindbergs brev till henne som har denna typ av vattenstämpel. Fotografiet har framkallats med speciell teknik så att det ljusa papperet blivit mörkt (Kungl. Bibl.).

Benämningen »Pintorpafrun» har Strindberg hämtat från den spridda sägnen om den hårdhärtade och snikna slottsfrun, kallad Pintorpafrun, som tog sin man av daga och plågade sina underlydande och sedan hämtades till helvetet av djävulen. Pintorpafrun har ofta identifierats med Beata Gyllenstierna (1618-67) på Ericssberg i Sörmland, och på ett folioblad har Strindberg också

antecknat: »Pintorpa-Frun = Beata Gyllenstjerna f. Yxkull = / till Björkvik och Steninge / g.m. Eric Gyllenstjerna 1636 / † 1667. Eric'sberg kallades Pintorp» (6:3, 14). Sägner återges i del 8 av A. A. Afzelius Svenska folkets sagohävd, som var en av Strindbergs favoritböcker; han kan också ha mött den i skillingtryck (se Ollén, 1941, s. 244) och i Herman Holbergs samling Svenska folksägner.

Ytterligare en godsägarfru tycks ha funnits med bland Strindbergs modeller. På ett utkast lyder nämligen titeln »Pintorpa-Frun. [Mecklenburgskan]» och omedelbart under står »Hennes falska adelskap» (6:3,2; se bild s. 293; jfr 6:3,8). Strindberg syftar här säkerligen på friherrinnan Hélène von Mecklenburg (1843-1936). Hennes man (död 1890) och svåger, vilkas far flyttat till Sverige under förra hälften av 1800- talet, hade av Karl XV fått tillstånd att bära sin i Tyskland förvärvade friherretitel (Carl Forsstrand, Mina Uppsalaminen, 1922, s. 187 f.). Hennes hårda regim kring sekelskiftet på herresätet Ljung i Östergötland lät tala mycket om sig (Edel Lindblom, »Pintorpa-Frun på Ljung», Hemmet. Läsning för

På nästa sida återges ett utkast (SgNM 6:3,2) till Pintorpa-fruns Julafton. Om »Mecklenburgskan» och «Hennes falska adelskap» se ovan. Utkastet uppvisar en rad paralleller till sagan. Detaljer från Strindbergs privatliv som kan beläggas är: »Elektriska ljuset lemnas att brinna» och längre ned »Elektriska ljuset» (se texten s. 212 f. och Tillkomst och mottagande s. 289 f.), »Ohyran - utdrifver henne ur rummet - pigorna hata henne.» (jfr OD 12/4 1903: »Barnkammaren är afstängd för ohyrans utrotande; huset upp och ner; jungfrurna i uppror») och »Arsenikpiller» (se texten s. 213 och Tillkomst och mottagande s. 290). - »Så tuktas en argbigga» är titeln på Shakespeares komedi *The Taming of the Shrew* i C. A. Hagbergs översättning; motivet i detta drama, en styvsint kvinnas förvandling till undergiven och foglig hustru, har en viss motsvarighet i Strindbergs saga.

ung och gammal. Illustrerad veckotidning, årg. 13, 1900, ss. 1102, 1122 f. och en artikel med samma titel av sign. Flaj. i Östgöten 22/10 1932). Det kan också nämnas att såväl maken som svågern titulerades »kammarherre» - precis som mannen i Strindbergs saga.

Lamms hypotes att den harmoniska men något brådstörtade avslutningen tillkommit då berättelsen skulle omdanas till julsaga 1908 (August Strindberg, 1948, s. 324) är felaktig. Den version som trycktes i jultidningen 1908 (se ovan s. 289) är identisk med den som Strindberg drog tillbaka 1903. Att slutet med den älskande och förlåtande mannen uttrycker något för Strindberg centralt i berättelsen tycks framgå av ett par anteckningar på annat håll i Gröna Säcken. På en brevlapp har Strindberg skrivit med blyerts, troligen med syftning på Pintorpafrun: »Hon är en [klammer] Melusina Apsara som måste göra ondt då och då; lider af det; men är dömd till det! / Förtröllningen kan endast lösas om en man älskar henne så, att han fördrager allt, förlåter i oändlighet» (6:3,13; jfr 6:3,9). Melusina heter den sköna huvudpersonen i en folkbok som är spridd i många länder. Dömd att varje lördagsafton förvandlas till en orm från midjan och nedåt kan hon endast vinna befrielse, om hon finner en man som älskar henne och som aldrig spionerar på henne, då hon drar sig undan om lördagsaftonen. Apsaras (sanskrit) är namnet på kvinnliga gudomligheter i indisk mytologi, vilka också kan äkta dödliga. I *Ockulta Dagboken* skriver Strindberg 22/6 1904 om Harriet Bosse att han »tror henne ibland vara mycket högt uppifrån, icke en vanlig människa. En 'Apsaras' [- - -]».

På en annan lapp har Strindberg antecknat: »Starkare än Döden / (Pintorpa=Fruns.) / (Julafton)» och »Omnia vincit Amor» (latin: 'Kärleken besegrar allt') (6:3,10). Också i det ena av de två bevarade dramautkast som har anknytning till sagan - och även till *Svarta handsken* (1909) - skymtar denna tanke (6:3,11-12).

Några utkast ter sig som rena inventarieförteckningar över Pintorpafruns (Harriets) elakheter och oförrätter. Det gäller både 6:3,2 (bild s. 293), som uppvisar en rad paralleller med sagan, och 4:13,3. Den senare förteckningen bör ha tillkommit efter sagan eftersom ett par notiser avser Harriet Bosses adresser 1903-04 efter det att hon flyttat till en egen bostad. Rubriken »Holländarn. / ([med grekiska bokstäver: Pintorpafrun])» pekar på samhörigheten med den tredje Holländarsången (som tillkom sensommaren 1904, se Saml. Verk 51, s. 277). Några anteckningar tycks ha anknytning till *Taklagsöl* som författades 1906 (jfr Ollén, 1941, s. 244 och Ståhle Sjönell, 1986, s. 55). Båda förteckningarna innehåller notiser om Anne-Marie, i den senare står det bl.a.: »När Lillan fick oskyldiga utslag, så hettes det att hon fått det af mig. (Syfilis) / När Lillan icke började gå förrän sent, hettes det att det var min ålderdom (Lögn!)». Allt som rör barnet är lämnat utanför den färdiga sagan, men ett utkast rubricerat »*Pintorpa-Frun. / Kap: 2*» (6:3,4) tyder på att Strindberg planerat en fortsättning. Denna skulle behandla en senare fas av ett äktenskap som begåvats med ett barn.

I det ena dramautkastet nämns som alternativ utformning »kammarspel med sång och musik» (6:3,11-12). En verkförteckning med rubriken »*Kammar-Spel*» (3:1,21) upptar »*Pintorpa-Fruns Julafton*» tillsammans med bl.a. »*Taklagsöl*», »*Synd- Bocken*» och »*Duf-Källan*». Det pekar på att planerna på en dramatisering åtminstone till en del ligger efter sagan (se Ståhle Sjönell, 1984, s. 30 f.).

Anden i flaskan. Tillkomsttiden för denna saga, vars manuskript inte tycks vara bevarat, är mycket osäker. En förteckning över innehållet i ett planerat verk kallat »*Jul-Boken*» (6:16,2) kan dock ge vissa ledtrådar. Denna julbok skulle innehålla: »*Vers. / Nidstång./ Till Qvinnan. // Stämningar och Sagor: / Preludier 1. Ur Hvardagslifvets Mystik. / Anden i flaskan / Pintorpa-Fruns Julafton. / Götiska Fugor: / Swedenborg i Goethes Faust: / Näktergalen i Wittenberg*».

Förteckningen bör ha tillkommit våren eller sommaren 1904, kanske före den 17 maj. Detta datum föreslog nämligen Strindberg i ett brev till förläggaren Hugo Geber att skådespelet *Näktergalen i Wittenberg* - som han författat hösten 1903 - skulle tryckas i hans Samlade Dramatiska Arbeten vilket också skedde senare samma år. Att förteckningen inte har tillkommit efter det att Strindberg fått besked om att Geber skulle ge ut *Näktergalen i Wittenberg* får anses helt säkert.

Att *Anden i flaskan* och *Pintorpa-fruns Julafton* verkligen var inplanerade i en bok av detta slag framgår också av ett par blyertsanteckningar av Strindberg i de bevarade manuskripten. På första sidan till ett omslag (6:16,31-32), som har samma format och vikning som manuskriptet till *Sagor*, har han skrivit: »*Anden i flaskan. Preludium 2*» och på första sidan av omslaget till manuskriptet till *Pintorpa-fruns Julafton* (6:3,16) har han antecknat (anteckningen numera delvis utsuddad): »*Pintorpa[?] Preludium 3*». De två sagorna skulle tydligen kombineras med essäer om 'Hvardagslifvets Mystik' av det slag som Strindberg senare infogade i *Svarta fanor*, huruvida han tänkte på redan färdigskrivna essäer eller endast planerade (se utkast 9:3,16 och 9:3,18) är dock osäkert.

Det är ovisst om Strindberg hade författat *Anden i flaskan* när han upptog titeln i »*Jul-Boken*». Sagan publicerades i veckotidningen *Strix'* midsommarnummer 1905 där den illustrerades med en teckning av Albert Engström. Tillkomsttiden kan alltså för närvarande bara fixeras till intervallet mellan leveransen av manuskriptet till *Sagor* 30/7 1903 och publiceringen av sagan i juni 1905.

Bland Strindbergs efterlämnade papper ligger utkast som visar att han umgåtts med planer på att utforma motivet i *Anden i flaskan* som ett drama. Ett dramfragment, som endast omfattar en del av första akten och som har titeln »*Homunculus. / En Saga*» (3:14,4), är tryckt i Samlade Otryckta Skrifter I, ss. 255-262; dessutom finns två utkast till dramatiseringen (3:14,1-2). Det förefaller troligt att dessa planer på ett skådespel tidsmässigt ligger före författandet av sagan och även före tillkomsten av anteckningarna rörande innehållet i »*Jul- Boken*» från - enligt antagandet ovan -

våren 1904 (jfr Ståhle Sjönell, 1984, s. 28).

Strindberg tillmätte inte *Anden i flaskan* något större värde. Den 14 juli 1905 (feldaterat »juni», Brev 15, s. 136) skrev han till Schering: »Jag har i Strix Midsommarnummer en bagatell som jag icke vill ha på Tyska!!!»

Strindberg umgicks med planer på att författa en ny samling sagor. Det framgår av flera utförliga förteckningar i Gröna Säckan; en av dem har rubriken »Nya Sagor» (6:2,2-3 och 7). Både *Pintorpafruns Julafton* och *Anden i flaskan* förekommer bland de uppräknade berättelserna. Att den senare sagan upptas i samtliga förteckningar bör innebära att dessa tillkommit innan *Anden i flaskan* publicerades i juni 1905 (jfr Ståhle Sjönell, 1984, s. 28 och 1986, ss. 54, 60 f., 66). Några nya sagor författade Strindberg emellertid inte. Förutsättningarna för sagoförfattande förelåg knappast längre för hans del.

Ett utmönstrat textparti i Gullhjalmarne i Ålleberg

I *Gullhjalmarne i Ålleberg* har Strindberg på manuskriptstadiet utmönstrat en av soldaten Kask given exposé över svenska historien. Tydligt ansåg Strindberg att denna översikt, som hade monologform, stilmässigt föll ur ramen. Han ersatte den med en komprimerad version som utgör fortsättning av dialogen mellan Kask och jätten Svensk. Den utmöntrade texten, som återfinns på två manuskriptblad i Gröna Säckan på Kungl. Biblioteket (SgNM 12:2,21), redigeras här enligt de vanliga principerna i Saml. Verk (jfr ovan s. 227). Den nya versionen börjar med »Soldaten gastkramade sitt huvud» och slutar med »Nu behöver du inte veta mer» (texten s. 189).

Vilda folk och hednafolk voro vi; lika många kungar hade vi som landshövdingar nu. Fett var det inte hemma, och därför gick de ut på Vikingatåg; kom bland annat till Frankerriket och gjorde strandhugg. Då skickade Karl den Stores son en kristen präst som hette Oskar eller Ansgar (vilket är samma namn) till Sverige; och så blev vi kristna människor, Vesskötterne först, för de var äldst och förståndigast förstås. Efter hundraåra strider mellan Svear och Götar, mellan kristna och hedningar blev Sverige slutligen ett rike under en kung och det var anno 1161. I samma veva nästan fick vi Ärkebiskop i Uppsala och klosterfolk som höll skolor, och därmed lydde Sverige i andligt avseende under Rom. Ett andligt frälsestånd uppstod 1248 och ett världsligt frälse 1280.

Då regerade en Folkungaätt, då konungamakten steg, borgarståndet bildades och lagarne samlades.

Nya funderingar att slå ihop Sverige med Norge och Danmark avlupo så illa att genom Kalmarunionen tyskar kommo på tronen. Under en sådan ussling fick vi emellertid vår första ståndsriksdag 1359. Men under Pommerinkaren reste Engelbrekt hela Svenska folket och Sverige blev åter ett fritt land. Sturarne fortsatte rörelsen mot självständighet och Sten Sture den äldres systersons son som bar en Vase i vapnet lösgjorde vårt land från Danske Tyrannen, 1521, och från Rom 1527, indrog kyrkogodsens till kronan och gjorde Sverige till ett arvrrike, 1544.

Sen går det av och an under sönerna, tills sonsonen går ut i trettioåriga kriget och gör Sverige till en stormakt. Han satte även ordning på Riksdan genom en författning av 1617, och på Regeringen 1634.

Men Sverige förstorades först senare, då vi genom freden i Brömsebro 1645 fick Jämtland, Härjedalen och Gotland; och genom freden i Roskilde fick Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän. Åren 1680 och 1682 utfördes Reduktionen, varigenom Bondeståndet steg, och infördes Enväldet och Indelningsverket.

Enväldet slutade med skottet vid Fredrikshall 1718 och sen vidtog Frihetstiden med Mössorna under Arvid Horn och Hattarne under Gyllenborg och andra flera, varunder Riksdagen och Rådet regerade omväxlande, tills statskuppen 1772, då Fredrik den Stores systerson tog hand om styrelsen; och högst densamme gjorde sig även enväldig 1789, men sköts 1792.

Sedan trasslades det fram och tillbaks tills Adlersparre gjorde revolution 1809, avsatte kungen och lät Hans Järta göra en konstitution, varigenom slutligen folk och kung regerade tillsammans. Så kom en fransk Marskalk på tronen och det vet vi. Men 1866 upphävdes de fyra stånden av Gripenstedt och De Geer. Och så tog de slut på grundskatter och indelningsverk. Och nu har vi åter en Ansgar eller Oskar, så vi slutar precis som vi börjat.

Ordförklaringar

Ord och uttryck som återfinns i K.-H. Dahlstedt & C. B. Hagervall, *Främmande ord i vardagssvenskan* (1990) eller i *Skolordlista utgiven av Svenska Akademien och Svenska språknämnden* (1987) upptas i allmänhet inte i ordförklaringarna. Anvisningarna »se ovan» och »se nedan» avser den sida i vänstermarginalen i ordlistan till vilken respektive förklaring hänför sig. Bibelcitaten och bibelhänvisningarna har som förlaga Karl XII:s bibel, P. Fjellstedts edition 1849-55, där ej annat anges.

ENSAM

- 9 **någon började undra om tid fanns. - Det har redan Kant utrett [- - -] Tiden är endast vårt uppfattningssätt av det varande**
tesen att tiden endast är ett åskådningssätt framlade den tyske filosofen Immanuel Kant 1781 i *Kritik der reinen Vernunft* ('Kritik av det rena förnuftet')
- 11 **ströet hade redan brunnit ihop**
strö finfördelat material som används som underlag i spilta eller dylikt, t.ex. halm eller torvströ; detta strö, blandat med kreatursspillingen, *brinner* (jäser) mer eller mindre hastigt varvid massan minskar
- 11 **var och en i sin stad**
här: var och en på sitt ställe, var och en för sig
- skar det sig som sur mjölk**
skära sig här: skilja sig, ysta sig, förlora sin homogenitet
- trampjul**
trampkvarn, drivanordning i form av ett hjul eller en trumma som bringades att rotera genom trampning
- 12 **trädkola**
plantskola för träd
- fritt land**
här: detsamma som *friland*, dvs. odlingsplats i det fria (i motsats till drivbänk, växthus o.dyl.)
- babylonisk förbistring**
språklig oreda; enligt 1 Mosebok 11 började människorna i *Babylon* bygga ett torn som skulle räcka upp i himlen och till straff *förbistrade* Gud deras tungomål (gjorde dessa så olika att människorna inte förstod varandra)
- 13 **jalu**
svartsjuk

koagulera

här: stelna, få fast form

nu hyr jag två möblerade rum av en änka [- -] den avlidne rådmannen

14 från oktober 1899 fram till giftermålet med Harriet Bosse i maj 1901 var Strindberg inneboende hos en änka efter en assessor på Banérgatan 31 nedre botten; se Tillkomst och mottagande s. 235

cyanblå

'blåklintsblå' (blåklint, *Centaurea cyanus*)

litografi

stentryck; bild framställd genom avtryck från stenplatta eller zinkplåt

kromos

(pluralis av *kromo*, här kortform av *kromotypi*) färgtryck

premie till någon illustrerad journal

15 *premie* här: gåva från tidskriften till prenumeranterna

antimakassar

pluralis av *antimakass* skyddsduk på stols- eller soffrygg mot hårolja, s.k. makassarolja

atenienn

hyllbord eller fristående hylla för små prydnadsföremål o.dyl.

allt är mig i lag

allt är mig till belåtenhet

Som han är majors-avsked har han pension och har följaktligen fyllt femtiofem år

16 *majors-avsked* vid avgång ur tjänst kunde officer eller underofficer tilldelas en högre rang; kaptener, som pensionerades vid 50 års ålder, kunde sålunda vid avsked erhålla majors grad; majorer pensionerades vid uppnådda 55 år

han har tjänat ut sin kapitulationstid

17 *kapitulation* här: avtal varigenom en person förbinder sig att tjäna krigsmakten en viss tid

mjältsjuk

svårmodig

dödssynden högmodet

högmodet är en av de sju huvudsynder eller *dödssynder* som enligt den romersk-katolska kyrkan medför den eviga döden och endast kan försonas genom botgöring

hjärtsköld

18 här bildligt: hjärtat; eg. heraldisk benämning (även *hjärtvapen*) på mittskölden i ett av flera fält sammansatt vapen (innehållande ättens stamvapen)

ett äldre fruntimmer som promeneras av sina två hundar [- -] världsdrottningen [- -] med nacken på ryggen och ögonlocken mot marken

möjligen tänker Strindberg här på drottning Viktoria av England (1837-1901), kanske inspirerad av en känd teckning från 1899 av William Nicholson där drottningen avbildas på detta sätt

Jag tänker alltid Swedenborgskt

Emanuel Swedenborg (1688-1772), naturforskare, mystiker

tionde-gumma

tionde skatt som utgick med en tiondel av den skattskyldiges naturainkomster och varav en del tillföll de fattiga; se Tillkomst och mottagande s. 240

Jag [- -] har aldrig undvikit en gumma eller spottat för en katt

19 dessa föreställningar bygger på folklig vidskepelse; Strindberg skriver i Gamla Stockholm (1880-82), kapitlet Sägner och skrock: »Att möta en gammal kvinna, när man går ut på morgonen, är dåligt möte. Försiktigt är att man då spottar för sig. / Kattor som springa över gatan båda icke heller gott.» (Saml. Skr. 6, s. 195)

jag har aldrig sparkat efter en vän

etc. jfr uttrycket *lyckospark*

ha rapport med

stå i förbindelse med

patron

här: 'herrn'; ordet användes av tjänstefolk om och till en överordnad

Boende fyra trappor upp

från maj 1901 bodde Strindberg 4 trappor upp i huset Karlavägen 40 (vid Karlaplan); se

20 Tillkomst och mottagande s. 235

deras morgontidningar i dörrlåsen

budet stoppade tidningen bakom dörrvredet

Vägg om vägg med mig i ett annat hus bor en sångerska [- - -] och hon har en väninna

se Tillkomst och mottagande s. 235

en granne i huset bredvid i en av de nedre våningarne

se Tillkomst och mottagande s. 235 f.

skurrilt

grovt eller respektlöst gycklande

21 **nabo**

granne

nattmännens kärra

nattmän här: män anställda för nattliga förrättningar som latrintömning och avlivning av kringströvande djur

läsa bannor

bannor här: förbannelser

mana ont

mana här: frammana, nedkalla

affektioner

här: känslor

22 **Det finns en balkong till min bostad**

se Tillkomst och mottagande s. 236

utsikt över hed, sjö, och blånande skogar i fjärran ut emot havskusten

utsikten från Strindbergs våning på Karlavägen sträckte sig mot Ladugårdsgärde, Lilla Värtan och Lidingön; se Tillkomst och mottagande s. 236

kryddbod

här: speceriaffär; se Tillkomst och mottagande s. 242

till Skeppsbron och förtulla

23 Tulluppbördskontoret hade vid denna tid sina lokaler vid Skeppsbron 38 i det s.k. Tullhuset, uppfört på 1780-

talet; Generaltullstyrelsen har fortfarande sin verksamhet förlagd till detta hus

avspelades

här: utspelades

Telefonen [- - -] sjöng så sorgligt i min vägg

vid denna tid kunde man inne i hus ibland uppfatta en sjungande ton i telefontrådar, vars stöd var uppsatta på skorstenar eller hustak; ljudet uppstod genom vindens spel mot trådarna eller genom ändrad spänning i dem på grund av temperaturväxlingar

pan-coupé med arkad

avskuret hörn med pelare som förenas av valvbågar

drog

här: tog

anglosachser

här antagligen: bokstäver i anglosachsisk fraktur

Sofokles: Av gudarnes gåvor den yppersta är Besinning [- - -] Övermod, När med svidande sår [- - -] Det pliktat, sig lär [- - -] omsider besinning

citaten är hämtat från den grekiske tragöden Sofokles' skådespel Antigone; Strindberg citerar efter V. F. Palmblads översättning, 1841, s. 444; *övermod* (hybris) var enligt grekisk religion människans svåraste synd, ty förhävelse över egna framgångar framkallade gudarnas avund och hämnd

vår Malm

vår stadsdel, dvs. Östermalm

skola stinga dig i hälen

jfr Guds ord till ormen efter syndafallet i 1 Mosebok 3:15, »Den samme [dvs. kvinnans avkomma] skall söndertrampa ditt hufvud, och du skall stinga honom i hans häl»

bod

här: mindre affär, butik

patron

här: husbonde, arbetsgivare; se ovan s. 20

mise-en-scène

24 (teaterterm; franska) iscensättning

Avringning

vid telefonsamtals öppnande gav den påringande signal till telefonisten genom en vev och gav en ny signal (*avringning*) när samtalet avslutades

Cruse et fils

vinfirma i Bordeaux

Robinson Cruse

25 huvudpersonen i Daniel Defoes berömda roman (1719)

principal

arbetsgivare

Furst Hohenlohe

Chlodwig av Hohenlohe-Schillingfürst, Tysklands rikskansler 1894-1900

26 **Felix Faure**

fransk politiker, Frankrikes president 1895-99; Faure företog 1897 en resa till Ryssland

Prinsen av Wales

sedan 1301 ges vanligen titeln »prins av Wales» åt

äldste sonen till Englands konung eller regerande drottning eller en avliden prins av Wales; här torde åsyftas den blivande kung Edvard VII (1901-10), som åren 1875-76 vistades i Indien

Marmelade russe

(franska) 'rysk marmelad'; marmeladkonfekt, gjord av t.ex. äpplen och skuren i små bitar som rullats i socker

curry

en ursprungligen indisk kryddblandning i pulverform

spinna in sig i sin egen själs silke, förpuppas och vänta på metamorfosen

vissa insektslarver spinner in sig i ett hölje av silke (en kokong), då de *förpuppas*, ingår i puppstadiet, varefter följer *metamorfosen*, förvandlingen till färdig insekt

27 **samskola**

skola med både manliga och kvinnliga elever

sudda ner sig

sudda här ungefär: fläcka (i moraliskt hänseende)

Balzac

den franske författaren Honoré de Balzac (1799-1850)

syntesen av [- - -] olösta antiteser

antites en sats som upphäver en annan (tesen); enligt den tyske filosofen Hegel (1770-1831)

28 försiggår tillvarons utveckling genom tes, antites och *syntes*, varvid syntesen är en högre enhet av tes och antites, vilka både upphävs och bevaras i denna

binokel

pincené eller glasögon

monokel

ögonglas för endast ett öga

konfessionslös

som inte ansluter sig till ett visst religiöst samfunds trosbekännelse

Balzacs [- - -] mänskliga komedi

La Comédie humaine ('Den mänskliga komedin'), den titel under vilken Balzac samlade sina verk

via dolorosa

(latin) 'den smärtfyllda vägen', Jesu väg till Golgata

stadens sista gräns åt norr [- - -] en ensidig aveny med en husrad på ena sidan och skogen på den andra

29 Valhallavägen

en liten tvärgata [- - -] behärskas nere i fonden av en stor kyrka

Jungfrugatan som utgår från Hedvig Eleonora kyrka och fortsätter fram till Valhallavägen

en pastorsexpedition, där jag tagit ut lysning en gång för länge sen

Strindberg och Siri von Essen tog ut lysning i Hedvig Eleonoras pastorsexpedition, Storgatan 2, i december 1877; i samma pastorsexpedition, men då med adressen Jungfrugatan 7 B, tog Strindberg och Harriet Bosse ut sin lysning den 19 april 1901

här uppe i norr står ett hus, just där gatan mynnar åt heden

torde avse huset Valhallavägen 13 (nuv. 130), byggt 1894-96

30 **i botten av detta krokiga rör som kallas ***gatan**

***gatan Grev Turegatan

Därnere, i nästa gata genomlevde jag en tid, vilken i andra människors liv plägar vara den skönaste

syftar förmodligen på Norrmalmsgatan 17 (nuv. Biblioteksgatan) där Strindberg vigdes vid Siri von Essen den 30 december 1877 och där paret bodde från detta datum till den 1 oktober 1878; huset är numera rivet och har lämnat plats för Stureplan

Tavlor slå in med åren och färgerna förändras

oljefärgerna på tavlor *slår in*, tränger in, med åren samtidigt som de förändras

läsare

här: anhängare av väckelserörelse med stark inriktning på egen, noggrann läsning av Bibeln och andra religiösa skrifter

tobaksland

tobak odlades förr i Stockholms utkanter

hemslaktare

slaktare med mindre affärsrörelse

tobakslada

torklada för tobak

hjälpfru

gift kvinna som hjälpte till hos andra med varjehanda hushållsbestyr, såsom tvättning, skurning m.m.

lindarne på min barndoms långa gata

Norr tullsgatan, där gångbanan var planterad med lindar

stadens körgård

körgård kyrkogård; här åsyftas Stockholms norra begravningsplats, belägen väster om Hagaparken; se nedan s. 34 *Brunnsviken*

Minerva

vishetens gudinna i den romerska mytologin; beskyddade bl.a. vetenskap och konst

Venus

kärlekens gudinna i den romerska mytologin

ungdomens skiljoväg

31 anspelar på motivet Herkules vid skiljovägen, känt sedan antiken och begagnat bl.a. i Georg Stiernhielms dikt Herkules (1658); i denna ställs Herkules inför valet mellan att gå Fru Lustas väg och att gå Fru »Dygds»

biltog

fredlös, ställd utanför lagen

varg i veum

fredlös brottsling, särskilt sådan som begått brott inom ett helgat område

emedan jag profanerat mysterierna som Alcibiades, och [- -] slagit ikull avgudabilder

den atenske statsmannen och fältherren Alcibiades (omkr. 450-404 f.Kr.) anklagades 415 f.Kr. för att ha stympat ett antal byster av guden Hermes, vilka fanns uppställda på olika platser i staden; samtidigt skulle de eleusinska mysterierna ha *profanerats*, dvs. vanhelgats, genom att uppföras i ett dryckeslag, i vilket Alcibiades deltagit; *de eleusinska mysterierna* var religiösa fester som firades i staden Eleusis i det grekiska landskapet Attika; endast invigda (s.k. myster) fick delta

i dem; Strindberg torde här anspela på sin situation sedan han utgivit bl.a. *Det nya riket* (1882), där han gisslade olika företeelser i sin samtid

stormklocka

klocka med vilken man slog larm vid fientligt stormanfall eller vid eldsvådor, folkupplopp o.dyl.

skogsgång

32 här: fredlöshet; i gamla tider straffades en del brott med fredlöshet, dvs. uteslutning ur rättsgemenskapen; om den fredlöse dömts till 'skogsgång' innebar det att han måste uppehålla sig i skogen

spårvagn

här: hästspårvagn (Norr malm fick sin första elektriska spårvagnslinje 1904)

klocksträng

33 här: sträng varmed dörrklocka sätts i rörelse

gå i spann med

vara sammankopplad med; gå i par med

Djurgården

här: Södra Djurgården, dvs. ön söder om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdsbrunnskanalen; enbart »Djurgården» är den vanliga benämningen på denna ö

Brunnsviken

sjö omedelbart norr om Stockholm, genom en kanal (Ålkistan) förenad med Lilla Värtan; vid Brunnsvikens västra strand ligger Hagaparken med Haga slott, vid den östra Norra Djurgården

Rosendal

kungligt lustslott på Södra Djurgården

34 **björkarnes äreportar**

äreport eg. tillfällig, lövad eller blomsterprydd, bågformad 'port'

de värtaliga hasselkäpparne

hasselkäppar användes vid prygelstraff

lokträ

bogträ, det parti av selen som följer hästens bogar och hopfästes vid bringan

strömväxlare

elektrisk omkopplare

ström��lutare

strömbrytare

österländska tvagningar

i Österlandet var det under forntiden en allmän sedvänja att värden före måltiden lät slavar tvätta fötterna på gästerna vars enda fotbeklädnad var sandaler; Koranen innehåller föreskrifter om rituella tvagningar av bl.a. fötterna; Strindberg torde här syfta på sin vana att ta ett fotbad före sänggåendet

35 **den apostoliska [- - -] kristendomen**

den första kristna kyrkans lära

romersk medborgare

de romerska medborgarna hade särskilda privilegier jämfört med undersåtarna i provinserna och uttrycket *civis romanus sum* (latin) 'jag är romersk medborgare' har blivit bevingat som beteckning för stolt nationalkänsla

kalvinist

36 anhängare av den fransk-schweiziske religiöse reformatorn Jean Calvins läror

Jakob Böhme som fann att allting innehåller ja och nej

den tyske mys

tikern och filosofen Jakob Böhme (1575–1624) framlade i bl.a. *Aurora, oder die Morgenröthe im Aufgang* (1612) tankar om att tillvaron utgörs av ett samspel mellan gott och ont, ja och nej

karduan

färgat, chagrinerat (mönsterpressat) skinn

schwabach

gotisk trycktyp varur frakturstilen utvecklats sig; uppkom i Tyskland vid 1500-talets början och användes reguljärt till omkr. 1650

Dauids [- - -] förbannelser över fiender

konung David, som enligt traditionen författat större delen av Psaltaren, ber i många av dess psalmer att Gud måtte hemsöka hans fiender

Jeremias beder: »Så straffa [- - -] ihjälslagne etc.»

citater från Jeremias bok 18:21

alla folk ha sjungit Te Deum efter vunnit seger

Te Deum (latin) *Te Deum laudamus* 'Dig, Gud, lovprisa vi', inledningsorden till den katolska kyrkans förnämsta hymn, som ofta sjöngs efter vunnit segrar; nr 263 i 1819 års psalmbok

guldpressning

genom pressning anbragt ornament av bladguld på t.ex. en bokpärm

Jehova

Jahve, Israels gud

föreställningar

här: invändningar

när folket knorrat

knorra knota, klaga; jfr 4 Mosebok kap. 11

»Haver jag nu allt detta folket avlat eller fött [- - -] slå mig hellre ihjäl ...» Jehova svarar [- - -] och föreslår till Mose hjälp väljandet av de sjuttio äldsta

4 Mosebok 11:12-16

lokalbatteri

här: elektriskt batteri inom telegrafen vilket bringas i funktion på mottagningsstationen av 37 linjeströmmen och därvid sätter skrivapparaten i rörelse

influens

här: påverkan från ett elektriskt laddat föremål på ett annat

tron är rivtyget som elektriserar glasskivan

rivtyg kuddar av läder eller siden vilka gnider mot elektricitetsmaskinens *glasskiva* som medelst en vev vrides kring en axel

recipient

här: del av elektricitetsmaskin för uppsamling eller mottagande av elektricitet

ledare

här: ämne genom vilket elektricitet passerar under svagt motstånd

mediets uppgivande av motståndet, varigenom rapport kan inträda

medium här: person med (påstådd) förmåga att komma i *rapport*, förbindelse, med avlidnas andar; *motstånd* här: mediets motstånd mot att låta sin förmåga träda i funktion; jfr nedan s. 53 *telepatisk rapport*

hans ande är så pastöriserad

pastöriserad här: steril; se nedan s. 134 *mjölk, tuberkelfri*

imaginär kvantitet

imaginär här: som vid multiplikation med sig själv ger en negativ produkt

saprofyter

växt som livnär sig av ruttnande och multnande växter eller djur

negera

göra (ett uttryck) nekande så att innebörden blir den motsatta

»Kom ihåg att du haver varit en träl i Egypten och Herren din Gud haver dig därifrån

38 löst»

5 Mosebok 15:15

släddor

pluralis av *släda*, variantform av *släde*

slädnät

nät över hästens rygg och främre delen av släden till skydd för de åkande mot snöklumpar o.dyl. som hästhovarna sparkade upp

befann man sig i karantän

39 här: var man strängt isolerad

Förr tog man ut innanfönsterna

utåtgående ytterfönster kompletterades vintertid för kylans skull med lösa *innanfönster* som tätades mot karmen med klisterremсор

dubbelfönster

kring sekelskiftet började man använda »kopplade bågar», dvs. bågar (ramar) på ytter- och innanfönster som är fästa vid varandra med gångjärn och hakar

vråk

ränna i is, råk

egendomlig

här: karakteristisk

det finns fullkomligare urbilder till dessa bristfälliga avbilder

jfr Platons s.k. idélära enligt vilken de synliga, obeständiga tingena inte har någon självständig verklighet utan endast är ofullkomliga avbilder av osynliga, eviga realiteter, *urbilderna* eller

40 idéerna

bodfönstren

bod här: mindre affär, butik

dragruta

ruta i fönster vilken kan öppnas i och för luftväxling, draglucka

aspidistra

Aspidistra elatior, växt med stora mörkgröna blad som utgår från en i jordytan krypande, grenig rotstock; de brunaktiga, oansenliga blommorna utvecklas på mycket korta skaft från rotstocken

kroasera

här: korsa, blanda

portiär

(dörr) förhänge

41 **ateniennsaker**

atenienn hyllbord eller fristående hylla för små prydnadsföremål o.dyl.

destinera till

här: bestämma (att användas) till

visitkortsamlare

bruket av visitkort var förr vanligare och förbundet med bestämda etikettsregler

kondensera

här: förtäta

42 **mannekängartad**

mannekäng här: leddocka som användes vid skyltning eller som modell för konstnärer

jungfru

här: tjänsteflicka

Gärdet

Ladugårdsgärde, den öppna grässlätt som sträckte sig från Djurgårdsbrunnsvikens norra del upp till Värtan

lärkvägen

Lärkvägen, som sträckte sig från Valhallavägen till Borgvägen på Ladugårdsgärde

Hummelgårn

Humlegården

43 **Fågelbacken**

dåtidens namn på den del av Ladugårdsgärde som ligger närmast öster om nuvarande Värtavägen nedanför Kampementsbacken; motsvaras ungefär av nuvarande *Fågelberget*

aprilflyttningen

de stora flyttningsdagarna var första april och första oktober

Ahasverus

enligt legenden namnet på skomakaren i Jerusalem som hade dömts att vandra till den yttersta dagen, därför att han vägrade Jesus att stödja sig mot hans hus när denne dignade under korset på sin väg mot Golgata; kallas även Jerusalems skomakare eller Den vandrande juden

vill du som Elias / Levande förlossad bli

syftar på berättelsen i Andra konungabokens andra kapitel, om hur profeten Elia hämtades upp till himlen med hästar och vagn omgivna av eld

44 **Störtat som Kapernaum / Är ditt hus**

staden *Kapernaum* låg vid Genesarets sjö; jfr Lukas 10:15, »du, Capernaum, som upphäfwen är allt intill himmelen, du skall nederstörtad warda till helwete»

Tomt och tilja öde lagt

tilja eg. golvplanka, här: byggnad

Välsigna honom som tog och gav

anspelar på Job 1:21, »Herren gaf, och Herren tog; wälsignadt ware Herrans namn»

bangårdens kä

kä (efter franska *quai*) perrong, kaj

som ormen i skjul

45 *skjul* här: gömsle

sjumilasteg

anspelar på sagan om Tummeliten som fick sjumilastövlar med vilka han kunde gå sju mil i ett steg

närsgårdsväg

kort väg att vandra; väg som inte tar längre tid att gå än till en granngård

himlatältet

46 himlavalvet (i höglitterär stil uppfattat som ett tält)

Ögat dävet

Ögat matt, glanslöst

47 **Dött som flintan utan stål**

tekniken att slå eld med stålredskap mot flintsten användes fram till första hälften av 1800-talet

avenyen

här: Narvavägen

vikens stränder

viken här: Djurgårdsbrunnsviken

garnerad med

här: kantad med

den gule mannen

här: *gul* av hat

48 **gårdet**

Gärdet, dvs. Ladugårdsgärde, se ovan s. 43; användes vid denna tid som övningsfält för stadens regementen

kavalleriskvadron

truppenhet vid kavalleriet motsvarande infanteriets kompani

chock

här: kavallerianfall

välta

(variantform) vältra

regimente

(variantform) regemente

49 **avsuten**

(variantform) avsutten; ordet används om person som inte längre kvarstår i sin befattning

världsdröningen

dronning (variantform) drottning; jfr ovan s. 18

prerogativ

förmån (srätt)

en vik av Östersjön; på andra sidan en strand

Lilla Värtan och Lidingön

vattengången

här: den del av stranden som ibland översköljs av vågor

gul lysing

videört, *Lysimachia vulgaris*; har gula blommor som sitter i klase

rött fackelblomster

fackelros, *Lythrum salicaria*; har en hög, purpurröd blomspira

svedlavar och kartlavar

arter av släktena *Umbilicaria* resp. *Rhizocarpon*; växer på sten

orbunken baggsöta

50 här: stensöta, *Polypodium vulgare*; jfr nedan s. 51; namnet baggsöta användes vid denna tid vanligen om växter av släktet *Gentiana*, men i vissa delar av landet även om stensöta

murgrön

(variantform) *murgröna*, *Hedera helix*; ständigt grön buske med krypande eller klättrande stam, försedd med fäströtter

levermossor

Hepaticae, en av de två klasser vari mossor brukar indelas

slup

här: enmastad segelbåt

storseglet

det större seglet akter om masten

focken

det mindre seglet för om masten

ökstock

(variantform) *ekstock*, eka

tennishatt

flat halmhatt med hakband, ibland också med ett litet flor

synrör

kikare

51 **baggsötan som stadsbarnen kalla stensöta eller lakrisrot**

se ovan s. 50

Hon skall hugga enris; och det stämmer, för det är lördag i dag

vid

helger och högtidligare tillfällen kunde man beströ stuggolvet med hackat gran- eller enris

granris? Det hör ju endast till begravningar

vid begravningar strödde man hackat granris utanför sorgehuset

Lika mycket!

här: Det gör detsamma! Det är likgiltigt!

Tre alnar

aln äldre längdmått; 1 *aln* = ca 60 cm

52 **koordinater av krafter**

här: samverkande krafter

viljekomposanter

komposanter i ett kraftsystem ingående krafter som tillsammans ger upphov till en ny kraft

Telefonen i väggen sjunger icke heller

se ovan s. 23

telepatisk rapport

förbindelse genom tankeöverföring eller tankeläsning

streckar

(variantform) *streck* (plur.)

sluten kolonn

- 53 *kolonn* här: den formering i vilken en trupps olika avdelningar är uppställda bakom varandra; om avståndet mellan avdelningarna är lika stort som dessas frontlängd kallas kolonnen öppen; är det mindre kallas den *sluten*

kraftparallelogram

geometrisk konstruktion för summering eller uppdelning av krafter; utföres i form av en *parallelogram*, fyrhörning med parvis parallella sidor

brösta av

här: avlossa en salva

Nybron

- 54 denna bro var byggd över den inre delen av Ladugårdslandsviken (nuv. Nybroviken) i Arsenalsgatans förlängning mot Nybrogatan; bron försvann i och med utfyllningen av vikens innersta del

Ensors ockulta larv-scener

den belgiske målaren James Ensor (1860-1949) är bekant för sina expressiva målningar av människor med groteska maskansikten; *larv* här: (ansikts)mask

människoliknande varelser [- - -] i Glucks Orfeus nere i underjorden

sannolikt åsyftas andra aktens första scen i den tyske tonsättaren C. W. von Glucks opera Orfeo ed Euridice (italienska; 'Orfeus och Eurydike', 1762), som visar de osaligas töckniga gestalter krälände vid ingången till dödsriket

- 55 **Hasselbacken**

sommarrestaurang vid Djurgårdsslätten, öppnad 1853

Slätten

Djurgårdsslätten, den öppna platsen framför Skansen (se nedan s. 63) med rikt folkliv

en mörk tragedi från min ungdom

se Tillkomst och mottagande s. 239

ett positiv med »tavla på stång»

syftar på en från Tyskland spridd sed

att positivspelare på marknader medförde en tavla på stång förevisande scener kring någon rafflande händelse; om denna händelse sjöngs en sång, som såldes i form av skillingtryck

sonen, numera gråhårig, ogift, högt aktad, kommer gående med sin vithåriga mor under armen

se Tillkomst och mottagande s. 239

första akten i ett herdespel

uttrycket *herdespel* anspelar på rokokons herdediktning där älskande par framställdes som

- 56 herdor och herdinnor

parti

här ungefär: sällskap

gatlopp

eg. militär bestraffning bestående i att den straffskyldige med bar överkropp fick springa mellan två led av soldater försedda med käppar och ta emot ett slag av var och en

- 57 **Min son som rest till Amerika i vederbörligt sällskap vid nio års ålder**

se Tillkomst och mottagande s. 239 f.

hans rättigheter gentmot mig upphört, då han var femton år

den lag som gällde vid denna tid innehöll inga preciserade bestämmelser angående barns underhållsrätt; Strindberg hade emellertid 1900 erhållit uppgifter från advokaten Karl Staaff enligt vilka hans försörjningsskyldighet för sina barn hade upphört när dessa fyllde 15 resp. 18 år (Brev 13, s. 263)

58 **hulpet**

(variantform) *hjälp*

elektriker

ordet betecknade vid denna tid en person som i ett vetenskapligt eller tekniskt sammanhang sysslade yrkesmässigt med elektricitet

59 **kommit mitt på bron och såg uppåt avenyen**

bron Djurgårdsbron; *avenyen* här: Narvavägen

deklasserad

socialt misslyckad, avsigkommen

upprända yngling

ränna upp här: växa alltför fort

apteorin och arternas härledning

60 i *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* (1871; svensk övers. *Människans härledning och köns-urvalet*, 1872) framlägger Charles Darwin en massiv samling vittnesbörd som pekar mot att människan härstammar från lägre arter och har apliknande förfäder; i *On the Origin of Species by Means of Natural Selection* (1859; svensk övers. *Om arternas uppkomst*, 1871) redovisar Darwin sin lära om det naturliga urvalet i kampen för tillvaron

i villande stad

villande här: som man lätt går vilse i

61 **kort**

här: visitkort; jfr ovan s. 41 *visitkortsamlare*

min brorson

se Tillkomst och mottagande s. 240

gäckeri

här: inbillning, (sinnes)villa

den sista satsen i månskenssonaten

den tredje satsen i pianosonat nr 14 i ciss-moll opus 27 nr 2, *Månskenssonaten*, komponerad 1802 av Ludwig van Beethoven

det väldiga allegrot - av månskenssonaten

allegro (italienska) snabbt; Månskenssonatens andra sats bär tempobeteckningen *allegretto* (ital.) litet långsammare än *allegro*; sannolikt menar Strindberg här »det väldiga prestot», dvs. tredje satsen som har tempobeteckningen *presto agitato* (ital.), vilket är raskare än *allegro* (*agitato* upphetsat, lidelsefullt)

de okända välgörarinnorna i huset bredvid

se ovan s. 20

gårdet

se ovan s. 48

kapitulationstid

se ovan s. 17

63 **blev jag en afton vittne till en eldsvåda i staden**

se Tillkomst och mottagande s. 231 f.

Skansen

Skansen öppnades 1891 som en friluftsavdelning till Nordiska museet på Södra Djurgården (grundare Artur Hazelius)

olika trådar knötos ihop [- - -] vävde sig med tillbörlig ränning

ränning (el. varp) de i vävstolen uppspända trådarna; genom ränningen föres inslagstrådarna tvärs över från kant till kant

64 **Isarne råma**

syftar på det utdraget brakande ljud som uppstår när isar pressas mot varandra genom förändringar i temperatur, vindar och strömmar

tukthus

strängt fängelse

släddor

pluralis av *släda*, variantform av *släde*

Högt Orion svärdet svänger, Karlavagnen står på stup

stjärnbilden *Orion* beskrivs i grekisk mytologi som en jägare med svärd vid sidan; sett från Stockholms horisont står i december, framemot midnatt, Orion högt på himlen (högst i mitten av januari), medan *Karlavagnens* tistelstång (vagnstång) pekar nedåt, *står på stup*

skorstensobelisk

skorstenen liknas vid en *obelisk* dvs. en fornegyptisk stenpelare

65 **måne i fyllet**

fullmåne

hulle

blad som omger, höljer blomman

röd som på harpan de lågstämnda basar

harpans bassträngar är stålspunna utom F- och C-strängarna som är lindade med koppartråd för att man lättare ska kunna skilja dem från övriga strängar

kase

här: vårdkase (varningseld)

lusteld

fyrverkeri

hemsk

här antagligen: kuslig (till mods), ängslig

vinsla

66 gnälla, jämra sig

skänkel

här: (bak)ben

volt

här: cirkelrunt spår (på ridbana)

fälla

67 här: slå ned

vallhjonslurar

vallhjon person som vallar boskap; jfr nedan s. 165 *vallhorn*

brandkårsluren

etc. när man ryckte ut med hästdragna sprutvagnar varnades allmänheten genom att man blåste i lurar; så skedde även vid den brådsnande återfärden till stationen sedan branden släckts och man snarast skulle återställa beredskapen

Balzac

se ovan s. 28

figurera

här: utsmycka texten

Balzac [- - -] kallades i min studietids läroböcker för en obarmhärtig fysiolog

fysiolog eg. person som yrkesmässigt arbetar med *fysiologi* vetenskapen om organismernas livsprocesser; här: en författare som ensidigt skildrar människans fysiologiska beteende och försummar analysen av själslivet

Ho

Vem

68 **Goethe**

den tyske författaren Johann Wolfgang von Goethe (1749- 1832)

stadier på livets väg

uttrycket återger titeln på Sören Kierkegaards bok »Stadier paa Livets Vej» (1845)

Rousseau

den franske författaren Jean-Jacques Rousseau (1712-78)

Kant

jfr ovan s. 9

Schelling

den tyske filosofen Friedrich von Schelling (1775-1854)

Spinoza

den holländske filosofen Baruch Spinoza (1632-77)

upplysningsfilosofens

upplysningsfilosofi filosofisk riktning på framför allt 1700-talet som betonade förnuftets roll

panteistiske

panteism läran att Gud är immanent i världen, dvs. ingår i minsta del av den

andra delens Faust böjer sig för allmakten, försonar sig med livet, blir filantrop (och mossodlare), halv socialist, och apoteoseras med alla katolska kyrkans apparater från yttersta-tings-läran

69 i sista akten av Goethes skådespel Faust del II (1833) sker en förvandling av huvudpersonens inre; han ägnar sig åt uppbyggande verksamhet bestående i att utdika mark och bygga vallar mot havet; han drömmer om ett

framtida idealsamhälle där människor lever i gemensam strävan för allas bästa; efter sin död förs han av himmelska skaror upp till de saligas ängder; *apoteoseras* förhärligas, förgudas; *yttersta-tings-läran* läran om världens undergång, Jesu återkomst, de dödas uppståndelse, den yttersta domen och det eviga livet

Saulus, blir [- - -] Paulus

anspelar på Bibelns berättelse om Saulus' omvändelse och dop, Apostlagärningarna 9 och 13:9

Prometheus [- - -] den fjättrade gudasonen

Prometheus här titel på en dikt av Goethe; Prometheus i grekisk mytologi var en titan som stal elden från Zeus och gav den till människorna; till straff fjättrades han vid en klippa och plågades av en örn eller gam, som hackade hans lever

»Din strävan [- - -] dumheter.»

citater ur fjärde delen, artonde boken, av Goethes självbiografi *Aus meinem Leben* ('Ur mitt liv', 1833)

det imaginativa

det uppfinningsrika, fantasirika

»Och så började jag [- - -] är denna bok [- - -]»

citater ur andra delen, sjunde boken, av Goethes *Aus meinem Leben* ('Ur mitt liv', 1814)

Schiller

den tyske författaren Friedrich von Schiller (1759-1805)

Voltaire

den franske författaren François Marie de Voltaire (1694- 1778)

har den enda sockeln i Weimar plats för båda [- - -] räcka varandra handen

anspelar på Goethe-Schiller-monumentet framför teatern i Weimar, en dubbelstaty av Ernst Rietschel (rest 1857) som föreställer de båda diktarna stående sida vid sida; Goethe håller

70 framför sig en liten lagerkrans i sin högra hand och Schiller, som står på skaldebroderns vänstra sida, har sin högerhand lyftad fram mot kransen

visitkort

jfr ovan s. 41 *visitkortsamlare*

odeciderad

obestämd, svår att klassificera

han var starkt avslutad

avslutad här möjligen: besluten, bestämd, 'samlad'

hulpit

(variantform) *hjälpit*

principal

71 arbetsgivare

parerade jag och föll ut ur linjen

falla ut (fäktterm) göra utfall; *linje* (fäktterm) den mot motståndarens bröst riktade linje som bildas av en fäktares främre axel, sträckta arm och vapen

komma flott

72 komma av grundet, få vatten under kölen

lösa honom ur bannet

bann utstötning ur gemenskap

73 **hotell Rydberg**

hotell och restaurang vid Gustav Adolfs torg under

åren 1857-1914; namnet efter grosshandlaren och donatorn Abraham Rydberg (1780-1845); hotellets bar var vid sekelskiftet en omtyckt samlingsplats för författare

Långholmen

numera nedlagt centralfängelse på ön Långholmen vid Södermalm i Stockholm; se nedan s. 147

Långholmare

fånge på Långholmen; uttrycket användes i Stockholm allmänt om personer som varit intagna på fångvårdsanstalt

starkt tyg i den anden

tyg här: ämne

Den yngsta delen av Riddargatan

Riddargatan sträckte sig tidigare mellan Grev Turegatan och Grev Magnigatan; Strindberg avser med »den yngsta delen» Riddargatans fortsättning österut från Grev Magnigatan till Narvavägen

74 **hängtorn**

här: ett med tak och fönster försett balkong- eller tornliknande utsprång på en större byggnad; kallas även karnap

ett kvarblivet gammalt hus [- - -] där bodde jag i min stormiga ungdom

Strindberg bodde på Grev Magnigatan 7 (enligt senare omnumrering nr 9) under tiden mars 1872-juni 1873; jfr Tillkomst och mottagande s. 242

där skrev jag min första betydande dikt

under den tid Strindberg bodde på Grev Magnigatan 7 arbetade han med Mäster Olof

skonåttling

nåttla sy ihop de olika delarna av en skos ovanläder

musici

pluralis av latinets *musicus*, musiker

75 **boerkrig**

boer sydafrikan som härstammar från holländska kolonister; *boerkriget* kriget 1899–1902 mellan England och boerrepublikerna Transvaal och Oranjefristaten

strejker eller rösträtt

kring sekelskiftet var frågan om allmän rösträtt högaktuell och ett förslag från regeringen 1902 innehållande bl.a. krav på viss inkomst för rösträtt fick till följd en tre dagars storstrejk

knarret i lakanen

knarret här: 'fraset'; bomullstyg som preparerats (appreterats) på ett visst sätt sades 'knarra'

76 **grundläggare**

här: arbetare som sysslar med grundläggningsarbeten

trossbotten

brädlag (med fyllning) under golv eller i innertak

krysantemum-blommor, två stora vita och en brandgul

77 släktet *Chrysanthemum* (fam. korgblommiga växter) omfattar en mängd arter med blommor i många kulörer

krysantemerna [- - -] deras hälsosamma, sårlikande kamferlukt

78 *Chrysanthemum vulgare* (*Tanacetum vulgare*), renfana, varav en form odlas som prydnadsväxt, har en stark, nästan kamferartad lukt; dess

krossade blad kan läggas på sår; *kamfer* starkt luktande ämne med antiseptisk verkan

iris-doften från hennes hår

Iris släkte av familjen svärdsiljeväxter med ca två hundra arter

kort

80 jfr ovan s. 41 *visitkortsamlare*

farstuskåp

skafferi placerat i farstun, där det var svalare än i lägenheten

SAGOR**I Midsommartider****I Midsommartider**

85 omkväde i den gamla folkvisan »Dufvans sång på liljeqvist» som har inspirerat Strindberg vid författandet av denna saga; se Tillkomst och mottagande s. 265 ff. och nedan s. 87

då marken hon gläds

anspelar på dikten »Om sommaren sköna, när marken hon gläds» eller »Dalavägvisaren» av prästen A. Wallenius (1615–63); se Tillkomst och mottagande s. 267

då källan ännu springer

springer här: springer fram, flödar fram

gridelint

87 (variantform) *gredelint*; i fråga om regnbågens spektrum brukar man använda beteckningen violett för det innersta färgbandet

duvan tog upp sin sång. Hon sjöng så fagert om Jesu Krist och om himmelrikets glädje och härlighet

jfr första strofen i »Dufvans sång på liljeqvist»: »Det sitter en dufva på liljeqvist -/ I midsommarstider -/ Hon sjunger så fagert om Jesu Krist. / I himmelen är en stor glädje» (cit. efter Svenska folkvisor utg. av E. G. Geijer och A. A. Afzelius, ny uppl. utg. av R. Bergström och L. Höijer, del I, 1880, s. 293); se ovan s. 85

bjöd alla välkomna som voro betungade

jfr Matteus 11:28, »Kommer till mig, I alle, som arbeten och ären betungade»

tackade stor tack

här: tackade nej

berglund

lund belägen på en höjd

88 **stod djupt ner i jorden med tre alnar över huvudet, alldeles som i sin grav**

gravar skulle enligt lag vara tre alnar djupa; jfr talesättet »önska sig tre alnar under jorden»; *aln* äldre längdmått; 1 aln = ca 60 cm

handmaskin

här: symaskin driven för hand med vev

vallade sin sorg

valla här: resa (irra) omkring med, (»gå i vall med»)

89 **ingen tjänare hade de på sommaren, och modren måste göra allt**

själv

välsituerade hem hade vid denna tid en eller flera tjänare anställda

små klockor av rosenrött, som doftade mandel

sannolikt avses linnea, *Linnaea borealis*, som är blekröd och har en fin mandelliknande doft; jfr nedan s. 199

solsvärta

90 här: koltrast; jfr bild s. 264

trädesgårde

obesådd åker, träda

gumse

hanne av tamfåret, bagge

ullblommor eller bomullsblommor

tuvull, tuvdun, *Eriophorum vaginatum*

svarta bär, som voro giftiga

91 torde syfta på odon, *Vaccinium uliginosum*, som växer i tuviga kärr eller på sumpig mark; bären som kan förväxlas med blåbär, förorsakar yrsel och huvudvärk om de förtärs i större mängd

snöbollsbuskar

olvon, *Viburnum opulus*

hon plockade korgen full med blommor, som dockan Lisa skulle sova i om midsommarsnatten för att få vackra drömmar

jfr den folkliga föreställningen att en ung ogift kvinna fick se sin tillkommande i drömmen, om

92 hon under midsommarnatten plockade blommor av sju eller nio slag och lade under huvudkudden

Från hennes panna droppade ångestsvetten som röda blodsdroppar ner på marken

jfr Lukas 22:44, »Och han wardt betagen af en mähta stor ångest [- - -] och hans swett war såsom blodsdroppar, löpande ned på jorden»

lövsal

här: sal eller grotta av fällda lövträd eller kvistar monterade på en stomme av stänger

akeleja

(variantform) *akleja*; *Aquilegia vulgaris* vanlig trädgårdsväxt

balsamin

Impatiens balsamina krukväxt med vita, röda eller rosa blommor

93 **stugukvist**

förstu(gu) kvist, (täckt) utbyggnad eller veranda utanför förstuga

en krans av grönt myrtenis [- - -] en brudkrans

vissa småbladiga former av myrten (*Myrtus communis*) odlas och används till bl. a. *brudkransar*

svale

förstuga

stoffkista

likkista; *stoff* här: avlidens kvarlevor; jfr nedan s. 134 *av stoft*

94 **ögonsten**

här: pupill

95 **under kyrkudden**

under här: intill, invid; i lå av

linblommor

lin, *Linum usitatissimum*, ört med stora, blå blommor; jfr nedan s. 198 *linblomman*

Stora Grusharpan

grusharpa

97 ett slags såll, bestående av en ram med galler avjärnstänger som används för att sortera grus; se bild s. 350

ålkusa

art av familjen tånglakar, *Zoarces viviparus*, med brett huvud och bakåt avsmalnande kropp, ca 40 cm lång; föder levande ungar

snärten

här: reven; jfr bild s. 264

kläppen

99 här: sänket; jfr bild s. 264

Åh baxa med den! - För hej! hej med den!

etc. parafra på »Grundläggarnes ton» (*ton* 'sång') i Gamla Stockholm, Strindbergs Saml. Skr. 6, s. 39: »Å fram med sten,/ För-hå hej med den,/ Å, sam-sa tag,/ För- hå hej med den,/ Å jäm-ka me'n,/ För-hå hej med den» etc.

samsa tag!

'tag i samtidigt!', 'på en gång!'

Tre famnars vatten

famn äldre längdmått; 1 famn = 1,78 meter

bergmästarn

tjänsteman i Bergsstaten med tillsyn över bergshantering, särskilt gruvdriften

piano

piano; jfr nedan s. 101 *fortepiano*

stora rödfisken

syftar på ångbåten med sin mönjemålade botten; *rödfisk* är egentligen benämning på olika fiskarter med röd(aktig) färg

smörbult

fisk av släktet *Gobius*

100 **trampen**

syftar på pedalen

stenläggarns jungfru

jungfru här: redskap för nedstötning av gatsten; handdocka, handstöt

rälig

(dialekt) ful, otäck

Det skiljer sig

pianot spricker; jfr bild s. 264

katse

här: typ av fiskredskap i vilket fångsten stängs in

spiggen som virkar sitt bo

spigghannen bygger bo av växtdelar som han sammanbinder med trådar bildade av sekret från njurarna

chikaner

här: invecklade, krångliga ting

små manicker som liknade tår i vita ullstrumpor

101 syftar på de filtklädda pianohamrarna

en fot med hundra benrangsfinger

avser pianots mekanik med dess olika »leder»

spiggar [- - -] med sina piggar

spiggar, *Gasterosteidae*, har fristående taggar i ryggfenans främre del

suto

(variantform) sutto

glasharmonika

musikinstrument bestående av glasklockor eller glasskivor som man stryker över med fingrarna eller slår på med små hammare

fortepiano

(eller *pianoforte*) förkortat *piano*, betecknar hela »pianofamiljen», såväl flygel som vad vi i dag kallar 'piano' och som förr benämndes *pianino*, dvs. litet (forte) piano med strängarna spända vertikalt; av italienska *forte e piano* (tangentinstrument som kan spelas både) 'starkt och svagt'

vaktmästare

här antagligen: tullvaktmästare

torska

här: fiska torsk

torsklinan med gamla klocklodet

torsklina lina i vars nedre del fästs ett sänke och en eller flera krokar och vilken används vid torskfiske för hand; här begagnas alltså ett gammalt *klocklod* som sänke

löpning

102 här: tonföljd som spelas hastigt

fingerknotor med ylle på ändarne

syftar på de filtklädda pianohamrarna

rötmånan

rötmånad tiden mellan den 23 juli och den 23 augusti då det ofta råder fuktig värme som påskyndar förruttelse

huvudet djupt mot bröstet, som man ser pelikanerna på bilder, liksom hon ville bita sig i barmen

i bildkonsten har pelikanen ofta avbildats med sin långa näbb tryckt intill kroppen; enligt en myt brukar pelikanhonan sarga sitt eget bröst för att låta sina ungar dricka av blodet

103 **fisksvala**

(dialekt) tärna

Sjusovaren**droska**

här: hästdroska

Rapé-snus

ett slags finmalet snus

107 **hyrde han en våning första april**

se ovan s. 43 *aprilflyttningen*

Hasselbacken

sommarrestaurang vid Djurgårdsslätten, öppnad 1853

Burgundern

burgundiskt vin, bourgognevin

ringde han på gamla Lovisa

i större lägenheter fanns vid denna tid ofta ett ringledningssystem varmed tjänstefolket
108 tillkallades

patron

här: 'herrn'; ordet användes av tjänstefolk om och till en överordnad

ros [- - -] utan ståltrådar

109 blommor förses ibland i blomsterhandeln med en tunn metalltråd vilken lindas några varv runt stängeln som stöd

pianoduk

prydnadsduk som lägges på ett piano

ornament

här antagligen: utsmyckning på undersidan av fotogenbehållaren

E-moll-sonaten, Griegs

110 pianosonat i e-moll, opus 7 (1865) av Edvard Grieg

Beethovens D-moll

pianosonat i d-moll, opus 31:2 (1802) av Ludwig van Beethoven

när kvinten skulle upp i höjden, så vägrade skruven; den var fasttorkad

kvint (av latin *quintus* 'den femte') intervall mellan första och femte tonen i en diatonisk skala; fiolens fyra strängar stäms i rena kvinter; den högsta strängen, e-strängen, har benämnts 'kvinten'; strängarnas spänning regleras medelst *skruvar* av ebenholts

hak-kors

ett kors vars armar är lika långa och oftast rätvinkligt böjda åt samma håll; urgammalt

111 ornament med ursprungligen magisk innebörd, känt hos de flesta av jordens folk

kamkofta

kofta som man bär vid kamning, morgonkofta

Lotsens Vedermödor

lotskutter

kutterriggad segelbåt för lotstjänst; riggen bestod vanligen av en mast med gaffelsegel, fock och klyvare, ibland också toppsegel

låg på slaget

kryssade

förgast

besättningsman med tjänstgöring på fördäck

i lovart

på vindsidan

brigg

115 tvåmastat segelfartyg med rår (*rå* spira, s. k. rundhult, tvärs över masten som bär upp ett råsegel) på båda masterna och ett gaffelsegel (briggseglet) på den aktre masten

brassa back

vrida rårna med hjälp av brassarna så att vinden verkar på framsidan av seglet (för minskning av farten); *brass* lina varmed rår vrids i horisontalled

lotsgös

lotsflagg, signalflagga som hissas för att tillkalla lots; *gös* mindre fartygsflagga

tascha

här: tuscha (*toucha*) eller snudda vid, borda

lä-låring

låring akterdel av fartygssida

höll ner på briggen

hålla ner på från en position i lovart (se ovan) styra fram till

brassa fullt

vrida rårna med hjälp av brassarna (se ovan) så att vinden fyller seglet bakifrån

förtopp

fockmastens översta del

ledstång

här: relingens överliggare

vant

lina som stöttar masten i sidled

inseglingsfyr

fyr vid inloppet till en hamn som urvisar farleden

salning

tvärbalk på mast som bl.a. håller isär de linor (vant) som stöttar masten i sidled; kan också fungera som stöd för mastkorg eller för förlängningar av masten

hala

här: dra till sig del efter del av lina e. dyl.

gårding

lina varmed ett råsegel halas upp till rån då det skall bärgas

bolin

lina varmed man sträcker råsegel för att underlätta vindens infall i seglet

en passage med butiker

se Tillkomst och mottagande s. 268 ff.

automat

116 här: försäljningsautomat; sådana automater var när Sagor skrevs en tämligen ny uppfinning, som nyttjades för försäljning av cigarrer, choklad, tidningar, ströskrifter, brevkort, frimärken etc. och som också användes för offentliga personvågar

han vägde åttio kilogram [- - -] visaren angav bara åtta kilo [- - -] kommit till en annan planet, som är tio gånger större eller mindre än jorden

enligt Newtons gravitationslag är en kropps tyngd direkt proportionell mot massan av två kroppar som påverkar varandra; eftersom lotsens kropp har samma massa oavsett var den befinner sig måste den skenbara viktminskningen bero på att lotsen hamnat på en främmande planet som har en i förhållande till viktminskningen proportionellt mindre massa än jorden

ett stort fönster innanför vilket syntes en hel utställning av snäckor

se Tillkomst och mottagande s. 269

ture

(lustig) kurre

var född på en torsdag och därför kunde tyda fåglalåt

i gammal folktro ansågs torsdagsbarn äga övernaturliga gåvor

öronmussla

117 ytteröra

Strombus pespelicanus

familjen *Strombidae* kallas vingsnäckor; till denna familj räknas den vid vår västkust vanliga *Aporrhais pes pelecani*, pelikanfotsnäckan

purpursnäckan, som heter Murex och något konstigt till

familjen *Muricidae*, släktet *Murex*, har flera arter; ur purpursnäckan *Murex brandaris* framställdes förr det rödvioletta färgämnet purpur

tigersnäckan som kallas så, för att hon ser ut som en panter

tigersnäckan, *Cypraea tigris*, tillhör den artrika familjen porslinssnäckor och är fläckig ungefär som en panter (tigerkatt)

trädgårdssnäckan

Helix hortensis, svensk art av samlingsläktet *Helix*

kålfat

(ursprunglig form: *kolfat*) från början vid, flätad korg utan grepe för transport av träkol; sedermera även gjord av andra material och använd för andra ändamål

Coleridge

Samuel Taylor Coleridge (1772-1834), engelsk författare; se Tillkomst och mottagande s. 271

bodkammaren

kammaren till boden, dvs. till butiken

örats snäcka är en Helix

snäckan, ett snäckformigt hörselorgan i innerörat, heter *Cochlea*; *Helix auris* är benämningen på den yttre, inböjda kanten av öronmusslan (ytterörat), vars inre veck kallas *Antihelix* (jfr ovan om *trädgårdssnäckan*)

118

småbenen på trumhinnan på håret liknar djuret ini *Limnaeus stagnalis*

denna likhet söker Strindberg demonstrera med en illustration i En blå bok I, 1907 (Saml. Skr. 46, s. 354); på håret här: fullkomligt, 'på pricken'; *Limnaeus stagnalis* bör rätteligen vara *Limnaea stagnalis*, stora dammsnäcka

det rödglödgade piphuvudet

här antagligen huvudet på en liten tobakspipa av smidesjärn, »dalkarls pipa»

grovsikt

här: vardagligt namn på grovt snus

hojade

(variantform) *hojtade*

orange-träd

här antagligen apelsinträd; *Citrus aurantium* och dess underarter, bl.a. apelsinträdet, har läderartade, glänsande blad och vita, väluktande blommor

kamelia

Camellia japonica, har ovala, läderartade, mörkgröna blad och stora, praktfulla, röda eller vita blommor

119

välluktande blommor [- - -] distillationsapparat

välluktande ämnen i blommor kan, om de är mer beständiga, utvinnas genom destillering; *distillation* variantform av *destillation*

tuberos

en narcissväxt, *Polygonatum tuberosum*

orange

här: orangeträd; se ovan

lövjerska

här: skogsrå

gul och grön är Sphinx-fjärilns larv [- - -] bak [- - -] har han ett horn

larven av ligustersvärmaren, *Sphinx ligustri*, är grön med violetta, gulvitkantade färgband och är på näst sista bakkroppsleden utrustad med ett hornformigt utskott

såg på henne mellan ringfingret och långfingret som häxor, när de ska döva domaren i G. O. Hyltén-Cavallius' av Strindberg uppskattade bok Wärend och Wirdarne, del I (1863-64) sägs att enligt »gammal wärendsk folkstro, eger [- - -] den [- - -] kloka qvinnan [- - -] i sin makt, att, genom läsning [uppläsning av besvärjelse eller magisk formel], upphäfva [- - -] inflytelsen af alla väsen i naturen, af hvad slag de ock må vara. Detta heter i Wärendsmålet att *döfva*. [- - -] Döfvar han [dvs. »den kloke»] en menniska, så verkas hos denna menniska en förändring i sinnesart, som äfven får namn af *hågvändning*» (s. 408); Hyltén-Cavallius citerar en »läsning» som användes för »Att döfva domaren»: »Se på honom emellan dina fingrar, och läs dessa ord: Jag ser igenom fingren min/ och förvänder hågen din/ ifrån alla menniskor och till mig./ Och min talan skall vara din talan/ och mina tänder skola binda dina tänder./ I namn etc.» (s. 413); *döva domaren* här: med magi förmå domaren att döma som man själv vill

120 **hon ville naturligtvis inte vända ryggen till**

i folktron är skogsrået vacker fram till men baktill ihålig som ett tråg, alternativt liknar hon en murken trädstam eller är hon försedd med svans

svedja

skogsmark som röjts och bränts för odling av spannmål

fälle

ställe i skog där träden fällt

milbotten

plats där en kolmila står eller stått, kolbotten

rödja

röjning, nyodling

ställa sig i posityr

inta en (för tillfället lämpad) ställning; här: inta försvarsställning

121 **han började frysa i hela vänstra sidan**

i folktron hör vänster sida till det övernaturliga

Vik hädan

ytterst efter den gamla kyrkohandbokens (1614 och 1693) ritual vid barndop med djävulens utdrivande ur det odöpta barnet; härledes numera från Jesu svar när djävulen frestade honom: »Gack bort, satan» (Matteus 4:10)

villande skogen

122 *villande* här: som man lätt går vilse i

läser jag mitt fadervår framlänges, för det räcker långa vägar

enligt gammal folkstro finns endast en bot för den som villas bort av skogsrået och det är »att vränga tröjan eller läsa Fader Vår avigt» (G. O. Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne, del I, 1863-64, s. 280); *fadervår* Fader Vår; så löd ända till 1981, då den nya översättningen av Nya Testamentet utkom, början på 'Herrens bön', som Jesus enligt Matteus 6:9-13 lärde sina lärjungar

getingbilla

getingbo

bålgeting

Vespa crabro, den största arten bland de svenska getingarna

en orm [- - -] två gula fläckar på; det var dess öron [- - -] båda kråsnålarne mitt i gapet

123 den vanliga snoken, *Tropidonotus natrix*, har två vita eller gulvita fläckar på bakhuvudet men saknar som alla ormar ytteröron; *kråsnålarne* syftar antagligen på den långa, smala, tudelade tungan hos snoken som är utan gifttänder (*kråsnål* eg. prydnadsnål att sätta i halsduk)

Då föll gumman i farstun

falla i farstun här: bli imponerad

»**Mann muss sich nie verbluffen lassen**»

124 'Man får aldrig lov att låta sig förbluffas'; efter uttrycket »das elfte Gebot: Du sollst dich nicht verbluffen lassen» ('Elfte budet: Du skall icke låta dig förbluffas'), vilket tillskrives den tyske författaren Johann Gottfried von Herder (1744-1803)

»**Lyckan står den djärve bi**»

talesätt, ytterst efter Vergilius, Aeneiden 10:284

Fotografi och Filosofi

facer

här: ansikten sedda rakt framifrån (av franska *face* 'ansikte')

knästycke

här: fotografi som avbildar övre delen av en person (ungefär till knäna)

utveckla

här: framkalla, dvs. behandla filmen i ett framkallningsbad, s.k. *utvecklare*, för att den negativa bilden ska framträda

fixera

127 här: göra framkallad film ljusbeständig

tona guldbad och kopiera

till framställning av positiva bilder användes kopieringspapper (med klorsilver försett papper); *kopieringen* skedde genom att det ljuskänsliga papperet bringades i kontakt med negativet och utsattes för ljusets inverkan tills bilden blivit tillräckligt mörk; *toningen* som hade till uppgift att ge bilden en vackrare ton skedde med ett s.k. *guldbad*, en lösning av guldklorid, varigenom en del av silvret ersattes med guld

huggare

här: baddare, överdängare

körgård

(variantform) *kyrkogård*

amper smak

128 *amper* här: besk, bitter, skarp

satte sig under en kurbits att klaga

kurbits gurkväxt med stora blad vilken (i äldre bibelöversättningar) Herren låter skänka skugga åt Jona och »wederqwicka honom i hans wedermöda», då han klagat över att

Herren ej satt hotet att förgöra staden Nineve i verket (Jona 4:6 och 3:10)

gyttjebad mot reumatismen

gyttje (massage) bad behandling som förr praktiserades vid vissa kurorter och ansågs verksam bl.a. mot reumatism

Ett halvt ark papper

sorgflor på hatten

sorgflor sorgband (av krusflor, kräpp)

somt

somligt

avspelats

här: utspelats

sol-gult konceptpapper

133 Strindberg tänker antagligen på sådant papper som han själv brukade använda till sina utkast (*koncept*), gultonat s.k. manillapapper; se bild s. 274

salskakelugnens kapp

kakelugnskappa kakelugnshylla, vilken bildas genom att övre delen av kakelugnen är indragen i förhållande till den undre

expressbyrå

företag som bl. a. sköter transporter i större skala; jfr nedan s. 212 *expresskarl*

Operans biljettkontor: 50.50

det autentiska telefonnumret till Operan vid denna tid; se bild s. 274

»Frun.» [- - -] med den stora kappan

barnmorskan

kommissionskontor

arbetsförmedlingsbyrå

jungfru

här: tjänsteflicka

mjök, tuberkelfri

134 här: pastöriserad mjök; vid upphettning till 80° (pastörisering) av mjök och grädde dödas tuberkelbakterier; tuberkulos var vid denna tid en allvarlig folksjukdom med hög dödlighet

kryddbod

speceriaffär

av stoft

anspelar på orden i jordfästningsritualen när prästen låter jord falla över kistan: »Af jord är du kommen,/ jord skall du åter varda» (Svensk kyrkohandbok, 1904, s. 159); återgår på skapelseberättelsen, 1 Mosebok 2:7, »Och Herren Gud gjorde människan af jordens stoft», och på Herrens ord till Adam, 1 Mosebok 3:19, »du är jord, och till jord skall du varda»

Triumfatorn och Narren

137 **vårkvällen 1880 [- - -] vi fira den varje år**

syftar på Vega-dagen den 24 april till minne av det högtidliga mottagandet i Stockholm den 24

april 1880 som bestods Adolf Erik Nordenskiöld (1832-1901) och hans medarbetare efter deras färd med skeppet Vega genom Nordostpassagen, dvs. längs Europas och Asiens ishavskust (1878-80)

Blockhusudden

den östligaste udden på Södra Djurgården

bron

här: bryggan

riksdagen [- - -] röstat en nationalbelöning i reda pengar

Adolf Erik Nordenskiöld och Vegas befälhavare Louis Palander erhöll av riksdagen en livstidspension på 4 000 kr per år; hela befälet och hela besättningen fick en kontant gratifikation

barkskepp

tremastat fartyg med rår på de båda förligaste masterna och gaffelsegel på den aktersta masten; Vega var riggad som ett barkskepp, se Tillkomst och mottagande s. 261 f.

gistgård

samling av *gistor* i marken nedslagna störar med klyka upptill på vilka man hänger upp nät till tork

fiskbragder

här: fiskredskap, nät

skördeande

skörd, skördetid

agnar

fröskal av säd som avskiljs vid tröskning

138 **raketkista**

en mängd raketer som avfyras samtidigt

sjömätare

tjänsteman som gör mätningar och beskrivningar för framställning av sjökort

i konungens gård

jfr uttrycket »*tjänar i kungens gård*» i folksagor och folkvisor

studentstaden ville också hylla de hemkomna hjältarne

i Uppsala mottogs Vega-expeditionens deltagare den 7 maj 1880 med stora festligheter, vilka avslutades med en studentkarneval som i skämtsamma tablåer illustrerade forskningsfärden

doktor allvetande

eg. figur i en gammal folksaga, känd bl.a. från bröderna Grimms samling

139 **Den Store [- - -] med sin päls och sina glasögon**

på en bekant målning av Georg von Rosen 1886 avbildas Adolf Erik Nordenskiöld stående på packisen i Norra ishavet iklädd en knälång päls, dock utan den pincené han annars bar

avritad

här ungefär: framställd

ritat till

här ungefär: styrt till

Det är ju gott att känna sig själv; Sokrates kallar det till och med för det högsta goda

140 jfr Sokrates ord i Platons dialog Phaidros: »Jag för min del har alldeles icke tid till sådant. Orsaken dertill, min vän, är den, att jag ännu icke har enligt den delphiska inskriften lärt känna mig sjelf.

Löjligt synes det mig vara att tänka på andra saker, så länge jag är okunnig i detta afseende» (cit. efter Platon, Valda skrifter i svensk översättning av Magnus Dalsjö, 3, 1877, s. 40); »Känn dig själv» (grek. Gnothi seavton), den berömda inskriften på Apollon-templet i Delfi

klingade [- - -] i bålen

bål här: stor skål ur vilken en blandad festdryck serveras

fyrspann

spann med fyra hästar framför ett åkdon, förspända två och två efter varandra

141 **en narr, som förringade triumfens värde med sina smädelser, och [- - -] sina nidvisor**

narrar med denna uppgift torde knappast ha förekommit hos antikens romare; sist i triumftåget marscherade legionerna sjungande triumfsånger men även nidvisor om fältherren **intet är gudarne så misshagligt som människors övermod**

se ovan s. 23 *Sofokles* etc.

laddstake

trä- eller järnstång varmed laddningen stötes ned i pipan på skjutvapen med framladdning

hasselkäppen kom fram

hasselkäppar användes vid prygelstraff

tullgatan

tullgata gata som ledde till någon av stadstullarna; här avses troligen norra delen av Svartbäcksgatan, som på 1800-talet hette Norrtullsgatan, i Uppsala

142 **bondkvarter**

gård eller härbärge där bönder brukade ta in i en stad

mjöltnaren talade [- - -] Sjömatarn [- - -] skrivit i bladet att Den Store var en humbolt

»Den Store» hade tydligen i berömmande avsikt jämförts med den ryktbare forskningsresanden Alexander von Humboldt (1769-1859); jämförelsen misstolkas av mjöltnaren som tror att »humbolt» är det samma som »humbug»

naja

binda fast

ljusbrand från lyktan

ljusbrand här: stycke av vecken

143 **skärnål**

här: nål av järn eller trä som användes för att sy säckar

segelgarn

starkt garn av lin eller hampa, ursprungligen att sy segel med

När Träsvalan kom i Getapeln**träsvala**

(dialekt) svart och vit flugsnappare

145 **getapel**

vägtorn, *Rhamnus catharticus*, taggig buske eller litet träd med ovala, finsågade blad; det yttre barklagret är trådigt, nästan som getragg

147 **hamnen där ångbåtarna ligga**

hamnen på Riddarholmens västra sida i Stockholm; se Tillkomst och mottagande s. 277

**ett berg [- - -] ett stort hus [- - -] en rundel från vilken åtta flyglar springa ut [- - -]
Det är fångahuset**

Långholmen med Centralfängelset, som byggdes 1874-80 och revs 1982; det hade bara fyra flyglar

I Oskar den Förstes tid [- - -] människor [- - -] höggo i sten, sprängde sten och buro stenar

Oskar I var kung i Sverige 1844-59; under hans tid bröts sten på Långholmen

Livstidsfånge var han, och på hans gråa kläder voro insydda i svart bokstäverna L.F.

livstidsfångarnas kläder var naturligtvis inte märkta på detta sätt

den halvrunda bron med sina pålar gapade som en tandrad

bron kajen; här: Riddarholmskajen, som var skodd med pålar

vedskjulet, ridhuset och de två jättestora lindarne

se Tillkomst och mottagande s. 277

en dag skedde en förändring: kosten blev bättre, behandlingen blev mildare, och varje fånge fick sova i eget rum. Det var kungen själv som lossat litet på fångarnes bojar
förbättringar inom fångvården infördes under Oskar I:s tid, delvis på hans initiativ

Riddarholmen

148 här: Riddarholmskyrkan

kungsringning

på bestämda tider närmast efter en konungs död verkställd klockringning (oftast i landets samtliga kyrkor)

stensimpa

Cottus gobio, simpert som lever i sött och bräckt vatten på ringa djup bland stenar

det kortklippta håret

fångarnas hår klipptes kort

finkam

kam med smala, tätt hopsittande tänder

149 **Profeten Jona som fick en kurbits av Herren för att kunna sitta i dess skugga**

se ovan s. 128

- Vad han fick se'n! hånade han

anspelar på att Herren följande dag låter förstöra kurbitsen (Jona 4:7)

i dy do du

do här: talspråksform av *dog*

ett stort björkris, som erinrade så väl om hans barndom

björkris begagnades att aga barn med

en ny kung

Karl XV, kung i Sverige 1859-72

150 **bestyrelse**

styrelse

det skulle göras nytt farvatten i staden

Klara sjö och Barnhusviken muddrades vid 1870-talets början

Därför utkommenderades fångarne på pråmar för att muddra

se Tillkomst och mottagande s. 277

151 **såg järnvägen och ångvagnen**

sammanbindningsbanan, dvs. för

eningslänken genom Stockholm mellan de söder- och norrifrån inlöpande stambanorna, öppnades för trafik 1871; *ångvagn* ånglok

det var nedanför stationen de skulle muddra

bakom Centralstationen (stationshuset stod färdigt till det yttre 1871) ligger Klara sjö

stearinljusfabriken

»Clara Tekniska fabrik», Clara Bergsgatan 43, (numera Klarabergsgatan) som tillverkade såpa och stearinljus

färgeriet Blå Hand

färgeri som låg i hörnet av Mäster Samuelsgatan och Drottninggatan (där Åhléns varuhus nu ligger); brann ner redan 1751

garvarbark från garveriet

bark från träd användes vid garvning av hudar

klappbrygga

brygga där man sköljde och *klappade* tvätten (slog på den med ett klapprä) för att driva ut vattnet

lukt av svavel och ammoniak

svavel icke metalliskt grundämne; vid förruttelse av biologiskt material bildas svavelväte, som är en illaluktande och giftig gas; *ammoniak* kemisk förening som bildas vid förruttelse av t.ex. urin, slakteriavfall o.dyl.; är en frätande gas med skarpt stickande lukt

brunskära [- -] vilken liknar en nässla men har bruna blommor

Bidens tripartita, art av familjen korgblommiga växter; har en rikligt förgrenad stjälk och flikiga, brunaktiga blad; blommorna är brungula eller gula

syra

här: växtarter av familjen *Polygonaceae*

molla

växtarter av familjen *Chenopodiaceae*

brända tomter

tomter här: återstoder, rester av byggnader

en ny klippa, som skulle bli fästning

Rindön utanför Vaxholm, där kustfortet Oskar Fredriksborg 1870-78 byggdes med hjälp av fästningsfångar

den nya kungen dog och fick en efterträdare

Karl XV dog 1872 och efterträddes av sin bror Oskar II

Förbannelsens berg var vänt i välsignelse

152 anspelar på Ebal, förbannelsens berg, och Grisim (så i Fjellstedts bibeledition, skrivs också Garizim eller Gerissim), välsignelsens berg, i Bibeln (5 Mosebok 11:29 och 27:12-13)

Tobaksladans Hemligheter

155 **tobakslada**

torklada för tobak; tobak odlades förr i Stockholms utkanter

Viktoria

här: öppen, fyrhjulig promenadvagn utan dörrar, som fått sitt namn efter den engelska drottningen Viktoria (1837-1901)

157 **brevkort**

här: vykort

ström med bakvatten

bakvatten här: del av vattenmassa som rör sig mot huvudströmmen

majestätsbrott

förgripelse i ord eller gärning mot konungens person, s.k. högmålsbrott, som förr kunde

158 **medföra dödsstraff**

plantage

här: den nedlagda tobaksplantagen som blivit potatisåker; jfr Tillkomst och mottagande s. 277

Carmen

opera av Georges Bizet (urpremiär 1875, premiär i Stockholm 1878)

Aida

opera av Giuseppe Verdi (urpremiär 1871, premiär i Stockholm 1880)

avdelningsskärm

skärm för att avdela ett rum

159 **Faust**

opera av Charles Gounod (urpremiär 1859, premiär i Stockholm 1862)

vid denna rosenbuske hade hon [- - -] sjungit »Lilla blomma du är ju»

aria i första scenen, tredje akten; librettot till operan Faust av J. Barbier och M. Carré är översatt till svenska av E. Wallmark; »Lilla blomma du är/ ju henne kär» sjungs av den unge studenten Siebel, då han plockar rosor för att ge sin älskade; Siebels roll är ett sopranparti och sjungs därför av en kvinna

Friskyttan [- - -] med Vargklyftan

Friskyttan opera av Carl Maria von Weber (urpremiär 1821, premiär i Stockholm 1823); andra tablån i andra akten utspelas i en vargklyfta

Den Flygande Holländarn

opera av Richard Wagner (urpremiär 1843, premiär i Stockholm 1878)

Tannhäuser

opera av Richard Wagner (urpremiär 1845, premiär i Stockholm 1876)

160 **Lohengrin**

opera av Richard Wagner (urpremiär 1850, premiär i Stockholm 1874)

blockgångar

här: hissanordningar för teaterdekorationer; *block* hissblock, redskap med en eller flera trissor för lyftande av tyngder; *blockgång* eg. det utrymme i blockhuset där trissan, som linan löper över, är infäst

»Herrans ansikte står över dem som göra ont, så att han utskrapar deras åminnelse av jorden»

citater från Psaltaren 34:17

Sankt Gotthards Saga

163 **Sankt Gotthard**

bergmassiv i Schweiz

Göschenen

by på Sankt Gotthards nordsida

kantonen Uri, en av de fyra urkantonerna, Wilhelm Tells och Walter Fürsts kanton

kanton delstat i Förbundsrepubliken Schweiz; *de fyra urkantonerna* Uri, Schwyz, Nidwalden och Obwalden (de två sistnämnda halvkantoner i Unterwalden), vilkas sammanslutning år 1291 utgjorde ursprunget till Schweiziska Edsförbundet (Schweiz); *Wilhelm Tell* och *Walter Fürst*, två sägengestalter som förknippats med tillkomsten av Edsförbundet

germanisk tunga

germansk tungomål, tyska

den »heliga skogen» står skyddande för laviner och bergas

»*heliga skogen*» här: skyddsskog, skog som i lag är skyddad mot avverkning; i Schweiz utfärdades en sådan lag den 24/3 1876

aftonklockan ringer angelus

angelus här: den klockringning som erinrar om att angelusbönen skall förrättas; bönen har sitt namn efter inledningsorden *Angelus Domini* (latin) 'Herrens ängel'

amtman

styresman över ett *amt*, dvs. ett förvaltningsområde (län) i ett land, t.ex. Schweiz; även benämning på lokal tjänsteman i vissa tyskspråkiga länder

165 **mjolkstäva**

öppet träkärl att mjölka i

silkesträdet

här: vitmullbärsträdet, *Morus alba*, vars blad tjänar som föda för silkesfjärilens larv

mangold

Beta vulgaris, varietet *cicla*, odlad betväxt vars blad och bladskaft används som grönsak

äring

årsväxt, gröda

stalp

brant, stup

treklang

ackord bestående av en grundton och dess ters (tredje tonsteget) och kvint (femte tonsteget)

vallhorn

primitivt blåsinstrument, använt för signaler och enkla melodier av dem som vallar boskap; jfr ovan s. 67 *vallhjonslurar*

skällkoklocka

skälla klocka bunden vid halsen på det ledande djuret bland fritt betande boskap; dess klingande underlättar lokaliseringen av djuren liksom sammanhållningen inom hjorden; man var angelägen om att olika hjordars skällor klingade väl och melodiskt mot varandra

166 **det blonda ölet**

jfr franska *bière blonde* 'ljus öl'

skyttefest

här: skyttegilles årsfest

tapto

kvällssignal inom det militära som anger att det är tid för sänggående

skrindan var en [- - -] lövsal

skrindan var lövad; jfr ovan s. 93

gemsjägaren

gems stenget

kantonen Tessin

Tessin är det tyska namnet på den huvudsakligen italienskspråkiga kantonen (delstaten) Ticino i sydligaste Schweiz

gentog

upprepade

gillet hade sina lagar

167 *gille* här: skyttegille, skytteförening

välsk

sydländsk, romansk; här: italiensk

dansgille

gille här: fest

högbänk

högsäte, den förnämsta platsen (urspr. i fornnordisk sal, senare vid festbord e.dyl.)

Vackert ock

Ingalunda, Långt därifrån

Fredrik Barbarossa [- - -] den här vägen till Italien; han gick sex gånger, och lät kröna sig, både i Milano och Rom

Fredrik Barbarossa, regent i tysk-romerska riket 1152–90, företog sex expeditioner till Italien för att hävda sina intressen i den italienska halvöns norra del, som då ingick i tysk-romerska riket; han kröntes till kejsare i Rom 1155 och till konung av Burgund i Arles 1178; den sistnämnda ceremonin lät han upprepa några år senare i Milano

mina fäder löste [- - -] Ticino från tyrannerna i Schwyz, Uri och Unterwalden

168 Ticino (tyska Tessin) blev självständig kanton i Schweiziska Edsförbundet (Schweiz) 1803; jfr ovan s. 165 och s. 167

Hohenstaufers, Barbarossas

Fredrik Barbarossa tillhörde ätten Hohenstaufen

sedan fransmännens kejsare blivit fången vid Sedan, ha italienarne utjagat franska trupperna från Rom; och Viktor Emanuel går i detta ögonblick mot huvudstaden

under fransk-tyska kriget gav sig den franske kejsaren Napoleon III (regent 1852–70) fången vid Sedan den 2 september 1870; de franska trupper som besatt området runt Rom, vilket lydde under påven, drogs tillbaka och Viktor Emanuel II, kung i Italien 1861–78, kunde den 20 september 1870 inta Rom, som blev det enade Italiens huvudstad

tyskarnes romerska promenader

syftar antagligen på olika tyska regenters militära expeditioner till Italien; jfr ovan s. 168

169 *Fredrik Barbarossa* etc.

en och en halv mil att spränga

Sankt Gotthardstunneln, vars ändstatio

ner utgörs av Göschenen i norr och Airolo i söder, är 14 944 meter lång

År 1879 blev den 19 juli en sorgens dag

se Tillkomst och mottagande s. 279

170 **Favre**

Louis Favre (1826–79), schweizisk ingenjör; åtog sig 1871 att på entreprenad utföra arbetet med Sankt Gotthardstunneln, vilket ruinerade honom och undergrävde hans hälsa

slog på sin borrh

vid handborrning i berg användes en mejselliknande borrh; på borren slog man med en slägga och mellan varje slag vred man den något i borrhålet

ett knäppande, som liknade den trämaskens kallad dödsuret

171 *trämask* oegentlig (icke fackmässig) benämning på larver till trägnagare, familj bland skalbaggar, *Anobiidae*; *dödsur* kallas flera arter av skalbaggsläktet *Anobium*; dessa lever i torrt trävirke och har fått sitt namn »dödsur» av att hannen och honan vid parningstiden lockar varandra genom ett ljud som liknar ett urs tickande och av att detta ljud i folktron ansetts förebåda dödsfall

de tre människors sång i den brinnande ugnen

om de tre människors sång i den brinnande ugnen berättas i ett s. k. apokryfiskt tillägg (som är av omtvistad äkthet och därför inte räknas till den egentliga Bibeln) till Daniels bok 3:23 i vissa tidigare svenska bibeleditioner, exempelvis den som utkom i Norrköping 1851 på Östlund & Berlings förlag

tio tusen lire

myntenheten *lira* (pluralis *lire*); 1 lira var vid denna tid värd omkr. 70 öre

Allförbarmaren

Gud; jfr Psaltaren 145:9, »Herren är allom god; och förbarmar sig öfver alla sina verk»

Te Deum laudamus

se ovan s. 36

1880, samma år då Stanley blev färdig med Afrika

172 *Stanley* Sir Henry Morton Stanley (1841–1904), brittisk-amerikansk tidningsman och afrikaforskare, kartlade Nilens och Kongos flodsystem samt medverkade i Centralafrikas exploatering; dock var han även efter 1880 högst aktiv i olika afrikanska sammanhang

Nordenskiöld med Vegafärden

se ovan s. 137

bergstock

bergknut, en större bergmassa, från vilken bergarmar skjuter ut åt flera håll

Ticino

här: floden med detta namn; en av Pos större bifloder

avräkning

173 här: uppgörande av räkenskaperna

passvägen

174 här: vägen genom Sankt Gotthardspasset från Göschenen till Airolo

Jubal utan Jag**Jubal**

175 se nedan s. 179

Johan utan Land

(eng. John Lackland) kung av England 1199–1216, son till Henrik II, fick sitt tillnamn av fadern som hade delat ut mycket land till äldre söner

din vilja växer i skogen

177 talesätt (underförstått: från skogen hämtar man ris att aga barn med)

vintappare

arbetare som sysslade med att tappa vin eller andra våta varor från fat till buteljer

vinkällare

här: källare där lager av vin och andra våta varor hölls till försäljning

lack

här: buteljlack, lack för försegling av buteljer

patron

här: husbonde, arbetsgivare; ordet användes av tjänstefolk om och till en överordnad

»Djupa källarvalvet»

»I djupa källarvalvet här/ Jag vill all världen glömma»; E. Wallmark, Dryckessång, efter K. Mühler, Im tiefen Keller (1802) tonsatt av den tyske bassångaren L. Fischer (1745-1825)

kolifej

glad tillställning

slå käglor

178 *kägelspel* spelas med klot och käglor på en rak, jämn bana, vanligen av trä; spelet, som starkt påminner om bowling, var populärt vid sekelskiftet

mellan skål och vägg

talesätt: vänner emellan (då man kan tala fritt)

duskål

skål i samband med titelbortläggning

ta sitt parti

fatta beslut, bestämma sig

karbas

rotting eller ris att aga barn med

halp

(variantform) *hjälp*

Jubal, »Lamechs son som uppfann allahanda spel»

i 1 Mosebok 4:19-21 berättas om Jubal, Lamechs son: »af honom kommo de, som brukade harpor och pipor»

179 **det betydde basun efter hebreiskan**

namnet *Jubal* kan härledas från det hebreiska ordet »jôbel» som betyder 'vädur' och 'vädurshorn' och därmed också 'horn', 'basun', 'trumpet'

kavitet

hålighet

»Innan hanen tre resor haver galit, skall du förneka mig»

180 jfr Jesu ord till Petrus i Markus 14:30, »i denna natt, förr än hanen hafwer två resor galit, skall du tre resor försaka mig»; *resor* här: gånger

gjorde han som Petrus [- - -] grät bitterligen

jfr Matteus 26:75; syftar

på evangelistens ord om Petrus, att denne sedan han tre gånger förnekat Jesus »gick ut, och gret bitterligen»

någotning med tunnband och hästar

syftar på cirkus och cirkuskonster

181 **grundade**

här: grunnade, funderade

maestro

(italienska) 'mästare' (särsk. om dirigent el. tonsättare)

partitur

uppteckning i notskrift av alla stämmor i ett musikverk ordnade takt för takt under varandra

182 **långa och korta noter**

noter med långa och korta notvärden, dvs. olika tidsvärden

mässing

här: blåsinstrument av mässing

konservatorium

musikkonservatorium, musikhögskola

Gullhjälmarna i Älleberg

Gullhjälmarna i Älleberg

185 *Älleberg* är ett berg i Västergötland, sydöst om Falköping; i en praktfull sal i detta berg sover enligt en sägen de tolv »Riddarne i Älleberg» (Svenska folksägner, sammanställda av Herman Hofberg, 1882, s. 95 f.); deras lysande *guldhjälmar* ligger på ett stort bord i mitten av salen; de »sofva der tills landet kommer i någon stor fara, då de skola uppvakna och hjälpa till att rädda Sverige mot främmande fiender»

Falbygden

Falan, slätten kring Falköping i Västergötland

marscherat kring land och rike med alnsticken och tygpacken

alnsticka måttsticka av 1 alns längd (1 aln = ca 60 cm); gårdfarihandlarna från Västergötland, västgötaknallarna, hade textilvaror som en viktig försäljningsartikel

Västgöta-Dal

här: Västgöta-Dals regemente

Kask, så hette han numera

soldater fick ofta ett tillnamn, soldatnamn, i samband med att de rekryterades

Skansen [- -] hade han ingen femtiöring

187 *Skansen* se ovan s. 63; inträdesavgiften på Skansen var vid denna tid 50 öre (för barn under 12 år hälften)

stätta

liten trappa över gårdsgård, stängsel eller mur

solbärgan

(dialekt) solnedgången

sjölagg

(dialekt) sjöstrand

bergrot

ett bergs nedersta parti eller fot

nötskog

hasselskog

sprita nötter

sprita här: ta ut (hassel)nöten ur höljet

furufnatt

(dialekt) ekorre

Gakkmä

Gå med; *gack* ålderdomlig imperativform av *gå*; *gakk-mä* i västgötadialekt: oduglig följeslagare

pinnsö

(dialekt) igelkott; eg. igelkottshona

al-stövlar

(dialekt) träskor av al med stövelskaft; jfr bild s. 264

Träd på'n

Trampa på'n

lyfte huggormen på halsröstet och krokade av

röste eg. taklaget eller det oftast trekantiga gavelpartiet ovanför takfoten; *kroka av* här: skjuta iväg i bukter (för att gå till anfall)

Pass

här ungefär: Å nej, Stopp där

halv-tungel

188 *tungel* (dialekt) måne

ned-tyst

alldeles tyst

pyssling

här: liten tomte, liten varelse

Västergylln

Västergyllen folklig och poetisk form av namnet *Västergötland*

lögst du

ljög du

grytstjärten

handtaget på grytan; jfr bild s. 264

eldkäppen

eldgaffeln; jfr bild s. 264

mulbändas

munhuggas

pipnubb

(dialekt) liten kort tobakspipa

maxa

(dialekt) mäka, förmå

övernöt

(dialekt) bjässe, baddare

korpralskoln

korpral den lägsta underbefälsgraden

189 **Anno 1161 och däromkring blev Sverige till; ett rike, en kung och en ärkebiskop**

Karl Sverkersson blev Sveriges kung 1161 sedan han besegrat en dansk prins som året förut dödat Erik den helige; man vet med säkerhet om Karl Sverkersson att han regerat över hela riket; 1164 blev Sverige en särskild kyrkoprovins med egen ärkebiskop

Anno 1359 var Svenska folket färdigt, ty då sammanträdde fyrståndsriksdan och den varade med avbrott ända till 1866

1359 utfärdades en kallelse till riksmöte i Kalmar, vilken gällde representanter för både adel, kyrka, borgare och bönder; uppgifter saknas dock om att det planerade mötet verkligen blev av; 1866 ersattes fyrståndsriksdagen av tvåkammarriksdagen

vi fick envælde 1680 och det varade till 1718

en förklaring rörande kungens maktställning avgiven av ständerna på riksdagen 1680 blev inledningen till det enväldiga styrelsesättet under Karl XI (1660-97) och hans efterträdare Karl XII (1697-1718)

sen blev frihetstiden till 1789 då enväldet kom igen

med frihetstiden avser man perioden efter Karl XII:s död fram till Gustav III:s (1771-92) statsvälvning 1772; genom en ny regeringsform detta år stärktes kungamakten efter den föregående tidens riksdagsdominans; grundlagsförändringar bestående i tillkomsten av »förenings- och säkerhetsakten» på riksdagen 1789 gav till resultat ett nytt envælde

gjorde Adlersparre revolution 1809 samt lät Hans Järta skriva konstitutionen som lever än

Georg Adlersparre (1760-1835) stod under resningen 1809 mot Gustav IV Adolf (1792-1809) i spetsen för trupper ur »västra armén» och spelade en betydelsefull roll i den utveckling som ledde till att man utropade en ny kung (Karl XIII, 1809-18) och stadfäste en ny regeringsform; Hans Järta (1774-1847), som före 1800 skrev sitt namn Hierta, var sekreterare i konstitutionsutskottet vid utarbetandet av förslaget till den nya regeringsform som trädde i kraft den 6 juni 1809 och som ännu gällde då Strindberg skrev sin saga

jämnt skägg

här: jämn kamp, oavgjort

klackjärn

järnbeslag under klack på sko

så att det eldade om'et

så att det slog gnistor om det

den sömn som kallas den eviga

(stående uttryck): döden, efter Bibeln (Jeremia 51: 39)

årsmotsmässa

190 årsmot årlig sammankomst

granat

här: glänsande halvädalsten

efter Kristi börd

börd här: födelse

sedan Gustav Den Förste har landet vuxit. Med Jämtland, Härjedalen och Gotland [- - -] det skedde under Drottning Kristina; men det var hennes förmyndare som tog

de nämnda landskapens införlivande med det svenska riket genom freden i Brömsebro 1645 (jfr texten s. 189) var ett resultat av kriget med Danmark 1643-45; drottning Kristina regerade 1632-54, med förmyndare 1632-44

Det var dalern!

här ungefär: 'Det var som tusan!'; *daler* eg. ett silvermynt

Karl den tionde Gustav

kung 1654-60

191 **Erik den Helige [- - -] Erik Jedvardson är mitt namn och Helig var jag aldrig [- - -] var mitt Finland tagit vägen**

om Erik den helige (Erik Jedvardson) har vi ytterst få säkra uppgifter; han skall på 1150-talet ha företagit ett korståg till Finland, vilket resulterade i att en finsk kyrka upprättades; han blev Sveriges nationalhelgon men helgonförklarades aldrig av påven

Finland gick tillbaka till Ryssland, på egen begäran av Anjalaförbundets män, och genom freden i Fredrikshamn 1809, då finnarne hyllade Tsaren

Anjalaförbundet en sammansvärjning mellan officerare riktad mot Gustav III under ryska kriget 1788-90; de sammansvarna ville få till stånd en fred och vissa av dem ville också skilja Finland från Sverige; i *freden i Fredrikshamn* i september 1809 avträdde Sverige Finland till Ryssland; på en lantdag (riksdag) i Borgå i mars 1809, medan kriget ännu pågick, betygade de finska ständerna den ryske tsaren tro och lydnad

Östersjöländerna [- - -] Återtagna av ägarne

här avses troligen Östersjöprovinserna (Baltiska provinserna), dvs. Ingermanland (till Sverige 1617), Estland (till Sverige 1561, 1595), Livland (till Sverige 1629) och Kurland (besatt av svenskarna 1617-29, 1658-60, 1701-09); de tre förstnämnda landområdena avträdde Sverige till Ryssland i freden i Nystad 1721; av de områden vid tyska Östersjökusten som Sverige erhöll i Westfaliska freden 1648 avträdde de sista 1815

två kejsare, en i Berlin och en i Wien

Berlin blev 1871 huvudstad i det nya kejsardömet Tyskland; i Wien residerade Österrikes kejsare

Habsburgare

kejsarna i Österrike under tiden 1804-1918 tillhörde huset Habsburg

Hohenzollare

kejsarna i Tyska riket under tiden 1871-1918 tillhörde huset Hohenzollern

det kallas för Tysklands enhet, sa' Bismarck

vid bildandet av ett enat Tyskland, där Otto von Bismarck (1815-98) spelade en ledande roll, kom den s.k. lilltyska modellen att förverkligas, dvs. ett Tyskland bestående av Preussen och de smärre tyska staterna men utan Österrike

Nordtyska Riksdagen

anspelar sannolikt på att den författning som det nybildade Tyska riket antog 1871 i allt väsentligt liknade Nordtyska förbundets; det var ur en förening av detta förbund och några sydtyska stater som Tyska riket (1871-1918) framgick

Berlinerkejsarn

syftar på Wilhelm II (1888-1918)

kardinalkollegiet [- - -] påvevalet

kardinalerna, som innehar den efter påven högsta värdigheten inom romersk-katolska kyrkan och utnämns av denne, bildar ett *kardinalkollegium* vilket förrättar påveval

påven [- - -] det dog en nyss

Strindberg tänker säkerligen på påven Leo XIII som avled den 20 juli 1903

Brandenburgarn

här: den tyske kejsaren; Berlin ligger i Brandenburg, som var en provins i Preussen, då delstat i Tyska riket

han vill bli Romersk-Tysk kejsare av Evangeliska Bekännelsen

Romersk-Tysk kejsare eg. kejsare i tysk-romerska riket (962-1806); *Evangeliska bekännelsen* Wilhelm II bekände sig till den protestantiska (lutherska) tron

En synkretist-kejsare som Johan Georg av Sachsen drömde om

synkretist anhängare av *synkretism* kompromissartad sammanjämkning av olika (religiösa) läror; Johan Georg I, kurfurste av Sachsen (1611-56) och en av förgrundsfigurerna i trettioåriga kriget, så gott som erbjöd den protestantiske Gustav II Adolf att bli kejsare i tysk-romerska riket

vad äro vi? Stoff och aska!

jfr 1 Mosebok 18:27, »jag är stoft och aska»

Polen [- - -] är delat

vid tre tillfällen (1772, 1793 och 1795) delades det polska landområdet av grannstaterna Ryssland, Preussen och Österrike; efter den sista delningen upphörde Polen att existera som fri nation

Ryssland firade nyligen Petersburgs grundläggning, och Borgmästarn i Stockholm gick med i processionen

tvåhundraårsminnet av S:t Petersburgs grundläggning firades i slutet av maj 1903 och Stockholms borgmästare Carl Lindhagen deltog som inbjuden i festligheterna

i Kina har nyligen en fransk armékår godvilligt stått under en tysk fältmarskalk

överbefälhavare för den internationella arméstyrka som sattes in under det s.k. boxarupproret i Kina år 1900 var den tyske fältmarskalken Alfred von Waldersee (1832-1904)

Det var dyrbart!

192 dyrbart här: komiskt, kostligt

stående fredsdomstol i Haag

permanent skiljedomstolen i Haag, som upprättades år 1899 för att bilägga internationella tvister

dröngöt

sölkorv, trögmåns

Västerås recess

beslut av riksdagen i Västerås 1527 som bl.a. innebar att stora delar av kyrkans tillgångar skulle överföras på kronan

somt

somligt

stampa på

här: pantsätta

Håsjöstapeln

193 en kopia på Skansen (uppförd 1892) av klockstapeln vid Håsjö kyrka i Jämtland (byggd 1778-79)

Gustav Vasa höll sitt intåg i Stockholm omgiven av sina Dalkarlar

här åsyftas antagligen ett sådant festtåg - med deltagarna klädda i historiska dräkter - som man kring sekelskiftet brukade anordna på Skansen vid firandet av olika minnesdagar; i detta fall ägnas festen minnet av Gustav Vasas intåg i Stockholm den 23 juni 1523

Blåvinge finner Guldpudran

Blåvinge

jfr nedan s. 198

195 **guldpudra**

Chrysosplenium alternifolium, vårväxt med oansenliga, gulgröna blommor och njurlika, naggade blad, vilken är tämligen allmän på fuktig, skuggig mark; guldpudrans växtplats utvisade enligt folktron förekomsten av källdrag

en av världens berömdaste män [- - -] slog sin diamantstav i berget

Strindberg tänker på A. E. Nordenskiöld - se ovan s. 137 *vårkvällen* etc. - som under 1890-talet bedrev framgångsrika försök att få dricksvatten genom att borra med diamantborr i urberget vid havsstranden

som Moses, fick han klippan att ge vatten

anspelar på 4 Mosebok 20:11, »Och Mose lyfte upp sin hand och slog på klippan med sin staf två gånger, och mycket vatten kom derutur [- - -]» (cit. efter Gamla Testamentet, Stockholm 1878, A. L. Normans Förlags-Expedition)

197 **skolmästare**

här: skollärare

klok gubbe

person som anses besitta ovanlig, »hemlig» förmåga, t.ex. att bota sjukdomar, återfinna stulet eller bortkommet gods, uppvisa gömda skatter

slagruta

grenklyka som används såsom (förment) hjälpmedel vid sökande efter bl.a. vattenådror i marken

halp

(variantform) *hjälp*

blommor som Daggkåpan

daggkåpan, *Alchemilla vulgaris*, har oansenliga, gröngula blommor liksom guldpudran

blad som Mandelblomman, vilken ock kallas Stenbräcken

mandelblomman eller stenbräcken, *Saxifraga granulata*, (*saxifraga* latin 'som spränger sten') har njurlika, naggade blad liksom guldpudran; jfr nedan s. 200 *stenbräcken spränger berg*

Rävmjölken [- -] är giftig

198 *rävmjolk* revormstörel, *Euphorbia helioscopia*; om växten såras eller bryts, flyter en vit mjölksaft ut, som har en starkt retande effekt på slemhinnor, hud och ögon

dragon

här: lätt beväpnad kavallerist

blåvinge

dagfjäril tillhörande släktet *Lycaena*; den har sitt namn av att ovansidan på hannarnas vingar är sidenglänsande blå (medan den på honornas är brun)

linblomman

Linum usitatissimum, odlat lin (spånadslin) som har stora, blå blommor

munspröt

känselspröt, antenn

stoffsträng

ståndarsträng; del av ståndaren, blommans hanliga organ; ståndarsträngen uppbär ståndarknappen, som innesluter ståndarmjölet (pollenet)

kråkris

kråkbär, *Empetrum nigrum*, nedliggande ris med barrlika blad och blåsvarta, bärliknande stenfrukter

mjölon

Arctostaphylos uvaursi, mattlikt utbrett ris med övervintrande blad, klasar av vita eller rödlätta blommor och röda frukter

linnaea

Linnaea borealis, ett krypande, ständigt grönt ris med små klocklika, ljusröda blommor; jfr ovan s. 90

jungfruvín

vildvin, *Parthenocissus quinquefolia*

kaprifolium

vildkaprifol, *Lonicera periclymenum*, eller trädgårdskaprifol, *Lonicera caprifolium*

clematis

växtsläkte av familjen *Ranunculaceae*, varav olika arter förekommer i Sverige

murgrön

(variantform) *murgröna*, *Hedera helix*; ständigt grön buske med krypande eller klättrande stam, försedd med fäströtter

199 **naturens A-B-C-bok**

ABC-bok en typ av nybörjarbok i läsning; *naturens* [- - -] *bok* jfr *liber naturae*, 'naturens bok', formeluttryck för en föreställning om världen som ett diktverk skrivet av Gud, vilken kan ledas tillbaka till antiken

känningar

här: kännetecken; jfr nedan s. 200 *känne*

gråpapper

en sorts mjukt, grovt papper som används vid pressning av växter för herbarier

liknar renens horn; kallas också renlav, och är renens viktigaste föda

renlav, *Cladonia rangiferina*, en 1/2-1 dm hög grålav som växer i rikt förgrenade tuvor; viktig för renarnas vinterbete

Islandslav [- - -] begagna den i bröstsjukdomar

islandslav även kallad *islandsmossa*, *Cetraria islandica*; dess förnämsta beståndsdelar lichenin och isolichenin (lavstärkelse) kan utdragas genom kokning och bildar då ett gelé (islandsmossgelé) som förr begagnades som medel mot *lungsjukdomar*

isblommor

blomliknande kristallformationer på fönsterruta som uppstår vid isbildning

väggmossa

växten *Hylocomium parietinum*, som har sitt svenska namn av att den ofta har använts till tätning av springor i plank- eller timmerhus

200 **mjölkört, Epilobium på latin**

mjölke, *Epilobium angustifolium*

rododendron

växtsläkte av vilket olika arter förekommer i Sverige

almen, vilken bara är en stor nässla

almen, *Ulmus glabra*, hör till familjen *Ulmaceae*, som är besläktad med familjen *Urticaceae*, nässelväxter

växter [- - -] naturen själv har givit [- - -] anvisningar om [- - -] huru de skulle användas

denna föreställning går närmast tillbaka på 1600- talsmystikern Jakob Böhme och hans skrift *De signatura rerum* (latin; 'Om tingens särmärke')

lintott

se nedan *ten*

stift

här: del av pistillen, blommans honliga organ, som utgår från fruktämnet och uppbär *märket*, där pollen kan fastna och befrukta blomman; jfr ovan s. 198 *stoftsträng*

blår

blånor korta och grova fibrer av bl.a. lin som avskilts från längre och finare fibrer vid beredningen

ten

del av sländan; när man spinner dras tråden från den på *tenen* virade lintotten (det kardade spånadslinet)

en liten snyltört kallad Binda

åkerbinda, *Polygonum convolvulus*, ett ogräs som slingrar sig kring andra växter

linvecklaren [- - -] av bladen spinner han med sitt eget silke

etc. *linvecklare* fjäril av familjen *Tortricidae*, vars larver uppehåller sig på blad som de vecklar eller spinner samman

linet ryckes

lin skördas genom att man rycker upp hela plantan

vallmon [- - -] kan ge dödens snälla broder, sömnen

av *vallmo*, *Papaver somniferum*, framställs opium, vilket bl.a. innehåller morfin; både opium och rent morfin används medicinskt som smärtstillande och rogivande medel; »Sömnen är dödens broder» är ett talesätt efter Homeros (Iliaden 14:231)

känne

(dialekt) kännemärke; jfr ovan s. 199 *känningar*

stenbräckan spränger berg

stenbräckan växer i bergsskrevor och förefaller spränga stengrunden där den slagit rot; jfr ovan s. 198 *blad som [- - -] Stenbräckan*

nötskog

hasselskog

silverlind [- - -] under den ligger en kopparorm

201 *kopparormen under silverlind* är en folksagesymbol för något gåtfullt ruvande och hemlighetsfullt

spelade silverlinden

spelade vinden i lövverket på silverlinden

bergrot

202 ett bergs nedersta parti eller fot

aptek

(talspråkligt) apotek

ÖVRIGA SAGOR***Pintorpa-fruns Julafton***

Pintorpa-frun

- 205 så kallas huvudpersonen i en spridd sägen om en elak slottsfru som av den onde fördes till helvetet sedan hon tagit livet av sin man och visat omänsklig hårdhet mot sina underlydande; se Tillkomst och mottagande s. 292

kammarherre

hovman som tjänstgör såsom uppvaktande hos kunglig person

- 207 **vid den vackraste gatan [- - -] med [- - -] utsikt över Djurgården**

gatan här antagligen Strandvägen; med *Djurgården* avses då Södra Djurgården, dvs. ön söder om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdsbrunnskanalen; enbart »Djurgården» är den vanliga benämningen på denna ö

segelgarn

starkt garn av lin eller hampa, ursprungligen till att sy segel med

gråpapper

se ovan s. 199

lyst för tredje gången

lysning kungörelse från predikstolen att ett par ämnar ingå äktenskap; detta sker tre söndagar å rad i kyrkan i den församling där kvinnan är kyrkobokförd (skriven)

kärleken skulle besegra allt

- 208 efter *amor vincit omnia* (latin) 'kärleken besestrar allt' (Vergilius, Eclogae 10:69)

gardinstängerna [- - -] sågat bort ornamenten i ändarne

gardinstängens ändar var ofta svarvade eller på annat sätt ornamenterade

blekselleri

Apium graveolens, varietet *dulce*, växt vars bleka bladskaff används som grönsak

strö

se ovan s. 11

cheminé

(av franska *cheminée*) 'eldstad', 'öppen spis'; 'kakelugn'

stoppade han i påsen

- 209 här: 'höll han inne med'; jfr uttrycket »säga ordet ur påsen», säga något rent ut

lag sig i

lag (variantform) lade

figurligt

bildligt, ej bokstavligt

kontramandera

återkalla order

- 211 **papperets vattenstämpel**

pappersbrukets »firmamärke»; förtunning i papperet i form av siffror, bokstäver eller olika mönster (t.ex. en bikupa) som syns tydligt först när man håller papperet mot ljuset; se bild s. 291

spindelnät med en korsspindel mitt i

korsspindeln, *Araneus diodema*

tus, som har fått sitt namn efter ett av vita fläckar bildat kors på bakkroppen, spinner vertikala nät, som liknar hjul vars ekrar sammanbundits av tvärtrådar

jungfru

här: tjänsteflicka

expresskarl

karl från expressbyrå, ett slags stadsbudskontor, som man anlätade för att få olika tjänster

- 212 utförda

elektriska lågorna

elektriska ljusen, lamporna

överläst elakhet

påläst, överlagd elakhet

gissnade

(variantform) *gistnade* blev otät genom sprickbildning i samband med uttorkning

maten ystade sig

213 *ysta sig* här: skära sig, klumpa sig

arsenikpiller

asiatiska piller; användes mot nervkänslighet och en del fysiska svaghetstillstånd

en ringklocka ovanför deras säng

jfr ovan s. 108 *ringde han* etc.

214 **gick hon in i hissen och drog i linan**

i en hydrauliskt driven hiss reglerades trycket via kolventilen med en lina

Anden i flaskan

217 **anden i flaskan**

uttrycket brukar - skämtsamt - få beteckna alkoholens berusande effekt

i flaskan satt en ande [- - -] en gammal historia ur »Tusen och en natt«

i den orientaliska sagosamlingen Tusen och en natt (ca 800- 1200) ingår berättelsen om fiskaren, som finner en flaska med en innesluten ande, vars ursprungliga hot han avvärjer med list och vilken därefter hjälper honom till välgång

tryckt i år

vanlig tidsangivelse på av trycket utgivna folkliga visor o. likn.

stadskällare

219 *källare* här: restaurang, krog

spiritus familiaris

(latin) 'familjeande'; föreställningen om en skyddsande för familjen hör hemma i romersk religion

ritare

här: tecknare

Vad tror du en sup skulle kosta [- - -] ett öre

priset för en sup torde vid seklets början ha varit 15-20 öre

köping

mindre, småstadlikt samhälle

220 **ringa hydda**

hydda här: boning

staden Ypsilon

'staden Y' (den grekiska bokstaven ypsilon motsvarar vårt Y)

demokraternas och silvermännens kandidat

demokrater här: politiskt parti i USA; *silvermännen* syftar på anhängare av fri silvermyntning, en stridsfråga i amerikansk inrikespolitik mot slutet av 1800-talet; det demokratiska partiet tog ställning för fri utmyntning av silver i presidentvals-kampanjen 1896

cottage

(engelska) 'litet hus', 'stuga'

i Nebraska på 66:e breddgraden och 2 000 meter över havet

delstaten Nebraska i USA är belägen mellan 40:e och 43:e breddgraden; dess högsta punkt ligger omkr. 1600 meter över havet

licentiat

(i Sverige) person som vid universitet eller högskola avlagt licentiatexamen, vilken berättigade till disputation (för doktorsgraden)

antivivisektionsförening

förening för motståndare till vetenskapliga försök på levande djur

prinsen av Wales

se ovan s. 26

president Kingsley

någon amerikansk president med detta namn har ej funnits; jfr emellertid *McKinley*, president 1897-1901

221 **rådstuarkivet**

rådstu rådstuga, rådhus

Alleghanybergen

del av bergskedjan Appalacherna som ligger i delstaterna Pennsylvania och West Virginia

Michigan

delstat i mellersta USA

protestera arvet

protestera här: förklara ogiltigt

kammarrätten

en för hela riket gemensam, administrativ domstol som lyder under finansdepartementet

interpellera

222 här: framföra en *interpellation*, en fråga utanför riksdagens ordinarie föredragningslista som ställs till statsråd av riksdagsledamot

kunglig proposition

här: förslag om beslut från Kungl. Maj:t, regeringen, till riksdagen

ministär

samtliga ministrar i en regering

ankarsmedja

223 eg. smedja där ankaren tillverkas; här (med syftning på ankarsmedjan i Karlskrona, som användes som straffarbetsanstalt): fängelse, straffanstalt

Homunculus

liten människovarelse som ansågs kunna frambringas med magins eller alkemins hjälp

224 **Cunard-linjen**

Cunard Line Cunard Steam-Ship Co. Ltd, engelskt rederi som innehade många av Atlantens snabbaste och mest kända passagerarfartyg

**ETT UTMÖNSTRAT TEXTPARTI I
GULLHJÄLMARNE I ÄLLEBERG****lika många kungar hade vi som landshövdingar nu**

före det svenska rikets enande var olika landsdelar självständiga med egna härskare; *landshövding* chef för styrelsen över vart och ett av rikets 24 län

Frankerriket

den statsbildning mellan Rhen och atlantkusten som uppstod genom frankernas erövring av det romerska Gallien i slutet av 400-talet

Karl den Stores son

Ludvig den fromme (död 840) efterträdde som kejsare sin far Karl den store (död 814)

en kristen präst som hette Oskar eller Ansgar (vilket är samma namn)

den frankiske munken Ansgar utsändes av kejsaren som missionär till Danmark varifrån han 829-30 företog en missionsresa till Birka i svearnas land; ett andra besök i Birka skedde ca 852; namnen *Oskar* och *Ansgar* har båda germanskt ursprung och äger samma grundbetydelse

blev vi kristna människor, Vessköttarne först

298 den förste kristne kungen i Sverige var Olof Skötkonung (omkr. 1000) som enligt traditionen döptes vid Husaby vid Kinnekulle i Västergötland; han befrämjade inrättandet av landets första biskopssäte i Skara, vars förste innehavare blev biskop över hela landet; *vesskötte* västgöte

blev Sverige slutligen ett rike under en kung och det var anno 1161. I samma veva nästan fick vi Ärkebiskop i Uppsala
se ovan s. 189

Ett andligt frälsestånd uppstod 1248 och ett världsligt frälse 1280

frälse här: samhällsgrupp befriad från skatt till kronan; skattebefrielse för kyrkans jord medgavs i Sverige genom ett 1281 utfärdat privilegiebrev (1248 påbjöds celibat för prästerskapet genom ett beslut på Skänninge möte); världsligt frälse tillkom i Sverige genom Alsnö stadga 1280

Folkungaätten

benämning på den dynasti som regerade i Sverige 1250-1363, i Norge 1319-87 och i Danmark 1376-87

lagarne samlades

de olika landskapslagarna nedtecknades under 1200- och 1300-talen; en enhetlig lag för hela riket tillkom på 1340-talet (Magnus Erikssons allmänna landslag); ungefär samtidigt tillkom också en lag som gällde för alla städer

genom Kalmarunionen tyskar kommo på tronen

Kalmarunionen kallas den nordiska trestatsunion som etablerades 1389 till följd av att

Margareta, dotter till den danske kungen Valdemar Atterdag, genom sin son Olofs död 1387 ärvt arvsanspråk på alla de tre nordiska länderna; Erik av Pommern kröntes som Margaretas efterträdare i Kalmar 1397, men först efter hennes död 1412 fick han den faktiska regeringsmakten; han avsattes 1439; 1440-48 var Kristofer av Bayern kung

Under en sådan ussling fick vi [- - -] vår första ståndsriksdag 1359

om riksmötet 1359 se ovan s. 189; vid denna tid regerade Magnus Eriksson av Folkungaätten

Pommerinkaren

Pomraren; syftar på Erik av Pommern

reste Engelbrekt hela Svenska folket

en folkresning under bergfrälsemannen Engelbrekt Engelbrektsson (mördad 1436) började 1434

Sten Sture den äldres systersons son som bar en Vase i vapnet

Gustav Vasa (riksföreståndare 1521, kung 1523-1560) var sonson till Sten Sture d.ä:s syster Birgitta; *vase* (heraldisk term) bild (en sädeskärve) i Vasaättens vapen

Danske Tyrannen

Kristian II, kung i Danmark och Norge 1513-23, i Sverige 1520-21; anstiftade 1520

»Stockholms blodbad» vilket gav honom epitetet »Tyrann»

lösgjorde vårt land [- - -] från Rom 1527, indrog kyrkogodsens till kronan

besluten på riksdagen i Västerås 1527 medförde att den svenska kyrkan frigjordes från påvens överhöghet; bland annat beslöts att kyrkogods skulle överföras till kronan

sönerna

Erik XIV, Johan III och Karl IX

299 **sonsonen**

Gustav II Adolf

satte [- - -] ordning på Riksdan genom en författning av 1617, och på Regeringen 1634

syftar på 1617 års riksdagsordning och på 1634 års regeringsform

Reduktionen

här: den serie åtgärder genom vilka jordegendomar och räntor (skatter på jord) som avsevärt från kronan återfördes till denna

infördes Enväldet

se ovan s. 189

Indelningsverket

i vid bemärkelse ett administrativt system för hantering av statens inkomster och utgifter; *indelning* här: bestämda statliga inkomster anvisade för att täcka bestämda utgifter; det militära indelningsverket var en organisation för att hålla en stående armé och bemanna örlogsflottan

skottet vid Fredrikshall 1718

Karl XII dödades av ett skott 1718 vid fästningen Fredriksten i den norska staden Fredrikshald (från 1928 kallad Halden)

Frihetstiden

se ovan s. 189

Mössorna under Arvid Horn och Hattarna under Gyllenborg

mössorna mösspartiet, politiskt parti under 1700-talet vars anhängare ursprungligen kallades nattmössor, ett smädenamn på dem som företrädde en annan politik än den *hattarna*, hattpartiet, stod för under samma period; Arvid Horn, mösspartiet, avgick som kanslipresident 1738 och efterträddes av Carl Gyllenborg, hattpartiet

statskuppen 1772, då Fredrik den Stores systerson tog hand om styrelsen

statskuppen 1772 se ovan s. 189; den preussiske kungen Fredrik den stores syster Lovisa Ulrika var mor till Gustav III

högstedsamme

företnämnde (syftande på furstlig person)

gjorde sig [- - -] enväldig 1789

se ovan s. 189

Adlersparre gjorde revolution 1809, avsatte kungen och lät Hans Järta göra en konstitution

se ovan s. 189

fransk Marskalk på tronen

Karl XIV Johan (kung 1818-44) var fransman till börden och hette ursprungligen Jean Baptiste Bernadotte; 1804 utnämndes han till marskalk av Frankrike

1866 upphävdes de fyra stånden av Gripenstedt och De Geer

1866 ersattes fyrståndsriksdagen av tvåkammarriksdagen; Johan August Gripenstedt var finansminister 1856-66 och Louis De Geer justitiestatsminister 1858-70

grundskatter

sammanfattande benämning på de ordinarie skatter som från medeltiden till 1903 var lagda på en jordegendom

nu har vi åter en [- - -] Oskar

Oskar II, kung 1872-1907

Strindbergs egen förklaring i bild och text av ordet »grusharpa» på ett brevkort till översättaren Emil Schering med mottagningsstämpel i Berlin 5 januari 1904 (Kungl. Bibl.). Sieb är det tyska ordet för 'sikt' eller 'säll'. Jfr förklaringen av grusharpa på s. 319 (till s. 97) och Tillkomst och mottagande s. 264.

KOMMENTARER

Tillkomst och mottagande	227
Ett utmönstrat textparti i Gullhjärmarne i Ålleberg	298
Ordförklaringar	300

Östermalm 1903. Utsnitt ur »Plan över Stockholm», 1903 (Kungl. Bibl.).